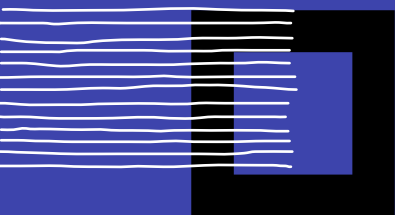
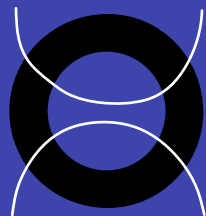
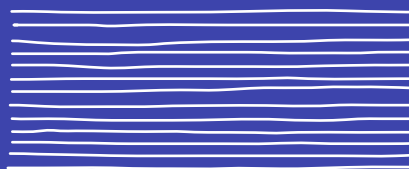
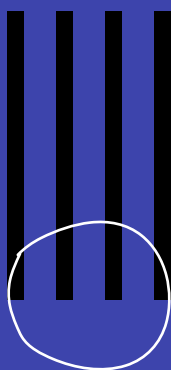
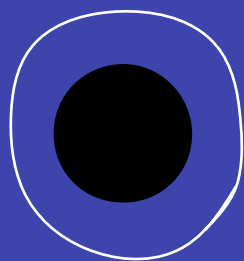
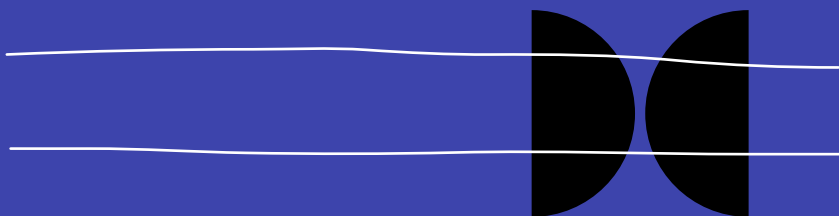

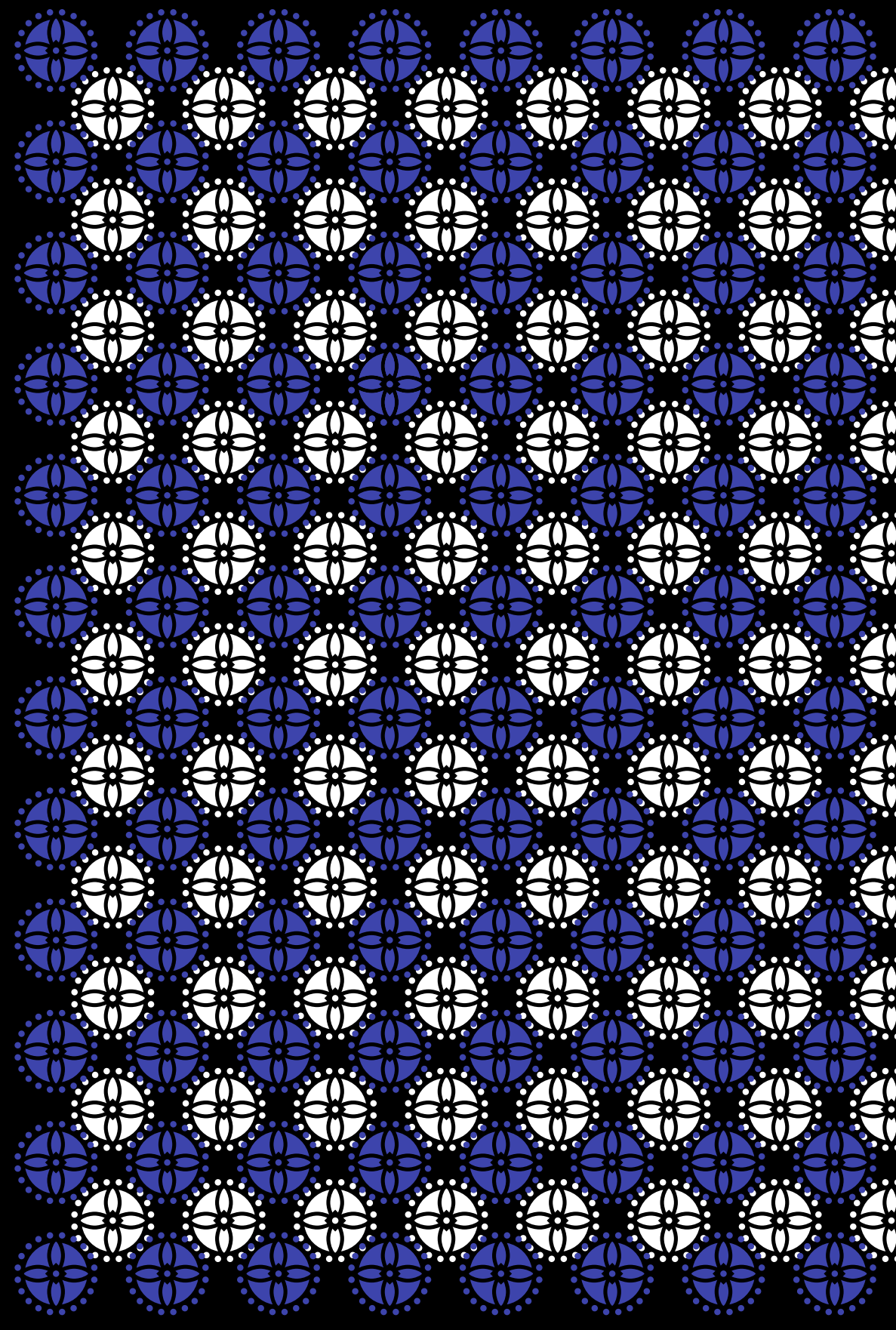
museum vivum 2019

časopis českých muzeí v přírodě, XIV. ročník

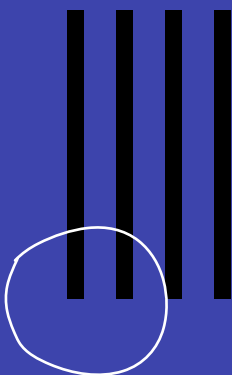
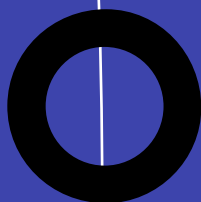
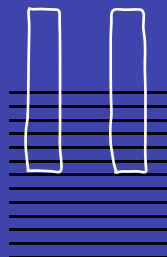
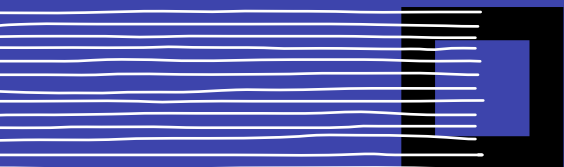
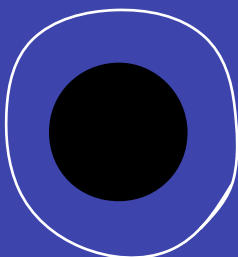
Národní
muzeum
v přírodě

Metodické centrum
pro muzea
v přírodě

Národní
muzeum
v přírodě

museum vivum

časopis českých muzeí v přírodě, XIV. ročník

2019

museum vivum

Vydalo Metodické centrum pro muzea v přírodě
Národní muzeum v přírodě

odpovědný redaktor Ing. Jindřich Ondruš

redakce Mgr. Radek Bryol, Mgr. Petr Lidák

redakční rada Ing. Martin Čerňanský, Ph.D.; doc. PhDr. Daniel Drápala, Ph.D.; PhDr. Sylva Dvořáčková;
PhDr. Petr Janeček, Ph.D.; PhDr. Jiří Langer, CSc.; PhDr. Martin Novotný, Ph.D.; Mgr. Katarína Očková;
PhDr. Eva Kumínková, Ph.D.; Dr. hab. Gregorz Studnicki; PhDr. Lucie Uhlíková, Ph.D.;
Mgr. Jiřina Veselská; PhDr. Ilona Vojancová; PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D.

recenzovali Mgr. Marie Brandstetterová; PhDr. Mariana Janoštinová; PhDr. Přemysl Mácha, Ph.D.;
PhDr. Lubomír Procházka, CSc.; Doc. Dr. Ing. Petr Salaš; Mgr. Antonín Šimčík; Ing. Václav Tetera, CSc.;
Jiří Tichánek; PhDr. Iveta Zuskinová

jazyková korektura českých textů Mgr. Ivanka Vodičková

překlady ACP Traductera, a.s.

grafická úprava Katarína Kyselicová

tisk Grafianova

náklad 300 ks

ISBN 978-80-87210-71-0

ISSN 1803-1358

Národní muzeum v přírodě,
Palackého 147, 756 61 Rožnov pod Radhoštěm

www.nmvp.cz bryol@vmp.cz; lidak@vmp.cz

**MINISTERSTVO
KULTURY**

9

Úvodník – Vznik Národního muzea v přírodě
Jindřich Ondruš

studie a materiály

12

Kolibiska – nový areál Valašského muzea v přírodě. Odborné předpoklady a problémy realizace
Radek Bryol

35

Biologické sbírky ve Valašském muzeu v přírodě – rostliny. Historie pěstování a revize současného stavu
Šárka Kramolišová

54

Využití toponym při vymezování historické kulturní krajiny. Hledání krajiny sv. Prokopa
Markéta Šantrůčková a Lucie Medková

67

Poslední poloroubený dům čp. 124 v Kopřivnici v kontextu sídelní struktury lánové vsi
Jana Koudelová

92

Krajináři Valašska
Kamila Valoušková

musealia

105

Budování Muzea v přírodě v Zubrnících
František Ledvinka

110

Krajina v areálu Muzea v přírodě Zubrnice
Jitka Ledvinková

114

Tvorba a prezentácia nových expozícií v Múzeu ľudovej architektúry pod hradom Ľubovňa
Dušan Janický a Barbora Šumská

- 120** — **Možné ideje vzniku muzea v přírodě na Znojemsku**
Eliška Leisserová a Klára Nádaská
- 124** — **Archaické formy tradičního obydlí**
Jiří Langer
- 128** — **Aby se na to nezapomnělo
Zamyšlení nad sbírkou výtvarného umění ve Valašském muzeu v přírodě**
Karel Bogar
- 134** — **Nová akvizice Muzea v přírodě Vysočina pro statek z Mokré Lhoty**
Nikola Pospíšilová

z Národního muzea v přírodě

- 138** — **Rodina národních muzeí České republiky se rozrostla o nového člena**
Lenka Drápalová
- 141** — **Muzeum v přírodě Vysočina – pověřené regionální pracoviště pro tradiční lidovou kulturu v Pardubickém kraji**
Ilona Vojancová
- 144** — **Kultúrne dedičstvo Javorníkov a Beskýd (2017–2019) Grant na opravu objektů Valašské dědiny se Slovenským národným múzeom v Martine**
Václav Mikušek
- 147** — **Záchrana významné památky v areálu Dřevěného městečka: Restaurování donátorských kamenů v kostele sv. Anny**
Markéta Šimčíková

zprávy

- 152** — **Konference k dostavbě Muzea lidových staveb v Kouřimi**
Ernest Fábik

- 155** — **Ovocný strom v krajině.**
Odborně vedený vzdělávací kurz z oblasti
mimoprodukčního ovocnářství
Petr Salaš
- 157** — **Chaloupka na vršku: Venkov jako médium**
Ladislav Zářecký
- 159** — **Slavnosti pastvin 2018**
Jitka Ledvinková

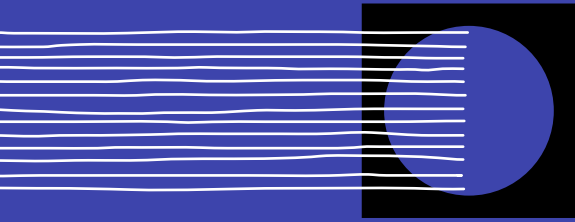
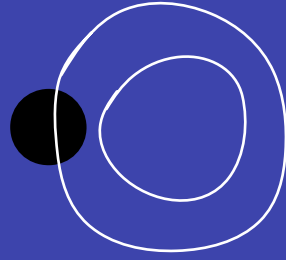
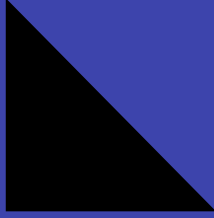
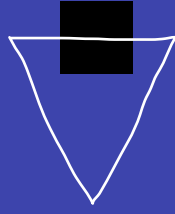
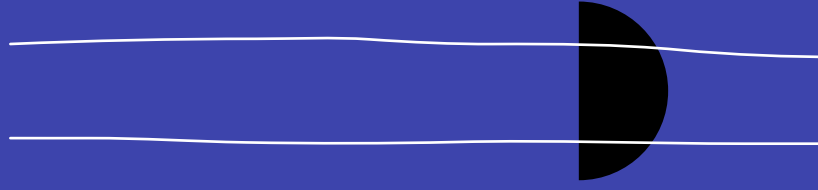
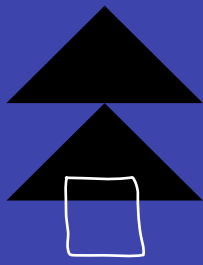
osobnosti

- 162** — **K osmdesátinám Josefa Kyncla**
Jaroslav Dobrý
- 164** — **Návraty Karla Bogara**
Jiřina Veselská
- 166** — **Emílie Haroková a Valašsko**
Petr Liďák
- 170** — **Jubilantka Milena Habustová**
Vanda Vrllová
- 172** — **Karel Pavlišťík**
Jiří Langer
- 174** — **Iveta Eclerová**
Petr Liďák
- 176** — **Miloš Šimurda**
Alena Podzemná
- 178** — **Karel Hauser**
Anna Barošová – Hauserová a Vanda Vrllová

recenze

- 181** — **Jiří Langer: Lidové stavby v České republice**
Roman Malach
- 183** — **Hračky nejmilejší aneb jak jsme si hráli**
Marie Brandstettrůvá

úvodem

Úvodník

Vznik Národního muzea v přírodě

Dne 11. prosince 2018 byla ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm symbolicky v budově fojtství v Dřevěném městečku podepsána smlouva, na základě které převzalo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm od Národního památkového ústavu tři soubory lidových staveb – Soubor lidových staveb Vysočina, Soubor lidové architektury Zubrnice a Soubor staveb lidové architektury Příkazy. Smlouvu podepsala za Národní památkový ústav generální ředitelka Naděžda Goryczková, za Valašské muzeum ředitel Jindřich Ondruš a svůj souhlas připojil ministr kultury Antonín Staněk.

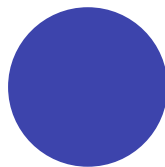
V návaznosti na tento akt učinil ministr kultury ještě téhož dne další krok velkého významu. Podepsal rozhodnutí o změně Zřizovací listiny Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, na základě které se Valašské muzeum spolu se třemi právě převzatými soubory lidových staveb přeměnilo v Národní muzeum v přírodě.

Čtyři jedinečné instituce, čtyři muzea se tak pod hlavičkou Národního muzea v přírodě stala rovnocennými partnery a na důkaz stvrzení odborné blízkosti a specifického zaměření v oblasti muzejnictví a správy památek přijala nové názvy – Hanácké muzeum v přírodě, Muzeum v přírodě Vysočina, Muzeum v přírodě Zubrnice a Valašské muzeum v přírodě.

Tímto se uskutečnila jedna z největších změn v historii těchto muzeí. Odehrála se na základě společné, dlouhodobě připravované dohody mezi Valašským muzeem a Národním památkovým ústavem a byla podpořena a potvrzena zřizovatelem obou institucí, Ministerstvem kultury České republiky. Nebylo to nikým vynucené. Do příprav a koncipování fúze se zapojil nejen management zmíněných institucí, ale především zástupci všech čtyř muzeí. Byla to změna koncepční a chtěná. Věřím, že bude pro všechny obohacujícím, a to obohacením vzájemným, protože každý přichází s velmi cennými zkušenostmi.

Na tyto zásadní akty pak navazovaly další potřebné kroky. Zmíním jenom některé. Už od 1. ledna 2019 došlo k převedení všech zaměstnanců z Národního památkového ústavu a postupně v průběhu února a března k fyzickému převzetí jednotlivých muzeí. Vytvořili jsme novou organizační strukturu a nová pravidla. Nastoupili noví zaměstnanci do jednotlivých muzeí i zaměstnanci, kteří budou zajišťovat koordinaci a servis. Posíláno bylo i Metodické centrum pro muzea v přírodě. Vypracovali jsme a uvedli v život celopodnikový systém hodnocení zaměstnanců a rozběhl se systém odborného muzeologického školení.

Bylo také potřeba vytvořit novou vizuální a komunikační tvář Národního muzea v přírodě i jednotlivých muzeí. Byl proto zadán a vypracován nový manuál vizuálního stylu a spuštěny nové, moderní webové stránky. Uskutečnili jsme společné prezentace na veletrzích cestovního ruchu v Brně a v Praze a na společných tiskových konferencích v Rožnově pod Radhoštěm, v Praze a v Hlinsku. Více detailů o novém Národním muzeu v přírodě naleznete uvnitř tohoto časopisu.

A to všechno je teprve začátek velké práce ve společném životě, fungování a rozvoji.

Věřím, že se zvýšil potenciál rozvoje každého muzea i Národního muzea v přírodě jako celku. A vím, že bude potřeba v mnohém změnit i uvažování a styl práce nás všech.

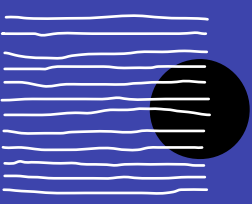
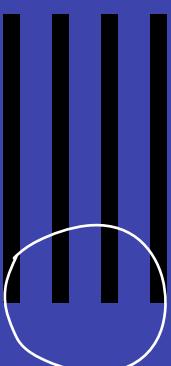
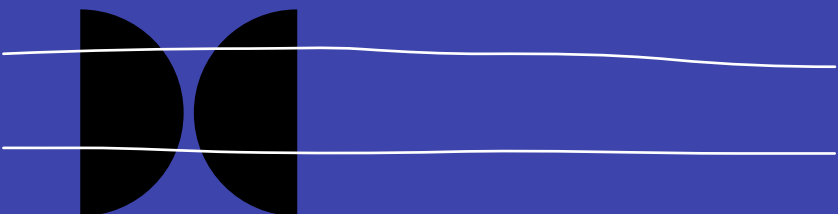
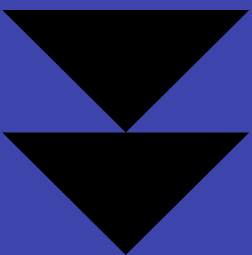
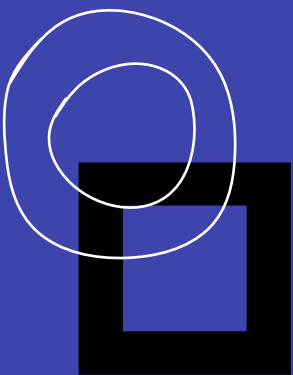
V následujícím období se chceme soustředit na konsolidaci naší nové organizace, na vzájemnou komunikaci, porozumění a pochopení. Budeme pracovat na postupném sblížení metodických, odborných a provozně-ekonomických postupů uplatňovaných v jednotlivých složkách organizace za účelem vytvoření kompaktního interního systému. Bude potřeba přistoupit k vytvoření odborných koncepcí rozvoje muzea a jeho organizačních složek z hlediska další výstavby, sbírkotvorné činnosti, interpretace kulturního dědictví, vědecko-výzkumných a edukačních aktivit.

Z širšího pohledu v podobě Národního muzea v přírodě vznikla nová vrcholná instituce reprezentující oblast muzejnictví v přírodě. Pod jeho hlavičkou pracuje Metodické centrum pro muzea v přírodě a zároveň má velmi úzké propojení s Českým svazem muzeí v přírodě, díky čemuž se jako vůdčí instituce zabývá rozvojem a posílením této svěbytné muzejní oblasti a metodickou pomocí na různých úrovních. Můžeme to vnímat také jako příležitost vyvinout větší úsilí o její lepší zviditelnění a pozvednutí. Už v letošním roce jsme Ministerstvu kultury předložili náměty pro novou *Koncepci rozvoje muzejnictví na léta 2021–2026*. Tyto náměty se týkají například definování potřebných kroků k rozvoji muzeí v přírodě v České republice formou vypracování Střednědobé koncepce rozvoje muzeí v přírodě nebo například návrhu změn legislativy. Chceme si také vypracovat systém spolupráce s partnery domácími – muzei, Národním památkovým ústavem, vysokými školami i partnery zahraničními.

Od vzniku Národního muzea v přírodě pomalu uplyne už celý rok. Za mě osobně mohu říci, že to bylo velmi náročné období. Mám ale jedno velké štěstí, že kolem sebe mám tým pracovitých, schopných a skvělých lidí. A tento tým se rozrostl o nové kolegy. Chci všem za jejich práci a spolupráci moc poděkovat. V rámci Národního muzea v přírodě jsme se vydali na společnou cestu. Věřím, že spojeným úsilím a prací uskutečníme naše vize, naplníme naše poslání a budeme budovat značku, prestiž a dobré jméno Národního muzea v přírodě.

Ing. Jindřich Ondruš
generální ředitel
Národního muzea v přírodě

studie a materiály

Kolibiska – nový areál Valašského muzea v přírodě

Odborné předpoklady a problémy realizace

Mgr. Radek Bryol

Metodické centrum pro muzea v přírodě

Národní muzeum v přírodě

bryol@vmp.cz

ÚVODEM

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm připravuje nový expoziční areál Kolibiska, který by měl představit život a stavby v nejvyšších polohách Karpat na území Moravy a Slezska. Tvorba Kolibisk je zakotvena v současné koncepci – *Strategii rozvoje Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm do roku 2023*. Byla projednána a schválena také Vědeckou radou – poradním orgánem ředitele.¹

Během přípravy areálu se muzeum snaží vycházet z metodických zásad muzeí v přírodě a reagovat na aktuální možnosti i odborné a provozní problémy Valašského muzea, které nelze opomíjet a přehlízet při koncipování tak náročného a nákladného projektu, jaký představuje zcela nový areál. Hned na úvod je nutné připomenout, že úroveň muzea v přírodě by se měla odvíjet od odborné kvality jeho koncepcí a jejich aplikace do běžného provozu.² Zásady a nejmodernější přístupy primárních oborů muzea v přírodě – etnologie, historie, muzeologie a stavební historie – je třeba maximálně v celé tvorbě areálu respektovat a nezbytné kompromisy provádět pouze po vyčerpávající analýze nastolených problémů pro dobro pravdivé prezentace.

Srovnáme-li počátky budování jednotlivých areálů Valašského muzea se současností, zjistíme, že nyní je situace relativně velmi příznivá, přesto existují mnohé problémy. Jaroňkovská éra počátků prvního areálu, Dřevěného městečka, byla naplněná okouzlením mizející lidovou kulturou s nádechem dozívajících uměleckých směrů přelomu 19. a 20. století. Pouze pracovitost a silná argumentace pro záměr muzea ze strany sourozenců Jaroňkových a jejich spolupracovníků a také důvěra části odborné i širší veřejnosti vítězila v nelehkém souboji s rozličnou nepřízní. Počátky Valašské dědiny v 60. letech minulého století, kdy šlo o záchranu ohrožených památek in situ, byly nejprve organizačně i odborně velmi nestabilní. Až zejména Jan Rudolf Bečák spolu s nejbližšími kolegy začal koncepčně muzeum rozvíjet a ze skupiny několika spolupracovníků se vytvořil výtečný tým odborníků, u nichž však neustávalo také nadšení. Jen tak mohl být během

1_*Strategie rozvoje Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm do roku 2023*. [Koncepční materiál zpracovaný pro VMP Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky, Ústav regionálního rozvoje, veřejné správy a práva]. Rožnov pod Radhoštěm – Zlín, 2013.

2_LANGER, Jiří (ed.). *Československá muzea v přírodě. Teoretická a metodická východiska k realizaci*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1981; BRANDSTETTEROVÁ, Marie a LANGER, Jiří. Věřodnost a pravdivost prezentování lidové kultury v expozicích muzea v přírodě. *Národopisné aktuality*. 1980, 17, s. 321–327.

Areál Kolibiska s přístupem od Valašské dědiny, hájovnou, centrální částí panské salaše, řetězcem salaší a horských chlévů v nejvyšší poloze pod rozhlednou, dvorec na polánách, seníky a prostorem mlížíů, 2019 (vypracoval J. Kraut)

Rámcové libreto dostavby VMP z roku 1974: Areál Kolibiska (6) navazuje na rozestavěnou Valašskou dědinu (4) a plánovanou Těšínskou dědinu (7). Na východní straně jsou uvažovány uzavřená horská polana a usedlosti z okrajů vesnic na Těšínsku. Ze severní strany byla do areálu plánována lanová dráha. Původně zamýšlený region Kopanic (5) nyní prezentuje Muzeum jihovýchodní Moravy ve Strážnici (Národní muzeum v přírodě - Oddělení dokumentace VMP)

60. let kvalitně transferován nikdy jindy nedosažený počet staveb a položen základ pro další rozvoj. Mlýnská dolina již vznikala v 70. – 80. letech na pevných základech po četných zkušenostech z budování dědiny za účasti znalých techniků a odborných pracovníků. Nejen strategickou polohou, ale také svou programovou nabídkou a kvalitní propagační tvorbou bylo muzeum na úrovni, ze které těží dodnes.³

Nyní je Valašské muzeum ve srovnání s většinou uvedených starších aktivit pevně institucionálně zakotveno, disponuje velkým počtem pracovníků, kteří všestranně pečují o již existující památky, čímž je z velké části jejich potenciál vyčerpán. Je také nutné zdůraznit, že v poslední době muzeum zatěžuje rozsáhlá mnohotematická programová nabídka, důraz na zkvalitňování zvláště provozního a technického zázemí a nakonec i nepředvídané události.

Některé z negativních trendů nejsou charakteristické jen pro Valašské muzeum, ale dokládají je jako obecné i naše přední koncepční materiály – uvedená *Strategie rozvoje VMP i Koncepce rozvoje muzejnictví v České republice v letech 2015 až 2020*. Problémy ve velkých projektech prokázaly nejrůznější pochybení v případě dostavby areálů financované z Norských grantů.⁴ V současné stabilní manažerské a ekonomické situaci, avšak s neopomenutelným poučením se z minulých chyb i mnohých kladných zkušeností, má Valašské muzeum dobrý potenciál pro přípravu a realizaci nového areálu.

3_BRYOL, Radek. Historie výstavby areálů muzea. In: ROMÁNKOVÁ, Eva (ed.). *Uchováno budoucím generacím. Devadesát let sbírkotvorné činnosti Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum, 2015, s. 24–51.

4_Koncepce rozvoje muzejnictví v České republice v letech 2015 až 2020. [Koncepční dokument zpracovaný Ministerstvem kultury]. [online]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/koncepce-rozvoje-muzejnictvi-v-ceske-republice-1594.html>, cit. 20. 8. 2019; Kauza PhDr. Jiří Langer, CSc. vs. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Dostupné z: <http://www.narodopisnaspolecnost.cz/old/kauza.php>, cit. 21. 8. 2019.

Na základě terénního výzkumu a vypracovaného libreta areálu jsou postupně prováděny transfery objektů a k jejich historii zpracovávány odborné studie. Úkol výstavby Kolibisk původně definovaný do roku 2023 zásadním způsobem ovlivnil zejména požár turistické útulny Libušín a její následná rekonstrukce, která se stala největší odborně-technickou zátěží Valašského muzea. Postup prací na Kolibiskách dále záleží především na celkové koordinaci aktivit celého muzea, ale také na vnějších faktorech, jako jsou jednání o možnostech demontáže originálních staveb s jejich majiteli. Aktuálně se předpokládá zpracování urbanistické studie pro celé vymezené území a její předání příslušným orgánům k administrativním krokům. Budou následovat také další transfery a znovupostavení objektů v areálu, stejně jako torba terénních prvků. Přestože jsou mnohá fakta již známa, stále si klademe otázku, jak se celého areálu zodpovědně zhostit?

IDEA

Záměr vybudování areálu Kolibiska se opakovaně objevuje již ve starších koncepčních materiálech Valašského muzea od konce 60. let 20. století.⁵ V dosud platném *Rámcovém libretu* z roku 1974 byla Kolibiska situována v návaznosti na valašskou i těšínskou část, což je respektováno i v současné koncepci. V původním návrhu se jednalo o řetězec salašů s různými typy kolib, s hájovnou, myslivnou a milířištěm. Celek byl propojen s polanou ze Starých Hamrů a s dymnými domy z okrajů obcí na Těšínsku. Realizace tohoto areálu se v minulosti z různých důvodů nepodařila. Vždyť ani ostatní areály muzea nejsou dodnes dokončené a postupně se doplňují. Důraz byl kladen na výstavbu dalších částí a celou řadu souvisejících činností.

Nová koncepce Kolibisk tak původní plán rozvíjí se shodným zastoupením reálií na obdobné ploše s důrazem na využití konkrétních krajinných prvků v souladu s dnešními odbornými a technickými možnostmi s uplatněním interdisciplinárního přístupu.

POSLÁNÍ

Valašské muzeum v současnosti již prezentuje několik staveb z nejvyššího horského prostředí, avšak bez žádoucích souvislostí a pastevních ploch. Jedná se o kolibu z Černé hory a kolibu na *líhách* z Nedašova. Nejkomplexněji je včetně chovu ovcí představeno stánisko s chlévy z Karolinky–Rakošového.

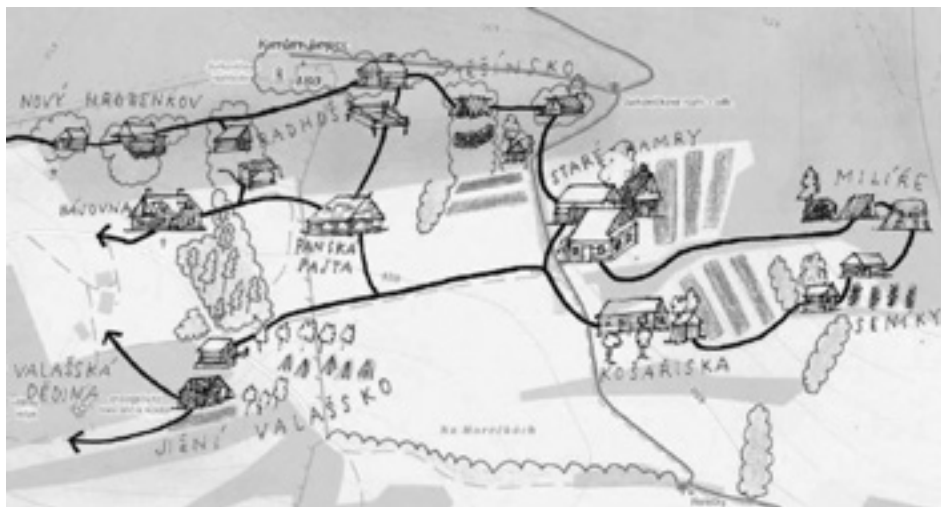
Záměrem nového areálu je *skanzenová prezentace* problematiky horského zemědělství, pastvy dobytka, různých způsobů zpracování dřeva i dalších souvisejících jevů.⁶ Specifickým fenoménem je již více než po jedno století také rekreační a turistické využití hor a s tím spojené stavební projevy, které se objevovaly v tradičním prostředí pro občerstvení turistů, případně ubytování, stavby zasvěcené přímo turistickému ruchu, jako Jurkovičova rozhledna.

Patrné je provázání poslední etapy salašnictví s dobovým turismem a ještě starším fenoménem lázeňství v Rožnově pod Radhoštěm. Charakteristická je také individuální rekreace v horách ať už v adaptovaných dřevěnicích, nebo v novostavbách.

V souladu s obecným muzejním trendem dokumentace nedávné minulosti se i tato témata jeví

5_Oddělení dokumentace Valašského muzea v přírodě, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 3. ŠTIKA, Jaroslav. *Salašnické hospodářství na východní Moravě a na Těšínsku*, 1968; inv. č. R 358. ŠTIKA, Jaroslav a kol. *Rámcové libretto dostavby VMP v Rožnově p. R.* Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1974.

6_MICHALIČKA, Václav. Výroba v lesích. In: LANGER, Jiří (ed.). *Beskydy: Zdroj práce a obživy*. Třinec: Wart, 2012, s. 62–67; BAJER, Vojtěch. Těžba a doprava dřeva. In: LANGER, Jiří (ed.). *Beskydy: Zdroj práce a obživy*. Třinec: Wart, 2012, s. 42–61; DRÁPALA, Daniel a MICHALIČKA, Václav. *Zručnost, um a dovednost lidí na horách: fotografická zastavení*. Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov pod Radhoštěm, 2010; ŠTIKA, Jaroslav. Salašnické zimování dobytka na Těšínsku. *Radostná země*. 1959, 9, s. 33–37; ŠTIKA, Jaroslav. Vzdělávání dočasných polí z lesní a pastvinné půdy na moravsko-slovenském pomezí. In: LANGER, Jiří (ed.). *Moravsko-slovenské vztahy v lidové kultuře*. Ostrava: Profil, 1974, s. 27–36; KUNZ, Ludvík. Jak hory živily lidi na Rajnochovsku. *Naše Valašsko*. 1950, 13, s. 49–57 a další publikace.

Pracovní představa situování staveb areálu, 2017 (R. Bryol)

jako důležitá poslední fáze života v horských polohách, druhotně také jako fenomén přitažlivý a blízký současnému návštěvníkovi. Navíc uvedená témata nejsou prostředky muzejnictví v přírodě souhrnně představena žádnou institucí v naší zemi. Vybranými prvky z horského života v Beskydech se věnuje například spolek *Koliba* z Dolní Lomné a několik dalších dobrovolnických aktivit na Moravě.⁷

Hlavním posláním tvorby nového areálu ve Valašském muzeu je jistě záchrana posledních originálních staveb spjatých s horským prostředím. Takových se z původně hojně rozšířené stavební kultury ve sběrné oblasti muzea zachovaly pouze poslední chátrající příklady. Tvorba kopií a vědeckých rekonstrukcí se předpokládá jen v krajním případě u nedochovaných objektů nebo těch ve velmi špatném fyzickém stavu, či nedostupných z důvodů vlastnických. Snaha o získání originálních staveb zároveň pomůže eliminovat problémy rekonstrukcí historické podoby neexistujících objektů. Přestože se ve srovnání s urbanizovaným prostředím u takto specifického horského stavitelství nabízí zachování in situ v relativně stabilní krajině, taková možnost záchrany či využití se podle minima dochovaných objektů příliš neosvědčila. Stavby, které nejsou přímou součástí dvora, pak často nevyužívané chátrají. Ke změnám okolí dochází i v samotné krajině, kterou se naopak můžeme v muzeích v přírodě snažit rekonstruovat do původní podoby.

Prozatím byl pro nový záměr do muzea převezen luční seník z Morávky, stodola ze Starých Hamrů, hájovna z Valašské Bystřice a dva horské chlévy z Nového Hrozenkova, které se postupně daří rekonstruovat.

Cílem projektu *Kolibiska* je vytvořit ucelenou prezentaci života v horském prostředí včetně společenských souvislostí zahrnujících také projevy nemateriální kultury jako zcela přirozenou návaznost na dosavadní expoziční areály, především Valašskou dědinu, kde je představen život a hospodaření v soustředěné vsi a na pasekářských usedlostech.

Celek řešení areálu je průběžně konzultován s etnologem a muzejníkem Jiřím Langrem, tvůrcem většiny stávajících koncepcí Valašského muzea, a také se znalcem kulturní krajiny na Moravě Vojtěchem Bajerem. Stavební záležitosti dokumentace a transferů mají na starost pracovníci

⁷ MICHALIČKA, Václav. *Lidé na milíři*. Košařska: Spolek Koliba, 2017.

technického útvaru muzea Milan Gesierich, Pavel Žabčík, Olga Holíšová a Hana Šichtařová. Excerpci a digitalizaci fotodokumentace v archivech provádí kolegové z oddělení dokumentace. Externě na koncepci celku spolupracují také architekti Karel Janča a Jan Kraut. K problematice agrikultury se vyjadřuje Miroslav Románek, provozní záležitosti řeší Jaroslav Polášek.

KONCEPCE

Časové zařazení areálu by mělo pokrývat období od konce 18. století, kam můžeme situovat rekonstrukce salaší dle starších zmínek. Více informací máme k reáliím z 19. století, jak k problematice salašnictví, tak v závěru věku rovněž k bydlení.⁸ Poslední projevy salašnictví pokračovaly přes polovinu 20. století, například na Radhošti jako fenomén propojený navíc s turismem.⁹ Také další reálie zanikaly v tradičních podobách ještě kolem poloviny 20. století, jako pálení milířů, lesní tesařství či polaření.

V dalších fázích realizace můžeme prezentovat časový posun využití našich Karpat blíže současnosti, například představením staveb individuální rekreace v horách po polovině 20. století. Jako reakce na současný stav adaptace historických staveb na rekreační objekty se do budoucna může uplatnit návrh adaptace tradiční stavby pro dnešní potřeby dle návrhu renomovaného architekta tak, jak vidíme například ve švýcarském Ballenbergu.

Při územním vymezení, které by měl areál prezentovat, vycházejí autoři ze starších koncepcí i aktuálních možností akviziční činnosti muzea. Takové teritorium se shoduje s rozlohou zásadních horstev severovýchodní Moravy a Slezska – Moravskoslezských Beskyd, Vsetínských vrchů a Javorníků i severní části Bílých Karpat, případně Hostýnských a částí Vizovických vrchů. Jaroslav Štika zároveň právě toto území identifikoval jako regiony s doklady salašnické kultury na Moravě.¹⁰

Základní charakteristika jednotlivých souborů expozičních objektů je následující:

- Horské chlévy z Nového Hrozenkova – skupina originálních chlévů – stánisk pro hovězí dobytek nebo ovce; stavby vznikaly samostatně na rozlehlých horských katastrech některých obcí Horního Vsacku, přičemž příslušely k usedlostem v údolí,
- salaše z masivu Radhoště – v nejvyšších polohách areálu s využitím v muzeu prezentované koliby z Černé hory a dalších rekonstruovaných staveb,
- panská salaš z Rožnovska – vědecká rekonstrukce rozměrného dřevěného ovčína s příslušenstvím, která sloužila jako součást hospodaření panství Kinských; aktuálně jako vhodné zázemí pro návštěvníky,
- beskydská polana ze Starých Hamrů – původně trvale obývaná usedlost na odlehlé polaně s prezentací života poloviny 20. století – např. denní nebo týdenní docházka muže do práce v průmyslu a žena zůstává na usedlosti; služby pro turisty,
- kurluk z Košařísk – unikátní stavba dymného domu, který byl do rožnovského muzea převezen již v 70. letech minulého století; s předpokladem expozice archaického bydlení ve druhé polovině 19. století,

8_JERÁBEK, Richard. *Počátky národopisu na Moravě : antologie prací z let 1786–1884*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997; dále např. GALLAŠ, Josef Heřman Agapit. *Valaši v kraji Přerovském, praví Arkádové moravští, jejich posvátné hory, obyčejové a národní písně*. Muzeum Novojičínska – Muzejní a vlastivědná společnost ve Frenštátě pod Radhoštěm, 2005; BAYER, Adolf. O salašnictví na mor. Valašsku. (Obzvláště na Rožnovsku a Vsacku.) *Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí*. 1884, 1, č. 5, s. 9–23; LIEBSCHER, Adolf. Na horách valašských. *Květy*. 1896, s. 336–344.

9_ŠTIKA, Jaroslav. *Valaši a Valašsko*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašský muzejní a národopisný spolek, 2009.

10_ŠTIKA, Jaroslav. Rozšíření a intenzita karpatské a salašnické kultury na Moravě (mapová dokumentace ke knize). In: *Valaši a Valašsko*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašský muzejní a národopisný spolek, 2009.

Nejvyšší partie Valašské dědiny s vrcholem Karlova kopce s Jurkovičovou rozhlednou jako prostor pro nový areál Kolibiska. Šturalova usedlost (dole vlevo), skládka Technického útvaru (uprostřed) s předpokládanou hájovnou při komunikaci a výše s chlévy z Nového Hrozenkova, za současným plotem rozsáhlý prostor pro panskou salaš, za stromovými clonami (vpravo) pokračují další polany pro usedlosti ze Starých Hamrů a Košařisk. Vše orámováno vrcholy Beskyd a protilehlých Vsetínských vrchů, 2019 (Národní muzeum v přírodě - Oddělení dokumentace VMP)

- luční seník z Morávky – příklad jednoho z posledních originálních seníků, které v obci sloužily k uložení píce na údolních lukách,
- salaš z Těšínska – s představením archaických konstrukcí staveb,
- chlévy z jižního Valašska – rekonstrukce specifického salašnictví v prostředí rozlehlých katastrů s využitím v muzeu prezentované koliby z Nedašova a dalších staveb,
- hájovna z Valašské Bystřice – jako stavba související s okrajem Valašské dědiny i horským prostředím Kolibisk s prezentací bydlení rodiny hajného a jeho kanceláře,
- horská chata in situ – připomínka rekreačního vyžití na Rožnovsku a jako doklad původního prostředí areálu,
- v různých místech areálu budou představeny další reálie spojené s horským prostředím.

K jednotlivým prezentovaným prostředím a stavbám postupně vznikají publikované¹¹ či rukopisné¹² studie, stejně jako k dalším problematikám, spjatým s areálem jako celkem. Obsahem některých studií je také rámcový návrh interiérových expozic. Při vybavování interiérů se předběžně počítá s využitím sbírek muzea, stejně jako s účelovými akvizicemi nezastoupených předmětů. Také další muzea mají ve svých sbírkách k dispozici předměty využitelné v novém areálu formou zápůjčky nebo kopie. Zejména pro potřeby představení historických technologií se předpokládá také zhotovování kopií a rekonstrukcí nářadí a vybavení.

SITUOVÁNÍ

Rozlehlá plocha, kterou má Valašské muzeum pro nový areál k dispozici, nabídne v našich expozicích dosud nepoznaný rozměr, jen s menší redukcí původního měřítka reálného prostředí. V současné Valašské dědině je relativně dobře pokryto sídelní území vybraných částí sběrné oblasti muzea, avšak měřítko související kulturní krajiny je velmi zredukováno.

V zájmu prudkého rozvoje Valašského muzea v 60. a 70. letech byly získány rozlehlé pozemky v trati Stráně určené jak pro dobudování Valašské dědiny, tak pro novou výstavbu těšínské dědiny a právě Kolibisk. Jako nejvhodnější prostor zde byla pro Kolibiska logicky vytyčena nejvyšší partie současného areálu Valašská dědina při Karlově kopci včetně přesahu na přilehlé pozemky ve vlastnictví muzea za současným ohrazením areálu. Na této ploše je zároveň možné využít průhledy na táhlé hřebeny Vsetínských vrchů i na protilehlé masivy Beskyd. Vzácné jsou výhledy na prolínání několika horizontů. Už sama nadmořská výška této polohy odpovídá nejnižšímu pásmu výskytu salašů a pastvin v dokumentovaných regionech. Velkou výhodou je situování celého prostoru na mírnou plošinu mezi Karlův kopec a Tylovické Horečky, stíněné od současné zástavby, proto rozhledy z většiny míst areálu nepůsobí zvlášť v době bujnosti vegetace rušivě. Vrchol Karlova kopce v nedávné době doplnila novostavba rozhledny dle návrhu Dušana Jurkoviče, mírně vizuální a případné provozní propojení s rozhlednou je v případě prezentace fenoménu turistického ruchu v Besydech možné.

Pro areál je žádoucí využít především svažitý prostor od jižní paty Karlova kopce takřka pod jeho vrchol až k rozhledně, dále klesající členité pozemky ke Kluzovskému potoku a z části také rovinné pozemky bezprostředně za současným plotem Valašské dědiny. Vymezený prostor obsahuje přirozené dochované a zároveň důležité prvky mikroprostředí. Na charakter porostu je potřeba velmi dbát a zvláště při stavební činnosti a transportu využívat vymezené komunikace, aby se unikátní původní celek nepoškodil.¹³

11_LIĐÁK, Petr. Kurluk z Košařisk č. p. 10: Příspěvek k archaickým formám bydlení na Těšínsku. *Těšínsko*. 2017, 60, č. 2, s. 75–86; TICHÁ, Jana. Zvykosloví pastevců na Moravském Valašsku. In: URBANOVÁ, Svatava a kol. (eds.). *Valašsko: historie a kultura II: Obživa*. Ostrava: Ostravská univerzita – Národní muzeum v přírodě, 2019, s. 42–65; VILÍMEK, Vítězslav a BRYOL, Radek. Luční hospodaření v horské obci Morávka. In: URBANOVÁ, Svatava a kol. (eds.). *Valašsko: historie a kultura II: Obživa*, c. d., s. 103–119; DRÁPALOVÁ, Lenka. Oděv pro práci. In: URBANOVÁ, Svatava a kol. (eds.). *Valašsko: historie a kultura II: Obživa*, c. d., s. 76–85.

12_rukopisy uložené ve Valašském muzeu v přírodě: BAJER, Vojtěch. *Kolibiska – hospodářské souvislosti areálu z pohledu přírodních a krajinných prvků*, 2017; MILERSKI, Michal. *Zvířata v Kolibiskách jako podklady pro libretto VMP*, 2016; FRIEDL, Marian. *Ideový plán pro expozici hudebních nástrojů s pracovním názvem Putování za hudbou hor v rámci areálu Kolibiska ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*, 2016–2017; KRAUT, Jan a kol. *Pájta: Ovčín z panských salašů na Valašsku: Vědecká rekonstrukce objektu*, 2019.

13_TETERA, Václav. Ekologické problémy muzeí v přírodě s několika příklady z rožnovských expozičních areálů. In: *Museum vivum II: Materiály z konference konané 8.–10. 10. 1985 Agricultura Carpatica IV. 1985. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě*, 1987, s. 150–154.

Už samotný povrch lesnatého Karlova kopce dokonale evokuje přirozeně členitou a nezkultivovanou plochu pastvin, protože se na něm nikdy neoralo. Taková místa se hodí pro expozice z Radhoště a Těšínska a částečně i z Nového Hrozenkova. Až níže začínají kultivované orné plochy, evokující intenzivnější obhospodařování plánované kolem trvale obývaných usedlostí na polánách, a také lepší pozemky okolo panské salaše. Po většině horských hřebenů s rozšířeným salašnictvím (Vsetínské vrchy, Hostýnské vrchy, Javorníky, Radhošťský masiv aj.) navíc i v minulosti vedly hranice obcí a panství a také hranice zemská. Díky rozdílné ekonomice dominií mohlo být využití hřebene různé dle majitele (les nebo pastviny).¹⁴ Právě takovou situaci můžeme navodit na Karlově kopci hranicí muzejních pozemků s městskými. K dramatickosti celého prostředí přispívají hluboká údolí s malými plošinami, svažující se do Kluzovského potoka, vhodného místa pro pálení milířů. V terénu, který je k dispozici, uvidíme několik přirozeně tvořených a trasovaných cest, které můžeme využít i v samotné expozici.

Součástí celého areálu jsou stromy převážně v porostu, jen některé solitérní, ale i ty, které bývaly solitéry a zarostly mezi náletovými dřevinami. Takové lze po kultivaci dobře využít pro expozici. Nutná však bude tvorba řady dalších terénních prvků – naorané meze s vysbíraným kamením, úvozové cesty, opěrné stěny atd.

Pro umístění staveb z Jižního Valašska se k dosažení urbanistických vztahů a zlepšení prostorových proporcí jeví jako vhodný prostor směřující na jih a na západ od mírného hřebene s prozatím odloženou zvonící z Vrbčtic.¹⁵ Představí se tak propojení tzv. polního salašnictví Jižního Valašska s pluzinou obcí na rovných terasách za chalupou z Prlova.¹⁶

Šturalova usedlost z Velkých Karlovic, jako objekt prezentující nejvyšší pasekářské osídlení, tak může zůstat odcloněna porostem na výběžku s nynější zvonící. Jako smysluplný se v tomto kontextu jeví také přesun nedaleko stojícího mlýnku z Těrlicka,¹⁷ aby bylo dosaženo lepší věrohodnosti prostředí Šturalovy pasekářské usedlosti a uvolnění horského hřbetu v salašnickém areálu.

EXPERIMENT

Rozlehlé a svou skladbou ploch jedinečné prostředí nového areálu přináší možnost odborně rekonstruovat, zkoumat a prezentovat jak jevy obecné pro celou naši zemi, tak specifické pro horskou oblast severovýchodní Moravy a Slezska – např. klučení lesního porostu, na které navazují způsoby obdělávání půdy a osení, tzv. polaření, dále technologie dřevařství, pálení milířů, lesní sklárna aj. Takových rekonstrukcí formou aplikovaného výzkumu je u vědeckovýzkumné instituce potřeba nejen k samotné prezentaci návštěvníkům, ale právě k odbornému ověřování a rozvíjení znalostí zvláště etnologického charakteru rovněž ve smyslu regionální identity.¹⁸ Samozřejmě je třeba dbát na aplikování těchto aktivit koncipovaných už v minulosti také pro další areály muzea.¹⁹

14_*Indikační skici stabilního katastru (1824–1931)*. D 9 Stabilní katastr – indikační skici, č. fondu 174, Moravský zemský archiv v Brně. Dostupné z: <http://www.mza.cz/indikacniskici/>, cit. 29. 1. 2018.

15_Zvonice by měla být transferována na vhodnější místo do přímé souvislosti s intravilánem dědiny, případně do Mlýnské doliny jako náhrada za zvonici z Dolní Bečvy, která patří jako doklad prvotní činnosti sourozenců Jaroňkových do Dřevěného městečka.

16_ŠTIKA, Jaroslav. Rozšíření a intenzita karpatské a salašnické kultury na Moravě (mapová dokumentace ke knize). In: *Valaši a Valašsko*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašský muzejní a národopisný spolek, 2009.

17_Transfer mlýnku například k hodslavské stodole do kontextu nížinného prostředí Moravské brány, nebo do nižší, avšak větrné polohy na okraji areálu Kolibiska.

18_MICHALIČKA, Václav. Některé aspekty revitalizace tradičních technologií lidového stavitelství. *Národopisná revue*. 2010, 2, s. 79–83.

19_*Strategie rozvoje Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm do roku 2023*, s. 84; LANGER, Jiří. Návrh na realizaci historických činností v expozici muzea v přírodě. *Museum vivum. Časopis českých muzeí v přírodě*. 2018, XIII, s. 59–62.

Muzeum v přírodě by mělo sloužit také jako prostor pro ověřování historických technologií. Pálení milíře ve Valašském muzeu v přírodě, 1988 (foto B. Přikryl, fotoarchiv NMvP - VMP)

V rovině experimentu v nejlepší slova smyslu může probíhat už sama příprava a provoz areálu. Ve stabilní instituci, jakou je Valašské muzeum, se totiž některé periodicky opakující se aktivity provozují setrvačně s úbytkem invence. Práce na novém areálu tak snad může přinést nové přístupy, například větší provázání muzejního zákulisního dění s návštěvníky. To bylo patrné při ohniskových skupinách, které měly zjistit názory návštěvníků na zvětšení muzea a zároveň je o tomto záměru informovat.²⁰ Podobně mohou být návštěvníci přímo na místě obeznamováni s probíhající stavební činností a postupným vznikem areálu.

Při následném provozu by byla žádoucí snad idealistická, ale komplexnější zodpovědnost pracovníků za jednotlivé celky areálu formou správce – hospodáře, který by vykonával jednoduché zemědělské práce a údržbu, nebo bači, jenž by obstarával provoz kolib a pastevní plochy. V podobě těchto pozic by se mohly efektivně provázat nutné práce s oživením areálu.

PRAVDIVOST

Mnohé historické reálie, které bude třeba v novém areálu prezentovat, jsou problematické již v současných expozičních areálech muzea. Jedná se jak o pravdivost prezentace staveb a jejich prostředí, tak některých oživovacích aktivit. Přestože má Valašské muzeum četné zkušenosti se stavební činností, prezentací zemědělství i zobrazováním běžného života v programech pro návštěvníky, nutno upozornit, že prostředí Kolibisk obsahuje další, z dnešního pohledu dávno zaniklé jevy, z dnešního pohledu, a to i odborného, nelehce uchopitelné a pochopitelné, jak si ověřujeme v každodenní spolupráci napříč obory v muzeu. V teorii činnosti muzeí v přírodě je tato problematika generačního odstupu od prezentovaných jevů a jejich zkreslování označo-

²⁰ MEDEK, Michal. *Kolibiska: názory návštěvníků a zaměstnanců Valašského muzea v přírodě*. [Výzkum zpracovaný pro VMP Ústavem pro interpretaci místního dědictví ČR], 2017.

vána jako obecný problém.²¹ Důležitým pravidlem, které musí být během realizace dodrženo, je bezpodmínečná spolupráce napříč útvary a *jednotná řeč* zástupců technického, provozního a etnografického útvaru spolu s metodickým pracovištěm.

KRAJINA

Zcela zásadní bude v areálu Kolibiska všestranná expozice agrikultury. To se jeví jako velký problém zvláště v kontextu současné prezentace zemědělství ve Valašské dědině, neboť analýza exteriérového prostředí zde ukázala četné problémy a zanedbání.²² Na určité záležitosti, jako samotný chov hospodářských zvířat, je sice dlouhodobě brán zřetel, mnohé zemědělské činnosti však neodpovídají odborným poznatkům o historických realitách, jako jsou způsoby orby, užití nových typů oradel, moderní způsoby sečení nebo mechanizovaná stříž ovčí. Mnohé realie zpravidla scházejí nebo jsou velmi zřídka viditelné, jako sušení sena na ostrévkách a sklizeň obilovin, ořez dřeva na letinu, stlaní listím a nasekanou četinou nebo systematická tvorba hromadisk. V novém areálu by celý prožitek mohlo dokonale pokazit setkání s moderními nebo nedokonalými prvky, které vidáme ve Valašské dědině.

Kolibiska by tedy měla v souladu s metodickými trendy expozic v přírodě tvořit pravdivou rekonstrukci historické krajiny se všemi podstatnými prvky a činnostmi. Z těch je důležitý např. provoz v prostředí jednotlivých celků salaší, kde by bylo vhodné průběžně představovat pastvu s košárováním, přičemž i opuštěná koliba by evokovala průběžné spásání a s tím spojené postupné využívání jednotlivých kolib. Návštěvnícky atraktivní a zároveň experimentálně zajímavý by mohl být např. průběžný přesun kopie koliby *na lihách*. Precizně je nutné přistupovat také ke ztvárnění zemědělského prostředí usedlosti ze Starých Hamrů a Košarisk, pro které máme zdokumentovány cykly využití pozemků. Větší důraz bude muset být kladen na péči o půdu tradičními technikami (např. motykové hospodaření, orba s kravami) a také na způsoby sklizeň (např. postupy sušení, dopravy a uložení krmovin aj.).

Uvedené realie nelze vnímat pouze jako *doplnění* souboru architektury, ale jako zcela legitimní součást expozice včetně jejich oživovací funkce.

Prakticky nevyužitou rovinou je výzkum a ověřování zemědělských technik (staré typy zemědělského nářadí, cykly úhory, vliv košarování, vliv tradičních krmovin atd.). Následně odborné i provozní využití by pak mělo klást důraz také na tento aspekt. Záleží na potřebách a personálních možnostech výzkumu i možnostech provozních, které činnosti se budou vykonávat jakou formou, zda jen jako oživení muzea, nebo s přidanou hodnotou jako experiment tak, jak by se od instituce našeho charakteru očekávalo.

Tyto záležitosti jsou zatím ve Valašské dědině spíše významným doplňkem k velkému počtu staveb. O to více je důležité se tématem prostředí zabývat v případě areálu Kolibiska, kde místo sídelního prostředí dominuje specifická kulturní krajina s řadou prvků, které je nutné rekonstruovat.

STAVBY

V problematice stavební činnosti je při realizaci Kolibisk třeba v muzeu postupovat precizněji než doposud. Metodické přístupy památkové péče i stavební činnosti muzeí v přírodě se v zahraničí, ale také v naší zemi posunují od toho, na co jsme ve Valašském muzeu zvyklí.²³ Tento fakt jistě není v nesouladu s nutným procesem stavební přípravy a projektové dokumentace dle platné

21_LANGER, Jiří. Generační aspekt prezentace lidové výroby v muzeích v přírodě. In: *Lidová výroba. Její dokumentace a prezentace*. Vsetín: Okresní vlastivědné muzeum, 1995, s. 4–13.

22_BRYOL, Radek. Sídelní prostředí a kulturní krajina na Valašské dědině. Od autenticity ke sterilitě a zpět? *Museum vivum. Časopis českých muzeí v přírodě*. 2017, XII, s. 26–43.

23_Srov. např. aktuální publikaci k tematice KŘENKOVÁ, Zuzana, KMOŠEK, Jiří a BRYOL, Radek (eds.). *Transfer a rekonstrukce památek lidové architektury*. Rožnov pod Radhoštěm – Sebranice: Valašské muzeum v přírodě – Spolek archaických nadšenců, 2016.

V novém areálu je v redukovaném měřítku nutné zrekonstruovat také fragmenty charakteristických prostředí vybraných lokalit i související činnosti. Staré Hamry, 1975 (foto J. Langer, fotoarchiv NMvP - VMP)

legislativy. Nepopiratelnou devizou je přítomnost zkušeného projekčního oddělení muzea a znalců řemesel. Problematická však bývá jak externě zpracovávaná projektová dokumentace, tak zadávání a koordinace úkolů pro řemeslníky ze strany zástupců etnografického oddělení, resp. metodického centra, konzervátorů-restaurátorů i samotného technického útvaru, jak prokázaly některé neshody při nedávných realizacích v muzeu.²⁴ Přesto je nutné ctít jedno z hlavních poslání muzeí v přírodě, kterým je ochrana stavebních památek s užitím co nejohleduplnějších metod a technologií ku prospěchu originality a pravdivosti stavby. Postupně je však přístup ke stavbám více preciznější, jak se projevilo například na transferu kamenného chléva z Nového Hrozenkova do Valašské dědiny s použitím převozu zděných částí v bloku i na některých detailech staveb pro Kolibiska.

²⁴ Viz rekonstrukce Billovy chalupy, chalup z Leskovce a Lužné i novostavby chléva z Valašské Polanky.

Valašská Bystřice – hájovna z roku 1920 v Břucku transferovaná do Valašského muzea, 2017 (foto R. Bryol)

V problematice transferů je nutné postupovat se znalostí a respektem k metodám aplikovaným zejména v muzeích v přírodě západní Evropy, kde je i v menších institucích běžnou součástí přesunů staveb získání co největšího počtu původních konstrukcí k dosažení maximální autenticity objektu a její výpovědní hodnoty.²⁵ Kromě běžného převozu roubení je v případě možnosti nutné získat také prvky podezdívky, zpevnění ploch nebo maximálně zachovat původnost dřevěných bednění. Při rozebírání konstrukcí se musí postupovat maximálně obezřetně k zachování např. vykreslených letokruhů na plochách či řezech prvků, k detailům výplní otvorů, bedněním štítů atd. U již převezené stodoly ze Starých Hamrů se navrhoval transfer segmentů krytiny – térového papíru loženého ve vrstvách na původní šindel s dnes již neobvyklými délkami okolo 80 cm, včetně různých oprav destičkami a kůrou. V současnosti se již v tomto případě jedná o konstrukci tradičního charakteru hodnou muzejního zájmu a zachování. Také výsledný pohled do podstřeší v muzejní expozici mohl být v případě transferu naprosto autentický. Přes jinak citlivě provedený převoz srubových konstrukcí a bedněných štítů se zejména díky nedůvěře v možnost převozu i nedostatečné přípravě tyto plochy krytiny v celku zachránit nepodařilo. Úspěch transferů kamenných nebo cihelných částí závisí především na kvalitě dokumentace a kontroly pravdivého provedení. Z vybraných staveb se ve větší míře týkají tyto zásady především stodoly ze Starých Hamrů, chléva z Nového Hrozenkova – Babínku a v případě možnosti transferu zachovaného sklepa již přeneseného kurloku na Košaříkách. Vyloučeny nejsou ani transfery kompaktních bloků zdíva, jako relativně běžný princip muzeí v přírodě, což se již i ve Valašském muzeu podařilo zrealizovat.

²⁵BRYOL, Radek. Devadesát let transferů do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

In: *Transfer a rekonstrukce památek lidové architektury*. Rožnov pod Radhoštěm – Sebranice: Valašské muzeum v přírodě – Spolek archaických nadšenců, 2016, s. 12–29.

Při rozebírání staveb dbají pracovníci muzea na převezení co nejvíce konstrukcí, některých také vcelku podle možností techniky a následně přepravy. Stodola na Starých Hamrech – Porubáném, 2018 (foto R. Bryol)

U většiny vytipovaných staveb se jedná o poslední, a tudíž unikátní příklady stavební kultury vysokohorského prostředí naší sběrné oblasti, proto je na místě maximální obezřetnost, jak při jejich dokumentaci, tak v manipulaci, samotné realizaci i následně péči o objekty.

Při stavební činnosti bude nutné dodržet četné archaické techniky. Jak by asi na návštěvníka rekonstrukce horské polany působily zlatavé křížové šrouby v expozicích z nedbalosti někdy uplatňované? Sezonní stavby byly budovány přímo v horském terénu s použitím základního nářadí, čemuž odpovídají jak použité konstrukce, tak charakter opracování. K založení posloužil posbíraný kámen z blízkosti stavby, nijak neopracovaný, mnohdy skládaný jen na sucho bez použití pojiva. Opracování kulatiny po odstranění větví a odkornění proběhlo pouze hrubým přitesáním oblin prvků u jejich spojů. Na některé konstrukce se používalo dřevo neodkorněné tak, jako například na strop chlěva z Nového Hrozenkova–Brodské. K sezonním stavbám patří také provizorní krytiny. Je potřeba uplatnit štípaná prkna i stromovou kůru, v jejímž případě je nutné oživit dovednost jejího efektivního získávání.²⁶

Se stavbami souvisí chybějící důraz a v současnosti zanedbaná problematika celkového charakteru prostředí a četných drobných technických detailů. Na konstrukce košárů, výhonů a plotů bývaly použity různé druhy větví, bidel a kuláčů s nejjednoduššími spoji začepováním, proplétáním, zavěšením do samostatných rozsoch nebo vázáním houževmi či povírsly, což může vyvolávat problémy v případě hrazení dobytka. Přestože k typologii plotů existují jak v muzejním archivu, tak v literatuře četné podklady, prezentace ve Valašské dědině se v posledních letech omezila jen na naprostý zlomek z těchto tradičních a rozšířených konstrukcí.²⁷

26_JANOTKA, Miroslav. Dřevo v tradiční rukodělné výrobě. *Umění a řemesla*. 1963, 3, č. 6, s. 224–229.

27_Například: CEDIDLA, Josef. Jak se na Valašsku hradívalo. *Valašsko*. 1958, 7, s. 36–40.

Také komunikace musí být upravené tradičními způsoby v několika stupních kvality podle využití. Nutné jsou štěťované cesty a cesty polní včetně přiznání těch blátivých, což naráží také zde na problémy provozní. Stejně jako se turista směřující na Lysou horu nevydá na výšlap v lodičkách či mokasinách, musí také návštěvník Kolibisk z první informace o areálu pochopit, jaký zážitek i nástrahy ho tam mohou čekat. Existuje řada technických řešení a opatření, jak takové autenticity prostředí za kompromisu s návštěvníckým provozem i požární bezpečností staveb docílit. I na přirozeně řešených cestách lze vyjít vstříc vozičkářům.

Využití principu transferů je nezbytné uplatnit pro některé krajinné prvky, jako jsou hromadiska nebo kamenné hráze kolem pozemků patrné prakticky ve všech prostředích, které plánujeme realizovat. Vynikají na Starých Hamrech, v Košařískách nebo v Novém Hrozenkově a jsou obecným jevem horských sídelních nebo bývalých hospodářsky využitých oblastí. Navázat a rozvíjet kontakty s místními samosprávami či vlastníky pozemků je nevyhnutelné pro možnost získání *odpadového* kamene – na hromadiska, na zpevnění cest nebo kamenné hrazení pastvin.

Jako etnologicko-historická východiska bude ke stavebním prvkům každé stavby nutné zpracovat materiál o významných hodnotách hodných muzealizace a exponování a před započetením prací tyto hodnoty zdůraznit. Ve spolupráci s externisty, zejména specialisty na trasologii a technickým útvarem muzea, je nutné definovat použité dobové technologie, ty promítnout do technické zprávy prováděcího projektu a následně je důsledně dodržovat. K dokumentaci nebudou použity jen běžné techniky stavebního zaměřování. Specifickou problematikou bude transferování kamenných konstrukcí, skládaných zpravidla na sucho nebo na hliněnou maltu, často už vyplavenou. V této věci je třeba stanovit metodu dokumentace – fotodokumentace kladení kamenů jednotlivých částí a detailů – nároží, překladů, výklenků, dlažby. Je samozřejmé, že v případě zdění z drobného kameniva se nebude popisovat každý prvek, ale musí být brán v úvahu charakter kamene, jeho skladba a spojení, stejně jako vnímat specifické detaily. Problematická může být forma a především složení pojiva, které je možné určit dle dostupného rozboru. Uvedené specifické kamenické detaily bude nutné rovněž pro transfer a sestavení číslovat. Je důležité zaznamenat spoje dřevěných prvků, kladení deštění ploch. Je potřeba využít také další metody dokumentace – postupně prováděnou dendrochronologii, trasologii konstrukcí, analýzu povrchových úprav či maltovin, nebo nedestruktivní metody zjišťování kvality dřeva. Samozřejmostí je všechna zjištění zaznamenat do zpracované studie a následně reflektovat v projektu a především během samotné stavební činnosti. Jen tak se areál neomezí na zkruslené, povrchní hodnoty odpovídající minimálním potřebám návštěvníků, vyhledávajících v muzeu výhradně odpočinek, ale bude určen jak pro hosty hloubavé, přicházející do muzea za zábavou i poučením, tak pro odbornou veřejnost. Tedy pro všechny složky společnosti, které muzeum jako instituci využívají. Podstatným principem muzea by měla být dokumentace a uchování jak materiálních hodnot (stavebních konstrukcí), tak nemateriálních jevů lidového stavitelství (technologií, materiálových znalostí atd.).

PROVOZ

Tak složitý záměr, jako je tvorba nového muzejního areálu, má samozřejmě ještě celou řadu dalších technických a provozních potřeb a problémů, jako je komunikační dostupnost, napojení na inženýrské sítě, bezpečnostní, hygienické a veterinární podmínky, zázemí pro pracovníky a návštěvníky či záležitosti marketingu. Při ohrazení pozemků muzea pro nový areál bude nutné zajistit příjezd k soukromým parcelám v Kluzovském potoku, příjezd k rozhledně, stejně jako realizovat alternativu nové zelené turistické trasy od rozhledny směrem na Dolní Bečvu.

Důležitou otázkou zůstává stanovení sezonnosti provozu. V zimním období lze prezentovat pouze menší část z celkového počtu aktivit – dřevorubectví, transport dřeva, život v usedlosti, rukodělnou výrobu nebo funkci ovčích *zimiarky* z Těšínska. Mnohé z toho je možné ukázat také ve Valašské dědině. Všechny dobytek bude v zimě logicky ustájený v nižších partiích na dědině tak, jako bývalo ve skutečnosti. Také samotná návštěvnost muzea je v zimě nižší, proto je pravdě-

podobné, stejně jako na dědině, že celoroční provoz areálu by byl nadbytečný. Jako alternativa se nabízí alespoň možnost procházek exteriéry či funkční propojení s místem permanentního zájmu návštěvníků – např. rozhlednou. Procházkový okruh prostředím Kolibisk by měl nepochybně své kouzlo, i když údržbu by jistě komplikoval složitý lesní terén. Nutné, ne-li zcela zásadní, je řešení také personálních nároků na uvedené aktivity a problematika udržitelnosti.

NÁVŠTĚVNÍK

Při samotném návrhu areálu a návštěvnických tras je zcela přirozené využít velmi členitý terén, který prostředí poskytuje, kde je možné pracovat s prostředky jako neobvyklé podhledy, průhledy a výhledy, se kterými souvisí moment překvapení návštěvníka. Klady výborného přírodního areálu lze tak odpovědným přístupem zhodnotit, neopatrným a nekoncepčním naopak velmi potlačit.

Ve snaze o navození horského prostředí by kolem muzea neměla být patrná jakákoli nepřirozená bariéra. Absence celkového hrzení v otevřeném prostoru některých muzeí v přírodě je velice působivá. Ideálním způsobem řešení ohrazení areálu je využití a výsadba křovinatých clon s pojištěním pletivem, které nepůsobí nijak rušivě a je zároveň prakticky neprostupné. Problematikou může být např. volný pohyb zvěře či řešení některých vjezdových bran.

Ideální přístupová trasa do areálu se nabízí z rozcestí v místě domu z Trojanovic, na okraji Mlýnské doliny. Dá se odtud mírně stoupat lesní cestou paralelně s náhonem. Již několik kroků za vstupní budovou muzea evokuje samotný povrch komunikace i jejího okraje s přirozeným porostem cestu lesem a připravuje návštěvníka na nevšední zážitek. Příchozí lidé cestou uvidí průhledem stavby Mlýnské doliny. Z nového neobvyklého nadhledu se otevře srážná pastvina na celek mlýna z Velkých Karlovic zcela v souladu s krajinným rázem této obce i původními návrhy areálu.²⁸

Z cesty, která dále pokračuje k muzejnímu plotu, jež však návštěvník neuvidí, se následně odkloní nahoru do svahu lesní pěšina, ta v několika přirozených serpentínách s využitím mohutných buků jako záchytných bodů vystoupá až na spodní okraj Rakošovy pastviny u stániska z Karolinky. Tam se otevře dosud nevidaný pohled na celek pastviny s obytnou chalupou a několika chlévy, podobně jako když vystoupáme z údolí k pasekářské usedlosti v terénu na mnoha místech našeho regionu.

Už zde uvidíme první zvířata – modernější plemeno východofríských ovcí. Návštěvník by měl být při cestě nahoru na Kolibiska zatím *ušetřen* setkání s dalšími objekty Valašské dědiny, proto je ideální vést ho po okraji pozemku muzea mezi plotem a nově pro tento účel vytvořenou ovčí ohradou nahoru k chalupě stániska, nebo přímo koridorem mezi ohradami. Návštěvník může zavítat do stániska jako do jednoho z typů salašnického hospodaření. Do dědiny zde pouze shlédne z jednoho z nejpůsobivějších výhledů ve Valašském muzeu.

V těchto místech se na prohlídkový okruh Kolibisk může napojit i návštěvník, který z různých důvodů vystoupal Valašskou dědinou, protože dále už pokračují obě cesty společně. Stejně tak mohou být Kolibiska z Valašské dědiny přístupná kolem hájovny nad Šturalovou usedlostí nebo ještě dále až za horizontem dědiny.

Bude-li návštěvník přicházet do areálu uvedenou navrženou trasou nad Mlýnskou dolinou, můžeme využít několika dalších výhod. První z nich je moment překvapení, kdy po výstupu lesem návštěvník zcela přirozeně přijde k ohradě s ovci při ovčinech u stániska. Po zdolání vrcholu absolvuje nejvíce vyčerpávající část cesty a dále bude překonávat jen menší výškové rozdíly. Po procházce areálem Kolibisk, která mu nabídne jiný zážitek než prohlídka soustředěné zástavby

28_Jiří Langer navrhoval svažitou pastvinu nad areálem mlýna na kresbě Mlýnské doliny otiskem na obálce zevnitř publikace, viz LANGER, Jiří. *Mlýnská dolina 1*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1983.

Salaš na temeni Radhoště s přizpůsobením turistům jako přirozené řešení také v plánovaném areálu, 1928 (Národní muzeum v přírodě - Oddělení dokumentace VMP)

ve Valašské dědině, už plynule sejde směrem z kopce – k prohlídce Valašské dědiny již nebude muset překonávat další terén a cesta jej tedy tolik dále nevyčerpá nebo areál už jen projde k východu. Naopak při dosavadním přístupu přes Valašskou dědinu, kdy si návštěvník zcela logicky chce prohlédnout nejprve tento areál, než se dostane na Kolibiska, přichází na horizont již značně vyčerpaný, a to nejen fyzicky, ale především psychicky z množství vjemů. Potom bude jistě zvažovat, jestli má pokračovat dál, nebo zda mu již prohlídka stačila. Návštěvník se díky nově navrhované rafinované cestě vyhne také zdržení kolem novodobého prostředí stavebního dvora a zázemí kolem amfiteátru. Přitom pro rodiče s dětmi či vozičkáře bude umožněn přístup po zpevněné komunikaci Valašskou dědinou. Obdobně logicky byla koncipována cesta na Kolibiska a následná prohlídka Valašské dědiny už v *Rámcovém libretu* v roce 1974.²⁹

Dále se z uzlového bodu styku s dědinou u stániska může pokračovat lesíkem směrem nad kapli cestou, z níž se otvírají nejkrásnější pohledy na Šturalovu usedlost a okolní lesní porosty. Návštěvník stoupá do nejvyšších poloh, dědinu i stánisko a pasekářskou usedlost nechává pod sebou a prakticky přitom nezdolává nepříjemné převýšení. Po krátké trase lesem se otevře paseka z Nového Hrozenkova s malým chlévem stejně tak, jak bývalo kdysi pod Babínkem. Některé větší stromy – buky, borovice a duby – je možné využít k vymezení hranic jednotlivých pasek nebo v dalších místech jako místa rozcestí s drobnými sakrálními prvky, lavičkou k odpočinku či studánkou.

Na vrcholu Karlova kopce je nutno určit nový styčný bod Jurkovičovy rozhledny s muzejním areálem, namísto vstupu u stániska, který by vznikem nového areálu ztratil smysl. Dostatečný a mírně členitý prostor pod Jurkovičovou rozhlednou nabízí nyní kontakt s kolibou, která již na původním místě na Radhošti měla zázemí také pro turisty. Na kolibu by s jistým odstupem, ale logickým kontextem navazovala stávající přesunutá koliba z Černé hory. Neopakovatelné je

²⁹ Oddělení dokumentace Valašského muzea v přírodě, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 358. ŠTIKA, Jaroslav a kol. *Rámcové libreto dostavby VMP v Rožnově p. R., Rožnov pod Radhoštěm, c. d.*

prostředí východního klesajícího pokračování štíhlého hřebene Karlova kopce s jehličnatým porostem, ale především s možností pocitu cesty vysokými horami při pohledu na protější Černou horu a Radhošť. Je to takřka jediné místo, kde bez překročení hranice muzea lze nahlédnout na tyto horské velikány. Proto je nutné rafinovaně vyřešit ohrazení muzea na hřebeni a související prohlídkové trasy tak, aby umožnilo výhled na stranu radhoštského masivu.

Stejně jako bychom pokračovali Beskydami dále přes Radhošť a hraniční hřebeny, tak také v Kolibiskách dorazíme do prostředí těšínských kolib. Níže mineme zimoviska v přirozené poloze klesajících svahů pod hranou lesa nad polnostmi.

S využitím terénních stop starších komunikací dojdeme až k rozcestí s velkým dubem a po delším čase stráveném v lesním prostředí s menšími pasekami spatříme rozlehlou polanu ze Starých Hamrů tak, jako bychom sestoupili z lesů Zadních hor blíže do údolí. Staneme v prostoru už před lety vysněném muzejníky a už tehdy také smysluplně podpořené výsadbou horní smrkové clony.

Velká škoda by byla nezavést návštěvníka až na samý konec našeho areálu, ke Kluzovskému potoku, kde už cestou bude míjet hluboké přírodní *grapy*, než dojde na mírnou plošinu v údolí s protilehlým svahem. Nad potokem se nabízí ideální místo pro milíř nebo další činnosti spjaté se zpracováním dřeva.

Také cestou zpět se může návštěvník těšit na další zajímavé stavby, jako je seník z Morávky, které přirozeně zapadnou do úzké stoupající louky, jaké se také v předloze tohoto prostředí na Morávce vyskytují, stoupaje od stejnojmenné údolní říčky. Jako kdysi v beskydských dolínách budou na této louce probíhat luční práce.

Ve skutečných Beskydech dorazíme o několik údolí severněji až do Košarísk. Ke zdejšímu kurloku chodívali výzkumníci stoupajícími zárubky z údolí říčky Kopytné podobně, jako s návštěvníky vystoupáme v Kolibiskách. Pohled od usedlosti na zemědělské pozemky do údolí budou uzavírat boční stromové a keřové clony s hromadisky, podobně jako v košariských zárubkách.

Po nedlouhé rovině pod Karlovým kopcem s podhledem na některé salaše na tomto svahu se bude návštěvník nenáročnou trasou vracet nad Valašskou dědinu. Při této cestě je možné umístit např. informační prvky, které by odsazené od samotného prostředí staveb nemusely působit rušivě.

Zásadním prvkem na této nejrozsáhlejší otevřené ploše areálu však bude rekonstrukce panské salaše z Rožnovska, která nabídne návštěvníkům přístřeší, občerstvení a sociální zázemí, případně prostor k realizaci programů či expozic. Tato stavba bude zároveň díky své poloze i velikosti uzlovým bodem areálu dostupná i z dalších míst.

Zcela jiné prostředí s velkými katastry stoupajících polí, luk a pastvin až do nejvyšších poloh hraničních hřebenů najdeme na jižním Valašsku. Alespoň ve zkratce se podaří zrekonstruovat pod nevelkým, ale autentickým hřebenem s nedotčeným prostředím, kde je dnes umístěna zvonice z Vrbetic.

Podobně je nutné rafinovaně koncipovat informační a orientační systém v celém areálu, aby nepůsobil rušivým dojmem, ale zároveň nebyl nevkusným historismem. Ve formální vizuální rovině se nabízí inspirace dalšími muzei v přírodě v Evropě. Z pohledu prezentace obsahu areálu má smysl založení návrhu pohledky na principech interpretace kulturního a přírodního dědictví. Jedná se o obor, který logicky nakládá s informacemi pro přehledné podání návštěvníkům.

ZÁVĚREM

Před Valašským muzeem v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm stojí velmi těžký úkol – vytvoření zcela nového areálu. Připomeňme, že všechny předchozí části našeho muzea dosáhly výborné odezvy ze strany laické i odborné veřejnosti.

Připravovaná koncepce Kolibisk vychází ze znalosti historie muzea i z poznání dalších skanzenů v různých zemích.³⁰ Plán je založen na metodických principech definovaných tvůrci československých muzeí v přírodě s obohacením o zkušenosti z dalších let práce těchto institucí.

Základem přístupu k novému areálu je tak prvotní poznání reálií spolu se snahou o komplexní a nekompromisní ztvárnění objektu prezentace – kultury nejvyšších horských poloh v naší sběrné oblasti. Toto poznání je kromě studia již existujících četných materiálů nutné rozvést dalším studiem.

Na základě spolupráce mezi jednotlivými složkami muzea je třeba, aby nový areál důstojně navazoval na odkaz našich předchůdců, kteří ideu Kolibisk vytvořili. Aby byla tato nová část zároveň precizní možností uchování kulturního dědictví i příjemným místem k návštěvě v kontextu všech dalších areálů Valašského muzea v přírodě, které takové hodnoty nesporně představují.

K rekonstrukci rozsáhlého ovčína, který poslouží jako zázemí pro návštěvníky, vedla historická ikonografie, mapové podklady i archeologický výzkum. František Kalivoda: Salaš u Rožnova, barevná litografie, polovina 19. století (Národní muzeum v přírodě - sbírka VMP, inv. č. 120)

³⁰ LANGER, Jiří. *Evropská muzea v přírodě*. Praha: Baset, 2005.

LITERATURA

BRANDSTETTROVÁ, Marie a LANGER, Jiří. Věrohodnost a pravdivost prezentování lidové kultury v expozicích muzea v přírodě. *Národopisné aktuality*. 1980, 17, s. 321–327.

BRYOL, Radek. Historie výstavby areálů muzea. In: ROMÁNKOVÁ, Eva (ed.). *Uchováno budoucím generacím. Devadesát let sbírkotvorné činnosti Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum, 2015, s. 24–51.

BRYOL, Radek. Sídlní prostředí a kulturní krajina na Valašské dědině. Od autenticity ke sterilitě a zpět? *Museum vivum*. Časopis českých muzeí v přírodě. 2017, XII, s. 26–43.

DRÁPALOVÁ, Lenka. Oděv pro práci. In: URBANOVÁ, Svatava a kol. (eds.). *Valašsko: historie a kultura II: Obživa*. Ostrava: Ostravská univerzita – Národní muzeum v přírodě, 2019, s. 76–85.

JEŘÁBEK, Richard. *Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786–1884*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997.

KŘENKOVÁ, Zuzana, KMOŠEK, Jiří a BRYOL, Radek (eds.). *Transfer a rekonstrukce památek lidové architektury*. Rožnov pod Radhoštěm – Sebranice: Valašské muzeum v přírodě – Spolek archaických nadšenců, 2016.

LANGER, Jiří (ed.). *Československá muzea v přírodě. Teoretická a metodická východiska k realizaci*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1981.

LANGER, Jiří. Generační aspekt prezentace lidové výroby v muzeích v přírodě. In: *Lidová výroba. Její dokumentace a prezentace*. Vsetín: Okresní vlastivědné muzeum, 1995, s. 4–13.

LANGER, Jiří. *Evropská muzea v přírodě*. Praha: Baset, 2005.

LANGER, Jiří (ed.). *Beskydy: Zdroj práce a obživy*. Třinec: Wart, 2012.

LANGER, Jiří. Návrh na realizaci historických činností v expozici muzea v přírodě. *Museum vivum*. Časopis českých muzeí v přírodě. 2018, XIII, s. 59–62.

LIŠÁK, Petr. Kurlok z Košařisk č. p. 10: Příspěvek k archaickým formám bydlení na Těšínsku. *Těšínsko*. 2017, 60, č. 2, s. 75–86

MICHALIČKA, Václav. Některé aspekty revitalizace tradičních technologií lidového stavitelství. *Národopisná revue*. 2010, 2, s. 79–83.

ŠTASTNÝ, Jaroslav. *Tradiční zemědělství na Valašsku*. Praha: Universita Karlova, 1971.

ŠTIKA, Jaroslav. Agrikultura a její perspektivy v muzeu v přírodě. In: *Museum vivum II: Materiály z konference konané 1985 .10 .10–.8 Agricultura Carpatica IV. 1985*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1987, s. 10–14.

ŠTIKA, Jaroslav. *Valaši a Valašsko*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašský muzejní a národopisný spolek, 2009.

TETERA, Václav. Ekologické problémy muzeí v přírodě s několika příklady z rožnovských expozičních areálů. In: *Museum vivum II: Materiály z konference konané 8.–10. 10. 1985 Agricultura Carpatica IV. 1985*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1987, s. 150–154.

TICHÁ, Jana. Zvykosloví pastevců na Moravském Valašsku. In: URBANOVÁ, Svatava a kol. (eds.). *Valašsko: historie a kultura II: Obživa*. Ostrava: Ostravská univerzita – Národní muzeum v přírodě, 2019, s. 42–65.

VILÍMEK, Vítězslav a BRYOL, Radek. Luční hospodaření v horské obci Morávka. In: URBANOVÁ, Svatava a kol. (eds.). *Valašsko: historie a kultura II: Obživa*. Ostrava: Ostravská univerzita – Národní muzeum v přírodě, 2019, s. 103–119.

PRAMENY

Oddělení dokumentace Valašského muzea v přírodě, Pomocný sbírkový fond Rukopisy:

R 3. ŠTIKA, Jaroslav. *Salašnické hospodářství na východní Moravě a na Těšínsku*, 1968 (účelová studie pro VMP)

R 358. ŠTIKA, Jaroslav a kol. *Rámcové libreto dostavby VMP v Rožnově p. R.*, Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1974.

DALŠÍ MATERIÁLY ULOŽENÉ VE VALAŠSKÉM MUZEU V PŘÍRODĚ

Strategie rozvoje Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm do roku 2023. [Konceptní materiál zpracovaný pro VMP Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky, Ústav regionálního rozvoje, veřejné správy a práva]. Rožnov pod Radhoštěm – Zlín, 2013.

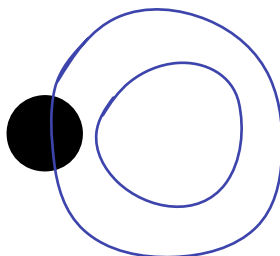
BAJER, Vojtěch. *Kolibiska – hospodářské souvislosti areálu z pohledu přírodních a krajinných prvků*, 2017.

FRIEDL, Marian. *Ideový plán pro expozici hudebních nástrojů s pracovním názvem Putování za hudbou hor v rámci areálu Kolibiska ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*, 2016–2017.

KRAUT, Jan a kol. *Pajta: Ovčín z panských salaší na Valašsku: Vědecká rekonstrukce objektu*, 2019.

MEDEK, Michal. *Kolibiska: názory návštěvníků a zaměstnanců Valašského muzea v přírodě*. [Konceptní materiál zpracovaný pro VMP Ústavem pro interpretaci místního dědictví ČR], 2017.

MILERSKI, Michal. *Zvířata v Kolibiskách jako podklady pro libretto VMP*, 2016.

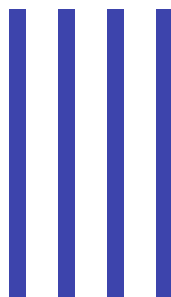
SUMMARY

KOLIBISKA – A NEW SITE FOR THE WALLACHIAN OPEN-AIR MUSEUM PROFESSIONAL PROJECTIONS AND IMPLEMENTATION PROBLEMS

Wallachian Open-Air Museum – open-air museums – concept – cultural landscape – mountain shepherds – Carpathian Mountains

The Wallachian Open-Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm is creating a new exhibition site called Kolibiska, which is intended to present the buildings typically found at the highest Carpathian altitudes in Moravia and Silesia, and the lives lived in and around them. Since the end of the 1960s, the older conceptual materials of the Wallachian Museum have repeatedly stated the intention to create the Kolibiska site. There are various reasons why this project has not previously come to fruition; indeed, the museum's other sites are not finished either, and to this day are gradually being added to.

The forthcoming updated concept underlying Kolibiska is based on knowledge of the museum's history and of other open-air museums in different countries. While preparing the site, the museum is attempting to build on the methodological principles of open-air museums and to respond to current opportunities and professional and operational issues in the Wallachian Museum. Alongside field research, plans for the layout of buildings on the site and particularly for transferring structures from their original locations are being created. The main purpose of the new site is certainly to save and present the last original buildings inherent to the mountain environment (e.g., gamekeepers' cabins, mountain farmsteads, free-standing cattle pens and hay sheds). Only the last tumbledown examples of the initially very widespread building culture have been preserved by the museum's collection activities. Great emphasis should also be placed on the cultural landscape, the reconstruction of which should be less restricted in dimensional terms here than at other sites of the museum.

Biologické sbírky ve Valašském muzeu v přírodě – rostliny

Historie pěstování a revize současného stavu

Ing. Šárka Kramolišová

Národní muzeum v přírodě – Valašské muzeum v přírodě
kramolisova@vmp.cz

Úvodem*

Dokumentace a prezentace tradičních forem zemědělského hospodaření je nedílnou součástí snad všech muzeí v přírodě. Ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm se tato snaha realizuje především v areálu Valašské dědiny, budovaného od 60. let minulého století. Lokalita Petřekovy stráně, kde je areál situován, se stala nejvhodnějším místem k představení venkovského života na Valašsku od konce 18. do poloviny 20. století.

Nejsou to však jen lidská obydlí, která návštěvníkům vyprávějí svůj příběh. Jsou to také hospodářské stavby, studny, zvoníčky, ploty a další nenápadné, ale neméně důležité drobné objekty včetně cest, které k nim vedou. Jsou to stromy, políčka s obilím, hromada kamení na okraji lesa, zahrádky i samotné květiny za okny. To vše a mnoho dalšího vytváří představu kulturní krajiny s jejími přirozenými prvky, jejíž věrohodný obraz zde chce být již více jak půl století vytvářen.

Následující příspěvek si klade za cíl pojednat o průběhu tzv. revize sbírek rostlinného charakteru, na které průběžně pracuji od roku 2017. Časté otázky kolem této problematiky mne dovedly k potřebě ujasnit si, jaké rostliny v našem muzeu pěstujeme a co o nich víme. Vzhledem k rozsahu ploch všech areálů a obsáhlosti tématu má dosud provedená revize zatím jen dílčí výstupy.

Navazuji na shrnutí, které v 80. letech a později na přelomu tisíciletí formuloval Václav Tetera, dlouholetý odborný pracovník Valašského muzea v přírodě. Jeho záznamy o pěstovaných rostlinách se staly východiskem pro zjištění současného stavu.¹ Výčet pěstovaných rostlin následně uvedl ve své práci z roku 2014 *Prezentace tradičního zemědělství v muzeích v přírodě v návaznosti na vytváření biologických sbírek* současný vedoucí zemědělského oddělení Miroslav Románek.²

*_Předložený článek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (Národní muzeum v přírodě) (DKRVO, MK000098604).

1_TETERA, Václav. Vznik a vývoj zemědělství ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. *Národopisné aktuality*. 1984, roč. 21, s. 247–249.; Týž: Základ reálné perspektivy agronomie ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. In: *Almanach k 75. výročí založení Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2000, s. 133–142.

2_ROMÁNEK, Miroslav. *Prezentace tradičního zemědělství v muzeích v přírodě v návaznosti na vytváření biologických sbírek*. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 746.

Budování jádra areálu Valašská dědina, 1969 (foto B. Přikryl, fotoarchiv NMvP – VMP)

Počátky a vize prezentace zemědělství v muzeu

Máme-li se zaměřit na sbírky biologické povahy, nelze nepřipomenout počátky a další vývoj budování Valašské dědiny jakožto hlavního areálu pro prezentaci tradičního zemědělství.

U počátku Valašské dědiny v budoucím unikátním pojetí stál nepochybně první ředitel muzea, Jan Rudolf Bečák. Se svými spolupracovníky připravil novou koncepci instituce, která měla dokumentovat celou oblast výskytu roubeného domu karpatského typu na Moravě a ve Slezsku. Praxí a studiem zemědělský inženýr, původem z Hané, zcela změnil dosavadní představy o poslání muzea v přírodě a v jeho programu akcentoval dokumentaci a prezentaci vzájemné sounáležitosti přírody, člověka a kultury.³ Se svými blízkými spolupracovníky, Josefem Országem-Vraneckým ml., Karlem Langrem a dalšími budovali a prohlubovali dílo, které nemělo svým komplexním pojetím u nás doposud obdoby. A tak již koncem 60. let 20. století bylo možno, současně s výstavbou vesnice na *Strání*, jak se vybrané svažité lokality říkalo, vidět naoraná políčka, osázené zahrádky, mladé ovocné stromky a louky. V oknech chalup postupně přibývaly hrnkové květiny, zejména muškáty, v zahrádkách si zatím ještě v té době zaměstnanci pěstovali zeleninu a květiny pro vlastní potřebu. Půdu sice zúrodňovali, ale protože volba druhů zeleniny, např. rajčat, neodpovídala záměru, brzy se od této praxe upustilo.

O rozvoj prezentace tradiční agrikultury ve Valašském muzeu v přírodě se zásadně zasloužil Václav Tetera, který nastoupil v roce 1972. Jako školený specialista si uvědomoval, že unikátní prostředí Stráně se zachovalým přirozeným prostředím dává příležitost právě zde vybudovat

³ LANGER, Karel. Nedoceněná osobnost moravské kultury Ing. Jan R. Bečák. In: *Lidové umění na Hané*.

Dodatky ke knize a spolupracovníkům. Olomouc-Přerov, 2001, s. 50.

tzv. *agrohistorickou rezervaci*, což přesahovalo prvotní záměr zakladatelů Valašské dědiny. Na kvapem mizející původní genofond plodin a ovocných dřevin již před sto lety upozorňovali i jiní autoři, jako např. E. Proskowetz a F. Schindler. František Kühn, uznávaný botanik a vysokoškolský profesor, uvádí v příspěvku ze 70. let věnovaném místním plodinám v karpatské části ČSSR: „*Pokud necháme zaniknout tuto velkou zásobárnu místních populací plodin, ochudíme nenávrtně šlechtitelství o značné zdroje, které umožní upevnit geneticky nyní již velmi úzký a vratký šlechtitelský používaný materiál.*“⁴ Obdobně i Václav Tetera zasvětil tomuto tématu velkou část svého profesního života. Zcela výstižně se k hodnotě zachrany genu také sám vyjadřuje ve svém autoreferátu kandidátské disertace z roku 1989: „*Gen je jedinečná, neopakovatelná a nenahraditelná jednotka. Jeho ztrátu a hodnotu nelze prakticky vyčíslit. Místní formy, odrůdy a populace nesou vlastnosti, které mají nadčasový význam v genetice a šlechtění. Nemalý je jejich význam i kulturní-historický. Záchrana genofondu je naší etickou povinností a činí nás též ekonomicky odpovědně k příštím generacím.*“⁵ Koncepce V. Tetery směřovala k vytvoření agrohistorické rezervace, která by neexistovala pouze jako samoúčelný doplněk muzea, ale také jako „záložní zásobárna“ genových zdrojů, potenciálně využitelných v budoucnosti. K tomuto cíli měly směřovat kroky, později jím popsané v mnohých odborných materiálech. Od 70. let se uskutečnila také řada odborných setkání věnovaných speciálně tradičnímu zemědělství, která přinesla mnoho podnětů. Iniciátorem a realizátorem jejich závěrů byl Václav Tetera.

S uvedeným posláním v roce 1974 vytvořené zemědělské oddělení vedené právě V. Teterou mělo jako dílčí úkol studovat a postupně obohacovat areál muzea o tradiční užitkové plodiny i staré druhy okrasných rostlin.⁶ Výběru konkrétních rostlinných druhů, odpovídajících zájmové oblasti Valašského muzea, byla věnována zásadní pozornost. Z množství terénních sběrů a dalších odborně prověřených zdrojů se zde postupně vytvořil základ pro ukázkové záhony ve vzorkovně, políčka a zahrádky. Slibně se také rozvíjela práce v oblasti zachrany starých ovocných dřevin. Pěstovaly se místní a staré odrůdy, z nichž některé doposud ani nebyly popsány v pomologické literatuře. Stromky vzniklé z vlastní množitelské činnosti pak byly cíleně a uvážlivě vysazovány v areálech muzea. Přibyla i vzácná sbírka starých odrůd muškátů a zejména fuchsii, vyšlechtěných během 19. století. Tento rostlinný materiál, udržovaný jako duplicitní genetický zdroj, byl svým prvotním posláním doplněkem expozičních staveb v areálu Dřevěného městečka a Valašské dědiny. Několik jedinců z původní sbírky fuchsii se podařilo zachovat do dnešních dnů. Co se však bohužel nezdařilo zachránit, byly hlízy již tenkrát vzácných starých odrůd jirín, vyšlechtěných valašskomeziříčským lékárníkem Jaroslavem Pozzim. Stejně tak časem vymizel i vzácný sortiment prvorepublikových odrůd páskatých a velkokvětých pelargonii. Postupně se také vytratily keřové botanické růže pocházející ze starých venkovských zahrádek z lokalit Valašska a Vysočiny. Jak bychom dnes o ně stáli! Podrobný výčet pěstovaných rostlinných druhů uvádí v příloze svého článku V. Tetera jako tzv. „*INDEX PLANTARUM.*“⁷

Z počínů zemědělského oddělení pod vedením V. Tetery vznikal podrobný metodický materiál, jak citlivě agrotechnicky pečovat o ojedinělé území, ještě na počátku 90. let bohaté jak na původní přírodní společenstva, tak na později vzniklé ojedinělé autochtonní biotopy (obsahovalo

4_KÜHN, František. Místní polní plodiny v karpatské části ČSSR. *Agricultura Carpatika*. 1979, II, s. 35.

5_TETERA, Václav. *Studium genofondu krajových odrůd jablek Valašska pro šlechtění*. Lednice na Moravě, 1989, s. 11.

6_TETERA, Václav. Vznik a vývoj zemědělství ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. *Národopisné aktuality*. 1984, roč. 21, s. 248.

7_TETERA, Václav. Vznik a vývoj zemědělství ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. *Národopisné aktuality*. 1984, roč. 21, s. 250.

na šedesát taxonů plevelů, z toho několik ohrožených!). Díky rostlinné druhové rozmanitosti se na polních plochách začaly samovolně množit i ohrožené druhy hmyzu a dalších drobných živočichů. Způsobem údržby dvora a působením hospodářských zvířat se vytvořila některá, v té době již v terénu zanikající, ruderalní společenstva.⁸ Botanický průzkum publikovaný v roce 1986 vyhodnotil areál jak krajinářsky, tak po stránce výskytu flóry jako mimořádný.⁹ Mezi botaniky byla vyzdvížena problematika udržování genofondu plevelů. Další floristický průzkum proběhl až v roce 1999. Ačkoliv potvrdil úbytek některých rostlinných druhů a společenstev, stále vysoce oceňoval hodnotu území.¹⁰ V muzeu tak vznikala zamýšlená agrohistorická rezervace, v té době v naší zemi ojedinělá svým rozsahem a kvalitou. Cíl, vytyčený na počátku 70. let minulého století, se dařilo, s většími či menšími úspěchy, naplňovat.

Důležitým počinem, zhodnocujícím nastavený směr Valašského muzea, bylo v roce 1981 Výnosem Ministerstva kultury ČSR zřízení tzv. *Chráněné zahrady Valašské muzeum v přírodě*. Jednalo se o státem chráněné území s jasně vytyčeným režimem, tzv. *Plánem péče*. Jako hlavní předmět ochrany zde bylo uvedeno: „*Zachování ukázek životního prostředí a způsobu života na Valašsku v minulých stoletích. Záchrana pěstovaných a zde vzniklých druhů rostlin a společenstev jakožto cenného regionálního genofondu. Záchrana a udržení volně žijících živočišných druhů a chovaných starých plemen hospodářských zvířat.*“¹¹ Uvedený Plán péče obsahoval popisy a doporučení pro patnáct lokalit, tzv. územních jednotek na ploše muzea. Na začátku nového tisíciletí byl však tento statut rozhodnutím vedení muzea zrušen a péče pokračovala v rámci režimu CHKO a Valašského muzea jako Národní kulturní památky. I když Stráž od těch dob poněkud změnila svou podobu, uvedený Plán péče a některé další dostupné materiály mohou být i dnes hodnotným zdrojem informací a podnětů pro současné využití. Jejich komplexní pojetí, které v žádném případě nepomíjí ani vztah muzea a návštěvníků, nás nutí více si uvědomovat propojenost všeho, co návštěvník v areálu může vidět a vnímat.

V druhé polovině 90. let se slibně nastavený režim ze strany zemědělského oddělení dařilo udržet jen částečně. Mnohá původní a citlivou péčí záměrně vzniklá přírodní společenstva s křehkou rovnováhou zanikla následkem intenzivních zásahů spojených především s výstavbou areálu Valašská dědina. Zvyšující se všeobecné tempo, poplatné nárůstu návštěvníků muzea a příchodu „nové porevoluční doby“, nenápadně nasměrovalo muzeum k jakési globalizaci, která se naplno projevila později. S proměnou pracovníků ve vedení i řadových zaměstnanců se přirozeně měnily vize a nazírání na problematiku prezentace tradičního zemědělství a vůbec celého muzea.¹² Celkový progres muzea, ale také nové legislativní úpravy nastavovaly mantinely mnohým zamýšleným plánům v podobě hygienických norem, půdního fondu, stavebního zákona apod.

8. TETERA, Václav. Základ reálné perspektivy agronomie ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. In: *Almanach k 75. výročí založení Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2000, s. 133–142.

9. SEDLÁČKOVÁ, Marie. Vegetace areálu Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm. *Zprávy Československé botanické společnosti*. 1986, roč. 21, s. 143–154.

10. SEDLÁČKOVÁ, Marie. *Předběžné hodnocení vegetace areálu Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm*. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 157.

11. *Rezervační kniha. VMP (CHÚ VMP v Rožnově p. Radh.)*. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 278.

12. V roce 1993 odchází vedoucí zemědělského oddělení V. Tetera na jiné pracoviště do rodných Právic.

Polní práce
u Matochovy
usedlosti z Velkých
Karlovic, 1976 (foto
B. Příkryl, fotoarchiv
NMvP – VMP)

Vývoj po roce 2000

Tvořivý zájem o složení sbírky rostlin pěstovaných ve Valašské dědině projevil po roce 2000 Radoslav Vlk. Pod jeho vedením se zemědělské oddělení stalo součástí odborného úseku. Díky R. Vlkovi se obnovila před léty navázaná spolupráce s odbornými organizacemi a vznikly další nové kontakty. Ve vzorkovně se dále udržovaly plodiny získané z původních zdrojů ze 70. až 80. let (především z terénních sběrů) a postupně se rozšiřovala i odrůdová skladba dalších plodin (zejména obiloviny, brambory, léčivky) ze specializovaných odborných pracovišť – Genové banky v Praze Ruzyni a v Kroměříži, Výzkumného ústavu bramborářského v Havlíčkově Brodě, Výzkumné stanice travinářské v Zubří, Mendelovy univerzity v Brně a organizace Gengel, o.p.s. z Trhových Svin, zabývající se pěstováním starých a krajových odrůd rostlin. Opět se do popředí dostávala důležitost udržování genových zdrojů. O vzorkovnu a další zahradnické úseky bylo důsledně pečováno. Rostliny byly opatřeny novými dřevěnými jmenovkami. Na muzejních políčkách se, stejně jako dnes, pěstovaly plodiny vzešlé z běžného obchodního osiva, z nichž některé pokrývaly potřebu krmiva pro chovaná hospodářská zvířata (např. oves, lusco-obilní směska, brambory). Dále se pěstovala pohanka, len, svazenka, později přibýlo technické konopí.¹³ Na okrajích polí rostlo zelí, tuřín – *kvaka*, samostatně pak krmná řepa. Na políčku pod hrozenkovskou terasou ožila starší myšlenka podpořit výskyt přirozených polních plevelů, např. kokuolu polního, chrpy polní a vlčího máku. Následující roky se skromně tu a tam objevil pouze mák, a tak se pěstování tradičních plevelů vrátilo pouze do vzorkovny. Nadmíru úspěšně se však v tuto dobu podařilo vyprodukovat poměrně velkou zásobu osiva specifického obilního druhu – křibice (dvouleté trsnaté žito zvané svatojánské) a oset s ním pak po několik sezon větší políčka. V Dřevěném městečku zahradnice představily sortiment fuchsii a úspěšně prodaly vypěstované přebytky.

13. KRAMOLIŠOVÁ, Šárka. Pokus o pěstování a zpracování konopí setého ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. *Museum vivum*. 2011-2012, roč. 7–8, s. 166–177.

V roce 2003 muzeum poprvé uvedlo zahradnický laděnou výstavu *Úroda z polí, zahrad a sadů aneb Valašský hortikomplex*. Tradice této týdenní akce dodnes každoročně pokračuje v Janíkově stodole. Vedle výpěstků Českého zahrádkářského svazu, především současných odrůd jablek, se tam prezentují staré a krajové odrůdy ovoce z muzejního sadu.

Zahrádky u chalup na Strání se i nadále udržovaly i s tím, že se v nich občas vyskytly rostlinné druhy, které tam nepatří. Není možné vše uhlídat, a tak časem i staré sorty pelargonii a fuchsii došly k úbytku. V této době, kdy vedl oddělení R. Vlček, vzrostly aktivity v oblasti udržování a rozšiřování genofondu starých a krajových ovocných dřevin a v muzeu postupně přibývalo dalšího ovocnářského materiálu.

Muzeum se rozrůstalo a bylo zapotřebí zvládat další nové úkoly. Mnohé z původních vizí zcela zanikly, některé novější, představené např. v materiálu *Podněty k ideové koncepci expozičního zaměření objektů areálu Valašské dědiny* z roku 2006, nebyly z různých důvodů realizovány.¹⁴ Etnografka bývalá odborná pracovnice muzea Marie Brandstettróvá se opakovaně vyjadřovala zejména ke stavu areálu Valašská dědina. Přesto její mnohé konstruktivní podněty zůstávají dodnes nevyslyšeny.¹⁵ Nebylo tomu tak ani v případě návrhů jiných, dostatečně erudovaných zaměstnanců.

Každoroční výstava *Úroda z polí, zahrad a sadů aneb Valašský hortikomplex*, 2010, (foto C. Štrunc, fotoarchiv NMvP – VMP)

14_DRÁPALA, Daniel. *Podněty k ideové koncepci expozičního zaměření objektů areálu Valašské dědiny*. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 541.

15_BRANDSTETTRÓVÁ, Marie. *Co bych ráda na VD viděla. 2006; Táž: Zamyšlení nad areálem Valašská dědina VMP.2013*, (nearchivované rukopisy).

Dnes se nám díky téměř neomezené možnosti vycestovat i do zahraničních muzeí značně rozšiřuje obzor, což přirozeně vede ke srovnávání. Nemohu se ubránit názoru, že v mnoha muzeích dostává větší prostor jakási přirozenost i se svým nepořádkem a životem kolem obydlí, což zde ve výsledku dnešní návštěvník pravděpodobně hledá.

Po roce 2012

V oblasti prezentace tradičního zemědělství lze následující období nazvat „udržovacím stavem.“ Polím, zahrádkám a vzorkovně se dostává stabilní péče.

Z pohledu půlstoletí bychom mohli poslední uplynulá léta označit v oblasti prezentace tradičního zemědělství ve Valašském muzeu určitou stagnací. Faktem je, že oproti původním vizím a počátečním progresivním počínům se v této oblasti mnohé vyvíjelo jinak. Možná však byla potřebná pauza, která by ukázala, co je třeba změnit a jakým směrem se ubírat. Pozemků k údržbě a nových požadavků kvapem přibývá, bohužel neplatí zde přímá úměra v nárůstu kmenových pracovníků na úseku zemědělského oddělení. Dnes již chybí i ruce pravidelných brigádníků na krátkodobou sezonní výpomoc.

Přirozeně pak vyvstávají úvahy, jaké aktivity je vůbec únosné realizovat. K tomu se přidávají problémy, s nimiž se pracovníci zemědělského oddělení musí téměř denně potýkat, např. opakovaná období sucha, s čímž souvisí častější potřeba zalévání, údržba osetých ploch bez užití chemických postřiků, výskyt nových plevelných druhů, např. ježatky kuří nohy. Nelze opomenout ani nutnost přizpůsobit se návštěvníckému provozu, nezřídka také nárokům filmařů apod.

Dá se říci, že zemědělské oddělení se v posledních letech pod vedením Miroslava Románka dobře stabilizuje. Přesto je nutné apelovat na řešení personální otázky právě na úseku pěstování rostlin, pro návštěvníka méně viditelném. Pokud chceme rozvíjet jakékoliv nové aktivity v oblasti agrikultury, musí být pro ně prostor a také koncepce, která jasně definuje záměry.

Obnovení zájmu o problematiku pěstování tradičních rostlin

Během roku 2016 byl vedení muzea ze strany Metodického centra předložen a následně schválen materiál s názvem *Prostředí exteriérů v expozičním areálu Valašská dědina*. Jedná se o *Ideový návrh k problematice pravdivé prezentace tradiční lidové kultury v exteriérech expozičního areálu Valašská dědina*.¹⁶ Ve zkrácené podobě byla tato koncepce publikována v časopise *Museum vivum* 2018 s názvem *Sídelní prostředí a kulturní krajina na Valašské dědině*.¹⁷ Tento materiál komplexně postihuje nynější stav areálu Valašské dědiny a navrhuje konkrétní řešení pro jednotlivé lokality. Autor, Radek Bryol, zde v mnohém navazuje na některé původní vize z dob budování Valašské dědiny a aktualizuje je pro současný stav. Logickou součástí je prvek zeleně, ať už v podobě stromů jako přirozených clon, remízků či hromosvodů, nebo plodin na polích a zahrádkách. Předložené návrhy jsou dle možnosti postupně realizovány, např. ořezávání stromů na letinu, ořez vzrostlých korun, odstranění náletů z mezí a dosadba mladých stromků. Probíhá inventarizace ovocných dřevin a revize užitkových plodin i okrasných rostlin. Po krůčcích se Valašské dědiny vrací staré ideje. Přicházejí i nové nápady a řešení, vyvolané zájmem návštěvníků o jim neznámé plodiny a způsob jejich pěstování související s trendem zdravé výživy. Posláním muzea je také uspokojit tento zájem.

Během léta 2018 jsem provedla menší návštěvnícký průzkum na téma *Rostliny v muzeu*. Průzkum probíhal přímo na Stráni formou rozhovoru s návštěvníky a následným vyplněním stručného dotazníku. Cílem bylo zjistit, jaké základní rostliny a plodiny dnes lidé znají, zda mají vůbec o takové téma v prostředí muzea v přírodě zájem, čeho si všimají a co jim zde naopak chybí.

16_BRYOL, Radek. *Prostředí exteriérů v expozičním areálu Valašská dědina*. 2016. (Podklad pro jednání vědecké rady, nearchivovaný rukopis).

17_BRYOL, Radek. *Sídelní prostředí a kulturní krajina na Valašské dědině*. *Museum vivum*. 2017, roč. 12, s. 26–43.

**Políčka s řepou a lnem, v pozadí sad starých ovocných odrůd ve Valašské dědině, 2018
(foto Š. Kramolišová)**

Výstupy z takových setkání bývají vždy zajímavé a podnětné o to víc, když se zapojí všechny věkové kategorie. Co může být lepšího než takový přímý kontakt? Dospělí i mladší děti většinou poznají, že se jedná obecně o „obilí“, rozeznat základní obilné druhy už často bývá problém. Len a pohanku dnes pozná málokdo, naopak konopí je díky své všeobecné popularitě stálým zdrojem zájmu. Avšak existence konopí setého, jako technické plodiny, bývá většinou překvapením. U zelenin dělají problém fazole a tuřín poznají opravdu jen jednotlivci. Díky mediálnímu šíření bezpochyby vzrostl zájem o bylinky a lidé se v nich více orientují. Obecně platí a novinkou není, že lidé z venkova mají ve znalostech tohoto druhu náskok. Zájem o širší informace o pěstovaných rostlinách – ať už v podobě cedule a letáku, či programu – je poměrně vyrovnaný. Lidé by v muzeu rádi našli stručné informace o použití jednotlivých plodin. Obdobně zaměřený výukový program by také uvítali.

Začít musíme pochopitelně na naší straně, a tak nezbývá než se podívat, jak na tom naše biologické sbírky ve skutečnosti jsou. *Víme přesně, jaké rostliny pěstujeme? Známe stále jejich zdroj a původ? Mají návštěvníci šanci je rozeznat, tudíž jsou srozumitelně označeny?* Co si vlastně představit pod slovem *sbírka*, co vše můžeme za sbírku v pravém slova smyslu považovat, jak s ní nakládat, jak ji klasifikovat, udržovat a popisovat, to jsou otázky, na které je nutné hledat odpovědi.

V roce 2017, v souvislosti s výše uvedeným děním, jsem si začala klást tyto otázky, které vyústily v provedení revize, jež by na ně alespoň částečně mohla odpovědět.

V následujícím výčtu se budu podrobněji věnovat dílčím tématům revize sbírek rostlinného charakteru v našem muzeu.

Pěstované rostlinné druhy ve vzorkovně a na políčkách

Cílem této kontroly bylo zjistit, jaké rostlinné druhy pěstujeme ve vzorkovně a dalších muzejních plochách v areálu Valašská dědina. Dále jaký je jejich původ a vhodnost pro další pěstování. Dílčím cílem bylo i zjištění stavu zahrádek co do druhové rozmanitosti, ale na to z časových důvodů zatím nedošlo.

Shromáždila jsem na zemědělském oddělení dostupné záznamy z minulých let, vedené v podobě plánek a zápisů o výsevech, především pro vzorkovnu a okrajově o některých výsadbách. Díky relativně pravidelným zápisům je možné sledovat „oběh rostlin“ od roku 1997 do současnosti. Dalším srovnávacím zdrojem jsou výčty pěstovaných rostlin pořízené V. Teterou, viz. *Index plantarum* z roku 1984.¹⁸ Předpokládám, že jsou to zřejmě jediné spolehlivé zdroje těchto informací, tedy o to víc vzácné. Z novějších materiálů nám posloužily dohody s různými institucemi o poskytnutí osiva a sadby, které zprostředkoval R. Vlček.

Ve spolupráci s organizací Gengel, o.p.s., která se zabývá pěstováním starých a krajových odrůd rostlin (před lety již s muzeem spolupracovala), byla provedena kontrola a zhodnocení semen, která jsou každoročně používána k výsevům především ve vzorkovně. Část tvořil materiál přepěstovaný z původních zdrojů – tedy především terénních sběrů V. Tetery ze 70.–80. let 20. století a od přímých pěstitelů, kteří osivo v téže době poskytli. Oproti původnímu seznamu je dnešní stav menší, některá osiva s léty jednoduše zanikla. Další zastoupení zde mělo osivo ze zdrojů získaných převážně po roce 2000, a to z genových bank a výzkumných ústavů. Po každé sklizni zahradnice uchovávají osivo vždy minimálně ze dvou posledních let. Stejně tak byly zhodnoceny i hlízy brambor čtrnácti starých odrůd, které zde udržujeme od roku 2011 (původem z VÚB v Havlíčkově Brodě). S každým rokem je však na nich vidět postupná degenerace, což není v případě vegetativního množení původních starých odrůd brambor velké překvapení. Z nich je do dnešního roku zachováno devět. I v tomto případě je třeba vyhodnotit, které odrůdy má smysl dále v muzeu udržovat, z jakého důvodu apod. Několikrát během vegetačního období byla provedena vizuální kontrola rostlin v areálu Valašské dědiny. K dokreslení je třeba připomenout, že každoroční cyklus výsevků, sklizní, zpracování a uchovávání osiva se v muzeu opakuje již téměř neuvěřitelných padesát let!

Z těchto pracovních návštěv vzešel materiál hodnotící současný stav včetně konkrétních agrotechnických doporučení, počínaje sklizní a péčí o osivo, doporučení k pěstování, označení a výběru konkrétních rostlinných druhů atd.¹⁹

O plodinách pěstovaných na muzejních políčkách jsem se snažila zjistit dostupné informace, zejména jejich správný název a původ. V tomto případě to může znít jako banální záležitost, ale opak je pravdou – právě zjištění správného názvu i původu bývá někdy i pro samotné dodavatele a prodejce záhadou. Jedná se o druhy vzešlé z dostupného obchodního osiva. Některé tyto plodiny slouží jako částečný zdroj krmiva pro hospodářská zvířata, některé jsou pěstovány pouze pro prezentaci. Na samostatné políčko sejeme křibici – dvouleté trsnaté žito, tradiční plodinu s vazbou na dávné způsoby hospodaření v regionu. Pěstování plodin z běžného obchodního osiva je jistě diskutabilní, ale je zde několik rovin, jak na toto nahlížet. V případě lnu, konopí, zelenin, pohanky a ova se zatím nepodařilo získat příslušné historické odrůdy. Pakliže bychom je měli k dispozici, muselo by se docílit vypěstování potřebného množství osiva pro danou plochu, ovšem za předpokladu životaschopnosti těchto odrůd. Do budoucna může být snahou

18_TETERA, Václav. Vznik a vývoj zemědělství ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Národopisné aktuality. 1984, roč. 21, s. 250–252.

19_DOSTÁLEK, Petr. *Hodnotící zprávy za 2017 a 2018* (nearchivovaný rukopis).

Příprava sklizených rostlin koukolu polního k výmlatu semen, 2018 (foto Š. Kramolišová)

se k tomuto dopracovat, v případě křibice již máme odrůdu Lesan vyšlechtěnou z původních beskydských sběrů ve VÚP Troubsko. (*Secale cereale* L. var. *multicaule* METZG. ex ALEF. 'Lesan') Nabízí se zde ale otázka, zda návštěvníkovi „postačí“ na poli rozeznat základní rostlinný druh bez rozlišení konkrétní odrůdy. Domnívám se, že ano. Ovšem vzorkovna by již měla nabídnout více informací, což je bezpochyby naší snahou.

Vrátíme-li se k další fázi revize, bylo potřeba určit, jaké z uchovávaných osiv bude užíváno, které se naopak vyřadí a co je nutné doplnit. Neexistuje zde jednoduchá odpověď, neboť k fundovnému posouzení si nevystačíme se svými znalostmi. Nacházíme se zde na pomezí několika vědních oborů. Odpověď mohou poskytnout jak odborníci (např. etnobotanici), tak studium dostupné literatury²⁰ a informace z archivních pramenů. (např. materiály z pozůstalosti etnografa Jaroslava Šťastného).²¹ Podařilo se to v případě brambor, kdy na základě archivního záznamu o dříve pěstovaných odrůdách na Valašsku jsme navázali kontakt se zahraničním udržovatelem konkrétních historických odrůd (*Jubel*, *Parnassia*, *Wohltmann*, *Magnum Bonum*). Významně pomohou i publikované příspěvky, např. F. Kühna²², V. Tetery a v neposlední řadě i dobře míněné rady M. Brandstettrové, vycházející z dlouholeté praxe.

20_Např. komplexně problematiku pojednal: ŠTĚSTNÝ, Jaroslav. *Tradiční zemědělství na Valašsku*. Praha: Univerzita Karlova, 1971, 197 s.; Dále také: KUNZ, Ludvík. *Osedlý rolník*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2006, 340 s.

21_Státní okresní archiv Vsetín, pozůstalost PhDr. Jaroslav Šťastný CSc., (1935–1982).

22_KÜHN, František. Příspěvek k poznání poslední fáze pěstování některých kulturních plodin v Západních Karpatech. *Agricultura Carpatica*. 1973, I, s. 93–99.

Zásadní je v tomto případě otázka, co má být hlavním účelem prezentace pěstování tradičních rostlin a užitkových plodin ve Valašském muzeu v přírodě. Dále pak v jakém rozsahu se jí chceme a také můžeme věnovat. Ačkoliv k tomu existuje několik teorií, mluvících více či méně učeným jazykem, za současné situace bych se přikláněla k názoru Marie Brandstettrové: „Základním úkolem našeho pracoviště je vytvářet co nejvěrnější obraz venkovského života v minulosti. Všechno, co je u nás k vidění, by mělo především tomuto záměru sloužit.“ Domnívám se, že tato slova vystihují podstatu věci a není třeba hledat další.

V roce 2018 pokračovalo hodnocení a výběr vhodných rostlinných druhů. Se společností Gengel byla uzavřena *Dohoda o poskytnutí odrůd*, která spočívá v darování rostlinného materiálu (generativně i vegetativně množeného) k účelům prezentace a zároveň uchování genofondu pěstovaných rostlin. Po dohodě a výběru vhodných rostlinných druhů pro naše účely jsme převzali několik nových položek k výsevu a výsadbě, zároveň s povinností dárce vrátit po sklizni část osiva/sadby.

Pro výsevy ve vzorkovně jsme některé druhy eliminovali a naopak doplnili novými. V současné době je ve vzorkovně zastoupena převážná část dochovaného původního materiálu z terénních sběrů. Ze zástupců jmenujme např. ječmen dvouřadý nahý, původem z Velkých Karlovic, 1974, v místě lidově zvaný *gengel* (*Hordeum vulgare*, *convar. distichon*, *var. nudum* L. Alef.), pohanka tatarská, lidově *tatarka*, sesbíraná ve Starém Hrozenkově v roce 1977 (*Fagopyrum tataricum* (L.) Gaertn.) či dnes kriticky ohrožený plevel koukol polní, původem z oblasti Bílých Karpat, 1976 (*Agrostemma githago* L.). Z druhů nově nabytých po roce 2000 z genových bank zde máme např. bér vlašský, odrůdu Čiernoklas (*Setaria italica* (L.) P. Beauv. *moharia* 'Čiernoklas') a letos pak získané druhy ze společnosti Gengel, např. žito seté ze Starých Hamrů (*Secale cereale* L.), fazol tyčkový ze Zašové (*Phaseolus vulgaris* L. *var. nanus*), libeček lékařský z Rokytnice u Vsetína (*Levisticum officinale* W. D. J. Koch.) či pelyněk brotan z Halenkova (*Artemisia abrotanum* L.). Naši snahou je

Práce muzejních zahradnic ve vzorkovně, 2018 (foto Š. Kramolišová)

ukázat druhy a lokální odrůdy rostlin s přímou vazbou na Valašsko. V současnosti však zatím nepovažují výběr a výčet za uzavřený. Na tomto tématu je potřeba dále pracovat.

Již v roce 2017 jsme se zabývali otázkou případného přesunu vzorkovny na jiné místo v rámci Valašské dědiny, přesněji vybudováním nové. Stávající vzorkovna umístěná pod obydlím formána mnohým návštěvníkům při prohlídce uniká. Také skutečnost, že se již třináct let rostliny pěstují na stejném stanovišti (i když s obměnou plodin v rámci záhonů) je důvodem, proč se o této změně uvažuje. To však naráží na mnohé problémy, neboť najít vhodný prostor, který by v areálu působil přirozeně a zároveň vyhověl účelu i potřebám vzorkovny samotné, je ve Valašské dědině obtížné. Nové místo je již vytipované, realizace však zatím v diskusi.

Samostatnou kapitolou je označení rostlin. Logicky by mělo být provedeno tak, aby poskytlo návštěvníkům jasnou, správnou a pokud možno stručnou informaci. Stejně tak, aby v daném prostředí nepůsobil rušivě, případně jej vhodně doplnilo. Co muzeum a zahrada, to jiný styl i obsah, který si každá organizace volí sama podle vlastních preferencí. Částečně se lze inspirovat materiálem, který zpracovala Zahradnické fakulta Mendelovy univerzity v Lednici v roce 2016, pod názvem *Popisy rostlin v památkových objektech*.²³ Po zhlédnutí celé škály označení rostlin přímo v terénu (v různých muzeích, veřejných zahradách apod.) jsme zvolili svoji vlastní variantu jmenovek pro vzorkovnu, políčka, školní zahradu a ovocné dřeviny. Jmenovky jsou kovové, hnědavé barvy s béžovým potiskem, odlišené tvarem i popisem pro různá stanoviště. Nyní nezbyvá než počkat, jak se osvědčí.

Nové označení pěstovaných bylin, 2019 (foto Š. Kramolišová)

²³ Popisy rostlin v památkových objektech. Dostupné z: http://web2.mendelu.cz/zf_563_krarch/1.5.1_PAM-POSTUP_Popisy-rostlin-v-pam-objektech/PamPostup_Popisy-rostlin-v-pam-objektech_komplet.pdf

**Školní zahrádka
u školy
z Velkých
Karlovic-
Miloňova,
2019 (foto
Š. Kramolišová)**

Zahrádka u školy z Velkých Karlovic – Miloňova

V roce 2016 se podařilo obnovit téměř zapomenutý záměr vybudovat školní zahrádku u školy z Velkých Karlovic – Miloňova, situované v horní části Valašské dědiny. Vnitřní expozice představuje jednotřídku na přelomu 19. a 20. století. Samotná rekonstrukce budovy je datovaná výstavbou na původním místě v roce 1888. Dle nemnoha dochovaných archivních fotografií až z první třetiny 20. století jsme mohli dobře rozpoznat podobu původního dřevěného plotu, sestaveného do mřížek z drobné smrkové kulatiny. Výsadbu už jsme museli odvodit dle dalších podobných historických reálií.²⁴ Po krůčcích dotváříme tento poměrně malý, ale příjemný prostor, kterým můžeme návštěvníkovi sdělit opět o něco více. Zatím zahrada ještě postrádá několik důležitých prvků, včetně blízkosti včelína. Vzniká zde tak další potenciál pro možné edukační pořady, nebo jen tak pro potěšení, jakým jen zahrádka může být.

Sbírka fuchsii

Jak již bylo v první části textu zmíněno, počátkem 80. let byla z iniciativy V. Tetery do muzea získána vzácná sbírka starých odrůd fuchsii, také muškátů a jirín. Fuchsie, jakožto zástupce tradiční hrnkové květiny, zde měly sloužit pro potřebu doplnění expozic Dřevěného městečka v době letní sezony, ale měly být také udržovány jako duplicitní genový materiál, v té době již značně ohrožený. Rostliny pocházely od známého sběratele fuchsii římskokatolického faráře J. Mráze z Bělčic a z části od dalšího věhlasného pěstitele Pavla Vláška ze zámku Buchlovice. Tato muzejní kolekce čítala přes stovku odrůd a druhů fuchsii, z nichž mnohé už dnes bohužel nenajdeme ani v našem muzeu, ani u jiných pěstitelů. Sběrka v muzeu procházela větší či menší péčí, úměrně technickým možnostem a personálnímu obsazení oddělení.

Na podzim 2017 jsem začala s revizí stávajících rostlin, pořídila fotografie a společně se zahradnicemi jsme vyhodnotily jejich stav a počet. Při pátrání po dalších informacích nás kroky zavedly opět po mnoha letech do Buchlovic, kde je udržována největší sbírka fuchsii v rámci České republiky. S nvukem pěstitele P. Vláška, Tomášem Neoralem, který pokračuje v jeho šlépějích,

24. STEINOVÁ, Šárka. Zahrada jako součást školy. *Prameny a studie*. 2015, roč. 55. s. 198; MORKES, František. *Z historie školních zahrad*. Dostupné z: <https://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/333/338>

jsme navázaly kontakt a následně pořídily nové rostliny doporučených starých odrůd. V létě 2018 jsme v našem muzeu uchovávali 23 odrůdy a v Buchlovicích bylo dokoupeno dalších 16. Ke každé matečnici se snažíme udržet tři mladší rostliny. Některé z těchto původních matečnic svým tvarem dnes připomínají letité bonsaje.

V Buchlovicích nás inspirovaly kryté přístřešky pro letnění fuchsii. Díky rychlému jednání ze strany stavebního oddělení Valašského muzea v přírodě se v květnu podařilo vybudovat krytý přístřešek, který přímo navazuje na současný skleník. Do budoucna by měl pomoci ochránit fuchsie a další hrnkové květiny při častých průtržích, letních parnech apod.

Při snahách o oživení této muzejní tradice se dovídáme z úst odborníků a samy to potvrzujeme, že pěstování nejen této české tradiční květiny se stává více obtížným.

Nápor cizokrajných chorob a škůdců, změny klimatu a náhlé výkyvy počasí se negativně podepisují na těchto rostlinách a i při sebevětší péči se je nedaří vždy udržet v dobré kondici. Dalším neméně důležitým faktorem je již zmiňovaná absence stálé pracovní síly na zahradnickém úseku. I když pohled na nádherné a atraktivní květy těchto okrasných rostlin skýtá potěchu, jakou jen zahradník může ze svých „svěřenců“ mít, jejich udržení vyžaduje odpovídající péči a náležitý čas. Nabízí se možnost jejich vystavení a většího využití v Dřevěném městečku, jak bylo dříve zvykem. I to však je otázka personální.

**Nově vybudovaný přístřešek pro letnění fuchsii a dalších hrnkových rostlin, 2019
(foto Š. Kramolišová)**

Inventarizace genofondového sadu ovocných dřevin

V roce 2018 zdárně odstartoval projekt *Inventarizace genofondového sadu ovocných dřevin ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Tento úkol byl jedním z bodů plánované revize biologických sbírek. Projekt iniciovalo Metodické centrum při Valašském muzeu v přírodě. Ve spolupráci s oslovenými odborníky, zejména Radimem Lokočem a Ondřejem Dovalou za konzultace s Václavem Teterou, byla provedena komplexní inventarizace stávajících ovocných výsadb dle platné metodiky Českého svazu ochránců přírody.²⁵ Výstupem jsou již dnes zaměřené plochy se zanesením jednotlivých stromů, jejich evidence, pomologický popis a návrhy na další dosadby. Průběžně probíhá pomologické určování. Stromy budou postupně opatřovány novými jmenovkami, které jsou již v tuto chvíli připraveny k zavěšení. V rámci ovocnářských aktivit se na půdě muzea na jaře 2019 již po druhé uskutečnil pracovní seminář zaměřený na péči o ovocné stromy s následnými praktickými ukázkami v areálu Valašské dědiny. Ovocným dřevinám v muzeu se nyní dostává zasloužené péče, která by se měla projevit zlepšením zdravotního stavu zejména letitých stromů.

Závěrem

V rámci této dílčí revize jsme si ujasnili, jaké užitkové plodiny v muzeu pěstujeme, jaký je jejich původ a stav. Ze strany odborného poradce jsme získali konkrétní agrotechnická doporučení vhodná pro naše podmínky. Teprve až zjištění současného stavu a otevření této tematiky nás může v našem snažení nasměrovat dále. Revize sbírek rostlinného charakteru není zdaleka u konce, neboť široká problematika vyžaduje odbornost v několika vědeckých disciplínách a je spojená také s personálním pokrytím. Z pohledu revize zatím nedošlo na prověření stavu pěstovaných rostlin v areálech Dřevěné městečko a Mlýnská dolina, kde se dají očekávat zcela nová témata k řešení.

Na závěr si dovoluji několik názorných příkladů ze zahraničí, které mne v nedávné době oslovily a mohou nás vhodně inspirovat.

Při prohlídce německého Oberpfälzer Freilandmuseum v Neusath-Perschen v rámci loňské exkurze Českého svazu muzeí do Bavorských muzeí v přírodě jsme mohli pozorovat poutavou přednášku o tradičních druzích zelenin a ovoce, probíhající přímo v zahrádce k tomuto účelu uzpůsobené.²⁶ Skupina návštěvníků (nevíme, zda náhodných, či předem objednaných) se o vše velmi zajímala a přímo v terénu tak probíhala příjemná a zajímavá akce. Dle plakátů na informační tabuli bylo zřejmé, že podobných aktivit zde probíhá více. Obdobnou formou může být i samostatný výukový program na téma pěstování a využití tradičních rostlin a plodin, o kterém se u nás zatím jen uvažuje.

V rozlehlém Fränkische Freilandmuseum Bad Windsheim mě velmi zaujal obchůdek s prodejem vlastních plodů z ovocného sadu, jak jinak než starých ovocných sort. Později jsme v hospodářském dvoře objevili možnost zakoupit si čerstvý jablečný mošt. Stejně tak jej mohl každý návštěvník za drobný peníz ochutnat i v některých expozicích, kde byl připravený v konvici na stole, vedle stejné nádoby s vodou, spolu s namazaným chlebem v dřevěném chlebníku. Jak milé... S podobným využitím vlastních výpěstků a zároveň i pozornosti vůči návštěvníkům jsem se setkala také v dalších zahraničních muzeích a snad každý by potvrdil, že takový zážitek si uchová po dlouhou dobu.

25_LOKOČ, Radim. Inventarizace genofondového sadu ovocných dřevin ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. *Museum vivum. Časopis českých muzeí v přírodě*. 2018, roč. 13, s. 144–146

26_KONOPKA, Karel. Za muzeí v přírodě do Bavorska. *Museum Vivum. Časopis českých muzeí v přírodě*. 2018, roč. 13, s. 124–128.

Aktualitou několika posledních let je příprava koncepce vybudování čtvrtého areálu Valašského muzea, zvaného *Kolibiska*, který má prezentovat život v nejvyšších horských polohách Valaška a Těšínska s důrazem na historicky doložené salašnické využití krajiny. Jde o oživení a precizaci původního záměru z roku 1974.²⁷ Rozptýlená zeleň, louky, pastviny a drobná políčka zde vstupují do popředí zájmu a tímto i myšlenky o dalším využití našeho sortimentu tradičních plodin při rekonstrukcích zapomenutého způsobu jejich pěstování.

V oblasti plánování rozvoje kulturní krajiny v prostředí Valašského muzea v přírodě můžeme naštěstí stavět na pevných základech a čerpat z množství kvalitních materiálů. Máme mladé zanícené kolegy, kteří ať už individuálně, nebo pod hlavičkou Metodického centra, působícího při muzeu od roku 2013, produkují nové kvalitní podklady.²⁸ Máme i stabilní a dobře fungující zemědělské oddělení se snahou vycházet vstříc novým návrhům – i když to někdy není vzhledem k mnoha omezujícím faktorům vůbec jednoduché. Měli bychom si také považovat stálé a nezištné pomoci bývalých pracovníků muzea vždy ochotných poskytnout cenné rady vyplývající z jejich letité praxe. Po stránce hmotného zajištění se naše muzeum v této době nachází na úrovni, jakou by si naši předchůdci jen stěží mohli představit. Jejich nelehké začátky a mnohé vzpomínky z muzejního dění jsou pro nás někdy úsměvné, ale i na nich lze dobře vidět, jaký kus cesty Valašské muzeum urazilo. Zmiňuji to proto, že současné možnosti jsou oproti době ještě nedávné zcela obrovské. Záleží samozřejmě jen na nás, jak této devizy využijeme, neboť kvalitativní hodnota muzea, jakožto vzácného a ojedinělého díla, je skrze doposud vloženou práci nezměřitelná.

**Zahrádka u Blinkovy chalupy z Horní Bečvy ve Valašské dědině, 2017
(foto Š. Kramolišová)**

27_Srovn: ZÁVADA, Antonín, SEDLÁČEK, Jaroslav a LANGER, Jiří: *Rámcové libreto dostavby Valašského muzea v přírodě*. Valašské muzeum v přírodě. Oddělení dokumentace, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 358.

28_BRYOL, Radek. Sidelní prostředí a kulturní krajina na Valašské dědině. *Museum vivum*. Časopis českých muzeí v přírodě. 2017, roč. 12, s. 26–43.

LITERATURA

- BRYOL, Radek. Sídlní prostředí a kulturní krajina na Valašské dědině. *Museum vivum*. 2017, roč. 12, s. 26–43.
- HOLUBEC, Vojtěch. *Přehled a popis odrůd zemědělských plodin*. Praha: VÚRV, 2017.
- KONOPKA, Karel. Za muzei v přírodě do Bavorska. *Museum vivum*. 2018, roč. 13, s. 124–128.
- KRAMOLIŠOVÁ, Šárka. Pokus o pěstování a zpracování konopí setého ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. *Museum vivum*. 2011–2012, roč. 7–8, s. 166–177.
- KUNZ, Ludvík. *Osedlý rolník*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2006.
- KÜHN, František. Příspěvek k poznání poslední fáze pěstování některých kulturních plodin v Západních Karpatech. *Agricultura Carpatica*. 1973, I, s. 93–99.
- KÜHN, František. Místní polní plodiny v karpatské části ČSSR. *Agricultura Carpatica*. 1979, II, s. 35–40.
- LANGER, Karel. Nedoceněná osobnost moravské kultury Ing. Jan R. Bečák. In: *Lidové umění na Hané. Dodatky ke knize a spolupracovníkům*. Olomouc – Přerov: Muzeum Komenského – Společnost přátel vesnice a malého města, 2001, s. 49–53.
- LOKOČ, Radim. Inventarizace genofondového sadu ovocných dřevin ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. *Museum vivum*. 2018, roč. 13, s. 144–146.
- SEDLÁČKOVÁ, Marie. Vegetace areálu Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm. *Žprávy Československé botanické společnosti*. 1986, roč. 21, s. 143–154.
- STEINOVÁ, Šárka. Zahrada jako součást školy. *Prameny a studie*. 2015, roč. 55, s. 198–210.
- ŠTIKA, Jaroslav. Agrikultura a její perspektivy v muzeu v přírodě. *Agricultura Carpatica*. 1987, IV, s. 10–13.
- ŠTASTNÝ, Jaroslav. *Tradiční zemědělství na Valašsku*. Praha: Univerzita Karlova, 1971.
- TEMPÍR, Zdeněk. Pěstování gengelu na Moravě a na Slovensku. *Agrikultúra*. 1963, 2, s. 93–97.
- TETERA, Václav. Pěstování a průzkum tradičních druhů a odrůd rostlin ve Valašském muzeu v přírodě. *Agricultura Carpatica*. 1973, I, s. 83–86.
- TETERA, Václav. Vznik a vývoj zemědělství ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. *Národopisné aktuality*. 1984, roč. 21, s. 247–253.
- TETERA, Václav. Základ reálné perspektivy agronomie ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. In: *Almanach k 75. výročí založení Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2000, s. 133–142.

PRAMENY

BRANDSTETTROVÁ, Marie. *Tradiční způsoby zemědělského hospodaření na Valašsku*. 1968. (Rukopis magisterské diplomové práce). Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 51.

BRANDSTETTROVÁ, Marie. *Co bych ráda na VD viděla*. 2006 (nearchivovaný rukopis).

BRANDSTETTROVÁ, Marie. *Zamyšlení nad areálem Valašská dědina VMP*. 2013 (nearchivovaný rukopis).

BRYOL, Radek. *Prostředí exteriérů v expozičním areálu Valašská dědina*. 2016. (Podklad pro jednání vědecké rady, nearchivovaný rukopis).

DOSTÁLEK, Petr. *Hodnotící zprávy za 2017 a 2018*. (nearchivovaný rukopis).

DRÁPALA, Daniel. *Podněty k ideové koncepci expozičního zaměření objektů areálu Valašské dědiny*. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 541.

Pozůstalost Jaroslav Šťastný (PhDr., CSc., 1935–1982). Státní okresní archiv Vsetín.

Rezervační kniha. VMP (CHÚ VMP v Rožnově p. Radh.). Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 278.

ROMÁNEK, Miroslav. *Prezentace tradičního zemědělství v muzeích v přírodě v návaznosti na vytváření biologických sbírek*. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 746.

SEDLÁČKOVÁ, Marie. *Předběžné hodnocení vegetace areálu Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm*. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 157.

TETERA, Václav. *Studium genofondu krajových odrůd jabloní Valašska pro šlechtění*. 1989. (rukopis kandidátské disertace). Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. 275.

ZÁVADA, Antonín, SEDLÁČEK, Jaroslav a LANGER, Jiří. *Rámcové libreto dostavby Valašského muzea v přírodě*. 1974. Valašské muzeum v přírodě. Oddělení dokumentace, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 358.

ELEKTRONICKÉ INFORMAČNÍ ZDROJE

Popisy rostlin v památkových objektech. [cit. 10. 8. 2019]. Dostupné z: http://web2.mendelu.cz/zf_563_krarch/1.5.1_PAM-POSTUP_Popisy-rostlin-v-pam-objektech/PamPostup_Popisy-rostlin-v-pam-objektech_komplet.pdf

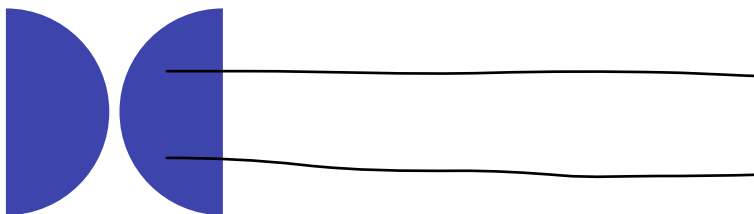
MORKES, František. *Z historie školních zahrad*. [cit. 10. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/333/338>

SUMMARY

PLANT COLLECTIONS IN THE WALLACHIAN OPEN-AIR MUSEUM THE HISTORY OF CULTIVATION AND REVIEW OF THE CURRENT SITUATION

Wallachian Open-Air Museum – open-air museums – traditional agriculture – plant collections – fruit trees

The cultivation of commercial and ornamental plants is inherent to the presentation of traditional agriculture in the Wallachian Open-Air Museum. This paper focuses on the cultivation of plant species and how they are showcased, particularly on the site of the Wallachian Village. The first part briefly maps how this area has developed since the site was first built in the 1960s until the present day. The second part of the paper is devoted to specific outcomes in the review of plant collections that the museum has been undertaking since 2017 and includes commercial crops cultivated in the fields and the sample room, as well as the collection of old fuchsia varieties, the creation of the school garden and the fruit tree inventory. In conclusion, the paper summarises the current situation in this field, formulates the challenges ahead and gives examples from foreign open-air museums.

Využití toponym při vymezování historické kulturní krajiny

Hledání krajiny sv. Prokopa

RNDr. PhDr. Markéta Šantrůčková, Ph.D. – Ing. Lucie Medková, Ph.D.

Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i.,
santruckova@vukoz.cz, medkova@vukoz.cz

Úvodem¹

Toponyma, tedy zeměpisná jména v širším významu, se stala předmětem zájmu nejen toponomastiky, ale i mnoha dalších vědních disciplín. Jsou studována z pohledu jazykovědného, vlastivědného, historického, geografického, národopisného, politologického a dalších oborů, které se dotýkají kulturní krajiny. Toponyma jsou mnohem více než pouhý popis místa v krajině, jsou nositeli příběhů vepsaných do prostoru. Poodkrývají nám historii místa, její proměny, vyprávějí o způsobu využití území a o kultivaci krajiny, o společnosti a kultuře, která ji formuje, o symbolických systémech reprezentovaných v krajině a o jejím vnímání člověkem. Jsou nedílnou součástí konceptu kulturní krajiny, jak ji definuje pro své potřeby mimo jiné i UNESCO, a představují cenný pramen při studiu historické kulturní krajiny, zejména krajiny asociativní.²

Pojem asociativní kulturní krajiny vychází z typologie kulturních krajin UNESCO, kde je definován jako krajina se silnými náboženskými, uměleckými nebo kulturními asociacemi. Asociativní kulturní krajiny jsou spojovány s významnými událostmi, živými tradicemi, zásadními myšlenkovými směry, vírou či uměleckými a literárními díly. Hodnotou je především kontinuita asociace mezi lidmi a místem – příběh místa. Hmotné prvky mohou být nevýznamné či zcela chybět.³

1_Příspěvek byl podpořen v rámci projektu MK ČR – NAKI II DG16P02M034 Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky.

2_COGOS, Sarah, ROUÉM, Marie a ROTURIER, Samuel. Sami Place Names and Maps: Transmitting Knowledge of a Cultural Landscape in Contemporary Contexts. *Arctic, Antarctic, and Alpine Research*. 2017, 49, č. 1, s. 43–51; DAVID, Jaroslav. Environmentální rozměr toponomastiky. *Acta onomastica*. 2008, č. 49, s. 98–105; DAVID, Jaroslav a MÁCHA, Přemysl. Možnosti studia toponym ve vztahu ke krajině, prostoru a identitě. *Acta Onomastica*. 2012, č. 53, s. 28–45.

3_KUČA, Karel (ed.). *Krajinné památkové zóny České republiky*. Praha: Národní památkový ústav, 2015, s. 9–10, 232–241; UNESCO World Heritage Centre: *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. Paris: World Heritage Centre, 2017, s. 80–87; RÖSSLER, Mechtild. World Heritage Cultural Landscapes: A UNESCO Flagship Programme 1992 – 2006. *Landscape Research*. 2006, 31, č. 4, s. 333–353.

Příspěvek se věnuje krajinám spojeným se sv. Prokopem. Tento světec se měl narodit mezi lety 970–997 v Chotouni u Českého Brodu. Od útlého dětství byl spojován se zázraky, v dospělosti získal kněžské vzdělání ve slovanské církevní škole a stal se světským knězem. Podle legend Prokop odešel kolem roku 1009 do pustiny, aby se vyhnul politickému souperení v boji o trůn, krveprolitím a poklesu mravů. Odebral se Dalejského údolí, odkud byl však vypuzen zvědavostí pastýřů. Přes Dolní Břežany, Štířín a Pořící nad Sázavou se vydal do klidného údolí Sázavy, kde se usadil v jeskyni Zákolnici. Zde hlásal pokání a postupně se začala kolem něj formovat i mnišská komunita. Po setkání s knížetem Oldřichem, který zbloudil, když na lovu pronásledoval jelena, se Prokop stal duchovním otcem kajícího se knížete. Podporován Oldřichem a následně s pomocí jeho syna knížete Břetislava založil Prokop Sázavský klášter dle pravidel benediktinské řehole a byl i jeho prvním opatem. Klášter se stal významným centrem staroslověnského jazyka a vzdělání, výtvarného umění, sochařství a architektury, literárního umění, ale i hospodářského pokroku.⁴ Prokop zemřel 25. března 1053 ve věku asi 65 let a byl pohřben v kostele Panny Marie v Sázavském klášteře. Prokopův hrob se stal cílem poutníků, prosebníků a dějištěm mnohých zázraků. Jeho kult byl potvrzován slovní tradicí šířící jeho ctnosti a zázraky s ním spojené.⁵ Prokop byl 4. července 1204 papežem Inocencem III. prohlášen za svatého. Dle legendy Prokopův duch pohrozil papežovi zbitím, pokud jeho kanonizaci neschválí.⁶ Po Prokopově svatořečení se jeho kult rozvinul naplno. Byly zřizovány chrámy a oltáře s tímto zasvěcením, celebrovány mše, církevní hodinky a modlitby k sv. Prokopu. Jeho ostatky byly veřejně vystaveny a uctívány. Silnice z Prahy přes Uhřetěves, Říčany a Mnichovice byla nazývána svatoprokopskou. Ve 14. století byla v hradbách Nového města pražského nad dnešním Václavským náměstím vybudována brána sv. Prokopa, z níž tato silnice vycházela. Sv. Prokop se stal spolu se sv. Ludmilou, sv. Václavem a sv. Vojtěchem zemským patronem a ochráncem českého království.⁷ Avšak na rozdíl od knížete sv. Václava a biskupa sv. Vojtěcha, kteří jsou uctíváni i v zahraničí, je sv. Prokop světec, který není spjat s vládnoucím či velmožským rodem a který je oslavovaný téměř výhradně v českých zemích. Jeho kult měl výrazně nacionální charakter. Sv. Prokop byl prvním českým světcem, který nezemřel mučednickou smrtí.⁸ Důležitou roli ve svatoprokopské legendě naopak hraje zkrocení zlých bůů a ďábla, kteří jej pokoušeli, ostatně sv. Prokop bývá často zobrazován s čertem u svých nohou. Je patronem rolníků a horníků. Je uctíván především pro svůj rolnický původ, řeholní práce na poli a v lese při založení klášterního hospodářství, šíření zemědělské osvěty mezi okolní lid. K svatému Prokopovi se lidé obracejí s prosbami o ochranu před přírodními živly, které mohou ohrozit úrodu. Patronem horníků je uctíván pro svou vazbu na jeskyně, ve kterých přebýval a odkud vyhnal zlé bůsy, možná také pro souvislost jména Prokop s pojmem prokopávati. Symbolizuje tak boj proti zlým silám podzemních dolů.

4_SOMMER, Petr (ed.). *Svatý Prokop. Čechy a střední Evropa*. Praha: Lidové noviny, 2006, s. 99–103; SOMMER, Petr. *Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve*. Praha: Vyšehrad, 2007, s. 73–172.

5_SLÁMA, Jiří a kol. *Střední Čechy. Kolébka národních patronů*. Kladno: Sládečkovovo vlastivědné muzeum v Kladně, 2015, s. 143–168; DVOŘÁK, Otomar a HOLEČKOVÁ, Marie. *Krajinou Čertovy brázdy. Za sv. Prokopem od Šembery k Sázavě*. Beroun: Nakladatelství MH Beroun, 2008, s. 126–149; SOMMER, c.d., s. 73–172.

6_PUTNA, Martin C. *Obrazy z kulturních dějin Střední Evropy*. Praha: Vyšehrad, 2018, s. 19–38.

7_SOMMER, c.d., 173–182, SOMMER (ed.), c.d., s. 99–103.

8_SLÁMA a kol., c.d., s. 143–168.

Náboženským krajinám byla věnována značná pozornost, jejich studium se však soustředilo zejména na hmotné jevy.⁹ Příspěvek se naopak zaměřuje na identifikaci kulturní krajiny na základě jevů nehmotných, tj. toponym souvisejících se sv. Prokopem evidovaných v databázi geografických jmen České republiky (tzv. Geonames). Ověřovaná hypotéza zní, že koncentrace svatoprokopských toponym bude ve staré sídelní oblasti Čech a v hornických regionech, což vyplývá z kultu sv. Prokopa jako patrona rolníků a horníků a z jeho svatořečení na samém počátku 13. století, od kdy mu mohly být zasvěcovány kostely.

Materiál a metody

Pro identifikaci svatoprokopských toponym jsme využili uvedenou databázi geografických jmen České republiky (Geonames), která je vytvořena pro celé území České republiky Českým zeměměřickým úřadem. Tato databáze je výsledkem procesu standardizace geografických jmen probíhajícího v působnosti Českého úřadu zeměměřického a katastrálního (ČÚZK) již od 70. let 20. století pro potřeby tvorby státního mapového díla a obsahuje kompletní soubor prostorových a popisných informací o standardizovaných geografických jménech a názvech sídelních jednotek. Standardizované geografické jméno je vedeno v rámci popisných informací přibližně k 165 typům pojmenovaných geografických objektů. Geometrická reprezentace některých objektů Geonames se rovná objektu vedenému v Základní bázi geografických dat (ZABAGED), k němuž se jméno vztahuje. Další jevy, především pozemkové tratě, lesní plochy a místní části sídel, mají zjednodušenou geometrii korespondující s umístěním popisu ve státním mapovém díle.¹⁰

Po vyfiltrování jména „prokop“ v názvech objektů jsme jich získali 230, jež byly v databázi Geonames zařazeny ve 24 typech. V prvním kroku práce jsme vyčistili duplicity, kdy jeden jev v krajině byl reprezentován více objekty. Geonames je bodová databáze, kde každý krajinný jev je ohodnocen bodem (např. kostely, drobné sakrální objekty, doly, balvany) a zároveň je reprezentován jedním objektem databáze Geonames. Rozsáhlejší plošné (konkrétně chráněné území) a liniové jevy (konkrétně potoky) byly však reprezentovány více objekty databáze. V tom případě jsme v systému ponechali jen jeden objekt ve středu sledované plochy nebo linie.

Dalším krokem byla redukce objektů databáze jen na ty jevy, které se vztahují ke sv. Prokopovi. Ponechány byly objekty, které nesly v názvu slovo „svatý“ nebo „svato-“, naopak z dalších analýz byly vyloučeny objekty, kde již z názvu bylo zřejmé, že se nejedná o pojmenování podle sv. Prokopa (např. pozemková trať U Prokopa Holého v Ústí nad Labem). U objektů, v jejichž názvu byl pouze Prokop, byla zjištěna jejich historie podle dostupné literatury a forma, jak je název uváděn na starých mapách. Takto bylo z následných analýz vyřazeno několik dalších jevů, např. obec Prokopov a Prokopský kopec na Znojemsku, pojmenované podle zakladatele obce, hraběte Prokopa z Gatterburgu, nebo Prokopův most v Pardubicích, který získal své jméno na počest pardubického starosty Josefa Prokopa.

9_KUČERA, Petr, BLÁHA, Jan D., KUČEROVÁ, Silvie, HUPKOVÁ, Martina a REEVES, Daniel. *Katolická poutní místa v Česku na počátku 21. století podle konání poutě během kalendářního roku*. Praha: P3K, 2012, nestr.; KUPKA, Jiří. Duchovní význam místa jako hodnota území. *Urbanismus a územní rozvoj*. 2009, 12, č. 3. s. 46–50; MEDKOVÁ, Lucie a WEBER, Martin. Identifikace a interpretace duchovního obsahu komponované krajiny na příkladu krajinné památkové zóny Lembersko. *Acta Pruhoniciana*. 2014, č. 108, 53–61.

10_Geonames – úvod, Geoportál ČÚZK. [online]. Dostupné z: [https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(c4giuo0vgdkcyjfi43rs1do\)\)/Default.aspx?mode=TextMeta&text=geonames_&uod&side=geonames&menu=26](https://geoportal.cuzk.cz/(S(c4giuo0vgdkcyjfi43rs1do))/Default.aspx?mode=TextMeta&text=geonames_&uod&side=geonames&menu=26), cit. 29. 8. 2019.

Geografická jména často jsou, ale nemusí být toponymy. Pro zvětšení vypovídací schopnosti sledovaného souboru využíváme všechna jména z databáze, včetně patrocinií kostelů a kaplí, jejichž zastoupení je v souboru jmen dominantní.

V dalším kroku jsme se podrobněji věnovali studiu krajiny kolem Sázavského kláštera a vesnice Chotouň, které byly podle legend místem života sv. Prokopa, a tudíž jsme zde předpokládali vyšší koncentraci toponym spojených s tímto světcem. Jako základní zdroj informací jsme využili regionální literaturu.¹¹ Dále jsme sledovali výskyt vytipovaných toponym a dalších jevů na starých (mapy stabilního katastru, mapy 1., 2. a 3. vojenského mapování) i na současných mapách (Základní mapa ČR 1 : 10000, ZABAGED). Následoval podrobný terénní průzkum, který identifikoval stav a dochovanost sledovaných jevů, které vypovídají o účtě ke sv. Prokopovi.

Shrnutí výsledků

Po vyčištění databáze Geonames jsme na území České republiky identifikovali 192 toponym vztahujících se k sv. Prokopovi. Nejvíce se jich nachází v okresech Praha (10) a Kolín (rovněž 10). K nim je možné ještě počítat okres Benešov (5), v němž leží město Sázava se Sázavským klášterem. Vyšší počet toponym byl dále identifikován v okresech Litoměřice (8), Písek (7) a Svitavy (7), Louny (6), Plzeň-jih (6), Plzeň-sever (6) a Tachov (6). V šestnácti okresech ze 77 nebylo identifikováno žádné toponymum vztahující se ke sv. Prokopovi, většinu z nich najdeme na Moravě či v pohraničí

Počet a rozložení svatoprokopských toponym dle okresů

11_DVOŘÁK, Otomar. *Průvodce po okolí Senohrab a Posázaví*. Senohraby: Okrašlovací spolek, 1909, s. 2–60; DVOŘÁK a HOLEČKOVÁ, c.d, s. 6–167; KRÁSL, František. *Sv. Prokop, jeho klášter a památka u lidu*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1895, s. 17–404; ŠTĚDRA, Milan (ed.). *Sázavsko – sborník X*. Praha: Studio Aven, 2003, s. 5–56; ŠTĚDRA, Milan, BERNAT, Jiří, HOZMAN, Petr, MATOUŠOVÁ, Slávka, SOMMER, Petr a WLASÁK, Otakar. *Průvodce městem Sázavou a okolím*. Sázava: Městský úřad Sázava, 2008, s. 10–29; ŠUBERT, František Adolf a BOROVSÝ, František Adolf (eds.). *Čechy IV. Polabí*. Praha: J. Otto, 1888, s. 180; VANĚČEK, František Xaver. *Sv. Prokop, opat sázavský a patron český*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1904, s. 2–30.

Svatoprokopská pojmenování je možné podle charakteru, o němž vypovídají typy přiřazené k objektům v databázi Geonames, rozdělit do čtyř skupin. Dominují církevní jména (141, z toho 76 kostelů, 44 kaplí, 19 drobných sakrálních staveb, 1 zřícenina kostela, 1 modlitebna křesťanské církve). Následují hospodářská toponyma (35, z toho 18 pozemkových tratí, 7 lesních pozemků, 5 rybníků, 4 místní části, 1 chráněné území) a přírodní toponyma (11, z toho 3 kopce, vrcholy nebo hory, 2 potoky, 2 studánky a studny, 2 údolí, 1 hřbet nebo hřeben, 1 osamělý balvan nebo skála). Málo jsou zastoupena hornická toponyma (5, z toho 3 doly, 2 šachty nebo štolý). Svato-prokopská toponyma církevního charakteru se vyskytují v největším počtu v okrese Litoměřice (8), Plzeň-jih (6), Mladá Boleslav (5), Kolín (5), Praha (5), Benešov (5), Rakovník (5), Písek (5), České Budějovice (5), Svitavy (5). Toponyma hospodářského charakteru se koncentrují v okresech Kolín (4) a Praha (2). Svato-prokopská toponyma hornického charakteru se soustřeďují především na Teplicku (1 – Krupka), Tachovsku (2 – Stříbro), v Příbrami (1) a na Svitavsku (1 – Březina).

Počet svatoprokopských toponym dle okresu a typu toponyma

V území mezi Sázavou a Chotouní jsme identifikovali 61 krajinných jevů a objektů, které mají souvislost s životem a legendou o sv. Prokopovi nebo s činností Sázavského kláštera. Jejich pojmenování se vztahuje nejen k osobě světce, ale i k jiným částem svatoprokopské legendy. Řada pojmenování se váže k pověsti o tom, že sv. Prokop zapřáhl do pluhu čerta, jenž ho před tím pokoušel v jeho jeskyni, a vyoral s ním dlouhou brázdou mezi Sázavou a svým rodištěm v Chotouni.

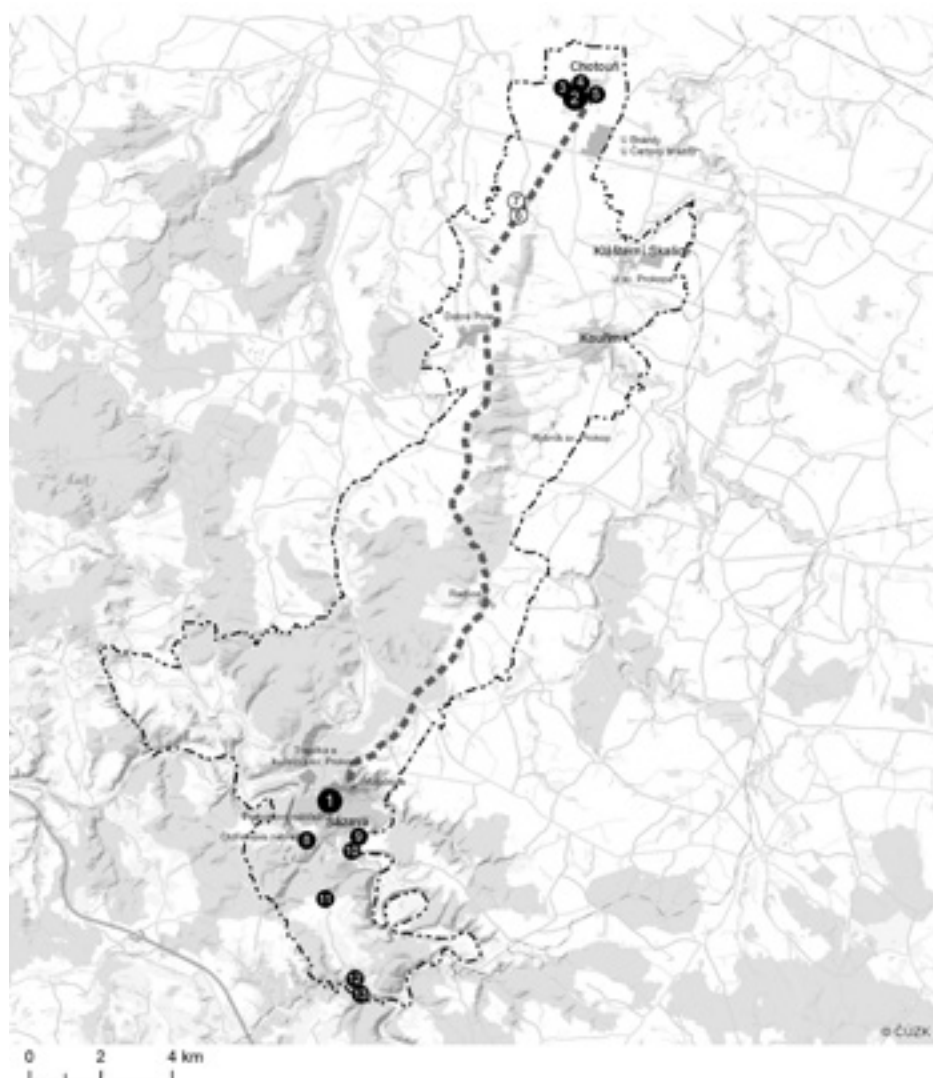

Schéma kulturních hodnot krajiny svatého Prokopa

Schéma kulturních hodnot krajiny svatého Prokopa

Diskuse

Diskusi lze rozdělit na tři části. Prvním okruhem je vhodnost využití Geonames pro identifikaci historických kulturních krajín, druhým je rozmístění svatoprokopských toponym dle Geonames v rámci České republiky a třetím okruhem je problematika vymezení krajiny sv. Prokopa mezi Sázavou a Chotouní.

Využití databáze Geonames při studiu historické kulturní krajiny

Pokud jde o vhodnost využití Geonames pro identifikaci historických kulturních krajín, ukázaly se výhody i limity této databáze. Zásadní výhodou je její snadná dostupnost a celorepublikové pokrytí. Může tak sloužit jako prvotní zdroj informací o celém území České republiky a jako jeden z podkladů pro následné analýzy. Další z výhod je rychlost a jednoduchost práce se získanými informacemi ve srovnání s hledáním dat ze starých map, v regionální literatuře a při terénním průzkumu.

Některé nevýhody práce s databází Geonames, převážně nutnost úpravy dat, byly již naznačeny výše. Jedná se o to, že jeden jev může být reprezentován více objekty v databázi. Tato skutečnost se týká rozlehlejších plošných a dlouhých liniových jevů. U plošných ani liniových jevů menšího rozsahu se neprojevila. Pro sledování jejich počtu a koncentrace je proto nutné data upravit tak, aby každý jev byl zastoupen jen jedním objektem. Druhým metodickým problémem, se kterým je nutné se nejen při práci s databází, ale při studiu toponym obecně vyrovnat,¹² je skutečnost, že při vyhledávání skupin jevů podle kořene slova se do finálního výběru mohou dostat i jejich názvy, které s hledaným krajinným fenoménem nesouvisí. V případě hledání jevů spojených se sv. Prokopem se takto do finálního výběru dostaly jevy pojmenované po jiných osobách s křestním jménem nebo příjmením Prokop (viz místní název U Prokopa Holého podle husitského vojevůdce, obec Prokopov podle zakladatele Prokopa z Gatterburgu, most podle starosty Josefa Prokopa nebo mlýny podle rodin Prokopových) či jevy pojmenované od odvozenin slovesa prokopat (bývalé rašeliněště V Prokopě u odvodňovacích kanálů v Čelákovících). Pojmenování, která jsou z hlediska výběru sporná, je proto potřeba prověřit a v případě, že neodpovídají zadání, manuálně z výběru odebrat.

Metodicky závažnější je další okruh výhrad k databázi Geonames, jedná se totiž o soubor současných oficiálních geografických jmen. Databáze sice vypovídá o oficiálním aktuálním pojmenování krajiny a jevů s ní spojených, ale nereflektuje (a ani nemůže reflektovat) pojmenování neoficiální nebo minulá.¹³ Práci s Geonames tak můžeme postihnout jen jeden z mnoha narativů současné krajiny.

Dalším úskalím je také skutečnost, že při hledání krajiny určitého typu je tento typ většinou charakterizován více narativy, které se mohou vzájemně prolínat i s jinými typy. Je proto nezbytné zvolit dostatečně vypovídající slovo, či slova, aby se k danému typu našlo reprezentativní množství jevů. Zároveň je potřeba mít na paměti, že ve výběru zdaleka nejsou obsaženy všechny jevy, které by hledaný typ krajiny charakterizovaly. V případě hledání krajiny sv. Prokopa na celorepublikové úrovni jsme se omezili na pojmenování po světcích, ale již nebyla, s výjimkou podrobně zkoumaného území u Sázavy, v databázi Geonames zkoumána pojmenování po legendistických činech sv. Prokopa.

Závěrem k využití databáze Geonames je možné konstatovat, že se jedná o využitelný nástroj pro rychlou identifikaci potenciálních historických kulturních krajín určitého charakteru. Výběr lze využít pro zúžení oblastí, které budou prozkoumány podrobně a jejich charakter bude potvrzen, nebo vyvrácen.

¹² DAVID, c.d., s. 98–105.

¹³ COGOS a kol., c.d., s. 43–51; DAVID a MÁCHA, c.d., s 28–45.

Rozmístění svatoprokopských toponym v rámci České republiky

Kult sv. Prokopa se nejdříve rozvíjel kolem míst, jež byly spojeny s jeho životem, tj. zejména kolem Sázavského kláštera, v návaznosti na údajné Prokopovo rodiště v Chotouni a v Praze. Zásadní posílení kultu tohoto světce znamenalo jeho svatořečení v roce 1204, ale i tak sílil pozvolna a rozvinul se až ve 14. století zásluhou pražského biskupa Jana IV. z Dražic a Karla IV.¹⁴ Postupnému rozvíjení svatoprokopského kultu odpovídá i to, že mezi nejstaršími patronii kostelů v Čechách do poloviny 13. století najdeme jen čtyři zasvěcené sv. Prokopovi, všechny pochopitelně v desetiletích po jeho svatořečení (1200–1250).¹⁵

Jak již bylo uvedeno výše, nejvíce svatoprokopských toponym můžeme najít v okresech Praha, Kolín a Litoměřice. K Praze a Kolínu přiléhají toponyma v okrese Benešov, což jsou lokality, odkud svatoprokopská účta vzešla. Naopak v¹⁶ okresech nebylo identifikováno žádné toponymum vztahující se ke sv. Prokopovi, přičemž většina z nich se nalézá na Moravě či v pohraničí.¹⁶ Analyzujeme-li dále rozmístění toponym v rámci jednotlivých okresů, pokud je jich v daném okrese více, často dochází k logické koncentraci pojmenování. V okresech, kde se vyskytují jedno či dvě svatoprokopská toponyma, je to většinou na hranici s okresy, kde je jejich zastoupení četnější (např. Benešov, Chomutov, Most).

Srovnání lokalizace svatoprokopských toponym s mapou osídlení českých zemí v polovině 13. století¹⁷ ukazuje jejich silnou pozitivní korelaci s oblastmi, které jsou vymezeny jako převážně souvislé osídlení, s přechody do území s roztroušeným osídlením. Lze tedy usuzovat, že při vnější kolonizaci pohraničních území kolonisty ze Svaté říše římské se kult sv. Prokopa, který byl vnímán jako český světec, neprosadil a byla dávana přednost jiným zasvěcením. Na územích od středověku souvisle osídlených leží jak okresy Kolín, Benešov a Praha, odkud svatoprokopská účta vzešla, tak okres Litoměřice. V Roudnici nad Labem je doložena rezidence Jana IV. z Dražic. Další sídla pražského biskupství byla na Plzeňsku.¹⁸ Jan IV. z Dražic byl významným podporovatelem Prokopova kultu, což napomůže vysvětlit vyšší zastoupení svatoprokopských toponym v pásu od Litoměřic, přes Poohří až na Plzeňsko.

14_SOMMER, c.d., s. 210.

15_BOHÁČ, Zdeněk a ŠIMŮNEK, Robert. Patronie ve středověkých Čechách. In: SEMOTANOVÁ, Eva a CAJTHAML, Jiří (eds.). *Akademický atlas českých dějin*. Praha: Academia, 2014, s. 69.

16_K obdobnému rozmístění svatoprokopských památek dospěla i FLOSSOVÁ, Irena. Stopy svatého Prokopa v českých zemích. In: ŠTĚDRA, Milan (ed.). *Sázavsko – sborník X*. Praha: Studio Aven, 2003, s. 35–47. Způsob výběru sledovaných jevů, zejména kostelů a kaplí, ale i soch a jiných výtvarných děl však není ve studii objasněn a je nutně selektivní.

17_ŽEMLIČKA, Josef. Osídlení českých zemí v polovině 13. století. In: SEMOTANOVÁ, Eva a CAJTHAML, Jiří (eds.). *Akademický atlas českých dějin*. Praha: Academia, 2014, s. 54.

18_DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. Sídla pražského biskupa Jana IV. z Dražic (1301 – 1343). In: SEMOTANOVÁ, Eva a CAJTHAML, Jiří (eds.). *Akademický atlas českých dějin*. Praha: Academia, 2014, s. 89.

Mimo oblast souvislého středověkého osídlení se prokopská toponyma vyskytují ve vyšší míře v oblastech středověké těžby, i když samotných hornických toponym je málo – štoly Prokop a Nový Prokop ve Stříbře (okres Tachov), doly Prokop v Krupce (okres Teplice) a v Příbrami.¹⁹ Zastoupení svatoprokopských toponym bylo srovnáno s mapou Hlavních oblastí a revírů rýžování nebo těžby zlata a polymetalických rud na našem území do konce středověku.²⁰ Byť v tomto případě není korelace tak jasná jako s mapou osídlení českých zemí v polovině 13. století, tak po odfiltrování vlivu oblasti souvislého osídlení je zvýšený výskyt svatoprokopských toponym v hornických oblastech patrný.

Sázavský klášter jakožto ústřední místo svatoprokopské úcty (foto M. Trauške)

19_Zajímavou výjimku z těchto středověkých dolů tvoří důl Prokop v Březině (okres Svitavy), což je ve skutečnosti lom žáruvzdorných jílovců těžených až ve 20. století. Databáze významných geologických lokalit: 118 [online]. Praha: Česká geologická služba. Dostupné z: <http://lokality.geology.cz/118>, cit. 30. 8. 2019.

20_Archaia Brno. Hlavní oblasti a revíry rýžování nebo těžby zlata (žlutá) a polymetalických rud (bílá) na našem území do konce středověku. [online]. Dostupné z: http://www.archaiabrno.org/home_cs/?acc=preview&image=004337, cit. 30. 8. 2019.

Krajina sv. Prokopa mezi Sázavou a Chotouní

Na základě koncentrace svatoprokopských toponym v Geonames a údajů z literatury jsme se podrobněji zaměřili na studium krajiny mezi Sázavou, místem působení a úmrtí sv. Prokopa, a Chotouní, jeho rodištěm, a na jejich propojení výrazným terénním útvarem zvaným Čertova brázda, který má návaznost na svatoprokopskou legendu. Tato oblast byla nakonec vymezena jako krajina sv. Prokopa.²¹ Zde se budeme věnovat toponymům a práci s Geonames na lokální úrovni. Důležitost této krajiny pro svatoprokopský kult indikuje nejen zvýšený výskyt zeměpisných jmen, ale i široká škála zastoupení jednotlivých typů, včetně ojedinělé modlitebny československé církve husitské, která nese jméno sbor Opata Prokopa.²² Kromě oficiálních pojmenování je v krajině několik dalších objektů, které jsou po sv. Prokopovi pojmenovány, ale název není oficiální. Týká se to hlavně několika prokopských kapliček, které jsou tomuto světcovi zasvěceny, ale nemají oficiální pojmenování. Rovněž název balvanu Prokopovo lože, na němž měl světec odpočívat, je neoficiální. Tento kámen se přizpůsobil tvaru jeho těla tak, že je v něm viditelná prohlubeň připomínající lůžko. V Geonames nejsou z hlediska konstrukce databáze pochopitelně ani jména zaniklých prokopských studánek, ani pojmenování Prokopova nábřeží podél levého břehu řeky v městě Sázava, přestože je tam vyznačeno regulérní uliční tabulí.²³

Kromě zvýšeného výskytu pojmenování přímo po sv. Prokopovi je v krajině mezi Sázavou a Chotouní, kde se měly odehrát zásadní události Prokopova světeckého života, jako odchod do ústraní, orba s čertem, setkání s knížetem Oldřichem, založení kláštera a nalezení zdrojů vody, řada dalších toponym, jež na tyto legendistické děje upomínají. Včetně samotné Čertovy brázdy, jejíž pojmenování je v současnosti používáno pro nejlépe zachovaný úsek u Sázavy, je nejvíce toponym spojeno právě s Prokopovou orbou s čertem. U řeky Sázavy je louka Votočnice, kde měl Prokop otočit pluh s čertovým zápřahem. Na linii Čertovy brázdy jsou obce Radlice, kde se měla zlomit radlice Prokopova pluhu, a Dobré Pole, kde měl Prokop na čertovu otázku, jak jsou daleko, odvětit, že v dobré půli. U Chotouně je pak původně pravěká mohyla z doby bylanské kultury nazvána Homole a měla vzniknout očistěním hlíny z Prokopova pluhu. K trase již zaniklé Čertovy brázdy poblíž Chotouně přiléhají pozemkové tratě U Brázdy a U Čertovy brázdy. Naopak na protějším, levém břehu Sázavy je místní část Trucovna, kde unavený čert trucoval a odmítl orat dál.²⁴ Druhým výrazným fenoménem spojeným s pojmenováním po událostech ze života sv. Prokopa jsou ve zdejší krajině studánky. Kromě existujících i oficiálně pojmenovaných Prokopky v Chotouni a dvou zaniklých Prokopových studánek u Lipan jsou na jih od Sázavy studánky Vossovka. Je to místo setkání sv. Prokopa s knížetem Oldřichem, kde proutek osiky Prokop zasadil do země. Habr z Prokopovy hole měl vyrůst na místě Habrovka v Čeřenicích.²⁵ Všechna tato pojmenování, byť vysvětlení vzniku mnoha z nich je značně spekulativní, jsou uváděna v souvislosti se svatoprokopskou legendou ve staré i novější regionální literatuře.²⁶

21_ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, BENDÍKOVÁ, Lucia a MEDKOVÁ, Lucie. Památky a hodnoty v asociativní krajině sv. Prokopa ve středních Čechách. *Životné prostredie*. 2019, 53, č. 1, s. 51–58.

22_Samotná modlitebna je funkcionalisticko-konstruktivistická stavba postavená v letech 1938 až 1941 podle plánů architekta Emanuela Pechara; ŠANTRŮČKOVÁ a kol., c.d., s. 51–58.

23_ŠANTRŮČKOVÁ a kol., c.d., s. 51–58.

24_DVOŘÁK a HOLEČKOVÁ, c.d, s. 6–167; KRÁSL, c.d., s. 17–404.

25_DVOŘÁK a HOLEČKOVÁ, c.d, s. 6–167; ŠANTRŮČKOVÁ a kol., c.d., s. 51–58.

26_V tomto příspěvku se nezabýváme správností výkladu původu toponym. Jejich opakované dávání do souvislosti se svatoprokopskou legendou je naopak bráno jako jeden z dokladů živosti asociace ve studované lokalitě.

Studiem konkrétní krajiny, jež byla vytipována na základě údajů z databáze Geonames a literatury, se prokázalo, že v krajině existuje řada dalších názvů, které podporují její zařazení mezi asociativní krajiny a dovolují její vymezení jako krajiny sv. Prokopa. Tato pojmenování, ať již oficiální, nebo neoficiální, ať přímo po sv. Prokopovi, nebo s odkazem na legendistický příběh, vypovídají o vnímání kulturní krajiny jejími obyvateli v minulosti i v současnosti²⁷ a zároveň jsou sama o sobě jednou z kulturně-historických vrstev krajiny.²⁸

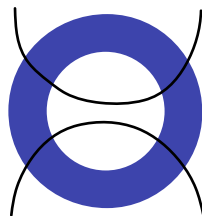
Závěrem

Lze shrnout, že databáze geografických jmen České republiky (Geonames) se osvědčila jako primární zdroj informací o kulturních a historických hodnotách kulturní krajiny a lze ji využít pro prvotní identifikaci při vyhledávání historických kulturních krajin určitého typu. Pro přesnější vymezení kulturních a historických hodnot krajiny je ale nezbytné použít další podklady v závislosti na typu hledané krajiny. Pro asociativní krajiny je nezbytné studium písemných a kartografických pramenů a terénní průzkum.

Rozmístění svatoprokopských toponym potvrdilo hypotézy, že tato pojmenování budou více zastoupena ve staré sídelní oblasti Čech a v hornických regionech. Vyplyvá to z toho, že svatoprokopský kult se šířil z oblasti středovýchodních Čech, kde hlavním ohniskem svatoprokopské úcty byl Sázavský klášter, a že se o řadu zasvěcení sv. Prokopovi zasloužil biskup Jan IV. z Dražic, jehož základna byla naopak ve středozápadních Čechách. Významně méně svatoprokopských toponym je jak v pohraničních oblastech, s výjimkou hornických, tak na Moravě. Vzhledem k tomu, že se jedná o toponyma po světcích, nepřekvapí, že téměř tři čtvrtiny pojmenování se týkají církevních reálií, kdežto ostatní (hospodářská, přírodní a hornická) jsou zastoupena podstatně méně. Zejména velmi malý výskyt hornických toponym je poněkud překvapivý, ale je ovlivněn charakterem databáze, která zahrnuje současná oficiální jména, nikoliv jména již nepoužívaná nebo neoficiální. Rovněž geografické rozmístění a početnost toponym jsou ovlivněny tím, že databáze obsahuje pouze část ze jmen používaných v současnosti a neobsahuje jména zaniklá. Průzkum v konkrétní modelové lokalitě krajiny mezi Sázavou a Chotouní, kam je situováno nejvíce dějů ze života sv. Prokopa, prokázal předpoklad, že svatoprokopská toponyma jsou jen jednou z vrstev pojmenování asociativní krajiny sv. Prokopa. Další toponyma navazují na jiné části svatoprokopské legendy. Potvrdila se tak nutnost dalšího studia pramenů a terénního průzkumu, jež dokáží zachytit další vrstvy historické kulturní krajiny.

27_COGOS a kol., c.d., s. 43–51.

28_DAVID a MÁCHA, c.d., s 28–45.

LITERATURA

BOHÁČ, Zdeněk a ŠIMŮNEK, Robert. Patrocinia ve středověkých Čechách. In: SEMOTANOVÁ, Eva a CAJTHAML, Jiří (eds.). *Akademický atlas českých dějin*. Praha: Academia, 2014, s. 69.

COGOS, Sarah, ROUÉM, Marie a ROTURIER, Samuel. Sami Place Names and Maps: Transmitting Knowledge of a Cultural Landscape in Contemporary Contexts. *Arctic, Antarctic, and Alpine Research*. 2017, 49, č. 1, s. 43–51.

DAVID, Jaroslav. Environmentální rozměr toponomastiky. *Acta onomastica*. 2008, č. 49, s. 98–105.

DAVID, Jaroslav a MÁCHA, Přemysl. Možnosti studia toponym ve vztahu ke krajině, prostoru a identitě. *Acta Onomastica*. 2012, č. 53, s. 28–45.

DVOŘÁK, Otomar. *Průvodce po okolí Senohrab a Posázaví*. Senohraby: Okrašlovací spolek, 1909.

DVOŘÁK, Otomar a HOLEČKOVÁ, Marie. *Krajinou Čertovy brázdy. Za sv. Prokopem od Šembery k Sázavě*. Beroun: Nakladatelství MH Beroun, 2008.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. Sídla pražského biskupa Jana IV. z Dražic (1301–1343). In: SEMOTANOVÁ, Eva a CAJTHAML, Jiří (eds.). *Akademický atlas českých dějin*. Praha: Academia, 2014, s. 89.

FLOSSOVÁ, Irena. Stopy svatého Prokopa v českých zemích. In: ŠTĚDRA, Milan (ed.). *Sázavsko – sborník X*. Praha: Studio Aven, 2003, s. 35–47.

KRÁSL, František. *Sv. Prokop, jeho klášter a památka u lidu*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1895.

KUČA, Karel (ed.). *Krajinné památkové zóny České republiky*. Praha: Národní památkový ústav, 2015.

KUČERA, Petr, BLÁHA, Jan D., KUČEROVÁ, Silvie, HUPKOVÁ, Martina a REEVES, Daniel. *Katolická poutní místa v Česku na počátku 21. století podle konání poutě během kalendářního roku*. Praha: P3K, 2012.

KUPKA, Jiří. Duchovní význam místa jako hodnota území. *Urbanismus a územní rozvoj*. 2009, 12, č. 3, s. 46–50.

MEDKOVÁ, Lucie a WEBER, Martin. Identifikace a interpretace duchovního obsahu kompozované krajiny na příkladu krajinné památkové zóny Lembersko. *Acta Pruhoniciana*. 2014, č. 108, s. 53–61.

PUTNA, Martin C. *Obrazy z kulturních dějin střední Evropy*. Praha: Vyšehrad, 2018.

RÖSSLER, Mechthild. *World Heritage Cultural Landscapes: A UNESCO Flagship Programme 1992–2006*. *Landscape Research*. 2006, 31, č. 4, s. 333–353.

SEMOTANOVÁ, Eva a CAJTHAML, Jiří (eds.). *Akademický atlas českých dějin*. Praha: Academia, 2014, s. 89.

SLÁMA, Jiří a kol. *Střední Čechy. Kolébka národních patronů*. Kladno: Sládečkovovo vlastivědné muzeum v Kladně, 2015.

SOMMER, Petr. *Svatý Prokop. Čechy a střední Evropa*. Praha: Lidové noviny, 2006.

SOMMER, Petr. *Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve*. Praha: Vyšehrad, 2007.

ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, BENDÍKOVÁ, Lucia a MEDKOVÁ, Lucie. Památky a hodnoty v asociativní krajině sv. Prokopa ve středních Čechách. *Životné prostredie*. 2019, 53, č. 1, s. 51–58.

ŠTĚDRA, Milan (ed.). *Sázavsko – sborník X*. Praha: Studio Aven, 2003.

ŠTĚDRA, Milan, BERNAT, Jiří, HOZMAN, Petr, MATOUŠOVÁ, Slávka, SOMMER, Petr a WLAŠÁK, Otakar. *Průvodce městem Sázavou a okolím*. Sázava: Městský úřad Sázava, 2008.

ŠUBERT, František Adolf a BOROVSÝ, František Adolf (eds.). *Čechy IV. Polabí*. Praha: J. Otto, 1888.

UNESCO World Heritage Centre: *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. Paris: World Heritage Centre, 2017.

VANĚČEK, František Xaver. *Sv. Prokop, opat sázavský a patron český*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1904.

ŽEMLIČKA, Josef. Osídlení českých zemí v polovině 13. století. In: SEMOTANOVÁ, Eva a CAJTHAML, Jiří (eds.). *Akademický atlas českých dějin*. Praha: Academia, 2014, s. 54.

SUMMARY

THE USE OF TOPONYMS TO DEFINE THE HISTORICAL CULTURAL LANDSCAPE: SEARCHING FOR THE LANDSCAPE OF ST PROCOPIUS

Central Bohemia Region – toponyms – associative landscape – Saint Procopius – cultural landscape

This paper is devoted to using Geonames, the database of geographical names, to search for historical cultural landscapes in the Czech Republic. The search for the landscape of St Procopius, one of the first Czech saints, has been chosen as an example. All toponyms related to Procopius were searched in the Geonames database. The database has been modified so that each hit is displayed only once and each toponym was checked to ensure that it really did refer to St Procopius. In this way we identified 192 toponyms, most of which are located in the districts of Prague, Kolín and Litoměřice. By a large margin, the most frequently occurring toponyms are church names, followed by agricultural, natural and mining toponyms. The landscape of St Procopius was defined on the basis of a high concentration of toponyms related to the saint; it is located between the monastery at Sázava and Procopius's purported birthplace in Chotouň. This demonstrates that Procopius toponyms are just one of the cultural layers found in associative cultural landscapes; an entire range of other designations occur in the model territory that refer to the legend of St Procopius but do not directly include the saint's name.

Poslední poloroubený dům čp. 124 v Kopřivnici

v kontextu sídelní struktury lánové vsi

Mgr. Jana Koudelová, Ph.D.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě
koudelova.jana@npu.cz

V létě 2018 proběhla demolice zčásti roubeného domu čp. 124 v Kopřivnici, jednoho z posledních dokladů někdejší vesnické zástavby, který se uplynulé půlstoletí jakoby nedopatřením nacházel v centru moderně vyhlížejícího města. Na vlastní dům ani na jeho okolí se nevztahovala žádná památková ochrana, tudíž stržení objektu, zaujímajícího navíc lukrativní polohu, nic nebránilo. Byla tak odstraněna poslední, byť jen částečně roubená obytná stavba, zbudovaná jako domkářské obydlí na konci první třetiny 19. století, tedy v době, kdy si ještě Kopřivnice uchovávala podobu typické lánové vsi, jejíž obyvatelstvo se živilo převážně zemědělstvím.

Dům čp. 124 se podařilo během jeho zániku alespoň částečně zdokumentovat. Vedle operativní dokumentace v terénu byl proveden rovněž archivní a dendrochronologický průzkum. Prostřednictvím interpretace stavebněhistorického vývoje zkoumaného domu se pokusíme nastínit proměnu konkrétního obydlí, včetně struktury jeho obyvatel, kterou určovaly měnící se hospodářské a sociální poměry uváděné obce. Všechny podobné příklady starší zástavby již zanikly a tak zachycený, téměř dvoustletý příběh prostého stavení nám může alespoň dílem dokreslit vývoj Kopřivnice v období jejího přerodu v město.

Pohled na roubenou část domu čp. 124 v Kopřivnici od jihovýchodu, 1997

(foto M. Gavendová, fotoarchiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě, foto č. 142234)

Ke vzniku a počátkům lánové vsi *Copřivnice*

Dnešní město Kopřivnice se rozprostírá na severozápadních výběžcích Moravskoslezských Beskyd. Jeho centrum je vzdáleno zhruba šest kilometrů jižně od historického jádra města Příbora a přibližně třináct kilometrů na východ od okresního města Nový Jičín. Kdysi nevelká ves byla vysazena v úžlabině obklopené zalesněnými kopci Bílou horou, rozložitým červeným kamenem a masivem Piskovny, kde byl do konce 13. století vystavěn hrad Šostýn.¹

Někdy před polovinou 13. století se v prostoru mezi řekami Odrou a Ostravicí zformovala významná država hrabat z Hückeswagenu, u jejíhož zrodu stál Arnold, první známý představitel porýnského šlechtického rodu na sledovaném území. Poměrně rozsáhlou državu (dnešní Frenštátsko, Místecko, Příborsko a Novojičínsko) získal patrně jako dar za své diplomatické služby od českého krále Přemysla Otakara I. Kolem poloviny 13. století se však hückeswagenovská država začala rozpadat. Ani Arnoldův nástupce, nejmladší syn Frank, nedisponoval natolik účinnými prostředky, které by mu zajistily efektivně využít opravdu značné množství půdy a udržet si tak nabyté dědictví. Nastalou situaci Frank vyřešil odprodejem části své državy olomouckému biskupovi Brunovi ze Schauenburku někdy mezi léty 1252–1258, snad kolem roku 1255. Východní díl území (Místecko) přešel přímo do vlastnictví olomouckého biskupství, západní díl (Příborsko a Frenštátsko) byl Frankovi navrácen coby dědičné biskupské léno. O století později, přesněji roku 1359, se rovněž bývalé hückeswagenovské léno stalo mensálním statkem olomouckých biskupů.² Chystanou správní reformu dovršil Jan VIII. Očko z Vlašimi, který pak hrad Šostýn i s přilehlým okolím udělil v léno svému bratru Michalovi z Vlašimi. V následujících písemných pramenech se proto setkáváme s označením šostýnské zboží, k němuž vedle stejnojmenného

1_Na základě dosavadního bádání lze založení jmenovaného hradu považovat za výsledek kolonizační politiky hrabat z Hückeswagenu, a to buď Franka, nebo jeho syna Jindřicha (Heymanna). Šostýn byl zřejmě zbudován jako správní středisko pro kolonizované území na jih od administrativního centra Příbora. Kolem roku 1300 hrad již pravděpodobně existoval, ačkoli první věrohodná písemná zmínka o něm pochází až z listiny olomouckého biskupa Jana VII. Volka ze dne 24. 4. 1347, v níž jsou hrady Hukvaldy a Šostýn uváděny jako biskupské. Srov. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens, im Auftrage des mährischen Landes-Ausschusses*. 7. Band, 1334–1349 (eds. CHLUMEČKÝ, Petr Jiří, CHYTIL, Josef). Brno: Nitsch & Grosse, 1858–1860, s. 520–521, č. 705; POKORNÝ, Ferdinand. *Vlastivěda moravská. II. Místopis Moravy. Jičínský kraj. Příborský okres*. Díl IV, Brno: Musejní spolek, 1917, s. 209–212; HOSÁK, Ladislav. Středověké osídlení a kolonizace mezi Odrou, Ostravicí a Bezkydami. *Časopis společnosti přátel starožitností*. 1956, 64, č. 2, s. 21; HOSÁK, Ladislav. Počátky Frenštátu a hradu Schauensteinu. *Slezský sborník*. 1959, 57, s. 338–341; HOSÁK, Ladislav. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Ostrava: Profil, 1967, s. 344; TUREK, Adolf. Přehled dějin Kopřivnice do roku 1850. *K dějinám Tatry Kopřivnice. Sborník příspěvků I*. 1972, s. 11–13; JUROK, Jiří a kol. *Dějiny města Příbora*. Nový Jičín – Příbor: Město Příbor, 2002, s. 25, 28, 32–33.

2_Srov. ZIEGLER, Paul. Die Grafen von Hückeswagen in Mähren. Ein Beitrag zur Siedlungsgeschichte Nordostmährens. *Zeitschrift für Geschichte und Landeskunde Mährens*. 1943, 45, s. 24–30, 81–86, 95–112, 115–116, 141–144, 154–156; DUŠKOVÁ, Saša. K otázce kolonizace na Příborsku ve 13. století. *Slezský sborník*. 1961, 59, s. 337–345; HRABOVÁ, Libuše. *Ekonomika feudální državy olomouckého biskupství ve druhé polovině 13. století*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, s. 36–58, 105; BAKALA, Jaroslav. Založení města Příbora. *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*. 1976, sv. 17, s. 6–10; BAKALA, Jaroslav. *Osídlení Místecka a Brušperska v období vrcholného feudalismu. Kulturní místopis 6*. Frýdek-Místek: Okresní vlastivědné muzeum, 1983, s. 21–34, 52; BAKALA, Jaroslav. Příborsko-hukvaldské léno v 13. a 14. století. *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*. 1986, sv. 38, s. 5–14; JANIŠ, Dalibor. Rozsah újezdu Franka z Hückeswagenu a statky olomouckého biskupství na severovýchodní Moravě. In: GALUŠKA, Luděk, KOUŘIL, Pavel, MITÁČEK, Jiří. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum et al., 2008, s. 195–203.

hradu náleželo také město Frenštát a sousední vesnice Lichnov, Vlčovice, Drnholec, Kopřivnice a polovina Závašic.³

Z výše uvedeného vyplývá, že vznik Kopřivnice i okolních vsí přímo souvisí s osidlovacím procesem z velké části zalesněné krajiny severovýchodní Moravy, probíhajícím od 13. století, na němž se podíleli příslušníci rodu Hückeswagenů. Fenomémem středověké kolonizace v hranicích huckvaldského panství se z hlediska historické geografie zabýval Oldřich Tabášek. Ve své studii z 80. let 20. století se snažil ozřejmit také vytyčení plužiny Kopřivnice, u níž předpokládal dvojí vymezení. První měřické práce se měly uskutečnit mezi léty 1251–1256. Zanedlouho poté, někdy v letech 1257–1260, měla následovat změna koncepce rozvržení plužiny Kopřivnice, snad v souvislosti s výstavbou hradu Šostýna. Tato hypotéza by pak kolidovala s jednou z úvah o založení uváděného hradu až Frankovým synem Jindřichem. Plužina původní vsi byla podle Tabášky zvětšená na dvojnásobek počtu franských lánů, respektive menších franských lánů (o výměře zhruba 12,3 hektarů) – základní plošné jednotky uplatňované zeměměřičem Franka z Hückeswagenu, jehož dílo mělo vznikat v období let 1240–1260.⁴

Zdá se, že do konce 13. století se podařilo položit základy kulturní krajiny na jih od Příbora, jejíž součástí se stala i lánová ves Kopřivnice. Ovšem za první spolehlivý záznam o Kopřivnici můžeme pokládat až listinu českého krále Zikmunda Lucemburského, vydanou v Praze dne 25. února 1437, kterou bylo huckvaldské panství zastaveno Mikuláši Sokolovi z Lamberka, bývalému husitskému hejtmánovi, a jeho dědicům. Kopřivnice zde byla jmenována v rámci šostýnského zboží.⁵ Asi do první poloviny 18. století převládal český název vesnice, jenž byl různě transkribován – *Coprivnice*, *Koprziwnicze*, *Koprziwnitz* či *Koprżownitz*. Od první poloviny 19. století se stále častěji objevovalo její německé označení Nesselsdorf, užívané naposledy za německé okupace před rokem 1945.⁶ Již nyní dodejme, že roku 1910 obdržela Kopřivnice status městyse a v roce 1948 se stala městem.⁷

3_Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480 (ed. SEDLÁČEK, August). Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1914, s. 199, č. 1454; *Codex diplomaticus civitatis Ostraviae I* (ed. ADAMUS, Alois). Moravská Ostrava: Město Mor. Ostrava, 1929, s. 23–24, č. 14, s. 37–39, č. 26–27, s. 42–44, č. 31, s. 150–152, č. 106; FELIX, Jiří. *Vlastivěda moravská. II. Místopis Moravy. Jičínský kraj. Frenštátský okres*. Díl III, Brno: Musejní spolek, 1908, s. 65–69.

4_Podrobněji TABÁŠEK, Oldřich. O vytyčení plužin na huckvaldském panství. *Historická geografie*. 1986, 25, s. 103–104, 106–107, 109.

5_U některých starších autorů se setkáváme s tvrzením, že ves Kopřivnice je poprvé zmiňována v listině z roku 1382, dotýkající se rychtářských výsad, a to pod názvem *Sifridi villa*. Avšak toto pojmenování lze spíše vztáhnout na nedaleké Závašice, respektive tu jejich část rozkládající se na pravém břehu říčky Sedlničky. Srov. *Zbytky register...*, c. d., s. 199, č. 1454; POKORNÝ, Ferdinand, c. d., s. 212; *Codex diplomaticus civitatis...*, c. d., s. 23–24, č. 14; HOSÁK, Ladislav. Historický místopis okresu novojického. *Novojicko*. 1960, č. 3, s. 2–3; HOSÁK, Ladislav. *Historický místopis...*, c. d., s. 21; TUREK, Adolf. Přehled dějin Kopřivnice..., c. d., s. 14–15.

6_WOLNY, Gregor. *Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert*, I. Band, Prerauer Kreis, Brünn: Selbstverlag des Verfassers, 1835, s. 161; HOSÁK, Ladislav a ŠRÁMEK, Rudolf. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I, A–L*. Praha: Academia, 1970, s. 423–424; TUREK, Adolf a kol. *Místopisný rejstřík obcí českého Slezska a severní Moravy*. Opava: Zemský archiv v Opavě, 2004, s. 351.

7_BARTOŠ, Josef a SCHULZ, Jindřich a TRAPL, Miloš. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, sv. XIV. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995, s. 229; KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl. Praha: Libri, 1998, s. 65–68; MLEZIVA, Štěpán a KUČA, Karel. *Historický lexikon městysů a měst*. Praha: Baset, 2006, s. 347.

Obraz venkovského sídla v 19. století a začátek jeho proměny

O prozatím nejstarší dohledané vyobrazení s největší pravděpodobností Kopřivnice se zasloužil Karel Ludvík Chrámek na své vedutě Příbora z roku 1728, kde zachytil blízké i vzdálenější okolí jižně od zmiňovaného města.⁸ Lze připustit, že se Chrámkovi podařilo schematicky znázornit lánovou ves s navazující záhumenicovou plužinou. Poněkud zavádějící je zde pak umístění a vzhled dominantní sakrální stavby, jež by měla odpovídat tehdejšímu dřevěnému kostelu sv. Bartoloměje, pocházejícímu z 16. století. Půdorysnou strukturu lineární lánové vsi Kopřivnice názorně zobrazují především mapy stabilního katastru z 30. let 19. století.⁹ Díky nim se spolu s dalšími archivními prameny můžeme pokusit postihnout nejen charakter zástavby, ale i celkovou podobu venkovského sídla před jeho zásadní proměnou, odstartovanou v 19. století. Na mapách z roku 1833 zaznamenáváme katastrální území Kopřivnice rozdělené do několika tratí, probíhajících ve směru severozápad–jihovýchod. Intravilán obce, tvořený volně rozptýlenými obytnými a hospodářskými budovami po obou stranách potoka Kopřivničky, se táhl napříč katastrem od severu k jihu. Zastavěné území ohraničovaly dvě komunikace, stará cesta na západním okraji intravilánu, vedoucí mezi Příborem a Štamberkem, a s ní paralelní cesta lemující východní okraj zástavby obce. Obě komunikace propojovala síť cest a cestiček mezi domy. Přízemní objekty byly většinou vystavěny ze dřeva, jen část byla zděná. Střechy budov kryl převážně dřevěný šindel.¹⁰ V této zastavěné části katastru – *Ortsried* – se rovněž nacházely uzavřené zahrady s ovocnými stromy. Na západ od intravilánu probíhaly následující tratě řazené od severu – *Malá Luhová, Křtěncová, Koritcová, Dubinová, Kobilová (Zahuří), Bílá hůra (Bílá hora), Lisinská a Kermená (Podhůří)*. Východní část extravilánu zahrnovala tratě seřazené od jihu v tomto pořadí – *Horečková, Pod Příkopama (Pod Příkopy), Nad Příkopama (Nad Příkopy), Studenská (Studentská), Lichová (Lichněvka), Raškův les, Medarská, Vršková, Hutšnica (Hučnica), Zahuřová (Zahuří) a Celá Velká hůra (Nový lůh, Na Luhách)*.¹¹ Jednotlivé tratě byly většinou rozděleny na širší či užší dlouhé rovnoběžné pásy tak, jak to umožňoval místní terén. Jedině rozčleněním tratí v severní části katastru – *Malá Luhová a Na Luhách* – vznikly spíše široké krátké parcely. Významnou plochu extravilánu zaujímaly rozsáhlé pozemky s ornou půdou – pole, menší měrou zde byly zastoupeny louky a pastviny. Kromě nevelkých ostrůvků lesních porostů se větší lesní plochy nacházely v severozápadní části katastru, v tratích *Křtěncová* a *Bílá hora*, a také na jiho-východě katastrálního území, v tratích *Zahuřová* a *Raškův les*. Celková rozloha Kopřivnice činila před polovinou 19. století přibližně 963 hektarů (dnes 2750 ha).

8_Archiv města Brna, V3 – Knihovna Mitrovského, Hofferiana, Materiály k dějinám moravských měst, Příbor, sign. 25 – kopie veduty města Příbora z roku 1728.

9_Moravský zemský archiv v Brně, D9 – Stabilní katastr – indikační skici, sign. MOR105818330; Ústřední archiv zeměměřictví a katastru Zeměměřického úřadu v Praze, sign. 1270 – povinný císařský otisk stabilního katastru obce Kopřivnice, 1833. Poznamenejme, že na indikační skice Kopřivnice najdeme také aktualizované údaje, které nejsou zachyceny v originální mapě císařského otisku jmenované obce.

10_Moravský zemský archiv v Brně, D8 – Stabilní katastr – vceňovací operáty, sign. 1058, kart. 402, úvod katastrálního odhadního elaborátu obce Kopřivnice, § 13.

11_Názvy byly přepsány z výše citovaných mapových podkladů. V závorkách jsou uvedena pojmenování, kterými byly některé názvy nahrazeny a opraveny přímo v mapách. Některá toponyma se udržela dodnes a jsou zanesena i v aktuálních mapách. Turistické mapy a cyklomapy. [online]. Dostupné z: <https://mapy.cz/turisticka?x=18.1587222&y=49.5886907&z=14>, cit. 12. 9. 2019; TUREK, Adolf. Přehled dějin Kopřivnice..., c. d., s. 25.

Zaměříme se podrobněji na charakter někdejší zástavby, a to i v návaznosti na strukturu zdejšího obyvatelstva. Podle konskripce prováděné roku 1843 bylo v Kopřivnici registrováno 154 domů a 236 bytových stran (domácností), ve kterých žilo 1093 obyvatel, z toho 537 mužů a 556 žen. Počet čísel popisných převyšovalo množství evidovaných stavebních parcel (okolo 260). Ještě vyšší byl pak počet skutečně existujících budov, neboť pod společnou stavební parcelou, i jedním číslem popisným, mohlo být vedeno více objektů v rámci dvora.¹²

Takovéto případy představovaly některé selské usedlosti, kterých bylo v Kopřivnici ve druhé třetině 19. století kolem 18–19, pokud zde nepočítáme dvůr čp. 1 dědičného fojta Ignáce Šustaly a volenský grunt čp. 72 zemana Jana Rašky, označovaného také jako svobodný statkář (*Freisass*). V části vesnice jižně od kostela sv. Bartoloměje s přilehlým hřbitovem se rozkládaly selské usedlosti čp. 120 Jana Hrčka (st. parc. č. 141–143) poblíž rybníka, čp. 97 Jiřího Bučka (st. parc. č. 100), čp. 98 Jana Veřmiřovského (st. parc. č. 105), čp. 105 Josefa Šustaly (st. parc. č. 119) nebo čp. 116 Valentina Rašky (st. parc. č. 137, 138).¹³ Severně od kostela zmiňme například selské usedlosti čp. 2 Jana Bortla (st. parc. č. 152), čp. 3 Valentina Galii (st. parc. č. 154), čp. 7 Jakuba Pikulíka (st. parc. č. 162), čp. 73 opět Valentina Rašky (st. parc. č. 60), čp. 20 Jiřího Rašky (st. parc. č. 189), čp. 58 Františka Kuchaře (st. parc. č. 36–38) a čp. 49 Václava Veřmiřovského (st. parc. č. 16).¹⁴ Většinu jmenovaných usedlostí tvořily trojstranné dvory a pouze u čp. 120, 73, 49, 3 a u čtyřstranného dvora čp. 2 bylo obytné stavení zbudováno z nespalného materiálu. Ať už v případě dřevěných, či zděných staveb se často jednalo o typ trojdílného komoro-chlévního domu.¹⁵ Ke statkům mnohdy patřily i další hospodářské objekty, umístěné mimo uspořádání dvorů, a pochopitelně rozsáhlé polnosti za *humny*. Ne náhodou se dvory selských usedlostí nacházely v těsné blízkosti hranic intravilánu, sevřeného hlavními komunikacemi.¹⁶

Nedaleko kostelního areálu provozoval své hospodářství a dědičný úřad fojta rod Šustalů. Obytná budova fojstství čp. 1 z poslední čtvrtiny 18. století, uzavírající ze severu téměř čtyřstranný dvůr, patřila mezi několik málo zděných staveb. Objekt završený mansardovou střechou, orientovaný svou západní štítovou fasádou do ulice Záhumenní, zůstal zachován jako státem chráněná památka. O něco větší čtyřstranný dvůr, jehož historie byla od 17. století spjata s rodem Rašků, vyrostl v centrální části vesnice. Z tzv. zemanství, chceme-li volenství, se do současnosti dochovala pouze obytná zděná stavba čp. 72, která sice nese status kulturní památky, ale postrádá pravidelnou údržbu (nezajištěná a rozbitá okna, poškozená omítka atd.) a vhodné využití odpovídající jejímu významu. Právě nedaleko zemanství založil roku 1811 Ignác Raška manufakturu na kameninové zboží, jejíž areál zprvu sestával z jedné zděné a třech dřevěných budov.¹⁷ Objekty tzv. horní továrny byly jedny z prvních, postavených za východní cestou.¹⁸

12_Srov. Moravský zemský archiv v Brně, D9 – Stabilní katastr – indikační skici, sign. MOR105818330; Tamtéž, D8 – Stabilní katastr – vceňovací operáty, sign. 1058, kart. 402.

13_Zčásti na místě selské usedlosti čp. 116 byl ještě před koncem 19. století vystaven dodnes fungující statek čp. 224 v majetku rodiny Benišů. Státní okresní archiv Nový Jičín, Okresní úřad Nový Jičín, inv. č. 831, kart. 859 – sčítání lidu, 1890.

14_Srov. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Velkostatek Hukvaldy, inv. č. 182 – parcelní protokol stabilního katastru pro obec Kopřivnici, 1833–1834; TUREK, Adolf. Přehled dějin Kopřivnice..., c. d., s. 20–21.

15_Muzeum Fojtství Kopřivnice, 3. Dodatek k pamětím sepsaným od Petra Kuchaře doplňuje František Kuchař roku 1910 II, s. 19, 21–22.

16_Moravský zemský archiv v Brně, D9 – Stabilní katastr – indikační skici, sign. MOR105818330; Tamtéž, D8 – Stabilní katastr – vceňovací operáty, sign. 1058, kart. 402; TUREK, Adolf. Přehled dějin Kopřivnice..., c. d., s. 12.

17_Ústřední archiv zeměměřictví a katastru Zeměměřického úřadu v Praze, sign. 1270 – povinný císařský otisk stabilního katastru obce Kopřivnice, 1833; KOUDELOVÁ, Jana. Budova bývalého zemanství čp. 72 v Kopřivnici – zaniklé i dochované hodnoty historické stavby. *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2011, s. 21–25.

18_Muzeum Fojtství Kopřivnice, 3. Dodatek k pamětím sepsaným od Petra Kuchaře doplňuje František Kuchař roku 1910 II, s. 9.

Abychom dostali ucelenější představu o podobě lánové vsi Kopřivnice na samém sklonku fungování patrimoniální správy, poznejme i příklady zástavby mimo intravilán obce. Pár drobnějších obytných a hospodářských budov bylo vystavěno při severní hranici katastrálního území sousedícího s Příborem. Vesměs patřily k usedlostem v centru vesnice, mimo jiné i k fojtství čp. 1. Druhá skupina hospodářských budov byla seskupena kolem rybníka v jihovýchodní části katastru a náležela k zemanství čp. 72. Ještě před rokem 1840 se rozhodl olomoucký arcibiskup Maxmilián Josef Sommerau-Beck zřídit *Na Luhách* vrchnostenský dvůr, zvaný po něm Maxmiliánův. Dvůr s polnostmi byl evidován pod objektem čp. 90 (panská myslivna), stojícím v intravilánu obce naproti školy čp. 131. Všechny budovy vrchnostenského dvora, stejně jako obě uváděné stavby v majetku arcibiskupství, byly postaveny z nehořlavého materiálu.¹⁹

Jak již bylo naznačeno, kolem poloviny 19. století živilo většinu kopřivnického obyvatelstva zemědělství, čemuž odpovídal i tehdejší ráz selských, zahradnických a domkářských usedlostí. Vedle polního hospodaření si někteří rolníci přivydělávali pálením vápna. Vápenec byl snadno dostupný, dovážel se z nedalekého Štramberka. Okolo roku 1860 stávaly vápenné pece například u polní cesty gruntu čp. 51, kde páčil vápno Josef Jalůvka z čp. 50, nebo u polní cesty usedlosti čp. 54, kde vápenku provozoval Jan Mikušek z čp. 69. Po nuceném zbourání starší pece si Mikušek vybudoval novou vápenku na pozemku selského gruntu čp. 87. Většina hospodářů také pěstovala len pro vlastní potřebu a pro několik rodin se výroba plátna stala zdrojem slušného přivýdělku. Za všechny jmenujme například rodinu Jiřího Bučka.²⁰ Mezi nejpočetnější vrstvu kopřivnických obyvatel patřili před polovinou 19. století domkáři, naopak chalupníků bez půdy zde bylo poskrovnu. Rozdíl mezi domkáři a chalupníky se mnohdy stíral. Chalupníci mívali alespoň jednu krávu a od sedláků si pronajímali jednu nebo dvě měrice pole, které obdělávali. Později začali větší hospodáři rozprodávat části svých pozemků právě domkářům a chalupníkům.²¹

Proměna popsáného vesnického prostředí nabývala na intenzitě od druhé poloviny 19. století. Začátkem 50. let 19. století zahájil Ignác Šustala v zahradě náležející dříve k usedlosti čp. 58 budování tzv. dolní továrny na výrobu lehkých bryček a posléze i luxusních kočárů. Šustalova továrna se rozrůstala rychlým tempem. První budovou vystavěnou roku 1860 za východní hranici intravilánu obce se stala kolářská dílna. V následujících letech přibývaly další objekty. V továrně bylo zaměstnáno převážně domácí obyvatelstvo. Výjimku zprvu představovali specializovaní pracovníci z Vídně. Ze zdejších rolníků tak povstávali dělníci ovládající potřebné řemeslné profese. Byla zde vytvořena nová sociální vrstva kovozezemělců, jejíž hlavní obživou se stala práce v továrně. S pokračujícím rozvojem podniku souvisel i nevyhnutelný nárůst populace. Nová pracovní síla přicházela do Kopřivnice i ze vzdálenějších míst Moravy a Slezska, a rovněž z Haliče. Tato skutečnost se také projevila v celkovém vzhledu kdysi typické lánové vsi. Nejdříve byly postupně rozdělovány na menší parcely ve prospěch nové zástavby polnosti bezprostředně navazující na východní komunikaci. V 80. letech 19. století se Kopřivnice dočkala důležitého železničního spojení na trase Studénka–Štramberk. Do začátku 20. století zde bylo

19_Srov. Moravský zemský archiv v Brně, D9 – Stabilní katastr – indikační skici, sign. MOR105818330; Muzeum Fojtství Kopřivnice, 2. Dodatek k pamětím sepsaným od Petra Kuchaře doplňuje František Kuchař roku 1906 I, s. 578; Římskokatolická farnost Kopřivnice, Pamětní kniha kopřivnické farnosti, s. 21; Státní okresní archiv Nový Jičín, Archiv obce Kopřivnice, inv. č. 14 – Pamětní kniha obce Kopřivnice I, s. 117.

20_Muzeum Fojtství Kopřivnice, 3. Dodatek k pamětím sepsaným od Petra Kuchaře doplňuje František Kuchař roku 1910 II, s. 9, 11–12, 20; Římskokatolická farnost Kopřivnice, Pamětní kniha kopřivnické farnosti, s. 25.

21_Ve 40. letech 19. století vlastnili v Kopřivnici větší i menší sedláci a velkozahradníci (dohromady jich bylo 18) pozemky v rozsahu 129–15 hektarů. Na větších hospodářstvích se obvykle chovali čtyři koně, šest krav, dva kusy mladého dobytka a dvě prasata. Srov. Moravský zemský archiv v Brně, D8 – Stabilní katastr – vceňovací operáty, sign. 1058, kart. 402, úvod katastrálního odhadního elaborátu obce Kopřivnice, § 3–4, 10, 12; Muzeum Fojtství Kopřivnice, 2. Dodatek k pamětím sepsaným od Petra Kuchaře doplňuje František Kuchař roku 1906 I, s. 581–582; Římskokatolická farnost Kopřivnice, Pamětní kniha kopřivnické farnosti, s. 20–23.

vystavěno několik vil, hostinců s možností ubytování, dělnické kolonie, budova měšťanské školy a rovněž zděný kostel v novogotickém slohu, který nahradil dřevěný kostelík sv. Bartoloměje.²² Rozparcelováním zemědělských pozemků a kontinuálním zahušťováním zástavby byl nakonec setřen záhumenicový charakter venkovského sídla.²³

Výpověď domkářského stavení čp. 124

Předchozí výklad měl navodit atmosféru již neexistujícího obrazu lánové vsi Kopřivnice pro snazší pochopení příběhu (jednoho z mnoha) nedávno zbořeného, zčásti roubeného domu čp. 124. Dokumentaci samostatně stojícího přízemního objektu se bohužel nepodařilo uskutečnit před započítím chystané demolice. Operativní průzkum byl zahájen až po odstranění severozápadní přístavby a celé střešní konstrukce včetně krovu. Ten zůstal zachycen alespoň na fotografiích pořízených pracovníkem muzea při jeho demontáži.²⁴ Jednalo se o vaznicovou krovovou soustavu se dvěma stojatými stolicemi.

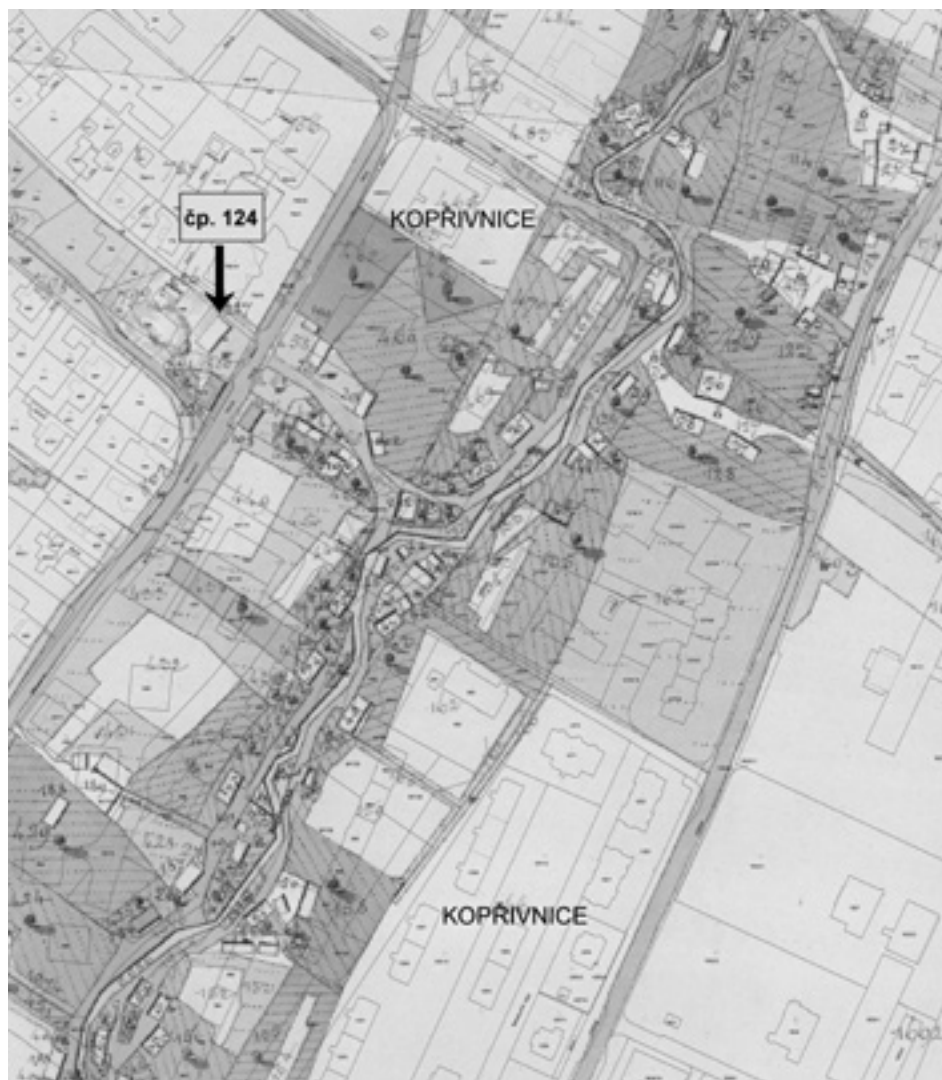
Pohled na dům čp. 124 v Kopřivnici od jihozápadu v době demontáže střešní konstrukce (foto P. Dvořák, 2018)

22_Srov. Muzeum Fojtství Kopřivnice, 2. Dodatek k pamětím sepsaným od Petra Kuchaře doplňuje František Kuchař roku 1906 I, s. 159–160; 575–577; Tamtéž, 3. Dodatek k pamětím sepsaným od Petra Kuchaře doplňuje František Kuchař roku 1910 II, s. 12–18; POKORNÝ, Ferdinand, c. d., s. 207–209.

23_Samostatná etapa stavebního rozvoje města Kopřivnice byla zahájena ve druhé polovině 40. let 20. století, a to zejména v duchu sídlištní výstavby. KUČA, Karel, c. d., s. 67–68.

24_Na tomto místě patří poděkování Mgr. Pavlu Dvořákovi z Lašského muzea, který dne 15. 6. 2018 pořídil fotodokumentaci domu čp. 124 v Kopřivnici.

Dům čp. 124 v Kopřivnici byl naposledy evidován na parc. č. 790 v ulici Na Drahách, jež kolmo navazuje na ulici Záhumenní. Před východním průčelím (zápražím) stála drobná deštěná stavba se sedlovou stříškou, zakrývající studnu. Na mapách stabilního katastru z roku 1833 bylo celodřevěné stavení, vedené pod stejným číslem popisným, zachyceno na stavební parcele 227. Z východu k objektu přiléhala obecní pastvina a ze západu hliniště (*Lehmgrube*) s dřevěnou hospodářskou budovou, taktéž v majetku obce. V sousedství uváděného domu stála další zděná obytná stavba s nevelkou ovocnou zahradou, jejíž vlastníkem byl Josef Raška hospodařící na selském gruntě čp. 20. Poznamenejme, že zmiňované domy patřily k prvním obytným stavením zbudovaným těsně za západní hranici intravilánu obce. Zbýlých pět hospodářských objektů

Výřez ze soutisku aktuální mapy Kopřivnice a povinného císařského otisku mapy stabilního katastru z roku 1833. Převzato z webu: <http://mapy.msk.cz/>

umístěných za touto hranicí náleželo k selským usedlostem čp. 11, 3, 2 a k Šustalovu fojtství čp. 1.²⁵

Než přejdeme k popisu a stavebněhistorickému vývoji domu čp. 124, bude vhodné již nyní objasnit některé klíčové souvislosti. Stavebníkem a zároveň i prvním majitelem zkoumaného objektu byl kopřivnický domkář Petr Mikušek. Ten ovšem začátkem 30. let 19. století vlastnil ještě další nemovitosti, dřevěný domek a hospodářskou budovu (stodolu), které stály na obecním pozemku u potoka Kopřivničky a byly vedeny, stejně jako dokumentovaný dům, pod čp. 124.²⁶ Zdá se, že v době prací na stabilním katastru Petr Mikušek teprve dokončil stavbu nového obydlí a starší objekty v centru vesnice možná nestihl prodat nebo se již tehdy počítalo s jejich demolicí. Předpokládaný prodej by musel být uskutečněn před rokem 1845, neboť zkraje ledna téhož roku Petr Mikušek zemřel.²⁷ Je však pravděpodobnější, že dřevěné budovy na původních stavebních parcelách 44 a 45 byly krátce po výstavbě nového stavení čp. 124 zbořeny a čísla parcel přidělena nově vytvořeným stavebním pozemkům. Na katastrální mapě Kopřivnice z roku 1874 zmiňované budovy již nenajdeme. Naopak zde na zcela jiných místech registrujeme jak stavební parcelu 44 s domem čp. 167, v uváděném roce v majetku Josefa Rašky, tak i parcelu 45, na níž byl zbudován dům čp. 199 Jana Rašky.²⁸

Vratme se opět k objektu čp. 124 a na základě provedené dokumentace i srovnáním starších fotografií si přibližme jeho celkovou podobu.²⁹ Přízemní, zčásti podsklepený dům byl vystavěn na obdélném půdorysu (cca 7,8 x 18 m) a hlavním okapovým průčelím orientován do ulice Záhumenní. Jižní štítová stěna směřovala do ulice Sadová a severní fasáda do ulice Na Drahách. K zadní fasádě přiléhala ze severozápadu mladší přístavba dílny/garáže, ukončená rovnou střechou. Vlastní dům byl završen sedlovou střechou se čtvrtvalbou, krytou šedými eternitovými šablonami. Nad střešní rovinu vystupovaly tři zděné komínové hlavy.

Jižní část objektu tvořila roubená konstrukce sestávající z 9–10 věnců. Trámy hraněné ze čtyř stran, ojediněle s ponechanými oblinami, byly v nárožích svázány dvojitým přelátováním s náznakem ryby. Zhlaví horních trámů předstupovala před vnější líc roubení, spáry mezi trámy vyplňoval mech. V roubených stěnách byly umístěny okenní otvory, dva z jihu a jeden z východu, vymezené dvěma postranními stojkami s jednostranným okosením, na které dosedalo klínové nadpraží. Stojky byly čepovány do spodního trámku – okenního parapetu. Do západní roubené stěny byla vložena zděná konstrukce, patrně několikrát upravovaná, navazující na zdivo bývalé černé kuchyně. Během průzkumu se podařilo odebrat osm řezů z trámů roubení za účelem provedení dendrochronologického rozboru. Datované trámy byly zhotoveny z jedlí kácených

25_Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Velkostatek Hukvaldy, inv. č. 182 – parcelní protokol stabilního katastru pro obec Kopřivnici, 1833–1834; Ústřední archiv zeměměřictví a katastru Zeměměřického úřadu v Praze, sign. 1270 – povinný cisařský otisk stabilního katastru obce Kopřivnice, 1833.

26_Tamtéž. K roku 1833 stál starý dům čp. 124 na stavební parcele 45 a hospodářská budova na stavební parcele 44.

27_V gruntovních knihách se nepodařilo příslušný údaj dohledat. Srov. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Velkostatek Hukvaldy, inv. č. 3213, kart. 812 – pozůstalostní spisy pro obec Kopřivnici, 1815–1849, LIII 166.

28_Srov. Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Opava, pozemková kniha Kopřivnice, knihovní vložka č. 47–48; Státní okresní archiv Nový Jičín, Sběrka map a plánů, inv. č. 734 – katastrální mapa obce Kopřivnice, 1874; Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Velkostatek Hukvaldy, inv. č. 221 – parcelní protokol pro obec Kopřivnici, 1891.

29_Srov. Archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě, fotoarchiv – foto č. 142232–142234 (1997).

v rozmezí let 1815–1827.³⁰ Zbylou část domu čp. 124 určovala již zděná konstrukce, v níž se uplatňovaly jak nepálené (*vepřovice*), tak i pálené cihly. Podezdívka vyrovnávající mírně svažitý terén byla vyzděna převážně z lomového kamene a místy ze smíšeného zdiva.

Ve východním okapovém průčelí objektu se nacházel hlavní vstup do domu, uzavřený dvoukřídlými rámovými dveřmi s nadsvětlíkem, posazenými na dvou vnějších křížových závěsech. Dveřní otvor z interiéru vymezovala hluboká zešíkmená špaleta završená segmentovým záklenkem. Jižně od vstupu bylo v roubené části umístěno jedno dvojité okno s dochovaným kováním (úhlové závěsy, rohovníky, úchopky, dvouramenné obrtlíky),³¹ rozdělené na 2 x 3 tabulky. Okno ze strany exteriéru ohraničovaly profilované dřevěné obložky. Severně od vstupu byla umístěna tři větší dvojité okna, jedno s úhlovými závěsy, rozdělené na 2 x 4 tabulky, a dvě členěná do kříže, opět s dochovaným kováním (zapuštěné závěsy s kuželovým zakončením, rohovníky, kličkové obrtlíky, zapuštěné zástrče).³²

Pohled na východní okapové průčelí domu čp. 124 v Kopřivnici v době probíhající demolice (foto J. Koudelová, 2018)

30_KYNCL, Josef. *Zpráva č. 748-28/18 o dendrochronologickém rozboru vybraných prvků domu čp. 124, ul. Na Drahách, Kopřivnice*. Brno 2018, nestránkováno, zpráva uložena v Archivu Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě.

31_Zmiňované prvky okenního kování se používaly především v první, ale i ve druhé polovině 19. století. Srov. ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha: Argo, 2003, s. 347–351.

32_Uváděné okenní kování se běžně uplatňovalo zejména ve druhé polovině 19. století, spíše v jeho poslední čtvrtině, a také ještě na začátku 20. století. Tamtéž, s. 352–355.

Detail nároží roubené konstrukce přední světnice domu čp. 124 v Kopřivnici
(foto J. Koudelová, 2018)

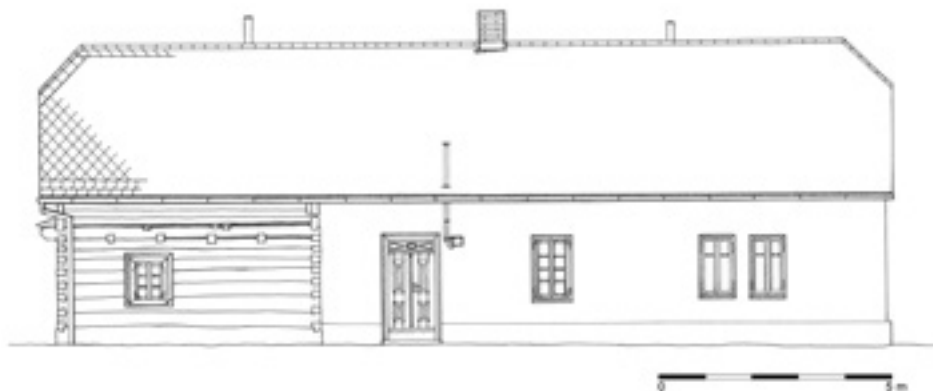
Jižní štítová celoroubená stěna byla členěna dvěma menšími okny, obdobně řešenými jako popsané okno v roubení hlavního východního průčelí. Na horní trám roubené konstrukce navazovalo podlomení, naposledy pravděpodobně kryté lepenkou. Následoval jednoduše bedněný štít ze subtilních desek. Plocha štítu nebyla prolomena žádnými otvory.

V západní okapové fasádě se nacházely dva dveřní otvory, v nichž byly osazeny jednokřídlé novodobé dveře. Severními dveřmi se z interiéru domu vstupovalo do severozápadní přístavby. Jižně od přístavby bylo umístěno jedno dvojité okno se starším kováním (úhlové závěsy, rohovníky, kličkové i dvouramenné obtlíky), rozdělené na 2 x 3 tabulky a osazené v líci fasády. Dvojité dvoudílné okénko, opět s dochovaným kováním (zapuštěné závěsy s kuželovým zakončením, kličkový obtlík, půlolivová mosazná klika), prolamovalo zděný úsek severně od krátké roubené stěny, oddělený trámovou stojkou. V soklové části bylo situováno malé sklepní okénko.

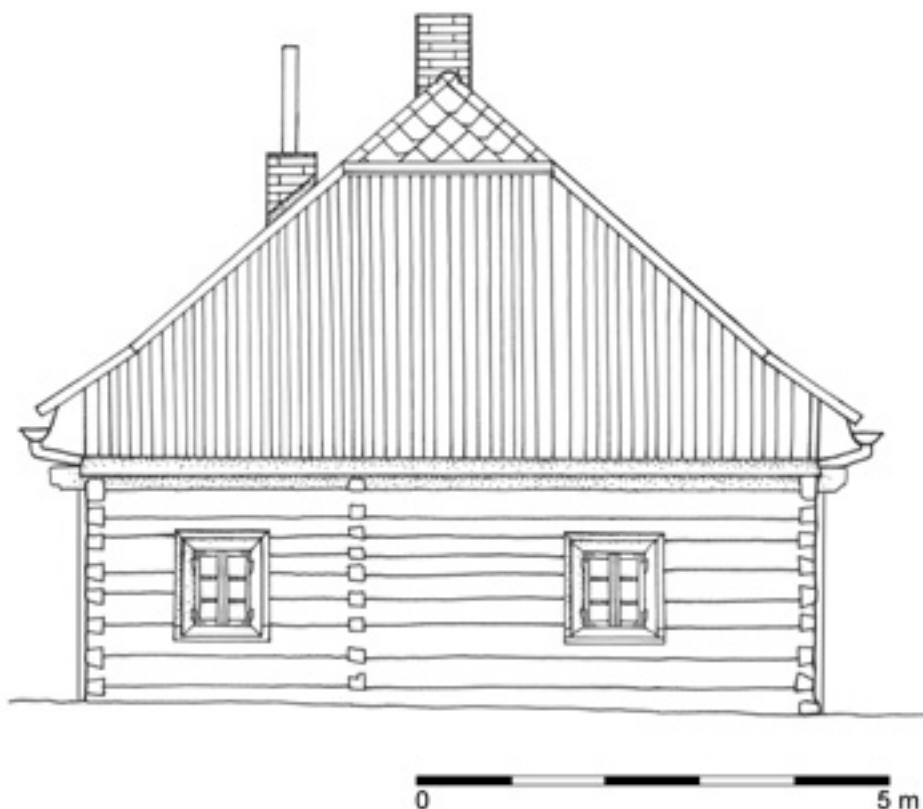
Také v severní štítové fasádě se v úrovni soklu nacházelo sklepní okénko s železnou okenní výplní a nad ním větší okno, shodně pojednané jako okna v severním úseku hlavního průčelí. I v ploše zděného štítu bylo osazeno dvojité okno, rozdělené na 2 x 2 tabulky stejných rozměrů, avšak pouze za účelem prosvětlení podkroví. Prostor půdy se nikdy nevyužíval k bydlení.

Omítané části fasád byly pojaty monochromně, v okrové barvě, dveřní dřevěné výplně v barvě hnědé a okenní dřevěné výplně většinou v bílé. Obložky lemující okna v roubení a vnější okenní rámy ze strany východního průčelí byly natřeny na hnědo. Rovněž fasády severozápadní přístavby dílny s garáží byly opatřeny okrovým nátěrem. Do přístavby (011) vedly jedny dveře z interiéru domu (z místnosti 010) a jedny venkovní dveře z jihu. Garážová vrata byla prolomena ze severu. Prostor přístavby osvětlovala dvě okna, ze západní a z jižní strany. Z přístavby se vcházelo do sklepní místnosti (102) s příčně valenou cihelnou klenbou. Tento mladší sklep osvětlovalo okénko v severní zdi.

Hlavními vchodovými dveřmi se vstupovalo z exteriéru do síně, dodatečně rozdělené na čtvercovou předsíň (001) a úzkou chodbu (002) na půdorysu písmene „L“. Na jejím konci se nacházely dveře vedoucí do zadní části zahrady. Jižně od hlavního vstupu byla umístěna vestavěná dřevěná skříň, sloužící kdysi ke skladování potravin. Z předsíně se scházelo po zděném schodišti do sklepní místnosti (101) vystavěné z pečlivě loženého kamene a završené příčně valenou kamennou klenbou. Prostor sklepa osvětlovalo a větralo jedno okénko v západní zdi. Dále byla předsíň komunikačně propojena s velkou roubenou světnicí (004) a s obytnou místností (007) přiléhající ke zděné části východního průčelí. Z chodby se pak vcházelo do někdejší černé kuchyně (006) a do obytné prostory (008) navazující na západní obvodovou zeď. Na konci chodby, nad

Pohled na východní okapové průčelí domu čp. 124 v Kopřivnici (kresba J. Koudelová, 2019)

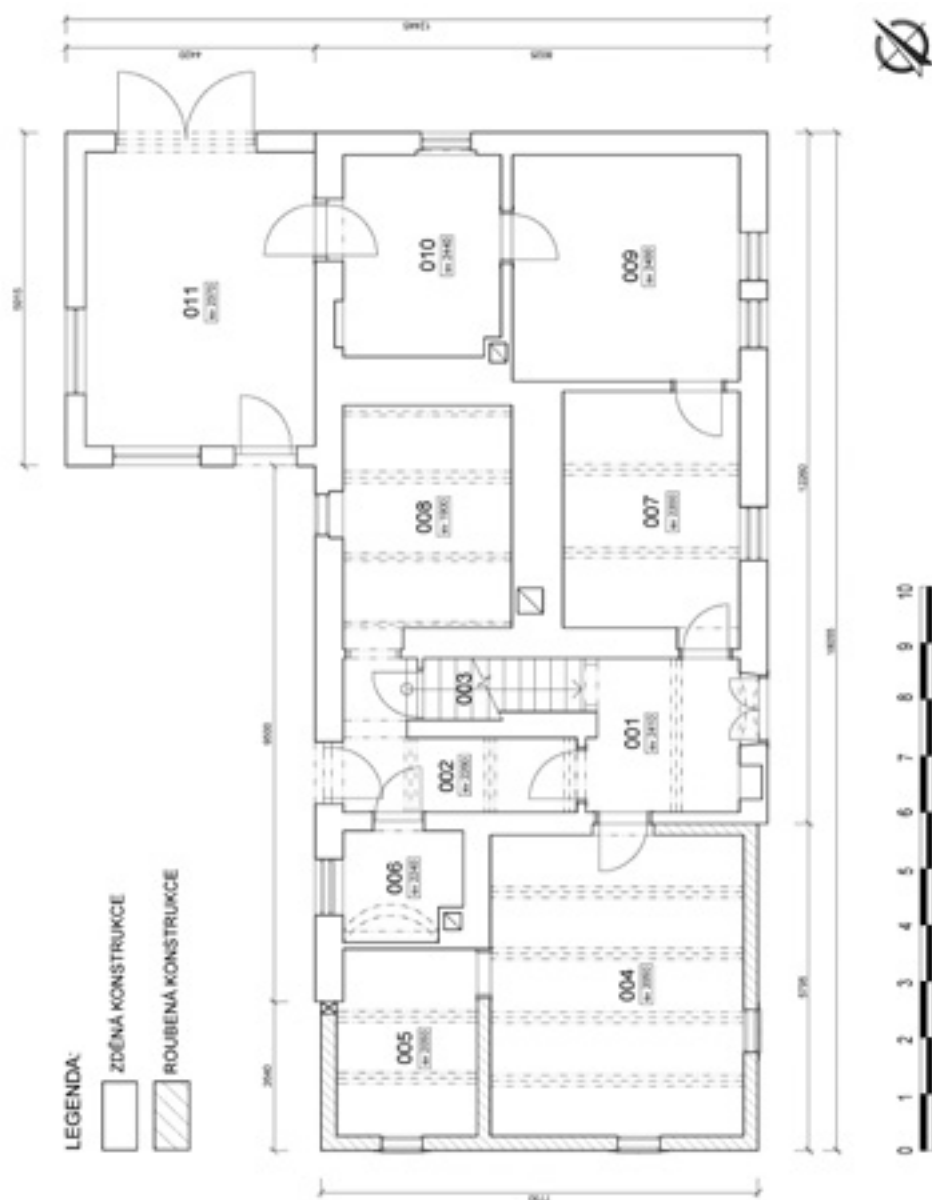
Pohled na jižní štítovou stěnu domu čp. 124 v Kopřivnici (kresba J. Koudelová, 2019)

schody do sklepa, se nacházel uzavřený nástup na dřevěné schodiště (003) vedoucí na půdu.³³ Jižní polovina vnitřní dispozice domu byla vyhrazena pro již zmiňovanou síň, velkou jihovýchodní světnici, bývalou černou kuchyni a dále pro malou, z větší části roubenou jihozápadní světničku (005), která mohla být i obytnou komorou. Do jihozápadní světničky či komory se vstupovalo ze sousední světnice. Severní polovina objektu zahrnovala čtyři obytné místnosti, přičemž severní rohové pokoje (009 a 010) byly vzájemně komunikačně propojeny a ze severovýchodní místnosti se ještě dalo vstoupit do obytné prostory (007) sousedící s předsíní. Poslední zadní obytná místnost (008) byla přístupná pouze z chodby.

Většina místností v přízemí domu byla završena trámovými záklopovými stropy,³⁴ jen v severních rohových místnostech a v někdejší černé kuchyni (později prostora s hygienickým zařízením) se nacházely rovné stropy omítané na rákos. Z dřevěných stropů se rovněž podařilo zajistit vzorky pro dendrochronologickou analýzu. Datováním stropnic i záklopových desek byly

33_Zajímavým nálezem v podkroví byl malý úložný prostor (80 x 85 cm) nad místností číslo 010, vytvořený mezi stropními trámy a shora uzavíratelný dřevěným poklopem. Mohlo se jednat o místo určené ke skladování cenných předmětů.

34_Záklopy u trámových stropů byly řešeny dvěma způsoby. Buď se jednalo o dvě vrstvy širokých záklopových desek nad sebou – překládané záklopy, nebo šlo o desky jednoduše kladené na sraz, u nichž byly spáry ze strany místností zakryty lištami.

Půdorys přízemí domu čp. 124 v Kopřivnici (zaměření a elektronické zpracování J. Dudek, J. Koudelová, 2019)

Pohled na východní stěnu předsíně 001 s hlavním vstupem do domu čp. 124 v Kopřivnici (foto J. Koudelová, 2018)

nepřekvapí, že patrně i v novém domě s nimi krátce bydlela ovdovělá Rozálie Vaňová se svými syny.³⁸ Obytné stavení bylo zbudováno převážně ze dřeva těženého v průběhu let 1826–1829 a nelze vyloučit, že zde bylo druhotně použito i dřevo ze starší stavební konstrukce.³⁹ Jak asi mohlo vypadat nové domkářské obydlí manželů Mikuškových?

Nejspíše se jednalo o roubený, částečně podsklepený trojdílný dům komoro-chlévního typu, kde se obytná i hospodářská část nacházela pod společnou střechou. Jižně od centrální průchozí síně byla umístěna velká světnice, za ní pak černá kuchyně⁴⁰ s širokým kónickým komínem a malá světnička či obytná komora. Tato část objektu se v zásadě zachovala až do léta 2018. Severně od síně mohla být umístěna komora a chlév nebo pouze chlévy, avšak o tom lze jen spekulovat. Ze severu mohla ke stavení přiléhat ještě i stodola (ke skladování sena a slámy pro dobytek) s kůlnou. Je pravděpodobné, že ze síně se sestupovalo po schodišti, uzavřeném poklopem v podlaze, do kamenného sklepa a v prostoru síně se také nacházelo dřevěné schodiště na půdu. Obě uváděná schodiště však zaujímala jinou pozici než naposledy dokumentovaná. Jednotný roubený dům završovala patrně sedlová střecha s podlomením, krytá šindelem.

38_Rozálie Vaňová zemřela dne 12. 12. 1831. Srov. Státní okresní archiv v Novém Jičíně, Archiv obce Kopřivnice, inv. č. 1 – seznam obyvatel podle domovních čísel, 1829; Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Velkostatek Hukvaldy, inv. č. 3215, kart. 821 – pozůstalostní spisy pro obec Kopřivnici, 1816–1849, LIV 292.

39_Srov. KYNCL, Josef, c. d., nestránkováno. Sekundární použití bychom mohli předpokládat jen u vybraných trámů roubení velké světnice, které byly zhotoveny z jedlí kácených v roce 1815.

**Pohled do kamenného sklepa 101 domu čp. 124 v Kopřivnici od jihu
(foto J. Koudelová, 2018)**

Je známo, že k domu čp. 124 zprvu nepatřily žádné pozemky. Opět z pozůstalostního spisu víme, že Petr Mikušek vlastnil jednoho koně a jednu krávu, tudíž je pravděpodobné, že si díl zemědělské půdy pronajímal od větších rolníků.⁴¹ Když Petr Mikušek zemřel, byla nemovitost čp. 124 oceněna na 150 zlatých konvenční měny. Celou pozůstalost (dům, jednoho koně, jednu krávu a domácí náčiní) obdržela Anna Mikušková. Ta zemřela zanedlouho po svém muži, v květnu 1848. Na základě odevzdační listiny ze dne 11. prosince 1851 bylo vlastnické právo k uváděnému domu zapsáno ve prospěch Jakuba Kuchaře. Zprvu dřevěné stavení obývala jen Kuchařova rodina: manželé Jakub a Magdalena a děti Jan, Mariana, Terezie a Klára, dohromady šest osob. Rodina v roce 1869 vlastnila jednu krávu a jedno tele. Jakub Kuchař pracoval jako nádeník v zemědělství. K domu již také přináležela nevelká zahrada.⁴² O zhruba deset let později, respektive roku 1880, poskytovalo uváděné stavení střechu nad hlavou nejen Kuchařově rodině, ale i dalším osobám v celkovém počtu jedenáct. Bydleli zde například manželé František a Zuzana Frenclůvi. František Frencl si vydělával jako pomocná kovářská síla.⁴³ Je možné, že již tehdy se změnilo využití prostor zejména v severní části domu, kde mohly být zřízeny další obytné místnosti.

40_Při terénním průzkumu bylo u části západní zdi dřívější černé kuchyně dokumentováno kamenné zdivo.

41_Nějakou držbu měl Petr Mikušek rovněž v rámci domkářské usedlosti čp. 69 v Kopřivnici, kterou vlastnil jeho mladší bratr Jakub Mikušek. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Velkostatek Hukvaldy, inv. č. 3213, kart. 812 – pozůstalostní spisy pro obec Kopřivnici, 1815–1849, LIII 166; Zemský archiv v Opavě, Sbírka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 2120, sign. NJ XIII 4, fol. 148.

42_Srov. Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Opava, pozemková kniha Kopřivnice, knihovni vložka č. 196; Státní okresní archiv Nový Jičín, Okresní úřad Nový Jičín, inv. č. 829, kart. 857 – sčítání lidu, 1869; Tamtéž, Sbírka map a plánů, inv. č. 734 – katastrální mapa obce Kopřivnice, 1874.

43_Tamtéž, Okresní úřad Nový Jičín, inv. č. 830, kart. 858 – sčítání lidu, 1880.

Na základě odevzdací listiny ze dne 26. října 1887 a kupní smlouvy ze dne 17. dubna 1888 se novými majiteli nemovitosti čp. 124 stali manželé Josef a Klára Janotkovi,⁴⁴ přičemž Klára byla dcerou předešlého vlastníka Jakuba Kuchaře a Josef Janotka přišel do Kopřivnice z Příbora. Při sčítání lidu ke konci roku 1890 zaznamenáváme v příslušném domě tři bytové jednotky. Jednak zde bydlela rodina Janotkových v počtu pěti osob (manželé Josef a Klára, dcery Josefa a Aloisie a švagr Jan Kuchař), jednak rodina Adolfa Kuchaře, čítající rovněž pět osob a navíc dva nocležníky (Antonína Ostárka z Jilešovic a Antonína Římana z Chabíčova), a dále pak manželé Adolf a Rozina Šudichovi. Všichni jmenovaní muži v produktivním věku pracovali ve zdejší továrně na výrobu vozů a vagonů. Josef Janotka byl námezdním dělníkem, Jan Kuchař stolařem, Adolf Kuchař kovářem a zbylí byli zaměstnaní jako zámečníci. V domě žilo celkem čtrnáct osob a nebyl zde již evidován žádný dobytek.⁴⁵ V majetku rodiny Janotkových zůstávalo obytné stavení s přiléhající zahradou až do 50. let 20. století, ovšem nájemníci se zde měnili.

Je velmi pravděpodobné, že ve druhé polovině 19. století s přesahem do století následujícího proběhla zásadní rekonstrukce uváděného objektu, a to patrně ve dvou hlavních stavebních etapách. Iniciátorem první etapy mohl být buď Jakub Kuchař, nebo až Josef Janotka. Každopádně stavební úpravy domu, který nakonec obývalo více dělnických rodin, byly vyvolány i změnou hospodářských a sociálních poměrů v obci. První etapa zřejmě zahrnovala stavební práce v síni a v navazující, severní části objektu, kde byly vytvořeny nové obytné místnosti (007 a 008) a nově zbudován tahový komín. Zmiňované prostory byly vyzděny převážně z nepálených cihel. Úpravy v síni se dotýkaly také přeložení schodišť vedoucích do kamenného sklepa (101) a na půdu. Schodiště byla v prostoru síně vymezena nově vestavěnou zdi. Adaptací musela projít i černá kuchyně (006), přinejmenším zde proběhla změna otopného zařízení a přestavba staršího komína na tahový. U trámových stropů nových obytných místností se patrně podařilo využít starší stropnice z dříve celodřevěného stavení.⁴⁶ Pod severozápadní částí domu byla zbudována další sklepní místnost (102) ukončená valenou cihelnou klenbou a přístupná ze strany západní fasády. V druhé etapě byla v zásadě dovršena celková proměna domu čp. 124, kterou s největší pravděpodobností uskutečnil Josef Janotka, snad ještě na konci 19. či počátkem 20. století. Tehdy byly zřejmě adaptovány severní rohové místnosti (009 a 010) vyzděné z plných pálených cihel a završené rovnými stropy omítanými na rákos. Světlá výška těchto místností byla o něco větší než u ostatních prostor (rozdíl místy činil až 50 cm). Asi až tehdy se přistoupilo k výstavbě třetího tahového komína a patrně i k zesílení jižní zdi severozápadní obytné místnosti (010). Dílčí úpravy pokračovaly v bývalé černé kuchyni, úpravou jižní a částečně i západní zdi, a kromě jiného byl zvětšen dveřní otvor vedoucí ze síně do velké roubené světnice (004). Nakonec byla zcela nově zhotovena střešní konstrukce včetně krovu, což si vyžádalo u starší zděné části objektu zvýšení koruny zdiva. Výškový rozdíl mezi zděnou a roubenou částí domu vyrovnávaly vodorovně i visle nastojato kladené desky navazující na horní trámy roubení.

Na konci roku 1900 se v popisovaném objektu nacházely čtyři bytové jednotky. Stále zde žila rodina Josefa Janotky v počtu čtyř osob (s rodiči zůstávaly děti Josefína a Tadeáš). V domě dále bydlely tříčlenná rodina Karla Borovičky pocházejícího z Valašského Meziříčí, opět tříčlenná rodina Stanislava Vněntráka z Halíce a rodina Rozálie Laudové se dvěma dětmi. S Laudovými sdílel společnou domácnost také Antonín Ohlídal, podnájemník z Konice u Litovle. Všichni dospělí muži zastávali dělnické profese v kopřivnické vozovce.⁴⁷ O deset let později, v roce 1910,

44_Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Opava, pozemková kniha Kopřivnice, knihovni vložka č. 196.

45_Státní okresní archiv Nový Jičín, Okresní úřad Nový Jičín, inv. č. 831, kart. 859 – sčítání lidu, 1890.

46_Srov. KYNCL, Josef, c. d., nestránkováno.

47_Josef Janotka pracoval jako brusič, Antonín Ohlídal jako klempíř a Karel Borovička, Stanislav Vněntrák a jeho syn Bohuslav byli natěrači. Státní okresní archiv Nový Jičín, Okresní úřad Nový Jičín, inv. č. 832, kart. 860 – sčítání lidu, 1900.

byl jako vlastník nemovitosti čp. 124 evidován Tadeáš Janotka, který se živil krejčovstvím a žil ve společné domácnosti se svou sestrou Josefou. Počet bytových stran se v domě nezměnil, na rozdíl od nájemníků. Bydlely zde rodina Viktora Romovicze z Haliče, rodina Karla Švacha z Valašských Klobouk a rodina ovdovělé Kláry Kuchařové. Na přelomu let 1910–1911 zajišťoval zkoumaný domek zázemí 16 osobám.⁴⁸ V srpnu 1919 se stala majitelkou nemovitosti čp. 124 Josefína Janotková.⁴⁹ K roku 1921 se změnil pouze uživatel jednoho bytu, byl jím svobodný zámečník Hubert Bittner. Počet osob žijících v domě se snížil na 11.⁵⁰ V roce 1937 objekt stále obývali Josefa a Tadeáš Janotkovi (už nevedli společnou domácnost), dále pak Marie Kašpárková a čtyřčlenná rodina Jaroslava Přídala, stolaře z Náměště na Hané.⁵¹ Podle usnesení státního notářství ze dne 3. ledna 1954 a na základě kupní smlouvy ze dne 3. 9. téhož roku se právo vlastnické na příslušnou nemovitost vložilo manželům Josefu a Marii Žimolkovým.⁵² Ti byli také posledními trvalými obyvateli domu čp. 124. Asi až po polovině 20. století se na objektu uskutečnila poslední větší stavební akce, která mu vtiskla konečnou podobu. K severnímu úseku západní fasády byla přistavěna dílna s garáží, což jednak vedlo k zazdění západního okenního otvoru prosvětlujícího severozápadní obytnou místnost (010), jednak k transformaci vedlejšího dveřního otvoru. Během druhé poloviny 20. století zde probíhaly jen dílčí stavební zásahy, týkající se například úprav komínů či modernizace hygienického zařízení. Je vhodné si uvědomit, že před demolicí v roce 2018 zůstal dům čp. 124 v Kopřivnici opravdu posledním zástupcem někdejší domkářské zástavby.

48_Srov. Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Opava, pozemková kniha Kopřivnice, knihovni vložka č. 196; Státní okresní archiv Nový Jičín, Okresní úřad Nový Jičín, inv. č. 833, kart. 862 – sčítání lidu, 1910. U Tadeáše Janotky pobývali také tři strážníci. U domu byly dále registrovány čtyři slepice, jedna husa a jedna koza.

49_Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Opava, pozemková kniha Kopřivnice, knihovni vložka č. 196.

50_V kopřivnické vozovce byly jako pomocné dělnické síly zaměstnávány i ženy. Hubert Bittner měl u sebe ještě dva podnájemníky. Srov. Státní okresní archiv Nový Jičín, Okresní úřad Nový Jičín, inv. č. 834, kart. 866 – sčítání lidu, 1921.

51_V domě čp. 124 byly v roce 1937 vedeny tři domácnosti a celkem zde žilo sedm osob. Tadeáš Janotka sdílel společnou domácnost s Marií Kašpárkovou z Ostravice. Tamtéž, Archiv obce Kopřivnice, inv. č. 80, kart. 5 – sčítání lidu, 1937.

**Pohled do roubené světnice 004 domu čp. 124 v Kopřivnici od jihozápadu
(foto J. Koudelová, 2018)**

Závěrečný exkurz

Ačkoli nejvýznamnější reprezentanti starší zástavby Kopřivnice – budova fojtství čp. 1 a obytné stavení čp. 72 bývalého zemanství – patří mezi státem chráněné památky, je zajímavé si připomenout i stavby, které byly se statusem kulturní památky zbořeny. V 60. letech 20. století náležely k památkově chráněným objektům v Kopřivnici: roubený dům čp. 4 (dle sdělení tehdejšího městského národního výboru v roce 1973 zcela zchátral), statek čp. 98 (nebylo možné jej zachránit, a proto byl v druhé polovině 60. let 20. století stržen), roubený dům čp. 104 (neexistuje), roubený dům čp. 129 (měl být určen k přemístění, neexistuje), roubený dům čp. 208 (roku 1973 byl zbořen). Památková ochrana uváděných staveb byla oficiálně zrušena v rámci generální aktualizace v roce 1985.⁵³ V současnosti lze za ohroženou památku v Kopřivnici v jistém smyslu označit již několikrát zmiňovanou budovu zemanství čp. 72. I když zde před necelými deseti lety proběhla obnova střešní konstrukce a oprava zděných štítů, nebyly uskutečněny další nutné práce směřující k celkové rehabilitaci památky, včetně zajištění jejího důstojného vzhledu.

52_Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Opava, pozemková kniha Kopřivnice, knihovni vložka č. 196. V červnu 2011 koupili nemovitost čp. 124 v Kopřivnici manželé Eliška a Marek Šnyrychovi.

53_Srov. Archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě, základní evidence a sbírka příloh; Tamtéž, fotoarchiv – foto č. A 10476 (čp. 4, 1966), A 10473–10474 (čp. 98, 1966), A 10477 (čp. 104, 1966), A 10475 (čp. 129, 1966), A 10462 (čp. 208, 1966); Vysoké učení technické v Brně, sbírka Kurialův archiv, deponováno ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, zaměření staveb čp. 1, 129 a 208 v Kopřivnici, 1953, 1955.

PRAMENY ARCHIVNÍ

Archiv města Brno, V3 – Knihovna Mitrovského, Hofferiana, Materiály k dějinám moravských měst, Příbor, sign. 25 – kopie veduty města Příbora z roku 1728.

Archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě, fotoarchiv.

Archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě, základní evidence a sbírka příloh.

Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Opava, pozemková kniha Kopřivnice, knihovni vložka č. 47–48, 196.

Moravský zemský archiv v Brně, D9 – Stabilní katastr – indikační skici, sign. MOR105818330.

Moravský zemský archiv v Brně, D8 – Stabilní katastr – vceňovací operáty, sign. 1058, kart. 402.

Muzeum Fojtství Kopřivnice, 2. Dodatek k pamětím sepsaným od Petra Kuchaře doplňuje František Kuchař roku 1906 I.

Muzeum Fojtství Kopřivnice, 3. Dodatek k pamětím sepsaným od Petra Kuchaře doplňuje František Kuchař roku 1910 II.

Římskokatolická farnost Kopřivnice, Pamětní kniha kopřivnické farnosti.

Státní okresní archiv Nový Jičín, Archiv obce Kopřivnice, inv. č. 14 – Pamětní kniha obce Kopřivnice I.

Státní okresní archiv Nový Jičín, Archiv obce Kopřivnice, inv. č. 80, kart. 5 – sčítání lidu, 1937.

Státní okresní archiv Nový Jičín, Okresní úřad Nový Jičín, inv. č. 829, kart. 857 – sčítání lidu, 1869.

Státní okresní archiv Nový Jičín, Okresní úřad Nový Jičín, inv. č. 830, kart. 858 – sčítání lidu, 1880.

Státní okresní archiv Nový Jičín, Okresní úřad Nový Jičín, inv. č. 831, kart. 859 – sčítání lidu, 1890.

Státní okresní archiv Nový Jičín, Okresní úřad Nový Jičín, inv. č. 832, kart. 860 – sčítání lidu, 1900.

Státní okresní archiv Nový Jičín, Okresní úřad Nový Jičín, inv. č. 833, kart. 862 – sčítání lidu, 1910.

Státní okresní archiv Nový Jičín, Okresní úřad Nový Jičín, inv. č. 834, kart. 866 – sčítání lidu, 1921.

Státní okresní archiv Nový Jičín, Sbírka map a plánů, inv. č. 734 – katastrální mapa obce Kopřivnice, 1874.

Ústřední archiv zeměměřictví a katastru Zeměměřického úřadu v Praze, sign. 1270 – povinný císařský otisk stabilního katastru obce Kopřivnice, 1833.

Vysoké učení technické v Brně, sbírka Kurialův archiv, deponováno ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Velkostatek Hukvaldy, inv. č. 182 – parcelní protokol stabilního katastru pro obec Kopřivnici, 1833–1834.

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Velkostatek Hukvaldy, inv. č. 221 – parcelní protokol pro obec Kopřivnici, 1891.

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Velkostatek Hukvaldy, inv. č. 3213, kart. 812 – pozůstalostní spisy pro obec Kopřivnici, 1815–1849.

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Velkostatek Hukvaldy, inv. č. 3215, kart. 821 – pozůstalostní spisy pro obec Kopřivnici, 1816–1849.

Zemský archiv v Opavě, Sbírka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 1433, sign. P V 1.

Zemský archiv v Opavě, Sbírka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 1435, sign. P V 3.

Zemský archiv v Opavě, Sbírka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 1437, sign. P V 5.

Zemský archiv v Opavě, Sbírka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 1438, sign. P V 6.

Zemský archiv v Opavě, Sbírka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 2120, sign. NJ XIII.

PRAMENY TIŠTĚNÉ

Codex diplomaticus civitatis Ostraviae I (ed. ADAMUS, Alois). Moravská Ostrava: Město Mor. Ostrava, 1929.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens, im Auftrage des mährischen Landes-Ausschusses. 7. Band, 1334–1349 (eds. CHLUMECKÝ, Petr Jiří, CHYTIL, Josef). Brno: Nitsch & Grosse, 1858–1860.

Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480 (ed. SEDLÁČEK, August). Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1914.

LITERATURA

BAKALA, Jaroslav. Příborsko-hukvaldské léno v 13. a 14. století. *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*. 1986, sv. 38, s. 5–14.

BAKALA, Jaroslav. *Osídlení Místecka a Brušperska v období vrcholného feudalismu. Kulturní místopis 6*. Frýdek-Místek: Okresní vlastivědné muzeum, 1983.

BAKALA, Jaroslav. Založení města Příbora. *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*. 1976, sv. 17, s. 4–14.

BARTOŠ, Josef a SCHULZ, Jindřich a TRAPL, Miloš. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, sv. XIV. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995.

DUŠKOVÁ, Saša. K otázce kolonizace na Příborsku ve 13. století. *Slezský sborník*. 1961, 59, s. 337–345.

FELIX, Jiří. *Vlastivěda moravská. II. Místopis Moravy. Jičínský kraj. Frenštátský okres*. Díl III, Brno: Musejní spolek, 1908.

HOSÁK, Ladislav a ŠRÁMEK, Rudolf. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I, A–L*. Praha: Academia, 1970.

HOSÁK, Ladislav. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Ostrava: Profil, 1967.

HOSÁK, Ladislav. Historický místopis okresu novojičického. *Novojicko*. 1960, č. 3, s. 2–3.

HOSÁK, Ladislav. Počátky Frenštátu a hradu Schauensteinu. *Slezský sborník*. 1959, 57, s. 338–341.

HOSÁK, Ladislav. Středověké osídlení a kolonizace mezi Odrou, Ostravicí a Bezkydami. *Časopis společnosti přátel starožitností*. 1956, 64, č. 2, s. 17–22.

HRABOVÁ, Libuše. *Ekonomika feudální državy olomouckého biskupství ve druhé polovině 13. století*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964.

JANIŠ, Dalibor. Rozsah újezdu Franka z Hückeswagenu a statky olomouckého biskupství na severovýchodní Moravě. In: GALUŠKA, Luděk, KOUŘIL, Pavel, MITÁČEK, Jiří. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum et al., 2008, s. 195–203.

JUROK, Jiří a kol. *Dějiny města Příbora*. Nový Jičín – Příbor: Město Příbor, 2002.

KOUDELOVÁ, Jana. Budova bývalého zemanství čp. 72 v Kopřivnici – zaniklé i dochované hodnoty historické stavby. *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2011, s. 19–38.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl. Praha: Libri, 1998.

MLEZIVA, Štěpán a KUČA, Karel. *Historický lexikon městysů a měst*. Praha: Baset, 2006.

POKORNÝ, Ferdinand. *Vlastivěda moravská. II. Místopis Moravy. Jičínský kraj. Příborský okres.* Díl IV, Brno: Musejní spolek, 1917.

ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb.* Praha: Argo, 2003.

TABÁŠEK, Oldřich. O vytyčení plužin na hukvaldském panství. *Historická geografie.* 1986, 25, s. 97–121.

TUREK, Adolf a kol. *Místopisný rejstřík obcí českého Slezska a severní Moravy.* Opava: Zemský archiv v Opavě, 2004.

TUREK, Adolf. Přehled dějin Kopřivnice do roku 1850. *K dějinám Tatry Kopřivnice. Sborník příspěvků I.* 1972, s. 11–28.

WOLNY, Gregor. *Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert,* I. Band, Prerauer Kreis, Brünn: Selbstverlag des Verfassers, 1835.

ZIEGLER, Paul. Die Grafen von Hückeswagen in Mähren. Ein Beitrag zur Siedlungsgeschichte Nordostmährens. *Zeitschrift für Geschichte und Landeskunde Mährens.* 1943, 45, s. 1–30, 81–116, 141–177.

ELEKTRONICKÉ INFORMAČNÍ ZDROJE

Turistické mapy a cyklomapy. Dostupné z: <https://mapy.cz/turisticka?x=18.1587222&y=49.5886907&z=14>.

OSTATNÍ ZDROJE

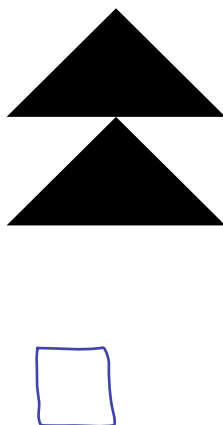
KYNCL, Josef. *Zpráva č. 748-28/18 o dendrochronologickém rozboru vybraných prvků domu čp. 124, ul. Na Drahách, Kopřivnice.* Brno 2018.

SUMMARY

NUMBER 124, THE LAST HALF-TIMBERED HOUSE IN KOPŘIVNICE IN THE CONTEXT OF A WALDHUFENDORF SETTLEMENT STRUCTURE

Kopřivnice – Waldhufendorf – vernacular architecture – agriculture – industry – building research

This paper attempts to imagine how the settlement structures of former Waldhufendorf villages (rural settlements in forest clearings arranged in a line along a road or waterway) began the transformation process into modern towns, using the example of the construction history of a simple cottage, number 124, in Kopřivnice. The introduction outlines the origin and emergence of the medieval village and its subsequent form in the first half of the 19th century, when it still retained the agricultural character of a Waldhufendorf. From the second half of the 19th century, agricultural land was gradually re-allotted due to the increasing density of housing development caused by the expansion of local industry. Not only were there changes in the general picture of the village, but the structure of the village population changed too. Most of the peasants became metal workers and they principally earned their living by working in the local factories producing barouches and carriages. The transformation of economic and social conditions in Kopřivnice was ultimately reflected in the form of local housing developments. The documented half-timbered house number 124, which until 2018 remained one of the last examples of a Kopřivnice village building, also underwent construction changes.

Krajináři Valašska

Mgr. Kamila Valoušková

Muzeum regionu Valašsko, příspěvková organizace
valouskova@muzeumvalassko.cz

Kopce s rastrem barevných polí, stráně protnuté pruhy trnitých keřů na mezích, osamělé košaté stromy, k nimž se přimykají malebné dřevěné chalupy. Louky, každoročně vypásané stády ovcí či koz, údolí protkaná potoky a cestami, výhledy na okolní kopce, které zvlášť na podzim vyniknou barevnou proměnou listů buků, javorů, habrů a zlátnoucími špičkami modřínů. Barevnou škálu pak doplňují zemité tóny roubených chalup a hospodářských stavení, obrostlých drobnými zahrádkami a ovocnými stromy. To je obraz typické valašské krajiny, která uchvátila řadu malířů a stala se tak hlavním inspiračním zdrojem pro jejich dílo. Pestrost valašské krajiny je dána právě její pasekářskou a salašnickou historií, která sice vlivem změn v hospodářském využití krajiny od 19. století pomalu upadá,¹ přesto pro výtvarné umění stále zůstává vyhledávaným inspiračním zdrojem. V průběhu 20. století pak dříve holé či naopak různorodě porostlé kopce získávají na obrazech modravě temnou barvu, podmíněnou šířením smrkových monokultur. Roubená stavení a roztroušená hospodářství stále plní popředí a střední plány ať už pleněrových, či komponovaných krajinomaleb z oblasti kolem Rožnovské a Vsetínské Bečvy, bez ohledu na to, že postupně zanikají v novodobé zástavbě.

Valašská krajina patří k nejčastějším motivům, s nimiž se lze ve výstavních síních v regionu setkat. Krajíně byla a stále je od počátku 20. století věnována celá řada skupinových i samostatných výstav, přesto souhrnnou teoretickou stať toto téma zatím postrádá, což je dáno jeho šíří a pestrostí. Z tohoto hlediska patří k cenným příspěvkům o historii krajinářské tvorby publikace Adolfa Veselého,² primárně zaměřená na plenér Sdružení výtvarných umělců moravských, který proběhl v roce 1929 na Horní Bečvě. Veselý se v této souvislosti ohlíží i za malířskou tvorbou Mikoláše Alše a Hanuše Schwaigera a připomíná plenéry malířů na Vsacku, v Rusavě a Štramберку. Souborný pohled na malířství, respektive jednotlivé malíře, kteří v dané oblasti působili ve 20. století, pak poskytuje stať Aleny Podzemné.³ Táž autorka se tématem krajinomalby v oblasti Valašska zabývala i úžeji, z perspektivy jedné z významných malířských lokalit – Soláně.⁴

1_Proměnám krajiny v oblasti Valašska v souvislosti s hospodářským využitím lesů a změnám v zemědělském využívání pastvin se věnuje např. např. TKÁČIKOVÁ, Jana – HUSÁK, Jan – SPITZER, Lukáš. *Valašské louky a pastviny*. Valašské Meziříčí: Muzejní společnost, Vsetín: Muzeum regionu Valašsko, 2013, s. 13–26. MAŠLÁN, Pavel. *Proměny valašské krajiny*. In: URBANOVÁ, Svatava – DOKOUPIL, Lumír – IVÁNEK, Jakub – KADLEC, Petr (Eds). *Valašsko, historie a kultura*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014, s. 400–408. Strukturovaně skladbu krajiny od poloviny 19. století do současnosti z dochovaných kartografických materiálů rozebírají SKOKANOVÁ, Hana – HAVLÍČEK, Marek. *Změny využití krajiny na Valašsku od roku 1836 do roku 2006*. Tamtéž, s. 412–420.

2_VESELÝ, Adolf. *Letní plenér na Valašsku*. Místek: Nakladatelství Lev Bílek, 1931.

3_PODZEMNÁ, Alena. Malířství. In: *Okres Vsetín. Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko*. Brno: Hvězdárna Valašské Meziříčí, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně a Okresní úřad Vsetín, 2002, s. 546–559.

4_PODZEMNÁ, Alena. Malířství na Soláni a v okolí. In: *Malířství na Soláni a v okolí/ Umelecká současnost v Kysuciach*. Rožnov pod Radhoštěm: Sdružení pro rozvoj Soláně, 2014. s. 5–37.

Podzemná připomíná východiska regionální malby a kromě malebného Soláně a malířů, kteří mu věnovali část své tvorby, zmiňuje i další oblíbené plenérové lokality – Nový Hrozenkov, Zděchov či Štamberk. Malíři hojně navštěvovanou oblast Rusavy souhrnně postihuje práce Tomáše Mikulaščíka⁵ a souborného zpracování se dočkaly i další lokality. Základním zdrojem pro studium krajinomalby v oblasti Valašska však zůstávají především monografie jednotlivých výtvarníků, katalogy výstav a sbírky, ať už veřejné či soukromé.

Následující studie si neklade ambice uceleně a vyčerpávajícím způsobem zpracovat krajinářskou tvorbu na Valašsku. Jejím cílem je snaha o obecné postižení tendencí ve vývoji malby krajiny s užším zaměřením na oblast někdejšího okresu Vsetín. Obsahově text reflektuje především díla dochovaná ve třech nejrozsáhlejších výtvarných kolekcích dané oblasti – ve sbírce Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a obou sbírkách Muzea regionu Valašsko, uložených ve Valašském Meziříčí a ve Vsetíně. Struktura textu odráží koncept výstavy *Krajináři Valašska*, která proběhla v závěru roku 2017 v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí.⁶

Malebnost reality

Krajina jako samostatné malířské téma se v českém prostředí rozvíjí především až v 19. století. V oblasti někdejšího okresu Vsetín patří k prvním dokladům výhledy na města a krajinné celky (veduty), u nichž dokumentační hodnota převažuje nad výtvarným sdělením. Z dochovaných prací můžeme zmínit litografie Františka Kalivody (1824–1858), zachycující oblast Rožnovska, kresby Eduarda Stoklase (1845–1900) z okolí Valašského Meziříčí a Krásna či litografie Friedricha Adolfa Kunikeho (1777–1838). Mezi první dochované krajinné studie lze zařadit kresby hranického malíře Thaddäuse Milliana (1794 – asi 1875), zachycující zákoutí v okolí Rožnova pod Radhoštěm.⁷ V závěru 19. století se vyloženě krajinářská tvorba objevuje i v díle na Valašsku tvořících figuralistů – k těm nejvýznamnějším patří např. Hanuš Schwaiger.

Krajíně Valašska (a nejen v oboru malířském) zasvětil své dílo malíř a grafik Bohumír Jaroněk (1866–1933). Jeho malby z doby kolem roku 1900 odrážejí atmosféru krajiny, citový prožitek ze sluncem „prokreslené“ reality a vedou až k impresionistickému zachycení krajinných zákoutí.⁸ Jaroněk si v krajině záměrně vybíral kontrastní motivy, což dokládá nejen jeho tvorba, ale i jeho osobní deníky.⁹ Práci s hloubkou a kontrastem pak zúročil v barevných dřevorytech, v nichž impresionně zachycená realita ustupuje secesní stylizaci. Jaroňkovy práce i další společenské aktivity byly ve své době velmi inspirativní. Společně s vlastivědným nadšencem Adolfem Hrstkou přilákaly řadu výtvarníků do malebného městečka Štamberka a následovníky našlo i samotné Jaroňkovo dílo. Dokladem může být např. raná tvorba jednoho z nejvýznamnějších krajinářů dané oblasti, Augustina Mervarta (1889–1968).¹⁰

5_MIKULAŠTÍK, Tomáš. Výtvarné umění. In: FIŠER, Zdeněk (ed.). *Rusava a Daniel Sloboda*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost pro Obec Rusavu, 2011.

6_Blíže k výstavě *Krajináři Valašska*. [online] Dostupné z: <http://www.muzeumvalassko.cz/akce-a-vystavy/krajinari-valasska>, cit. 27. 8. 2019.

7_Blíže k autorovi: IVÁNEK, Jakub. Rožnovské lázně očima propagačních textů 19. století. In: URBANOVÁ, Svatava – DOKOUPIL, Lumír – IVÁNEK, Jakub – KADLEC, Petr (Eds.). *Valašsko, historie a kultura*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. s. 469–489.

8_Příkladem mohou být akvarely zachycující okolí kostela Nejsv. Trojice ve Valašském Meziříčí, uložené ve sbírce Muzea regionu Valašsko (UH1499, UH1500).

9_Blíže k tomu např. VALOUŠKOVÁ, Kamila. Bohumír Jaroněk – valašský impresionista. *Valašsko – vlastivědná revue*, 2016, 37, s. 42–44. Jaroňkovy deníky jsou uloženy ve Valašském muzeu v přírodě, ve sbírce Písemnosti a tisky, fond Jaroňkovi Bohumír, Alois a Julie, E30, inv. č. VMP 27632.

10_Viz malba zachycující roubené chalupy inv. č. 62876 ze sbírky Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. R. či pohled na Vsetín ze sbírky soukromé – obě práce jsou datovány rokem 1907.

Bohumír Jaroněk, Hřbitov ve Valašském Meziříčí, 1901, akvarel na papíře. Sbíрка Muzea regionu Valašsko, Valašské Meziříčí (foto K. Valoušková)

Krajinářství v českých zemích se více rozvinulo až v souvislosti s malířskou školou vedenou na pražské akademii jejím nově zvoleným rektorem Juliem Mařákem v letech 1887–1899. Základem Mařákovy školy bylo pečlivé studium krajiny, k čemuž přispívaly i každoroční dvouměsíční exkurze do přírody. Plenéry probíhaly zpravidla v okolí Prahy – k neoblíbenějším místům patřila Okoř nebo Lochovice u Zdic, ale princip krajinné tvorby zavedl žáky Mařákovy speciálky i na Valašsko. Ačkoli je Mařákova osobnost v souvislosti s krajinou Valašska (konkrétně s mýtickým vrchem Radhošť zachyceným pro interiér Národního divadla v Praze) v literatuře často zmiňována, na rozvoj krajinářské tvorby v regionu mělo větší dopad dílo jednoho z jeho mnoha žáků, Oty Bubeníčka (1871–1962). Ten sice většinu svého malířského citu pro barvu, světlo a atmosféru věnoval jihočeské krajině, ale krátce po studiích a stipendijních stážích v Paříži zavítal i na Valašsko. Později sám své návštěvy Valašska označil za „malířskou a kreslířskou žeň z tohoto nádherného kraje.“¹¹ Bubeníček v roce 1907 přijal pozvání malíře Františka Hlavici a strávil ve Vsetíně celý srpen a počátek září. Z dochovaných skicáků¹² zjistíme, že Bubeníčka uchvátily roubenky v Jasenici, ve Lhotě u Vsetína, Janišově a Rokytnici. Autor pak podle tužkou, tuší i akvarelem zachycených kreseb vytvářel barevně odvážné a kontrastní malby, které patří k těm nejvýraznějším dílům v celé jeho tvorbě. Těmito obrazy pak obesílal výstavy v českých zemích, ale i v Mnichově a Londýně. Ovšem poprvé byly představeny na krátké třídní výstavě ve Vsetíně, od 7. do 9. září 1907. Kromě Bubeníčkových prací zde byla prezentována i díla

11_Citováno z *Ota Bubeníček: Vlastní životopis*. [online] Dostupné z: <http://www.ceskasibir.cz/dok/d51.php>, cit. 28. 8. 2019.

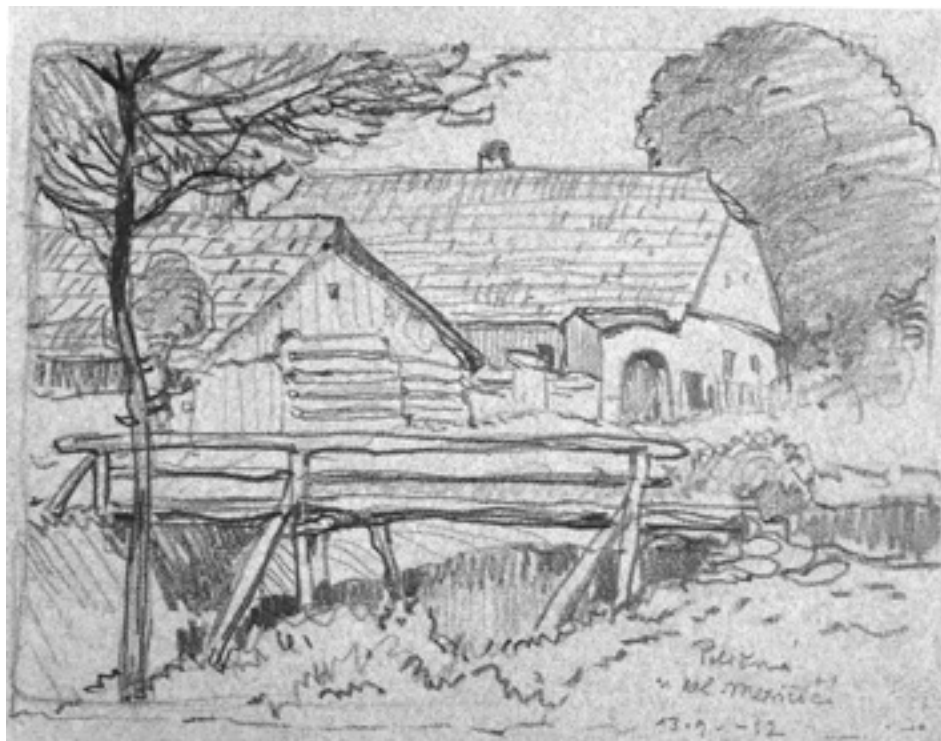
12_Soubor skic z Bubeníčkovy pobytu na Vsetínsku je uložen ve sbírce Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (inv. č. 35871–35917) a je autorem datován v rozmezí 1. 8. – 4. 9. 1907. Skici ze vsetínského pobytu se dochovaly i ve sbírce Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně a ve sbírkách soukromých.

Akvarel Oty Bubeníčka na obálce katalogu vsetínské výstavy O. Bubeníčka, O. Fialy, B. Hnátky a V. Skály, 1907, akvarel na papíře. Sbírka Muzea regionu Valašsko, Vsetín (foto K. Valoušková)

Oskara Fialy, Bořivoje Hnátky a Víta Skály – malířů, s nimiž se Bubeníček znal ještě z dob studií na pražské akademii a kteří vsetínský plenér absolvovali společně s ním. Z výstavy se dochoval malý katalog s řadou kolorovaných kreseb uvedených čtyř autorů, obsahující soupis všech 140 vystavených děl.¹³

O přínosu plenéru pro tvorbu čtyř zmíněných malířů nejvýmluvněji vypovídá fakt, že o rok později se na Valaško vypravili znovu, spolu s dalšími absolventy pražské akademie – Jaroslavem Bendou a Františkem Cínou Jelínkem. Jejich základnou se tentokrát stal hostinec E. Bernkopa na Horní Bečvě.¹⁴ Ota Bubeníček spolu s Vítem Skálou se na Valaško vrátili v roce 1912, kdy strávili dva týdny na přelomu srpna a září ve Valašském Meziříčí a ve Štramberku. Jak dokládají kresby ze sbírek rožnovského muzea,¹⁵ ve Valašském Meziříčí jej zaujaly žánrové scény z tržiště a roubené chalupy z tzv. meziříčských Benátek i nedaleké Juřinky a Poličné.

Ota Bubeníček, Poličná, 1912, kresba tužkou na papíře. Národní muzeum v přírodě – sbírka Valašského muzea v přírodě, Rožnov pod Radhoštěm (foto K. Valoušková)

13_Katalog je uložen ve sbírce Muzea regionu Valaško ve Vsetíně (inv. č. 13606).

14_Z plenéru byly vydány *Bečvanské listy*, blíže o nich např. *Dalibor Malina. Horní Bečva u Valašky*. Dostupné z: <https://docplayer.cz/108476005-Horni-bečva-u-valasky.html>, cit. 29. 8. 2019. Bubeníčkovy kresby z plenéru se nacházejí i ve sbírce Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm (inv. č. 35866–35870).

15_Kresby jsou uloženy pod inv. č. 36895–36934.

Augustin Mervart, Dům F. X. Karase, 1922, olej na plátně. Národní muzeum v přírodě – sbírka Valašského muzea v přírodě, Rožnov pod Radhoštěm (foto K. Valoušková)

Bubeníčkem vedené plenéry stojí na počátcích dlouhodobého výtvarného zájmu o krajinu v údolí obou ramen řeky Bečvy a přivádí do oblasti řadu významných osobností české krajinářské tvorby. Paralelně s těmito skupinovými plenéry však oblast navštěvují i jiní významní výtvarníci, pro něž se stalo Valašsko velmi cenným, ovšem ne jediným inspiračním zdrojem. V prvních desetiletích 20. století k nim patří např. malíř Adolf Kašpar, pracující především v oblasti Rusavy, Jan Konůpek, zachycující okolí Hustopeč nad Bečvou,¹⁶ Jiří Heřman (okolí Nového Hrozenkova), impresionista Hugo Baar (Novojičínsko a Beskydy) a řada dalších. K nim je potřeba přičíst i výše zmíněného Augustina Mervarta, který byl, stejně jako Jaroněk, Hlavica či Heřman, členem Sdružení výtvarných umělců moravských.

Počet krajinářů působících v oblasti Valašska rozšířil právě plenér tohoto sdružení, který proběhl v roce 1929 v hotelu Bernkop na Horní Bečvě. Plenéru se zúčastnilo deset výtvarníků, mezi nimi např. Roman Havelka, Josef Jambor, Jaroslav Votruba či Janko Alexy.¹⁷ Svá díla ještě též rok vystavili v Domě umění v Hodoníně.

16_Kresby J. Konůpka z Valašska se nacházejí jak v soukromé sbírce, tak ve sbírce Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Blíže ke Konůpkově tvorbě v dané oblasti např. MÉHEŠOVÁ, Olga. Jedinečná sbírka městyse Hustopeče nad Bečvou. *Valašsko – vlastivědná revue*, 2019, 42, s. 41–42.

17_Ve sbírce rožnovského muzea se z plenéru dochovaly malby J. Votruby (inv. č. 168), R. Havelky (inv. č. 156), P. Pištělky, ve sbírce MRV ve Valašském Meziříčí pak pamětní list věnovaný hoteliérovi Vladimíru Bernkopovi (inv. č. UH2438).

Zobrazení krajiny, jejímž základem je realita zachycená studijní malbou v plenéru, se rozvíjela především v první třetině 20. století a své stoupence má mezi malíři dodnes. V daném regionu se jí kromě výše zmíněných věnovala i celá řada dalších tvůrců, z nichž mnozí pak vynikli v jiných výtvarných oborech. K těm patří i malíř Rudolf Schlattauer, jehož jméno je spojeno s valašsko-meziríčskou gobelínovou manufakturou, stejně jako jeho následovník Jaro Kučera.

Krajina jako malířská etuda

V souvislosti s celkovým vývojem výtvarného umění ve druhé čtvrtině 20. století začínají i krajináři stále větší pozornost věnovat způsobu, jakým zvolený motiv zachycují. Snaha o věrné zobrazení reality a s ní nutně spojené vyhledávání nových motivů v krajině přestává být primárním cílem. Na významu nabývá samotný proces tvorby, způsob vyjádření, exprese, harmonie, kontrast. Krajina se stává podnětem, na jehož základě dokáže výtvarník předat vnímateli další poselství, ať už estetické, či emoční. Tvorba v plenéru i nadále zůstává základním východiskem, nicméně vedle umělců, kteří se skicákem v ruce nebo s plnou plenérovou výbavou putují krajinou, se v regionu ukotvují místa, která malíři vyhledávají pravidelně.

Daleké výhledy a pestrost členěných strání tak daly vzniknout významnému uměleckému centru na hoře Soláň. Malebnost místa oceňovali malíři už od konce 19. století. Od 30. let 20. století by si však Soláň s nadsázkou zasloužil přízvisko *valašský Montmartre*. Postupně se zde usídlili tři významní malíři – Jan Kobzáň, Alois Schneiderka a František Podešva. K nim se často sjížděli umělci z širokého okolí a setkávání ve Schneiderkově ateliéru či u Podešvů vyústila v Soláňské salony. Krajina v okolí Soláně je zachycena v díle Augustina Mervarta, Oldřicha Blažíčka, Jiřího Heřmana, Františka Hlavici, Vladimíra Pukla, Karla Hofmana, Jana Hrnčárka a desítek dalších výtvarníků.

Antonín Strnadel, Podzim na Zděchově, 1944, olej na lepence. Sbíрка Muzea regionu Valašsko, Vsetín (foto Z. Hrabovská)

Josef Brož, Napadl sníh, 1979, akryl na plátně a lepence. Sbíрка Muzea regionu Valašsko, Valašské Meziříčí (foto K. Valoušková)

Dalším místem, kde se krajináři často setkávali, byl Zděchov. Student krajinářské školy Otakara Nejedlyho Ludvík Klímek zde na počátku 40. let 20. století vybudoval dřevěný hotel, který otevřel především malířům. Své krajiny zde malovali Antonín Strnadela,¹⁸ Josef Brož, Jožka Baruch, Josef Hapka, Jan Jaroslav Králík, Karel Langer, Jan Kobzáň, Karel Hofman i zmíněný profesor pražské akademie Otakar Nejedly.

Malířů, kteří zůstali valašské krajině dlouhodobě věrní a posunuli své dílo od studií reality k volnějšímu pojetí, je celá řada. Připomeňme např. Karla Lehkého-Brodského (maloval především v okolí Valašského Meziříčí), Vladimíra Pukla (okolí Hošťálkové, Vsetínsko), Josefa Hapku (celé Valašsko), Jana Hrnčárka (Frenštátsko, okolí Prostřední Bečvy), Jaroslava Kalivodu (Valašsko-meziříčsko) či Jaroslava Frydrycha (Rožnovsko). Pro nové motivy a inspiraci do krajiny i nadále přijížděli „přespolní“ krajináři, jako např. Antonín Hudeček či Jaroslav Panuška.

Mezi rozsáhlou krajinnou tvorbou, v níž zachycená realita lehce ustupuje celkovému estetickému vyznění díla, vynikají malby Aloise Schneiderky (1896–1958), charakteristické expresivním přístupem, který se v technice olejomalby projevoval pastózními tahy štětcem. V autorových pastelech pak dominuje výrazná (až nervní) linka. Barevností a způsobem zachycení světla jsou prozářeny krajiny Karla Hofmana (1906–1998). Dlouhodobě a intenzivně se studiu valašské krajiny věnoval malíř Josef Hapka (1912–1987) – často využíval techniky kvaše, dodávající krajinám lomenou (pastelovou) barevnost. Kromě krajinné tvorby se však všichni tři zmínění autoři věnovali i tvorbě figurální.

¹⁸ Ve sbírce Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně se muzea malby z plenérových pobytů ve Zděchově od L. Klímka, A. Strnadela (inv. č. UH346, UH19605) a J. Brože (inv. č. 15740).

Symbolická krajina Valašska

Ve druhé polovině 20. století už přestává být malba v plenéru nosným výsledkem výtvarného počínu. Malíři využívají krajinu jako základního námětu, na němž pak rozvíjejí širší koncept, který je mnohdy dovede až na hranici abstrakce. Tyto tendence lze už na počátku 40. let 20. století sledovat v díle rožnovského malíře Karla Solaříka (1915–2007), které se vyvíjejí k jemné lyrické stylizaci. Naopak skrze expresivní malbu, v níž ostře barevné plochy kontrastují s výraznou rustikální linkou, se až k abstrakci blíží díla Josefa Brože (1904–1980).

Josef Hapka, Hovízky – Suška, 50.–70. léta 20. století, tempera na papíře. Sbírka Muzea regionu Valašsko, Valašské Meziříčí (foto K. Valoušková)

Prostřednictvím strukturální malby abstrahuje své krajinomalby na přelomu 60. a 70. let 20. století Jaroslava Hýžová (1915–1992). Do barev přisypává písek, skleněnou drť a svým pastózním pojetím a redukovanou barevností se blíží informelu.¹⁹ Ovšem mnohem známější jsou autorčiny komponované krajiny či figurální kompozice zasazené do stylizovaného pozadí roubených chalup. K malířům, kteří se od reality zobrazovaného také postupně odklonili směrem k lyrickým krajinným kompozicím, můžeme zahrnout i dílo Lud'ka Majera (v krajinách zachycoval především Rožnovsko, Frenštátsko), Ilji a Jiřiny Hartingerových (okolí Karolinky), Antonína Kaderky (Vsetínsko) či akvarely Miloše Šimurdy (Rožnovsko). Jejich malířské stylizace jsou esencí charakteru typické valašské krajiny a jejich obyvatel, kterou mají osobně prožitou.²⁰ K nim bychom mohli přiřadit také grafické dílo Karla Langra, podněcené autorovým studiem lidové architektury.

¹⁹ Příkladem může být malba *Vyprahlá krajina* (inv. č. 15729) ze sbírek Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně.

²⁰ Všichni zmínění autoři ve své tvorbě prošli tvůrčím obdobím, které bychom mohli zahrnout do předchozích dvou kapitol této statě, a každý z nich také v daném regionu prožil dětství.

Závěrem

Krajinářská tvorba je od konce 19. století až po současnost nedílnou součástí výtvarného umění daného regionu. K rozvoji krajinomalby přispělo na počátku 20. století několik skupinových plenérů, které do oblasti přivedly akademicky školené krajináře z výtvarných center. Malby zachycující krajinná zákoutí z Valašska se staly významnou součástí jejich díla (O. Bubeníček, V. Skála, A. Kašpar). Realitě rodného kraje věnovala své dílo i řada místních výtvarníků. K těm nejvýznamnějším, kteří se primárně zabývali krajinářskou tvorbou, patří B. Jaroněk, A. Mervart. Od druhé čtvrtiny 20. století věnují krajináři v regionu více pozornosti estetickému a emočnímu vyznění malby. Mezi nejvýraznější krajináře Valašska druhé třetiny 20. století patří A. Mervart, A. Strnadel, J. Hrnčárek, L. Klímecký a J. Hapka. V souladu s vývojem českého výtvarného umění se krajina spíše než modelem stává inspirací k další tvorbě. V dílech některých autorů se její ztvárnění posouvá až na hranici abstrakce (K. Solařík, J. Brož, J. Hýžová). Od konce 60. let pak přibývá výtvarníků využívajících svůj vlastní prožitek či studijní znalosti k lyricky stylizovaným krajinným kompozicím (J. Hýžová, L. Majer, I. Hartinger, K. Langer).

Práce v plenéru je od konce 19. století dosud nedílnou součástí výtvarné výuky na středních i vysokých uměleckých školách. Valašská krajina i v současné době zůstává jedním ze základních témat pro rozvíjení širších výtvarných konceptů, a to nejen v oboru malířském.

Jaroslava Hýžová, *Vyprahlá krajina*, 1969, olej na plátně. Sbírka Muzea regionu Valašsko, Vsetín (foto K. Valoušková)

PRAMENY

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, fond Jaroňkovi Bohumír, Alois a Julie, E30, inv. č. VMP 27632.

LITERATURA

IVÁNEK, Jakub. Rožnovské lázně očima propagačních textů 19. století. In: URBANOVÁ, Svatava – DOKOUPIL, Lumír – IVÁNEK, Jakub – KADLEC, Petr (EDs). *Valašsko, historie a kultura*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014, s. 469–489.

MAŠLÁŇ, Pavel. Proměny valašské krajiny. In: URBANOVÁ, Svatava – DOKOUPIL, Lumír – IVÁNEK, Jakub – KADLEC, Petr (EDs). *Valašsko, historie a kultura*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014, s. 400–408.

MÉHEŠOVÁ, Olga. Jediněčná sbírka městyse Hustopeče nad Bečvou. *Valašsko – vlastivědná revue*. 2019, 42, s. 41–42.

MIKULAŠTÍK, Tomáš. Výtvarné umění. In: FIŠER, Zdeněk (ed.). *Rusava a Daniel Sloboda*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost pro Obec Rusavu, 2011, s. 113–126.

PODZEMNÁ, Alena. Malířství. In: *Okres Vsetín. Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko*. Brno: Hvězdárna Valašské Meziříčí, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně a Okresní úřad Vsetín, 2002, s. 546–559.

PODZEMNÁ, Alena. Malířství na Soláni a v okolí. In: *Malířství na Soláni a v okolí / Umelecká súčasnosť v Kysuciach*. Rožnov pod Radhoštěm: Sdružení pro rozvoj Soláně, 2014, s. 5–37.

SKOKANOVÁ, Hana – HAVLÍČEK, Marek. Změny využití krajiny na Valašsku od roku 1836 do roku 2006. In: URBANOVÁ, Svatava – DOKOUPIL, Lumír – IVÁNEK, Jakub – KADLEC, Petr (EDs). *Valašsko, historie a kultura*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014, s. 412–420.

TKÁČIKOVÁ, Jana – HUSÁK, Jan – SPITZER, Lukáš. *Valašské louky a pastviny*. Valašské Meziříčí: Muzejní společnost, Vsetín: Muzeum regionu Valašsko, 2013, s. 13–26.

VALOUŠKOVÁ, Kamila. Bohumír Jaroněk – valašský impresionista. *Valašsko – vlastivědná revue*. 2016, 37, s. 42–44.

VESELÝ, Adolf. *Letní plenér na Valašsku*. Místek: Nakladatelství Lev Bílek, 1931.

ELEKTRONICKÉ INFORMAČNÍ ZDROJE

BUBENÍČEK, Ota. *Vlastní životopis*. [online] Dostupné z: <http://www.ceskasibir.cz/dok/d51.php>, cit. 28. 8. 2019.

MALINA, Dalibor. *Horní Bečva u Valašky*. [online] Dostupné z: <https://docplayer.cz/108476005-Horni-becva-u-valasky.html>, cit. 29. 8. 2019.

VALOUŠKOVÁ, Kamila. *Krajináři Valašska*. [online] Dostupné z: <http://www.muzeumvalassko.cz/akce-a-vystavy/krajinari-valasska>, cit. 27. 8. 2019.

SUMMARY

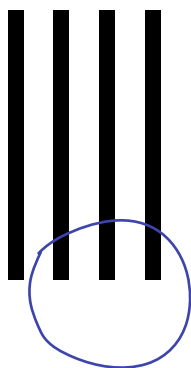
WALLACHIAN LANDSCAPE PAINTERS

Wallachia – landscape, fine art – painting – museums – collections

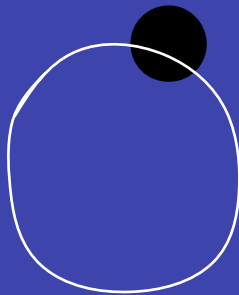
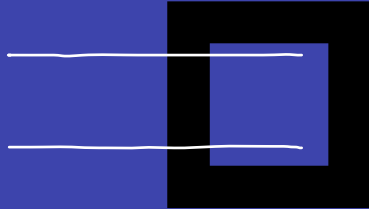
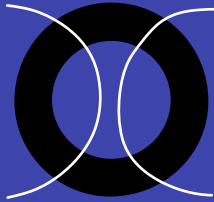
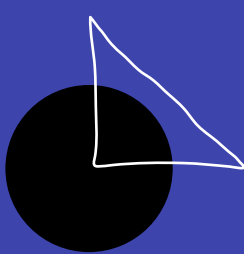
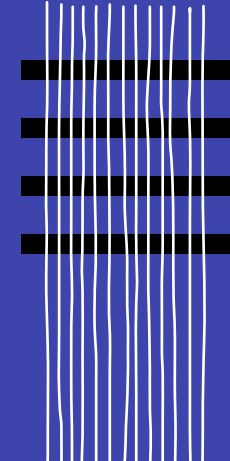
The text outlines the general trends in the development of landscape painting, with a closer focus on the former district of Vsetín. Landscape art has been inherent in the fine arts in this region from the late 19th century until the present day. A few groups of plein air painters contributed to this development in the early 20th century; these groups attracted academy-trained landscape artists from artistic centres. Paintings depicting corners of the Wallachian landscape became an important part of their oeuvres (Ota Bubeníček, Vít Skála). A number of local artists, the most important being Bohumír Jaroněk and Augustin Mervart, also devoted their work to the landscapes of their native region.

From the second quarter of the 20th century, landscape painters in the region have paid greater attention to the aesthetic and emotional tone of their paintings. The most significant Wallachian landscape artists of the mid-20th century are Augustin Mervart, Antonín Strnadel, Josef Hapka, Jan Hrnčárek and Ludvík Klímek. Rather than being a mere model, the landscape becomes inspiration for further creativity, in line with the development of Czech visual art. In the oeuvres of some artists (Karel Solářík, Josef Brož, Jaroslava Hýžová), the depiction of landscape reaches the limits of the abstract. Since the end of the 1960s, the number of artists using their own experience or training to create lyrically stylised landscape compositions has increased (Jaroslava Hýžová, Ludvík Majer, Ilja Hartinger, Karel Langer).

Plein air painting has been an integral part of the visual arts at art schools and colleges since the end of the 19th century. Even today, the Wallachian landscape remains one of the fundamental themes for developing wider artistic concepts and not just in painting.

musealia

Budování Muzea v přírodě v Zubrnicích

PhDr. František Ledvinka

Národní muzeum v přírodě – Muzeum v přírodě Zubrnice
frantisek.ledvinka@nmvp.cz

Na příkladu vzniku a budování Souboru lidové architektury Zubrnice, dnes Muzea v přírodě Zubrnice, u jehož počátku jsem byl, bych chtěl poukázat na výhody i nevýhody památkářských a muzejních metod při ochraně a prezentaci památek lidového stavitelství. Po čtyřiceti pěti letech práce a zkušeností v oboru považuji v mnoha ohledech za téměř ideální přístup kombinací obou metod. Výsledkem převážně bývá objektivní dokumentace minulosti při zachování věrohodnosti objektů a prostředí s možností vhodné interpretace veřejnosti. V tom se zubrnické muzeum liší od prvních snah o vytváření expozic v přírodě, které vznikaly nejen z potřeby zachrany ohrožených staveb, ale také ze snahy o posílení národní identity s poněkud idealizovaným obrazem minulosti.

Návesní obec Zubrnice leží nedaleko krajského města Ústí nad Labem v centrální části Českého středohoří v mělkém údolí Lučního potoka. Dominantou obce je barokní kostel na návrší ve středu vsi. Okolní kopce a vlastní údolí tvoří jedinečnou a dramatickou kulisu této vesnice. Prosperující ovocnářství a později v 19. století i chmelařství ovlivnily i rozsáhlou a kvalitní pozdně klasicistní zděnou zástavbu středu obce. Počátky budoucího Muzea v přírodě Zubrnice spadají do období kolem roku 1973. Prvním konkrétním počinem byla záchrana kostela sv. Maří Magdaleny před demolicí. V ústeckém okrese bylo programově, především z ideologických důvodů, zlikvidováno šest kostelů, zubrnický měl být sedmý. Důmyslnou diplomacií se však pracovníkům Vlastivědného muzea v Ústí nad Labem se sídlem v Trmčicích podařilo kostel zachránit.

Během několika jednání přímo v obci vzbudila naši pozornost velká roubená usedlost na návsi, která byla v majetku tamějšího státního statku.¹ Byla v havarijním stavu včetně napadení dřevomorkou. Prvotním záměrem bylo zrekonstruovat statek pro rekreaci pracovníků ústeckého muzea. Postupně převážila myšlenka využít jeho přední část pro malou etnografickou expozici. Pracovníci muzea a později i studenti v rámci prázdninových brigád odpracovali stovky hodin na zajištění základních sanačních prací. O tuto činnost se začali zajímat kolegové památkáři z Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Ústí nad Labem, což přineslo mimo jiné i důkladný průzkum obce a následné vyhlášení památkové zóny. Později se ukázalo, že je potřeba zachraňovat i další hodnotné a ohrožené památky lidové architektury v regionu, které jsme postupně přebírali do své správy a transferovali do Zubrnice. V roce 1977 ve spolupráci s profesorem Škabradou začala příprava etnografické a architektonické koncepce budoucího muzea. V roce 1988 byl návštěvníkům zpřístupněn první okruh muzea – chmelařská usedlost čp. 61, jejíž součástí je patrový chmelařský dům, výměnek,

1. Podle plánu měla být usedlost zbořena, ale shodou okolností (onemocněním bagristy) se demolice odložila. Díky této nahodilé skutečnosti byl objekt zachráněn a ředitelství Státního statku v Ústí nad Labem následně usedlost převadlo bez velkých problémů Okresnímu muzeu v Ústí nad Labem. Na tomto objektu se podepsalo dlouholeté „hospodaření“ dosídlenců, jednotného zemědělského družstva a následně i státního statku.

Detail oprav roubeného patra čp. 61 (foto F. Ledvinka, 1986)

hrázděná stodola, roubený špýchar a kůlna na vozy. Na rozdíl od některých jiných muzeí v přírodě nevznikalo v projekční kanceláři podle předem stanovené koncepce, ale dle skutečných lokálních potřeb. Tím, že vznikalo postupně a nekladlo hned zpočátku přehnané finanční požadavky, bylo nové muzeum v přírodě přijato kompetentními úřady celkem pozitivně a výstavba získala jejich podporu. Specifikem budování muzea byly také každoroční prázdninové studentské brigády. Díky nim jsme svépomocí zajistili téměř všechny pomocné práce i některé práce řemeslnické (především stavbu kamenných zdí). Podařilo se tak úspěšně překonat tehdejší nedostatek stavebních kapacit. S pomocí studentů pod odborným dohledem se podařilo stavebně zachránit i velkou teplovzdušnou sušárnu, která byla podle dochovaných torz z terénu rekonstruována do původní podoby. Dnes je jedinou funkční sušárnou v regionu, přestože v minulosti jich byly ve zdejší ovocnářské oblasti tzv. „zahrady Čech“ stovky. Pro úplnou historickou posloupnost je třeba zmínit, že po roce 1989 vyvstala otázka, kam zubnické muzeum v přírodě začlenit. Vedení města Ústí nad Labem nesouhlasilo s variantou, aby muzeum v přírodě regionálního významu bylo součástí instituce zřizované městem. Po krátkém jednání došlo k dohodě o převedení Souboru lidové architektury pod Památkový ústav v Ústí nad Labem. Přes dílčí problémy, které

průběžně vyvstávaly a které bylo třeba společně řešit, šlo o nejlepší možnou volbu.

Po vzoru velkých muzeí v západní Evropě jsme se v Zubrniciích zaměřili na výukové programy pro školy. Z důvodu nedostatečných prostor zpočátku nebylo možné značný zájem škol pokrýt. Již několik let čekala na své další využití unikátní velká roubená usedlost – rychta z Loubí na Českolipsku. Na podnět kolegyně Ingrid Augstenové z ústeckého památkového ústavu se podařilo usedlost zachránit. Po zaměření a rozebrání byla uložena v Zubrniciích. Díky spolupráci s kolegou Dönnnerem z německé strany Krušných hor

Náves a areál usedlosti čp. 61 před stavbou transferů stodoly, špýcharu a kůlny na vozy (foto F. Ledvinka, první pol. 80. let 20. století)

jseme se zapojili do přeshraničního evropského programu² s návrhem na využití této stavby pro *Víceúčelové vzdělávací centrum*. Projekt uspěl a muzeum získalo potřebné finanční prostředky. Tím byl před definitivní zkázou zachráněn jeden z nejhodnotnějších objektů lidového stavitelství zdejšího regionu datovaný rokem 1700. Zároveň byl vytvořen jedinečný prostor pro práci se školami, který nemá v českých muzeích v přírodě obdoby a odpovídá parametrům velkých evrop-

2_Dotační program EU Cíl 3/Ziel 3 na podporu přeshraniční spolupráce mezi Českou republikou a Svobodným státem Sasko

ských muzeí v přírodě. Ty pokládají programy pro děti a školní mládež za jednu z priorit. Dalším počinem muzea v přírodě bylo získání bývalého vodního mlýna Týniště čp. 27 a jeho rekonstrukce do funkční podoby. Tato technická památka se stala jediným mlýnem v Ústeckém kraji s technologií obyčejného (českého) složení. Zmiňovaný mlýn je součástí dvanáctikilometrového úseku údolí Lučního potoka, na němž v minulosti stávalo celkem dvacet sedm mlýnů, přičemž ve střední Evropě se jedná o naprostý unikát.³ Na tyto aktivity navázalo po důkladném historickém průzkumu získání dvacetihektarového území se čtveřicí pozůstatků mlýnů s dochovanými vodními náhony. Cílovým stavem je rekonstrukce tohoto území ušetřeného negativních civilizačních vlivů do podoby z poloviny 19. století, se starými polními cestami, ovocnými sady starých odrůd, chmelnicemi a především vodním hospodářstvím bývalých mlýnů. Usilujeme zde o vytvoření malého ekomuzea.⁴ Již před patnácti lety jsme společně s Fakultou životního prostředí Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem připravili za podpory německého partnera – muzea v přírodě Oberpfälzer Freilandmuseum Neustah-Perschen – projekt ekologického muzea, které by tyto cíle naplnilo.⁵ V současné době probíhá rekonstrukce mlýna Týniště čp. 28, ke kterému patřila i lisovna oleje

3_LEDVINKA, František. *Vodní mlýny nad Zubrnice-mi: průvodce po mlýně Týniště čp. 27*. Zubrnice: Národní památkový ústav, Územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, 2005.

4_LEDVINKA, František. Částečná transformace zubnického skanzenu na ekomuzeum a vytvoření mlynářské naučné stezky. *Museum vivum*. 2017, 12, s. 90–92.

5_Tato spolupráce byla pro zubnické muzeum v přírodě přínosná především tím, že šlo o muzeum, které svým zaměřením a metodami práce odpovídalo našim cílovým představám a možnostem. Dalším německým partnerem byl malý spolek Förderverein AmbrosGut Schönbrunn z Krušných hor, s nímž jsme připravili společný projekt z Programu EU Ziel 3. V tomto případě zubnické muzeum v přírodě poskytovalo odbornou a metodickou pomoc německému partnerovi při památkové rekonstrukci bývalého zemědělského dvorce určeného pro muzejní a společenské potřeby.

a vodní pila. Metodou postindustriální archeologie byla vykopána suterenní část tohoto komplexu a na mlýnskou část jsme přenesli bývalý roubený mlýn z nedaleké Homole. Interiér je vybaven strojním zařízením uměleckého mlýna z Hamrů u Hlinska⁶. Tímto počinem se podařilo „spojit“ a zachránit tři cenné památky současně. Takto sofistikovaná práce na rekonstrukci uměleckého mlýna je dosud v rámci České republiky ojedinělá. V sousedním Německu je však samozřejmostí téměř u všech velkých muzeí v přírodě. V další etapě by měla následovat rekonstrukce vodní pily a lisovny oleje. Tím by se zpřístupnil v republice unikátní technický soubor, kde budou vedle sebe tři vodní kola ve dvou lednicích (mlýna, pily a stoupy pro lisovnu oleje). Zatímco rekonstrukce ostatních mlýnů je otázkou budoucnosti a prací pro naše následovníky, muzeum nyní usiluje alespoň o vytvoření tematické naučné stezky, která může seznámit návštěvníky s tímto unikátním systémem mlýnů poháněných vodou z Lučního potoka.

Dalším úkolem v nejbližším období je stavba hrázdné stodoly z nedaleké Zadní Lhoty v areálu domu z Loubí. Stodola tradičním způsobem uzavře dvůr usedlosti a bude využita k prezentaci větších zemědělských strojů. V její levé části bude umístěn a funkčně využit velký dřevěný vertikální žentour propojený transmisí s mlátičkou. V rámci českých muzeí v přírodě by se jednalo o první využití a prezentaci velkého dřevěného funkčního žentouru jako reprezentanta technického pokroku zemědělství v polovině 19. století. Myšlenka záchrany šestikilometrového úseku zrušené trati Velké Březno – Ústek se zrodila ještě v ústeckém muzeu, které ve spolupráci s děčínskou dopravní školou začalo prosazovat záchranu a muzejní využití části trati do Zubrnice. Nádraží bylo získáno do správy muzea v přírodě, nádražní kolejiště bylo rozšířeno o tři výhybky a další kolej. Rovněž byla postavena velká garáž

6_Na doporučení Ludka Štěpána bylo do rekonstruovaného mlýna Týniště čp. 28 transferováno umělecké složení z vodního mlýna Hamry čp. 45 (okr. Chrudim). Zajímavostí tohoto uměleckého složení je domácká výroba čistících strojů. Takto rozsáhlý transfer a následné osazení mlýnského zařízení procházejícího všemi patry budovy nebyly v Čechách do té doby realizovány.

na drezíny. Po roce 1989, kdy byly vytvořeny legislativní podmínky pro vznik dobrovolných organizací, se záchranných prací ujal nově vzniklý spolek *Zubnická museální železnice*. Spolku se podařilo za symbolickou cenu zrušenou trať odkoupit a šestikilometrový úsek do Zubnic opravit alespoň do provozuschopného stavu. Od roku 2017 je díky finanční podpoře Ústeckého kraje zajištěn pravidelný víkendový provoz po celou turistickou sezonu.⁷

Velkou výhodou zubnického muzea v přírodě je jeho umístění v dramatické krajině centra Českého středohoří. Německý přírodovědec Alexander von Humboldt, který procestoval půl světa, při vyhlídce z nedaleké Bukové hory pravil, že podobně krásnou krajinu ještě neviděl, uchvátil jej především pohled do Labského údolí. Avšak i pozemky muzea v extravilánu obce v povodí Lučňého potoka mají velkou hodnotu kulturní krajiny s pamětí. Díky své členitosti a stranou civilizace zůstaly uchovány v téměř původní podobě. Stavby mlýnů a jedné samoty byly v troskách, mlýnské náhony a především jezy zůstaly v nefunkčním stavu, zbytky ovocných sadů a mlýnských zahrad zplněly a zarostly. Také čtyři historické dvoustetleté lípy obrostly nálety. Po starých polních cestách zůstaly jen nepatrné stopy, nedaleko se dochoval i malý selský lom.

Muzeum se postupnou kultivací těchto ploch – likvidací náletů, dosadbou tradičních ovocných dřevin na vysokokmenech, popřípadě prořezem a zmlazením některých stávajících ovocných stromů – v rámci svých možností zabývá více jak deset let. V Mlýnském údolí pokračuje také výzkum a dokumentace. Na troskách bývalého mlýna Touchořiny čp. 40 proběhly sanační práce a dvouletý archeologický výzkum týmu studentů plzeňské univerzity vedený doktorkou Lucií Galusovou, která se na problematiku mlýnů specializuje. Tento výzkum je realizován s vizí dalších rekonstrukčních prací.

V okolí Zubnic jsou pohledově exponované a hodnotné především západní svahy Bukové hory, na jejichž horních partiích jsou zbytky čtyř po válce zaniklých osad. Po nich, mimo zbořeníšť,

Mlýn čp. 27, rozebírání půdního roubeného tělesa komína a stropních trámů, květen 1986 (foto F. Ledvinka)

zůstaly v terénu dobře patrné terasy bývalých polí, tudíž historická struktura jejich plužin zůstává částečně čitelná. Velká vesnice Zubnice s původně záhumenicovou plužinou kombinovanou s plužinou traťovou však byla v mnoha místech o toto členění připravena družstevním scelováním pozemků a tzv. rozoráváním mezí. Pouze díky členitosti terénu na okrajích zubnického katastru zůstaly stopy původní plužiny dobře patrné i dnes. Až do poloviny 19. století, kdy uhlí nahradilo palivové dřevo, byla krajina v Čechách razantně odlesňována. Po odsunu německých obyvatel začalo nové zalesňování a nárůst lesa byl až extrémní. Malá políčka a sady na svažitých a nepřístupných místech les postupně pohltil.⁸

8_LEDVINKA, František. Destrukce českého venkova v severozápadním pohraničí. *Umění a řemesla*. 1998, 39, č. 3, s. 9–14.

⁷ Součástí je i Železniční muzeum Zubnice se stálou expozicí o historii a současnosti trati Velké Březno – Verněřice – Úštěk a také unikátně dochovaná parní vodárna Střekov.

Vystupujeme-li na Bukovou horu, nalézáme uprostřed lesa zplanělé ovocné stromy. Téměř celé České středohoří je dnes obhospodařováno alespoň sečením, a to v rámci Ministerstvem zemědělství dotované údržby krajiny. Věříme, že ve spolupráci s kolegy ze Správy Chráněné krajinné oblasti České středohoří se podaří tento kout krajiny udržet minimálně v dnešní podobě, popřípadě revitalizovat alespoň ovocnou výsadbou. „Naštěstí si v posledních letech celkovou ztrátu krajiny uvědomuje stále více ochranářů, památkářů a urbanistů, což po celé Evropě i u nás vyúsťuje do programů péče o krajinu.“⁹

Zubnické muzeum v přírodě se od klasických muzeí v přírodě liší především tím, že je součástí živé vesnice a fungujícího společenství tamních obyvatel. Jeho základ tvoří původní objekty, které jsou doplněny transfery hodnotných drobnějších staveb z terénu. Přenášeny byly výhradně stavby, kterým hrozila na původním místě likvidace, a to především kvůli nezájmu vlastníků a neschopnosti objekty udržovat či využívat. Zubrnice se tak staly záchranným muzeem v přírodě pro zdejší region. V severočeských podmínkách je to ideální řešení, jež dovoluje navazovat na velké zděné objekty dochované in situ, které by bylo technicky i finančně obtížné transferovat do jiného místa. Výsledný obraz je tak objektivní a věrohodný. Stejný přístup byl zvolen v extravilánové části muzea v přírodě v Mlýnském údolí, který vychází z historické skutečnosti s využitím původních vodních náhonů s fragmenty bývalých mlýnů a historické plužiny. Není zde vytvářena modelová situace, nýbrž pouze rekonstrukce původní reality za pomoci dochovaných analogií. K obnově zdejší krajiny využíváme interdisciplinární přístup, podílejí se na ní historici, přírodovědci, ovocnáři, archeologové a kartografové. Toto jsou zásadní přínosy využití památkářských metod při vytváření zubnického muzea v přírodě. Jsme přesvědčeni, že Muzeum v přírodě Zubrnice nakročilo již ve svých počátcích správným směrem a prostorově i koncepčně dává záruky ke smysluplnému rozvoji. Rovněž vytvořilo podmínky pro výzkumnou a odbornou práci našim následovníkům.

9_Cílek, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější: texty o paměti krajiny, smysluplném bobroví, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu*. Praha: Dokořán, 2005, s. 42.

LITERATURA

CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější: texty o paměti krajiny, smysluplném bobroví, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu*. Praha: Dokořán, 2005.

LANGER, Jiří (red.). *Národopisná muzea v přírodě. Teoretická a metodická východiska k realizaci*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 1981.

LEDVINKA, František. *Destrukce českého venkova v severozápadním pohraničí. Umění a řemesla*. 1998, 39, č. 3, s. 9–14.

LEDVINKA, František. *Vodní mlýny nad Zubnicemi: průvodce po mlýně Týniště čp. 27*. Zubrnice: Národní památkový ústav, Územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, 2005.

LEDVINKA, František. Částečná transformace zubnického skanzenu na ekomuzeum a vytvoření mlynářské naučné stezky. *Museum vivum*. 2017, 12, s. 90–92.

Transfer zděné kaple ze Žichlic, říjen 1990 (foto F. Ledvinka)

Krajina v areálu Muzea v přírodě Zubrnice

Ing. Jitka Ledvinková

Národní muzeum v přírodě – Muzeum v přírodě Zubrnice
jitka.ledvinkova@nmvp.cz

Muzeum v přírodě Zubrnice (MvPZ) je součástí obce Zubrnice v části Českého středohoří, která se nazývá Verneřické středohoří (732 km²). Nejvyšším bodem je kopec se dvěma vrcholy zvaný Sedlo (726 m), nejnižším bodem je hladina řeky Labe v Děčíně (121,9 m). Dominantou zubrnického údolí je televizní vysílač Buková hora, který stojí na stejnojmenném kopci o nadmořské výšce 683 m.

Skanzen Zubrnice se nachází v živé vesnici, což s sebou nese nejen unikátnost pro návštěvníky, ale také problémy pro provozovatele muzea. Návštěvník se nepohybuje za plotem, ale má možnost plně vnímat energii i původní historický význam staré návsi s kostelem sv. Maří Magdalény. Obrovský dojem v něm jistě zanechává velikost domů natočených štítem do návsi. Prohlídku lze absolvovat pouze s průvodcem, což ale návštěvníka ochuzuje o možnost vlastním způsobem vnímat prostředí kolem sebe. Jelikož se snažím již 19 let pečovat o agrikulturní expozice muzea, tak mě trochu mrzí pozorovat lidi, kteří by rádi při přechodu ze stodoly do sušárny narychlo pochytili, co v bylinkové zahrádce roste. Pevně věřím, že se nám v nejbližší době podaří propojit dva dvory hospodářských stavení a umožníme návštěvníkovi splnit to, co od muzea v přírodě očekává – procházku v kulturní krajině stylizovanou do určitého období, u nás přelomu 19. a 20. století.

Zpřístupnit kulturní krajinu návštěvníkům také znamená o ni pečovat. Pojdme se podívat, co vše zubrnické muzeum nabízí.

Dnešní areál skanzenu lze v podstatě rozdělit na dvě části – náves (cca 3 ha) a areál v údolí Lučního potoka (cca 20 ha), který pramení kousek

pod Náčkovicemi a vlévá se do Labe v obci Malé Březno.

Celková rozloha všech pozemků činí 23 ha, z toho je zastavěná plocha 1,8 ha. S péčí o pozemky nám pomáhají tři místní farmáři, kteří udržují trvale travní porost sekáním (celkem cca 9 ha). V území máme dochovány dva sady se starou výsadbou tradičních ovocných odrůd, zejména jabloní a hrušní.

V roce 2017 jsme dle metodiky NPÚ rozčlenili pozemky do kategorií podle intenzity péče. Území je tak rozdělené do oblastí „I“, „II“, „III“ a „s“. Součástí areálu jsou i vodní plochy. Nejvyšší intenzitu péče vyžadují pozemky v oblasti „I“ (1106 m²). Do oblasti „II“ jsou zařazeny pozemky, na kterých se snažíme hospodařit tradičním způsobem (celkem 1,9 ha). Pozemky přidružené do oblasti „III“ (0,8 ha) a „s“ (18,6 ha) jsou postupně zpřístupňovány.

Oblast „I“ potřebuje nejvyšší intenzitu péče a jsou do ní zařazeny všechny pozemky, které jsou součástí návštěvníckého okruhu – zahrádky a předzahrádky, dále plochy ležící v intravilánu obce. Tato oblast vyžaduje vysoký podíl ruční práce, protože velikost jednotlivých ploch nedovoluje užití větších strojů, než je pojezdová sekačka. Pečujeme zde hlavně o předzahrádky, které spoluvytvářejí náves a vhodně doplňují jednotlivé stavby. Udržujeme hned tři, dále prostor kolem kostela a školy. V intravilánu se dále dochovaly staré solitéry ovocných stromů, které je potřeba prořezávat, ale i včas odklízet ovoce či pohrbat listí.

Součástí této oblasti je ukázkové pole s parcelami, které slouží pro seznámení návštěvníků se základními druhy obilovin – žito, pšenice přesívka,

Celkový pohled na obec Zubrnice s dominantou údolí, vrchem Buková hora se stejnojmenným TV vysílačem, 2014 (foto J. Ledvinková, fotoarchiv MvP Zubrnice)

ječmen, oves, ale také pšenice, doplněné o plodiny, které se v naší spádové oblasti pěstovaly – brambory, zelí, případně cukrová řepa.

Opravdu výrazným prvkem v zubrnické krajině byla tyčová chmelnice, a to i přesto, že velikost chmelnic místních hospodářů nedosahovala ani hektaru. Ukázka tyčové chmelnice (v současné době pěstujeme asi šedesát *babek*) s sebou nese své specifikum v péči o chmel a tím není nic jiného než práce s tyčemi. Tyče jsou dlouhé 8–10 m a na jaře se ke každé babce umístí jedna tyč, na kterou se chmelová rostlinka navádí. Na podzim při sklizni se tyče z pole odstraní a opřou o zeď sušárny. S tím je spojené také použití speciálního nářadí, jako průboj, rýč nebo páčidlo.

Každé jaro se také chmelové babky musí okopat, ořezat nejlépe chmelařskou žabkou a řádně přihnojit.

V návštěvnickém okruhu vesnice je také bylinková zahrádka, na které v současné době udržují přibližně čtyřicet druhů rostlin. Ve většině se jedná o trvalky, umístěné po obvodu zahrádky, které v průběhu sezony doplňují o jednoleté rostliny. Zahrádku založila a osadila dr. Vavřínová v 90. letech. Od roku 2002 již musím bylinkám umístěným po obvodu věnovat péči sama. V jednom rohu zahrádky dominuje keř – dřín obecný (*Cornus mas*), který je velmi typický pro lounskou část Českého středohoří. V posledních suchých letech se mu u nás velmi daří a je první jarní kvetoucí rostlinou, která poskytuje včelám pyl (již konec března). K těm méně známým bylinkám patří čechřice vonná (*myrrhis odorata*) vonící po anýzu, oblíbená u původních německy hovořících

obyvatel, nebo balšám maří list (balsamita major) a pelyněk brotan (*artemisia*), známý jako součást likéru absint. K zajímavostem patří i eleuterokok ostnitý (*eleutherococcus senticosus*), přezdívaný ženšen Sibiře díky účinkům kořene. Uprostřed zahrádky se nacházejí čtyři zeleninové záhony, na kterých mohou pěstovat cibuli – nejen tu relativně běžnou stuttgartskou (*allium cepa*), ale také šalotku (*allium ascalonicum*) nebo zimní (*allium fistulosum*), která společně s libečkem lékařským (*levisticum officinale*) obohacuje náš jídelníček již brzy na jaře.

Velmi typickou stavbou v ovocnářské krajině Českého středohoří je sušárna na ovoce. Těchto objektů stávalo v každé obci mnoho a později byly i součástí hospodářských částí obytných domů. Zatím stále můžeme říkat, že v Zubrnicích se jedná o jedinou funkční teplovzdušnou sušárnu na ovoce v Českém středohoří, kterou návštěvníkům předvádíme v provozu každý rok při akci *Podzim na vesnici*. Nejčastěji sušíme ovoce se slupkou, nakrájené na osminky. Kousky naskládané na lískách můžeme za 24 hodin ukládat jako křížaly do plátěných pytlíků. Takto uskladněné v suchu vydrží do Vánoc, kdy nesmí chybět na štědrovečerním stole. Jako pamlsky či dárek se objevují křížaly už v době adventu a jsou nedílnou součástí zvykoslovných předmětů (řetězy, věnečky, mikulášské figurky apod.). Sušené ovoce využíváme při adventních výukových školních programech a dílnách.

V prudkém svahu za sušárnou je možné si všimnout ovocného sadu. Staré stromy jsou doplňovány novou výsadbou, která je chráněna

oplocením proti okusu zvěří. Předpokládám, že by se zde mohlo chovat malé stádo ovce, které by spásalo zeleň. V tak prudkém svahu je totiž velmi problematické udržovat sad sekáním. Obec Zubrnice není historicky sice vyhlášena chovem těchto domácích zvířat, ale z berní ruly vyplývá, že v roce 1654 tady tři ovce byly (Jančárek). Do úvahy přicházejí také kozy, které jsou zde v malém počtu jednoho až tří kusů zaznamenávány i v pozdějších letech. Ze zkušeností již víme, že by bylo náročnější je uhlídat, aby nepoškozovaly ovocné stromy.

Nové výsadby tradičních ovocných odrůd již začínají plodit a společně se starými stromy vytvářejí krajinný prvek s vhodným životním prostředím pro mnohé volně žijící živočišné druhy.

Do oblasti „II“ jsou zařazeny pozemky, které již nepotřebují tak intenzivní péči (např. louky stačí sekat dvakrát za rok), ale přesto se s nimi návštěvník dostává do úzkého kontaktu. Jedná se hlavně o areál podél Lučního potoka, tzv. *mlýnské údolí*, kterým vede cesta k zatím jedinému zpřístupněnému mlýnu Týniště čp. 27. Až romanticky mohou působit vzrostlé třešňové, švestkové nebo hrušňové aleje, doplněné o torza starých stromů tradičních odrůd jablek. Liniové výsadby vrb, střihané každý rok tzv. *na babku*, poskytují proutky nejen na velikonoční pomlázky, které pleteme v dílnách s dětmi na velikonoční akci a při školních výukových programech. Území je zde doplněno i o významné krajinnotvorné prvky, jako jsou Boží muka či křížek.

Pohled do sadu přes pole na Zubrnice, který by se mohl stát součástí návštěvnického okruhu „Historická vesnice“, 2017 (foto J. Ledvinková, fotoarchiv MvP Zubrnice)

V dnešní době, kdy začíná lidskou populaci trápit sucho v krajině a špatné prognózy nás obklopují ze všech stran, nabývá krajina údolí Lučního potoka dalších rozměrů. Jak se dá hospodařit s vodou v krajině, již museli znát také mlynáři, kteří si zajišťovali dostatek vody pro svá vodní kola. Vždyť na délce přibližně jednoho kilometru Lučního potoka, který prochází areálem MvPZ, se nacházelo hned pět mlýnů! Hospodařit s vodou znamenalo logicky propojit náhony, odtokové kanály a přepady tak, aby voda nechyběla ani v Lučním potoce nebo sousedovi!

Ukázkové pole s výběrem plodin, 2018, (foto J. Ledvinková, fotoarchiv MvP Zubrnice)

**Předzahrádka u zemědělské usedlosti
čp. 61 na zubnické návsi, 2019, (foto
J. Ledvinková, fotoarchiv MvP Zubrnice)**

Většina pozemků zařazených do oblasti „III“ je udržována díky pachtům místních farmářů. Plochy v rámci svých možností postupně zpřístupňujeme návštěvníkům. Již v současné době zde prochází obecní naučná stezka *Luční potok*. Vzhledem k tomu, že příznivci železnice v poslední době velmi pokročili s opravou trati a chystají se jí v nejbližší době vozit návštěvníky až na hranici areálu MvPZ, musíme velmi rychle zareagovat i my a přes tuto část areálu vyznačit stezku. Je třeba zajistit, aby zde lidé nebloudili, ale abychom je vhodně navedli zpět do intravilánu obce. Na místě se nacházejí zbytky starých mlýnů, a proto máme v plánu vybudovat naučnou stezku věnovanou historii mlynářství v Zubrnici.

Do oblasti „s“ byly zařazeny pozemky, na které nám v současnosti nezbyvá mnoho sil, ale jsou velkým potenciálem pro další rozvoj MvPZ. Louky jsou propachtovány a na zbylých plochách předvádí prozatím své umění příroda.

Plánem je, abychom na získaném území demonstrovali hospodaření místních sedláků z období druhé poloviny 19. až do začátku 20. století.

Neoplocený areál muzea v přírodě s sebou přináší specifika v péči o kulturní krajinu. Už jenom

z principu věci, kdy na území, o které se dříve dělilo několik sedláků, v současnosti hospodaří pouze dva lidé muzea (a to fyzicky vlastně pouze jeden dle koncepce druhého) a tři najatí farmáři na sekání luk. Sedlák se o svoji část krajiny staral trvale udržitelně, protože potřeboval, aby mu poskytovala obživu. Tento pocit v „muzejní krajině“ může chybět. Navíc je krajina prostupná pro volně žijící zvěř. Stádo divokých prasat vyhledává čerstvě posekanou louku, zejména v pozdním létě, a neustále vedeme boje také se spárkatou zvěří o novou výsadbu ovocných stromů. Přesto je jasné, že právě takováto krajina má své kouzlo a návštěvníky neomezuje v jejich pohybu, ale naopak může jim být vzorem při péči o vlastní okolí, kde bydlí.

Snad jsem vás naladila k tomu, abyste přijeli do Českého středohoří a poznali jeho historii i současnost.

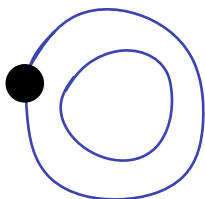
**Bylinková zahrádka při usedlosti čp. 61,
2019, (foto J. Ledvinková, fotoarchiv MvP
Zubrnice)**

LITERATURA

AOPK Správa CHKO České středohoří. Rozbory CHKO České středohoří. In: *Plán péče CHKO České středohoří na období 2015–2024*. Litoměřice, 2015.

JANČÁREK, Petr. *Zubrnice v 19. století*. Ústí nad Labem: NPÚ Soubor lidové architektury Zubrnice, 2018.

NOVÁK, Jan. *Co rostlo u babičky v zahradě: Tradiční odrůdy*. Knižní klub, 2013.

Tvorba a prezentácia nových expozícií v Múzeu ľudovej architektúry pod hradom Ľubovňa

Mgr. Dušan Janický – Mgr. Barbora Šumská

Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni
dusan.janicky@hradlubovna.sk

Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni tvoria dve samostatné expozície, hrad Ľubovňa a Múzeum ľudovej architektúry, ktoré prezentujú históriu, architektúru a spôsob života v etnicky zmiešanom regióne.

Dnes sa už nevie, kedy vznikla myšlienka vybudovať múzeum ľudovej architektúry v Starej Ľubovni. Zrejme sú však okolnosti, ktoré podnietili prvé kroky pri záchrane najvzácnejších skvostov ľudového staviteľstva severnej časti Spiša.

Okres Stará Ľubovňa sa vyznačuje zastúpením prejavov hmotnej a duchovnej kultúry štyroch národností a etnických skupín, ktoré boli až do poslednej doby pomerne dobre zachované, pretože k výraznému ekonomickému rozvoju došlo na tomto území až po oslobodení. V súčasnosti sme však svedkami dynamického rozvoja a výstavby nášho vidieka, čo vedie k odstraňovaniu a prebudovaniu všetkého, čo nezodpovedá potrebám doby. Preto je jedným možným spôsobom záchranu vzácných objektov ľudového staviteľstva budovanie múzea ľudovej architektúry.

Múzeum ľudovej architektúry je špecifické svojou polohou, nachádza sa pod hradom Ľubovňa. Myšlienkou výstavby múzea sa začal zaoberať začiatkom 70. rokov riaditeľ múzea Andrej Čepiáš. Lokalita pod hradom Ľubovňa bola zvolená zámerne ako miesto, kde bude môcť návštevník vidieť protiklad života šľachticov a chudobných poddaných. Hoci išlo čiastočne aj o ideologický

zámer, s odstupom času môžeme povedať, že to bola dobrá voľba a Múzeum v prírode pod hradom tvorí unikátne spojenie s atmosférou, ktorá láka mnohých turistov. V roku 1975 realizoval tím odborníkov z Katedry urbanizmu a územného plánovania výskum ľudovej architektúry území okresu Stará Ľubovňa a spracoval koncepciu, na základe ktorej začala výstavba múzea, pričom jej prvú etapu ukončili v roku 1984. Pôvodná koncepcia bola v spolupráci s odborníkmi a zástupcami zriaďovateľa v roku 1997 prehodnotená a ďalší postup jej výstavby vypracoval Juraj Langer.¹ Z historického hľadiska a aj v súčasnosti je Spiš etnicky zmiešaným regiónom. Keďže územie Spiša je výrazne geograficky členené aj pôvodné osídlenie sa spája so špecifikami súvisiacimi s horskými oblasťami. Ako uvádza Karol Pieta, horské obyvateľstvo sa vyznačuje silným tradicionalizmom a horské oblasti poskytujú ochranu pre malé etnické skupiny, ktoré by v nižších oblastiach podľahli buď silnejšiemu susedom alebo by splynuli s vyspelejšou kultúrou. Na druhej strane však diaľkové komunikačné línie cez Karpaty vytvárali vhodné prostredie pre vznik sídlisk so značným hospodárskym a informačným

¹ PAVELČÍKOVÁ, Monika. Dejiny a súčasnosť múzea v Starej Ľubovni. In: ŠTEVÍK, Miroslav. *Pamätnica k 50. výročiu vzniku múzea v Starej Ľubovni*. Stará Ľubovňa: Ľubovnianske múzeum, 2006. s. 9–13.

potenciálom.² Územie, ktoré múzeum mapuje, je v blízkosti hraníc, spoločne tu vedľa seba žili Slováci, Rusíni, Spišskí Nemci, Poliaci, Goralí, Židia a Rómovia. Tomu sa prispôsobuje aj zastúpenie objektov, v múzeu je 30 originálnych objektov, ktoré pochádzajú zo slovenského, rusínskeho a goralského prostredia, ide hlavne o drevené obytné domy z 19. a 20. st. pochádzajúce z obcí Litmanová, Veľká Lesná, Jarabina, Jakubany, Údol, Kremná, Kamienka a dom z Veľkého Lipníka. Jednotlivé etnické skupiny sa od seba odlišovali z časti prostredníctvom architektúry, spôsobom stavby a umiestnenia domu a hospodárskych stavieb, ale aj nárečím, zvykmi, odievaním a aj spôsobom obživy. V obytných domoch sú prezentované podľa oblasti, z ktorej dom pochádza, predmety, zvyky a príbehy ich majiteľov. Jednotlivé expozície sa zameriavajú na zvyky a obyčaje kalendárneho či rodinného zvykoslovía, napríklad Veľkú noc alebo Vianoce a udalosti zo života rodiny ako narodenie dieťaťa, svadba či smrť. Keďže súčasný návštevník hľadá v múzeu nie len vystavené predmety, ale aj príbehy a zážitky, múzeum reaguje na tieto požiadavky a vhodnou formou prostredníctvom programových aktivít, ktoré prezentujú kultúru jednotlivých etnických regiónov sa snaží túto potrebu naplňovať. Organizujeme podujatia, programy, vzdelávacie aktivity a workshopy tradičných remesiel a prípravy tradičných lokálnych jedál, ukážky poľnohospodárskych prác. V spolupráci s miestnymi folklórnymi súborami organizujeme podujatia zamerané na

Ľubovniansky hrad, 2015

prezentáciu rodinného a výročného zvykoslovía. Nechýba ani prezentácia chovu hospodárskych zvierat. V rámci vzdelávacej a kultúrno-výchovnej činnosti múzea sa zameriavame hlavne na deti základných škôl, špeciálne pre ktoré máme počas roka niekoľko programov. Každoročne pripravujeme aj sezónne výstavy zamerané na prezentáciu zbierkových predmetov z vlastného zbierkového fondu múzea.

Múzeá v prírode vo všeobecnosti majú za úlohu zachovávať kultúrne dedičstvo konkrétnych regiónov. Expozičnou a výstavnou činnosťou a výchovno-vzdelávacími aktivitami ponúkajú obraz o materiálnej a duchovnej kultúre ľudí žijúcich na určitom území, tým majú možnosť prekonávať stereotypy a často krát aj predsudky spôsobené nevedomosťou, neznalosťou alebo mylnými informáciami. Aby to bolo možné v čo najlepšej miere, je potrebné rozširovať a využívať naplno potenciál múzea a prispôbovať nástroje propagácie ľudovej kultúry súčasným potrebám návštevníkov. Z tohto pohľadu je veľmi dôležitá komunikácia múzea s vonkajším prostredím – marketing a zároveň aj správne nastavená vnútorná organizácia – manažment. Pojem kultúrny kapitál, ktorý používa Ladislav Kesner, zahŕňa kultúrne hodnoty ako estetické, symbolické, historické a duchovné, spolu s hodnotami ekonomickými. Ide o teoretický model a východisko pre prax ako budovať a riadiť múzeá. Hovorí, že cieľom kultúrneho manažmentu a marketingu by malo byť zhodnocovanie a rozvoj kultúrneho kapitálu, ktorý daná pamiatka, zbierka alebo lokalita predstavuje – v prospech jeho vlastníkov a širšej

2_Pieta, Karol. Spiš vo včasnej dobe dejinnej. In: *Terra Scepusiensis: Stav bádania o dejinách Spiša*. Levoča a Wrocław: Lúč, 2003, s. 149–150.

**Expozícia
Janka Lazoríka
v hospodárskom
trakte z Ruskej
Vole, 2013**

verejnosti a jeho budovanie na udržateľnom princípe.³ Aby sme docielili trvalý rozvoj kultúrneho dedičstva musíme zvoliť multidisciplinárny prístup. Je potrebné vytváranie nových pracovných miest, ale zároveň rešpektovanie toho čo ostalo z minulosti, dosiahnuť ekonomický prospech za cenu kultúrneho ochudobnenia nemá cenu. Preto sa zdôrazňuje hlavne etický prístup spojený so vzdelávacími aktivitami.⁴ Produktom múzea sú expozície, výstavy, prehliadky, prednášky, workshopy a ďalšie vedľajšie aktivity a programy, ale je nevyhnutné si uvedomiť, že návštevník si vstupenkou nekupuje expozíciu, vystavený exponát alebo historický objekt, ale len prístup k nemu. Pre návštevníka je teda základným produktom zážitok, ktorý návštevou získa, len ten môže ďalej viesť aj k nadobudnutiu informácií, znalostí a schopností.⁵ Tieto metódy sa snažíme uplatňovať aj pri tvorbe plánov jednotlivých podujatí a programov, scenárov nových expozícií alebo výstavby ďalších objektov v Múzeu ľudovej architektúry pod hradom Ľubovňa. V uplynulých

siedmich rokoch je pre nás kľúčové prepájať výstavbu nových objektov a tvorbu nových expozícií s edukáciou návštevníkov založenou na zážitkoch a emóciách.

V roku 2013 Ľubovnianske múzeum začalo po konzultáciách s Jurajom Langerom výstavbu slovenskej ulice. Postavil sa hospodársky trakt, dve drevenice a jeden sypanec ako reakcia na Langerovu koncepciu z roku 1997. Tieto prírastky úspešne postavené v areáli múzea navyšujú jeho kultúrnu hodnotu a rozširujú obzory využitia pre širokú a odbornú verejnosť.

Ako prvý sa postavil hospodársky trakt z Ruskej Vole. Je to stavba s obdĺžnikovým pôdorysom, trojpriestorová, slúžiaca k hospodárskym účelom stredného roľníka. V rámci usadlosti bola umiestnená priečne na konci dvora a oddeľovala komunikačný priestor – dvor od záhrady, ktorá pokračovala za stodolou po koniec usadlosti. Stavba má symetrický pôdorys. V centre je naprieč priechodný priestor – stodola, ktorý bol na obidvoch protiláhlych stranách uzavretý doskovými dvojkrídlovými vrátami. Tie sa dokorán otvárali, keď do priestoru pritiahli veľký rebrinový voz vysoko naložený obilím alebo senom. V rámci jedného krídla vrát je vyrezaný otvor pre menšie doskové dvere, ktorými vchádzali do priestoru osoby. V stodole sú v súčasnosti vystavené zbierkové predmety – poľnohospodárske zariadenia ako mláčačka, stabilný motor k mláčačke, letné sane na zväžanie obilia či rezačka na slamu. Na ľavej strane od centrálnej časti je umiestnená maštal' pre dobytok, kone, ošpané, hydinu.

3_KESNER, Ladislav. *Marketing a management múzeí a památek*. Praha: Grada Publishing, 2005. 304 s.

4_ *Z okraja do stredu : Príspevok do diskusie o kultúre a rozvoji v Európe*. s. 212. Ministerstvo kultúry SR, 2004. [online] [cit. 17.8.2013] Dostupné na internete: http://www.radaeuropy.sk/swift_data/source/dokumenty/ikre/publikacie/dokumenty/Z%20okraja%20do%20stredy.pdf

5_KESNER, Ladislav. *Marketing a management múzeí a památek*. Praha: Grada Publishing, 2005. 304 s.

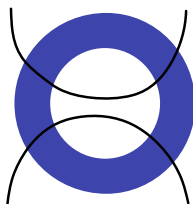
V pozdĺžnom priečelí maštale sú umiestnené jednokrídlové doskové samostatné vchodové dvere a na ich obidvoch stranách dve malé okienka. V súčasnej dobe je v maštali inštalovaná stála expozícia zdobených drevených stropných trámov, tzv. tragárov, ktoré sa do zbierok Lubovnianskeho múzea dostali predovšetkým zásluhou významného zberateľa a etnografa Jána Lazoríka.

Drevo bolo jedným z prvých materiálov, ktoré človek začal používať. V priebehu celých tisícročí ľudskej kultúry a civilizácie nadobudlo drevo postupne taký význam, že jeho dôležitosť pre človeka sa nedá porovnávať so žiadnym iným materiálom. Starobylé čínske umenie, ktoré učí, ako usporiadať predmety okolo nás, aby sme dosiahli harmóniu v priestore a v duši, pokladá drevo za jeden z piatich základných prvkov – symbolizuje jaro, rast a život.

Tradičná ručná drevárska výroba bola podmienená predovšetkým funkčnosťou, preto medzi výrobkami z dreva nachádzame predmety

Hospodársky trakt Ruská Voľa, 2013

jednoduché, na ktorých bol urobený minimálny zásah a tiež predmety so zložitou výrobou technológiou a náročnou konštrukčnou skladbou. Človek spracovával takmer všetky druhy lesných a ovocných drevín.

Kultovú a magickú funkciu mal prostredný stropný trám *tragár*, *meštegrenda*, *sosromb*, ktorý zabráňoval nadmernému priehybu stropných trámov a prenášal časť tlaku stropnej konštrukcie. Centrum tohto trámu zdobili tesári už pri stavbe domu nápismi a rezbami, v ktorých sa zachovali prvky starého ornamentu, emblémy krížov, solárne motívy, dátum výstavby domu, meno fundátora a pod. Nápisy boli v nárečí alebo úradnom jazyku, napr.: „*Žehnaj Pane Bože tento dom a všetci v nim prebývajúci Fundoval Štefan Čenscak 1909*“ Stredný stropný trám plnil v predstavách ľudí významnú magickú a ochrannú funkciu, požehnávali pod ním mladý pár pred odchodom na sobáš. Mladej neveste počas svadby pod týmto trámom snímali veniec z hlavy a začepčili ju. Človek sa pred ďalekou cestou prežehnal a pomodlil pod stropným trámom. Dieťa po návrate z krstu položili pod stredový stropný trám, rovnako tam prinášali ťažko rodiacu ženu a ťažko umierajúceho človeka, čo im malo pomôcť.

Po odporúčaní Pamiatkového úradu Prešov uskutočnilo Lubovnianske múzeum v roku 2014 transfer drevenice z Veľkého Lipníka č. 100, ktorá je v súčasnosti najstaršou drevenicou v areáli múzea. Pridanou hodnotou bol aj príbeh obyvateľov drevenice a taktiež v akom stave sa našiel interiér.

Drevený domček patril Šugovcom, súrodencom Kataríne a Vasilovi. Tento domček bol pôvodne jednotraktový, čo znamená, že k obytnej časti domu v pozdĺžnej osi bola pristavená maštaľ a podšopa. Dom bol podľa vročenia na izbovom strednom stropnom tráme postavený v roku 1885. Je postavený z dreva ihličnatých stromov podľa miestnej stavebnej tradície.

Majiteľka Katarína Šugová odišla z domu v pokročilej starobe a zanechala všetko na pôvodnom mieste, na stole modlitebnú knižku a ruženec. Šugovci mali v obci prímenie – Lancigeriovci, ktoré môže byť odvodené od starších majiteľov tejto usadlosti. Takže Katarínu nazývali Katryna Lancigerjová alebo teta Lancigerjová a Vasilľa volali Vasko Lancigerij.

Katarína sa narodila 3. marca 1915 a Vasiľ 25. marca 1909 vo Veľkom Lipníku rodičom Jánovi Šugovi a Márii rod. Labovskej.

Obidvaja súrodenci boli slobodní. O Katarínu mal záujem chudobný pastier dobytká Ignac Polakevič, ktorý pochádzal z Poľska. Keďže bol chudobný, matka Mária jej nedala súhlas vydať sa za tohto mládenca, preto Katarína zostala celý život slobodná. Rovnaký osud postihol aj jej brata Vasiľa, ktorý bol už zasnúbený, *zruko- vaný* s miestnou dievčinou Katarínou, ale rodičia sobáš nedovolili. Katryna vraj v spomienkach na rodičov raz povedala, *žeby mojich rodyčov zato zemľa vyrutyla*". Pocit majetnosti ich rodičom dodávali peniaze, ktoré prichádzali od príbuzných z Ameriky, ktorých fotografie v rámoch boli zavesené v izbe pod stropom.

Po smrti rodičov sa obidvaja súrodenci Vasiľ a Katarína živili ako roľníci. Keď nestačili polia sami obrábať, najímali si pomocníkov z miestnych obyvateľov. Vasko choval pekné voly, vraj ľem ša *tak blyščali*. Vasiľ nečakane ochorel a na následky choroby v roku 1963 zomrel vo veku 54 rokov. Bol to parádny mládenec, v dedine na neho spomínajú, že nosil červené vysoké čizmy, ktoré si priniesol z droťárskej vandrovky v Maďarsku. Sprevádzal nesmelých mládencov na pytačkách a vyberal im pekné dievky za ženy. Keď zomrel, do truhly ho sestra vyparádila ako mládenca. Obula mu červené čizmy. V dedine bolo zvykom, že truhlu slobodného mládenca, aj keď zomrel v staršom veku, niesli na cintorín slobodné dievky.

Teta Katryna po smrti svojho brata zostala žiť v domčeku celkom sama. Živila ju jedna kravička a jedna rolička v briežku nad jej domom Na bani. Hnoj spod kravičky z maštale vynášala na chrbte v koši hore brehom a späť znášala plodiny, ktoré sa jej na roli urodili. Spoločnosť jej robili mačky, *kociky* ich volala, ktoré do domu vpúšťala cez malý otvor vyrezaný vo vchodových dverách. Bola to žena vyššej, útlej postavy s veselou povahou. Odtvdy čo jej zomrel brat Vasiľ, si ju ľudia pamätajú stále v čiernom oblečení. V nedeľu kráčala na liturgiu do cerkvi medzi poslednými. Počas liturgie stála iba pod vežou a medzi prvými odchádzala domov. Keď už bola staručká, nevládna, sedela skrčená na prahu domu a vedľa nej jej spoločníci, *kotky*. Príbuzní Čarnotovci si ju vzali k sebe a starali sa o ňu viac ako 15 rokov,

až do smrti. Stará teta Katryna už väčšinou len ležala v posteli a pri nej fľaštička pálenky. Celý život si po trošku vypila na zdravie. Upila z fľaše, prepláchla ústa a prehltila. Hovorila, že má v hrdle reumu, tak si ho musí zohriať. Často sa pýtala na svoj dom otázku: *stojit chyža?* A prikazovala: *„Dajte Mani 100 korún nech kúpi kobasy a dá koci- kom, bo mi chraňať dom od myšoch.“* V tom čase denne od 7 hod. rannej až do 22 hod. večer mala zapnuté rádio a počúvala správy, piesne a hudbu. Večer pred spaním sa prihovárala redaktorom v rádiu *„Bože Vám zaplať, že ste mi tak cilyj deň šumni hrali i špivali.“*

Bola pripravená aj na smrť a na všetko čo nasledovalo po nej. Sama si pripravila oblečenie do truhly – bielu košelu s tkanými a vyšívanými manžetami, *opliča s majketami*, biely sveter, šatku na hlavu a zásteru, a k tomu sukňu s hráškova- ným vzorom, *s horoškami*. V modlitebnej knižke, kde je text k svätej omši, mala vložený obrázok a priala si, aby jej tam po úmrtí vložili palec, aby potom na druhom svete v knižke nehládala modlitby. Aj keď mala 91 rokov priala si, aby jej truhlu niesli slobodní mládenci. K jej hrobu na miestnom cintoríne sa ide veľmi strmo, preto sa smiala, že mládencom ešte priťaží *„Aj keď som skora a košť, ja ša jim ešči zaprú“*. Zomrela v máji v roku 2006.

Domček a usadlosť zostali opustené, zapadli prachom, obalili sa pavučinou a zarástli trávou a aj *kotky* sa odsťahovali. Až domček navštívili múzejníci zo Starej Ľubovne a on začal spomienkami ožívať...

Pri zariaďovaní expozície múzejníci kládli dôraz na to, aby bola drevenica zariadená tak, ako ju majiteľka po svojom odchode k príbuzným zanechala. V expozícii si návštevníci môžu prečítať aj príbeh jej obyvateľov, čo im ponúka možnosť v myšlienkach sa vrátiť do čias minulých a predstaviť si život v nej.

V roku 2016 sa podarilo múzeu postaviť dreve- nicu z obce Údol a v roku 2017 sypanec z obce Hromoš, ktoré pár rokov ležali prikryté na sklád- ke v očakávaní vzkriesenia. V sypanci z obce Hromoš je v súčasnosti inštalovaná expozícia spracovania ľanu, kde sú vystavené predmety zo zbierkového fondu múzea. Drevenica č. 104 z obce Údol je využívaná na interaktívne tvorivé dielne. Návštevníci a školské zázjazy si môžu vyskúšať tkanie na krosnách, k dispozícii sú aj

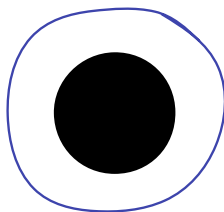

**Remeslá
v skanzene,
2014**

predmety určené na spracovanie ľanu, ktoré boli vyrobené a zakúpené vďaka finančnej dotácii Fondu na podporu umenia a využívame ich počas workshopov. Interiér drevenice slúži aj na realizáciu workshopov zameraných na prípravu tradičných jedál.

Zo súčasnej spoločenskej situácie a odborných diskusií vyplýva nutnosť vytvárania podmienok na prístup ku kultúrnemu dedičstvu pre znevýhodnené skupiny obyvateľstva. Ľubovnianske múzeum na tieto požiadavky reaguje a okrem všeobecných a odborných informácií pre širokú verejnosť sa snaží svoje poslanie pretlmočiť aj marginalizovaným skupinám. Vytváranie debarierizovaných expozícií, ktoré sú súčasťou spoločných výstavných priestorov múzea, prebehlo v niekoľkých etapách. Pre zrakovo postihnutých návštevníkov boli vytvorené vodiace línie na pohyb po vymedzenom priestore, sprievodca v Braillovom písme, trojrozmerné modely objektov a haptická expozícia. Pre skupinu so sluchovým postihnutím bola zvolená forma sprístupňovania prostredníctvom moderných technológií. Virtuálny sprievodca v posunkovej reči obsahuje pretlmočený sprievodný text po múzeu. Bežnou súčasťou prehliadky Ľubovnianskeho múzea počas letnej turistickej sezóny sú aj vystúpenia sokoliarov. Výsledkom spolupráce s nimi je projekt Sokolarstvo ako *aves terapia*. Začleňovanie debarierizačných prvkov do expozícií múzea zároveň poskytuje informácie o marginalizovaných skupinách širokej verejnosti, čo prispieva k ich

integrácii. Vzdelávacia a kultúrno-výchovná činnosť je jedna z hlavných možností ako prispievať k formovaniu návštevníkov. Sprístupňovanie expozícií pre rôzne skupiny obyvateľstva, pôsobí edukačne aj na väčšinového návštevníka. Práve v poznávaní iných v interakcii so skupinami, ktoré sú nám odlišné, obohacujeme samých seba. Ak by sa múzeum nesnažilo a nevytváralo aktivity smerom k potrebám návštevníkov a venovalo sa len odbornej činnosti samo pre seba, túto dôležitú úlohu by nenaplnilo.

Možné ideje vzniku muzea v přírodě na Znojemsku

Mgr. Eliška Leisserová – Mgr. Bc. Klára Nádaská

Ústav evropské etnologie FF MU Brno

Leisserova@mail.muni.cz

343577@mail.muni.cz

Znojemsko je oblastí, kde doposud chybí muzeum v přírodě, které by dokumentovalo stavitelství a život obyvatel venkova. Proto se tímto příspěvkem snažíme podnítit debatu o možnosti revitalizace pohraničí právě upozorněním na vybraná specifika tohoto regionu, které by nově založené muzeum v přírodě mohlo obsáhnout. Cílem však není poukázat na další velmi aktuální otázky spjaté s právní legislativou a způsoby financování, jež by při vzniku muzea tohoto typu přirozeně následovaly.

Znojemsko je nutné přesně definovat vzhledem k rajonizaci Moravy a jejím etnografickým regionům, leží totiž na pomezí dvou národopisných oblastí. Tou první je Podhorácko a přilehlé Horácké Dolsko, které patřilo k oblastem s trvalým českým osídlením.¹ Druhá oblast, jež nás bude zajímat, je Podyjí. Oproti Podhorácku bylo již od 13. století kolonizováno německým etnikem a až do konce druhé světové války patřilo k regionům s převažujícím německy mluvícím obyvatelstvem. Dále zde převládalo jako způsob obživy zemědělství a pěstování vinné révy, na čemž se pokusíme postavit i argumenty, proč by měl tento způsob obživy být zmíněn i s případným vznikem muzea v přírodě. Tato část Podyjí byla vybrána jako exemplární příklad novoosídlené oblasti, kde po vysídlení německy mluvící etnografické

skupiny Podyjanů byla zpřetrhána místní lidová kultura. Tuto lokalitu osídlovali obyvatelé z vnitrozemí z různých etnograficky svébytných regionů (např. Slovácko, Valašsko), ale taktéž reemigranti ze zahraničí, například z bývalé Jugoslávie či volyňští Češi.

Před vysídlením disponovala tato vinorodá krajina svojí etnografickou skupinou nazývanou exoetnonymem *Thayaner*, případně *deutsche Österreicher*, skupina sama sebe označovala endoetnonymem *Südmährer*.² Až v důsledku dějinných zvratů ve 20. století se začalo používat označení *sudetští Němci*,³ a to pro všechny německy mluvící obyvatele v českých zemích, navíc tato část Znojemska patřila za druhé světové války k Dolnímu Podunají (*Niederdonau*). Oproti jiným vinařským podoblastem na Moravě je pro současné novoosídlené Znojemsko stále těžké definovat, čím by se měli při revitalizaci lidové kultury inspirovat.⁴ I když není cílem pří-

2_JEŘÁBEK, Richard. Etnické a etnografické oblasti. In: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská. Země a lid*. Nová řada. Svazek 10. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000, s. 11.

3_Tento výraz je značně rozporuplný. Až v souvislosti s nacistickou propagandou se stal plošně užívaným, a to kvůli Sudetendeutsche Partei ve 30. letech 20. století.

4_Např. při rekonstrukci kroje se etnologové odvolávají na Podhorácko, či Horácké Dolsko, což ale mnozí novoosídlenci nechťejí akceptovat.

1_MACHŮDA, Jiří. *Tradiční strava na Znojemsku a v dolnorakouském přístřihání*. Znojmo: Jihomoravské muzeum, 2015, s. 5.

Zemní lisovna v Božicích, 2016
(foto E. Leisserová)

spěvku paušalizovat, během terénních výzkumů se zjišťuje, že nejoblíbenější jsou inspirace ze Slovácka, přesněji z Podluží. Například když byla osídlena určitá obec obyvateli Slovácka, dodnes jsou zde relikty přesídlení, ať už se jedná o oblibu slováckých bohatě zdobených lidových oděvů, či písňového folkloru. Samozřejmě ale nesmíme podcenit vliv masové kultury, ve které se tyto reálie a stereotypy o folkloru celé jižní Moravy prezentují. Dále se dá říci, že je upřednostněna vždy jihovýchodní část Moravy před tou jihozápadní, kde se nachází již zmíněné Znojemsko. Je také diskutabilní, jak se projevuje ztotožnění se svým přesídleným regionem u novoosídlenců z Valašska a reemigrantů ze zahraničí. V souvislosti s lidovým stavitelstvím se dostáváme k problémům, které jsou tudíž velmi komplexní a stojí za zamyšlení. Je naše odborná veřejnost připravena na debatu, jak by se mohli novoosídlenci ztotožnit s kulturní krajinou a jím občas vzdálenou vesnickou stavební kulturou Podyjanů a nebo prezentovat jim často bližší sousední etnografické regiony, a tím celou oblast (pouze) více homogenizovat? Samozřejmě byly mnohé stavební postupy a tradice stejné po celé Moravě, nás ale zajímají specifika, kterými se Znojemsko dodnes může odlišit.

Projevy místní lidové kultury se mimo jiné odrážejí v lidovém stavitelství.⁵ Lidové stavby jsou „bohatou databankou informací o způsobu života našich předků.“⁶

Pro celé Znojemsko je známý dyjsko-svratecký dům, představující lokální dobovou formu pomoravsko-panonského lidového domu na Moravě. Charakteristickým znakem je přízemní obydlí z (ne)pálených cihel, krytá sedlová střecha a trojdílný komorový půdorys.⁷

Pro účely tohoto příspěvku vycházíme až z triviální premisy, která by ale neměla být znevážena, že bývalí i současní obyvatelé Znojemska mají k pěstování vinné révy blízko, a proto by se tato skutečnost mohla odrazit i v případném výběru lidových staveb.⁸ Nejde přitom o téměř preromantickou ideu, která upřednostňovala dobu předindustriální, ale je třeba vycházet z nejčastějšího způsobu obživy tehdejších a v menší míře i současných obyvatel.⁹ Objekty spjaté s vinařskou kulturou pojmenoval Václav Frolec jako *vinohradnické stavby*.¹⁰ Primárně se jedná

5_Termín lidové stavitelství je v rámci problematiky vinohradnických staveb upřednostněno před používáním pojmu lidová architektura. Vinohradnické stavby více odpovídají vymezení v rámci lidového stavitelství. Východiskem pro tuto tezi byla studie Richarda Jeřábka, který se nevyhýbal propojit argumentační logiku svých výpovědí se sémantickou stránkou jazyka, s čímž byl v etnologii více než průkopnický. Viz: Jeřábek, Richard. *Lidová architektura nebo lidové stavitelství*. In: *Lidové stavitelstvo v karpatské oblasti*. Bratislava: Veda, s. 23–37.

6_LANGER, Jiří. *Evropská muzea v přírodě*. Praha: Baset, 2005, s. 9–10.

7_FROLEC, Václav, VAŘEKA, Josef a MRUŠKOVIČ, Štefan. *Lidová architektura*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1983. s. 46.

8_O této problematice pojednává sborník z konference s názvem *Vliv vinařství, chmelařství a sadařství na charakter vesnických sídel a lidových staveb*, 2006.

9_ŠTIKA, Jaroslav. *Československá muzea v přírodě*. Martin: Osveta, 1989, s. 5.

10_FROLEC, Václav. *Vinohradnické stavby na Slovácku*. Brno: Grafia, 1966, s. 12.

Pískovcový sklep v Novém Šaldorfě-Sedlešovicích, 2018 (foto J. Leisser)

především o sklepy a lisovny, druhotně sem byly zahrnuty dle Frolcovy typologie objekty nacházející se ve vinohradech, například primitivní přístřešky, studně, kříže a kapličky.

*„Vinohradnické stavby slouží hlavně jako prostor, v němž se víno zpracovává a ukládá. První funkci mají především lisovny, druhou sklepy. Často dochází ke kombinaci uvedených funkcí a k využívání těchto staveb k jiným účelům.“*¹¹

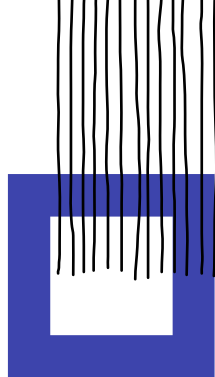
Na Znojemsku najdeme pro jiné oblasti méně časté pískovcové sklepy, které se nacházejí např. v Novém Šaldorfě-Sedlešovicích, Dobšicích nebo Božicích a navazují na přízemní lisovny.¹² Velmi zajímavé jsou soubory stodol, které sloužily jako lisovny a často doprovázely sklep s valenou klenbou. Takovým příkladem je ke Znojmu přidružená obec Popice, kde je většina stodol v dezolátním

stavu a pouze výjimky jsou celkem zdařile zrevitalizovány a slouží jako výrobní vína.¹³ Po celé vinorodé Moravě lze nalézt vinařské domy a tak tomu je i na Znojemsku, například v Dyjákovících a Hrušovanech nad Jevišovkou. Otázkou zůstává, jak by se tato stavební tradice mohla propojit se současností a jistým způsobem by mohlo dojít k interkulturní komunikaci mezi německými a českými obyvateli pohraničí, třeba i doplněné o příběhy vyhnání a osídlení.

13_Samostatnou kapitolou by mohly být stodoly z hliněných válkových cihel, které se nacházejí např. v obci Slup a jsou nadále devastovány, až dochází k jejich bourání.

¹¹_FROLEC, Václav. *Vinohradnické stavby na Slovácku*. Brno: Grafia, 1966, s. 7.

¹²_MATUSZKOVÁ, Jitka a KOVÁŘŮ, Věra. *Vinohradnické stavby na Moravě*. Brno: ERA Group, 2004, s. 248–280.

**Zrenovovaná stodola s výrobou vína
ve Znojmě-Popicích, majitel Antonín
Koníček, 2016 (foto E. Leisserová)**

LITERATURA

FROLEC, Václav. *Vinohradnické stavby na Slo-
vácku*. Brno: Grafia, 1966.

FROLEC, Václav, VAŘEKA, Josef a MRUŠKOVIČ,
Štefan. *Lidová architektura*. Praha: Státní nakla-
datelství technické literatury, 1983.

JEŘÁBEK, Richard. Lidová architektura nebo
lidové stavitelství. In: *Lidové stavitelstvo v kar-
patské oblasti*. Bratislava: Veda, 1974, s. 23–37.

JEŘÁBEK, Richard. Etnické a etnografické
oblasti. In: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda
moravská. Země a lid. Nová řada. Svazek 10*.
Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000.

LANGER, Jiří. *Evropská muzea v přírodě*. Praha:
Baset, 2005.

MAČUDA, Jiří. *Tradiční strava na Znojmsku
a v dolnorakouském příhraničí*. Znojmo: Jihomo-
ravské muzeum, 2015.

MATUSZKOVÁ, Jitka a KOVÁŘŮ, Věra. *Vinohrad-
nické stavby na Moravě*. Brno: ERA Group, 2004.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. Příspěvek k poznání
lidového domu na Znojmsku. *Český lid*. 1971,
58, s. 26–35.

ŠTIKA, Jaroslav. *Československá muzea v příro-
dě*. Martin: Osveta, 1989.

*Vliv vinařství, chmelařství a sadařství na charak-
ter vesnických sídel a lidových staveb*. Praha:
NPÚ, 2006.

Archaické formy tradičního obydlí

PhDr. Jiří Langer, CSc.

Valašské muzeum v přírodě
Rožnov pod Radhoštěm

Je zajímavé, že se na výzkumy genetických pro-
blémů obydlí slovanských zemí střední Evropy
zaměřovaly jen generace žijící do druhé třetiny
20. století.¹ Nejstarší zaznamenané stavby domů
užívaných k bydlení na původním místě v Evropě
s výjimkou mediteránních a severských oblastí
pocházely z 16. století.² V České republice to byl
například dům v Lučici (okr. Klatovy) datovaný
rokem 1556, měl dochovanou vysokou dýmnou
jizbu, rozsáhlou síň a patrovou komoru. I když
se stále obývané domy s podobnou archaickou
konstrukcí stavěné do poloviny 19. století (vzácné
i později) běžně dochovaly v mnohých horských
oblastech až do druhé třetiny 20. století (např. na
uherskobrodských Kopanicích či na Valašsku,
Těšínsku a v jejich slovenském pomezí), můžeme
se domnívat, že jde o kulturní relikv vygenerovaný
na našem území v období vrcholného středověku.
V nedávné době mne překvapilo setkání s pub-
likovanou Mánesovou skicou dýmného domu
z Valaské Belé (okr. Prievidza), kterou vytvořil
na svých potulkách po Slovensku, protože jsem
si téměř identický dům naskicoval v zimě roku
1958 na severním okraji jádra obce Štiavnik na
slovenském úpatí Javorníků. Tehdy jsem studo-
val materiály k diplomové práci v bytčanském
archivu a bydlel u jedné rodiny v Kolárovičích.

1_Viz příložená bibliografie

2_LANGER, Jiří. *Lidové stavby v Evropě*. Praha: Gra-
da Publishing, 2010, s. 187–274.; BOČKOVÁ, Helena
a LANGER, Jiří. Východní cesta mediteránních ino-
vací středoevropské lidové architektury. In: *Česká
etnologie 2000*. Praha: Etnologický ústav AV ČR,
2002, s. 83–104.

Byly to dva zimní mrazivé týdny a v neděli, kdy
se rodiny scházely (muži přes týden pracovali
většinou na stavbě Púchovské přehrady na Váhu),
jsem se vypravil v hlubokém sněhu poznávat
okolní obce. Mezi sezonními chlévy v houštinách
lesních polan (nakreslil jsem si jich tam tehdy ně-
kolik) jsem sešel do údolí a dostal se od severu až
k soustředěnému jádru vsi, která leží rozptýlená
v dlouhé severovýchodní dolině moravsko-slo-
venských Javorníků a klesá zpod jejich hřebene
na jihovýchod téměř až k Váhu. Znal jsem studie
Drahomíry Stránské a Aleny Plessingerové o stav-
bách slovenských vesnic pod Javorníky, proto
mne to prostředí magicky přitahovalo. Na sever
od kostela jsem našel jeden zajímavý dřevěný
dům. Velmi mne zaujal právě vysokou jizbou (je
to vidět zvenčí na trámové konstrukci), ale musel
jsem se rychle vracet, abych našel zpáteční cestu
závějemi ještě za světla.

Od té doby jsem se do těch míst dostal až mnohem
později. Bylo to v roce 1970, kdy jsem pracoval
v Krajském středisku památkové péče v Banské
Bystrici na revizi památkového fondu lidové
architektury, a to mimo jiné i v okresech Žilina
a Považská Bystrica. Ale ten dům tam už nestál.
Teprve nedávno se mi moje skica dostala znovu
do ruky a s překvapením jsem zjistil, jak je ta stav-
ba ze Štiavníka podobná kurloku, který si v roce
1854 nakreslil Josef Mánes ve Valaské Belé (pod
hřebeny jihovýchodní části Strážovských vrchů,
vysoko u cesty z lavy přes hřeben Homolky 906
n. m. a pak do údolí Nitry). Znal jsem tu rozsáhlou
obec, protože od té silnice, křížící celé pohoří
na sever mezi Váhem a údolím Rajčianky, jsem
v mládí prošel téměř všemi dědinami až po Žilinu.

V letech 1955–60 jsem procházel ze Strážnice na Oravu Púchovskou dolinou, kde mne upoutala v Záriečí-Mestečku skupina roubených domů s patrovou komorou. Podobné stávaly v obou Breznících Lednické doliny a ojedinelé i jinde v osadách Bílých Karpat po údolí Vlár. Pocházely vesměs z druhé třetiny 19. století a reprezentovaly již zanikající tradici někdejší architektury obydlí s vysokou jizbou, síní a patrovou komorou. Pozornost etnografů ve 20. století přitahovaly roubené domy s patrovými světničkami nebo jen komorami, avšak ty bývaly všeobecně rozšířené v mnohých městečkách a v obydlích fojtů či rychtářů některých vesnic v Čechách, na Moravě i na Slovensku. Proto vzbuzovaly pozornost etnografů například domy v Čičmanech. Ale genetický kvalitativní rozdíl vidím ve výšce jizby, která funkčně souvisí s dýmným provozem. Ta se také dědila (tradovala), takže jak na Valašku (např. některá fojstství nebo měšťanské domy ve Valašských Kloboukách, kde soukenický provoz vyžadující čistotu způsobil rychlejší modernizaci vytápění pouze tělem pece vyhřívané z kuchyně), tak třeba v jižních Čechách bylo možné najít ještě před 50 lety vysoké jizby, které zřejmě již nestačely pro dýmný provoz (nikdo po takovém nenašel

Dýmný dům z centra obce Štiavník okr. Žilina, který jsem si naskicoval v roce 1954

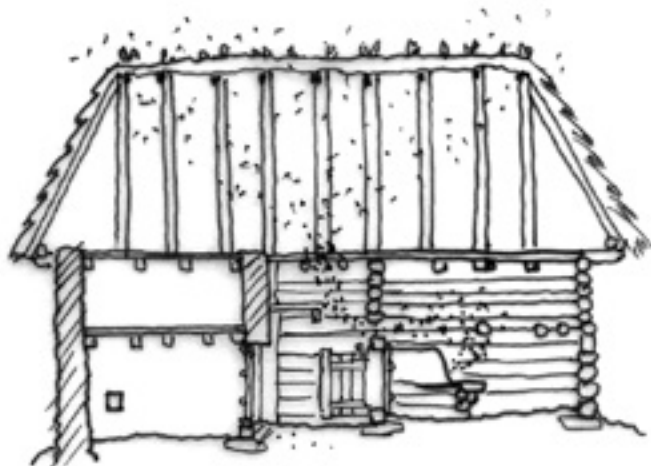
Dýmný dům z Valaské Belé (okr. Prievidza) ve Strážovských vrchách na Slovensku, podle kresby Josefa Mánesa (1820–1871), kterou zhotovil při pobytu v obci roku 1854. V domě žilo několik rodin potomků společného předka. Vařili na ohništi a chleba pekli v peci, ze které odcházel dým jen malými otvory bez oken, spávali však v komorách bez topeniště. (kresba J. Langer)

žádné stopy, tj. vrstvy dehtu bytí po čištění jen v puklinách trámů), tak jako to bývalo v některých oblastech Karpat na Slovensku. Proto zřejmě intuitivně Drahomíra Stránská směřovala své studenty právě do *obcí pod Javorníky*.

V případě Mánesovy dokumentace nejde o ojedinelý nále. O rozsahu rozšíření tohoto jevu ve zmíněném pohoří svědčí i další doklady. Při průzkumech pro základní seznam chráněných objektů v polovině 20. století památkáři našli podobnou stavbu s vysokou jizbou v obci Sverep na severozápadním okraji Strážovské vrchoviny, mezi povážskou obcí Beluša a městem Považská Bystrica (tehdy tudy ještě nevedla hlavní silnice/dálnice na Žilinu, jezděvalo se údolím Váhu přes Púchov) a obec leží v údolí vlevo od dnešní rychlostní silnice/dálnice Bratislava–Žilina.³ Tato stavba však zanikla dříve, než bylo možné učinit ochranná opatření památkářů pro její záchranu. S dalšími domy s podobnou konstrukcí jsem se ojedinelé setkával i dále k jihozápadu v Dolné i Horné Breznici, v Červeném Kameni a okolí. Je ale třeba odlišit regiony, ve kterých do druhé poloviny 20. století dožily stopy tradice kultury bydlení z období pozdního středověku od oblastí kolonizovaných sociálním přebytkem kulturně devastovaných společenských skupin, jako se to stávalo například v moravsko-slovenských Kopanicích. To platí i o horních částech vesnic slovenských údolí pod Javorníky, kde se některé ze sezonních pasteveckých staveb v 19. století začínaly měnit v dlouhodobě dočasná nebo stálá obydlí nejchudších rodin. Tam nešlo o vytváření sociálně- genetických forem obydlí, ale o výběr způsobů sociálně dostupných.

³ LANGER, Jiří. *Lidové stavby v České republice*.

Praha: Národní památkový ústav, územní pracoviště středních Čech, 2018.

**Dýmný dům z obce
Sverepec okr. Žilina
(kresba J. Langer)**

S dýmnými jizbami (ve 20. století upravenými na světnice pro bydlení) vyššími než běžných 220 cm se moje generace vzácně setkávala i jinde v českých zemích a jejich přeshraničním pomezí. Jedním z nejstarších pozorovatelů, který na tento jev upozornil, byl již Alois Jirásek (1851–1930), když popsal plaveckou hospodu v Živohošti na břehu Vltavy 24 km východně od Benešova, která měla dataci 1617 na průvlaku pod stropem. Cenné výzkumy Drahomíry Stránské v moravských a slezských Karpatech mne vedly také k poznávání původně dýmných domů, jaké po polovině 20. století byly již částečně upravené podle místních nároků na bydlení příslušné sociální vrstvy: například v Bukovci čp. 55 či v Ropici čp. 20 z roku 1721 na Těšínsku, v Riečnici (nad vodní nádrží Nová Bystrica) původní čp. 109 z roku 1740, mnohá obydlí známe z památkové rezervace v Čičmanech ve Strážovské vrchovině jižně od Žiliny aj. Jenomže žádná z těchto staveb už neměla ucelený soubor znaků středověké architektury včetně valbových střech. I výzkumy archeologů, které vyústily např. do rekonstrukce „organizovaného“ sídla Pfaffenschlag (severozápadně od Slavonic v okrese Jindřichův Hradec) zaniklého roku 1430 již u některých domů s vysokou dýmnou jizbou místo valby mají už malé štíty. Tato zjištění vedou k úvahám o potřebě nabízet tuto tematiku dalším generacím, aby se jí zabývaly i nadále! Podstatné změny ve struktuře bydlení v horských oblastech ovšem nastaly v 21. století proměnou horských usedlostí v rekreační dočasná obydlí tzv. chalupářů z měst, i když šlo často o potom-

ky tzv. původních obyvatel. Tento proces tam začínal již na konci 20. století, ale jen na okrajích zástavby soustředěné kolem kostelů a v dolních částech hlavních údolí nad nimi. Tehdy se ještě příliš neměnila stavební a přírodní struktura původních dvorů. Z toho vyplývají i rozdíly v rychlosti strukturálních proměn jak obydlí, tak jejich prostředí, a to v závislosti na sociálních poměrech uživatelů přírodní krajiny. Do toho vstupuje i legislativní ochrana přírody a ekonomické zájmy jejího využívání ze strany státu i regionálních podnikatelských subjektů a je třeba vnímat celý komplex těchto subjektů. Takže z tohoto hlediska se nám jeví všechny relikty hmotné lidové kultury jako stále vzácnější fenomén lidstva.

VÝVOJ OBYDLÍ SLOVANSKÝCH ZEMÍ STŘEDNÍ EVROPY – VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE

BAUMGARTEN, Karl: *Das deutsche Bauernhaus*. Akademie-Verlag: Berlin, 1980.

GSCHWENDT, M.: *Schweitzer Bauernhäuser*. Verlag Paul Haupt: Bern-Stuttgart, 1983.

PRAŽÁK, Vilém: Zur Frage der Entstehung der Stube und des Husflurs im tschechoslowakischen volkstümlichen Haus und ihre Beziehungen zum altslawischen und altfränkischen Haus. *Národopisný věstník československý*. 1966, 34, s. 49–63.

- CZAJKOWSKI, Jerzy. *Budownictwo ludowe Podkarpacia*. Sanok, 1977.
- CZAJKOWSKI, Jerzy. *Budownictwo ludowe w Karpatach w XVI-XIX w.* Źródła, komentarze. Sanok, 1988.
- DAVÍDEK, Václav. *Osídlení Těšínska Valachy*. Praha, 1940.
- DOBROWOLSKI, K. *Migracje woloskie na ziemiac h Polskich*. In: *Pamiętnik V. zjazdu polskich historyków w Warszawie*. Lwów, 1930.
- FROLEC, Václav. Kulturní vztahy v lidovém stavitelství v Karpatech. *Slovenský národopis*. 1968, 17, s. 169–201 (a další jeho rozsáhlá bibliografie).
- FROLEC, Václav. – VAŘEKA, Josef. *Lidová architektura*. *Encyklopedie*. Praha, 2007.
- CHOTEK, Karel. *Osídlení*. Československá vlastivěda II. Národopis. Praha, 1938, s. 141–147.
- KOVAČEVIČOVÁ, Soňa. Typy domov, národnosť, náboženstvo a zamestnanie v posledných dvoch storočiach na Slovensku. *Český lid*. 1967, 54, s. 99–105.
- KRAMAŘÍK, Jaroslav. K otázce etnicity domových typů. *Československá etnografie*. 1961, 9, s. 310–313.
- KRASSOWSKI, Witold. *Architektura drewniana w Polsce*. Warszawa, 1961.
- MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha, 1980.
- MJARTAN, Ján (ed.). *Lidové stavitelstvo v karpatskej oblasti*. Bratislava, 1974, s. 13–77.
- POKROPEK, Marian. *Budownictwo ludowe w Polsce*. Warszawa, 1976.
- PÖTTLER, Viktor. *Erlebte Baukultur*. Stübing bei Graz, 1989.
- SEBESTYÉN, Karl. *Des Ursprung des ungarischen Bauernhauses*. Budapesti, 1931.
- SCHEPERS, Josef. Mittelmeerländische Einflüsse in der Bau- und Wohnkultur des westlichen Europa. In: *Eurpäische Kulturverflechtungen im Bereich der volkstümliche Überlieferung*. Göttingen, 1967, s. 1–12.
- SCHIER, Bruno. *Hauslandschaften und Kulturbewegungen im östlichen Mitteleuropa*. Reichenberg, 1932.
- SIČYNSKI, Vladimír. *Dřevěné stavby v Karpatské oblasti*. Praha, 1940.
- SMETÁNKA, Zdeněk. K problematice trojdílného domu v Čechách a na Moravě v období vrcholného středověku. *Památky archeologické-suplementum*. 1994, 2, s. 117–138.
- STAHL, Paul. *Planurile caselor românești taranești*. Sibiu, 1958.
- STAHL, Paul. Éléments occidentaux, balcaniques et orientaux dans les constructions paysannes roumaines. In: *Études et documents balcaniques et méditerranéens*. 6. Paris, 1983, s. 106–137.
- ŠVECOVÁ, Soňa. *Kopanícové sídla a dedina*. Praha, 1975.
- TLOCZEK, Ignacy. *Chalupy polskie*. Warszawa, 1958.
- VAŘEKA, Josef. K otázce vzniku uzavřených usedlostí ve slovenských Karpatech. *Acta Ethnologica*. 1974, s. 269–281.
- VAŘEKA, Josef. Typy a oblasti lidového domu v českých zemích. *Český lid*. 1979, 66, s. 149–155.
- VYDRA, Josef. *Lidové stavitelství na Slovensku*. Praha, 1925.
- ZIPPELIUS, Adelhard. Vormittelalterliche Zimmerungstechnik in Mitteleuropa. *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde*. V. Bonn 1954, s. 7–52.

Aby se na to nezapomnělo...

Zamyšlení nad sbírkou výtvarného umění
ve Valašském muzeu v přírodě

PhDr. Karel Bogar

Galerie Domov, Frýdlant nad Ostravicí
Bogar@seznam.cz

Rozsáhlá sbírka výtvarného umění ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm byla díky iniciativě Jiřiny Veselské „provětrána“ ve třech krátkodobých výstavách *Výtvarné umění na Valašsku I. – III.* Při otevření první části proběhla pod názvem *Diskuze kolem kulatého stolu* podnětná beseda, která se netýkala jen problematiky výstavy a vlastních sbírek muzea.¹ Nastínila celou řadu témat, která jsou stále aktuální, dokonce by se dalo říci s prohlubující se globalizací a duchovní sterilizací společnosti, prohlubující se individualizací společnosti, velice důležitá pro zpětnou interpretaci a hledání hodnot budoucího světa.

Jedním z diskuzních podnětů byla potřeba vytvořit stálou expozici výtvarného umění valašského regionu. I když k realizaci může být několik cest, věci by to neuškodilo. Zatímco v zahraničí se takové pokusy o regionální prezentaci dějí, v našem prostředí je spíše zdůrazňována snaha po přiřazení dějin českého výtvarného umění evropským a světovým avantgardním trendům. Navíc galerijní instituce správnými změnami v posledních desetiletích většinou ztratily kontakt s tradičními regiony. Je zřejmé, že od současných krajských galerií a jejich programů podobný krok nemůžeme očekávat.

Je proto důležité, aby se alespoň regionální muzea, která mají etnografické sbírky, věnovala výtvarné dokumentaci z jiného pohledu než oficiální galerijní instituce. Několika poznámkami k tématu se pokusím naznačit na základě připomenutých výstav *Výtvarné umění na Valašsku*

ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Poslední výstava *Výtvarné umění na Valašsku III.* již při přípravě naznačila, že cenný soubor, který muzeum vlastní, (bez ohledu na jeho nesoustavnost), má výrazné sbírkové vakuum.² Výstava byla prakticky ukončena osmdesátými léty minulého století, jelikož další období bylo dokumentováno jen zcela nahodile. Už ke konci této etapy chybělo zastoupení výrazných osobností – Jiřího Drozda (1924–1984) a Josefa Trouchela (1925–1990), které navíc měly úzký vztah nejen k výtvarnému životu regionu obecně, ale i etnografické dokumentaci Valašska.

Přitom je velice naléhavým úkolem Valašského muzea v přírodě dokumentovat zvláště citlivou oblast proměn vnímání tradiční lidové kultury ve výtvarném umění. Cituji zde ze semináře historičku umění Alenu Podzemnou: „*My si uměním svět přivlastňujeme, demystifikujeme, stává se nám srozumitelnějším a zároveň v umění zanecháváme stopy. Když se vezme historie umění, co po nás zůstává? Ta stopa po nás zůstává. Dovíme se nejen, jak jsme byli oblečení, v jaké krajině jsme žili, jak jsme vypadali, ale také co jsme cítili, čím jsme byli obklopeni, jaký svět nás ovlivňoval. To poselství je to uchvatné na umění.*“³

2. BOGAR, Karel. Výtvarné umění na Valašsku III. Příspěvek k diskuzi o problematice dokumentace folklorních a etnografických procesů pomocí výtvarného umění. *Museum vivum*. 2014/2015, 10, s. 123–125.

3. BOGAR, Karel. Diskuze kolem kulatého stolu. *Museum vivum*. 2009, 5, s. 66.

1. BOGAR, Karel. Diskuze kolem kulatého stolu. *Museum vivum*. 2009, 5, s. 60–66.

Projevy lidové kultury, které muzeum dokumentuje, jen zdánlivě končí vymezeným sbírkovým programem. Žijí nadále i mimo konkrétní sbírkový fundus. Jen je nutné doložit je i jinými prostředky než konkrétní sbírkou, jelikož bychom asi nalézali v chatách a chalupách výrobky IKEA! Pod tlakem neoliberálních trendů, které tvoří základ současného paradigmatu vyznávajícího globalizaci (viz převažující trendy v politice EU, algoritmizaci života), je dle mého názoru třeba zachytit reakci současnosti na chápání projevů lidové kultury k jejich budoucí analýze.⁴ Výtvarné umění jako médium se přímo nabízí svou širokou paletou formálních postupů (např. malba, grafika, ilustrace, sochy, fotografie, ale také tapisérie, moderní krajka, autorská móda či scénografie). V oblasti galerijní máme i několik příkladů, jak tuto oblast využít.

Je samozřejmé, že pohled historika umění a etnografa je trochu odlišný, ale je nesporné, že výtvarná forma je jednou z možností, jak materiálu hmotnému, zvukovému a písemnému dodat další rozměr z hlediska budoucího vnímatele. Ukázala to nedávno objevená výstava Galerie výtvarného umění v Ostravě nazvaná *Černá země? Mýtus a realita 1918–1938*.⁵ O tom, že to je cenný postup, svědčí, přes řadu kritických připomínek, i dvě větší výstavní akce doprovázené katalogy. Tou první byla výstava *Folklorismy v českém výtvarném umění XX. století* v Českém muzeu výtvarného umění v Praze v roce 2004 s reprízami v Chebu, Hodoníně a Uherském Brodě, k níž vyšel i katalog.⁶ Poslední akcí byla letošní výstava *Jdi na venkov: výtvarné umění a lidová kultura v českých zemích 1800–1960* v Západočeské galerii výtvarného umění v Plzni. Byla součástí výzkum-

ného projektu *Lidové umění mezi vizuální kulturou a politikou v Čechách a na Moravě 1840–1960*, realizovaném Ústavem dějin umění Akademie věd ČR.⁷ Pokusme se podívat, ve vazbě na výše uvedené podněty a realizované výstavy a sbírky výtvarného umění ve Valašském muzeu v přírodě, na některé opomíjené možnosti.

V krajinářské tvorbě je zde vhodné připomenout práce tří osobností regionu – Luďka Majera, Jaroslava Frydrycha a Miloše Šimurdy. Začátky malířské tvorby akad. malíře Luďka Majera (1925–2013) jsou silně svázány se zkušenostmi, které si odnesl z prvních výtvarných školení u akad. malíře Františka Podešvy, Zlínské školy umění a z přípravy prof. Mináře na pražské Akademii. V jeho portrétních studiích, ale i třeba dochovaných zátiších těsně po škole se silně promítá vliv akademického prostředí a vnějších vlivů. Pečlivě promalované plochy obrazu vycházející s tradiční realistické malby. Nazvali bychom toto období „ctění autorit“. Projevil se v tom vliv dosavadního vzdělání, zkušenosti chlapce z horské vesnice, okouzlení pražským prostředím, které si zamiloval a po ukončení školy jen nerad opouštěl. Z hlediska muzejní dokumentace je právě tento moment velice zajímavý. Malíř pracoval pak několik let mimo region a v pozici spíše manažerské, takže se k rodnému kraji přibližuje s dvojitou odlukou a novou citlivostí. Malířské dílo se postupně mění, vzniká několik výrazných etap. Jejich zachycení je s odstupem času velmi obtížené, jelikož autor, až na výjimky, své práce nedatuje, navíc se vrací k starším námětům v jakýchkoli zpětných reflexích.

Klíčovým obdobím z hlediska muzejní dokumentace byla fáze kresby krajiny, která vedla k novému chápání domova po létech odloučení. Postupně si uvědomuje symbolickou hodnotu domova, nachází typické rysy měnícího se Valašska, konfrontuje je se zkušenostmi slovenskými. Ve skvělých tušových kresbách, několika tempérách a zpočátku i pastelech nacházíme neotřelý pohled na proměny anatomie valašské krajiny.

7_WINTER, Tomáš et al. *Jdi na venkov!: výtvarné umění a lidová kultura v českých zemích 1800–1960*. V Řevnicích: Arbor vitae societas, 2019. 399 s.

4_Podnětnou prací je např. dílo izraelského historika a filozofa: HARARI, Yuval N. *Homo deus: stručné dějiny zítřka*. Voznice: Leda, 2017. 431 s.

5_Černá země?: *Mýtus a realita 1918–1938*. V Ostravě: Galerie výtvarného umění, 2018. 317 s.

6_Folklorismy v českém výtvarném umění XX. století. České muzeum výtvarných umění v Praze 30. 6. – 19. 9. 2004. Praha: České muzeum výtvarných umění, 2004.

Luděk Majer, Motiv krajiny s usedlostmi – „Pod Kaní“, kresba tuší, 31 x 43,5 cm (Národní muzeum v přírodě, sbírka VMP, inv. č. 67758)

To ovlivňuje další malířskou tvorbu. Výrazně se v ní začíná uplatňovat obraz krajiny jako celku, jejího charakteru, i když se zaměřuje na dílčí motivy, skupiny domů, osadu. Zajímá jej spíše její umístění v širším rámci krajiny než detailní popis vnitřního uspořádání, jak jej vidíme často u přátel J. Frydrycha a později M. Šimurdy. Projevuje se silným expresivním výrazem, jak to dokumentují práce z přelomu padesátých a šedesátých let (*Kameňáky*, olej, 50. léta, *Chudý kraj*, olej, 60. léta 20. století)). Dramatické proměny v tvorbě jsou z druhé poloviny šedesátých let. Všeobecné kulturní uvolnění, horečné hledání se promítlo i do hledání L. Majera. Tzv. *Modré období* krátce poznamenalo jeho tvorbu kubizující stylizací.

Geometrizace kompozice zvýrazňuje a zhodnocuje poznatky z předchozího období. Jsou zdůrazněny kontrasty linií hor a oblohy, mlhy, podtržena dramata stromů, které jsou už pojaty jako symboly těžkého života, houževnaté a zkroucené, vzpínající se proti nepřízní počasí a podmínkám, stejně jako lidé na horách. Do toho jsou vloženy jako temné drahokamy – krystaly domů, vonících teplem a v kontrastu se strohými postavami lidí, sošnými jako stromy. (*Kam se rád vracím*, tempera, 1968; *Pasáček*, tempera, 1968; *Milenci*, tempera, začátek 70. let 20. století)).

Toto období, byť není dlouhé, končí začátkem sedmdesátých let, poznamenalo výrazně další vývoj. Inspirativní zdánlivě jen formální experiment vede k dalšímu podržení krajinářských prvků a vyššímu stupni stylizace. Přínosem je zájem o detail přírodního prostředí. V klasické krajinomalbě vidíme od sedmdesátých let postupný

vývoj k mytické krajině, krajině symbolické. Dochází ke zjednodušování, zmenšení množství krajinných a lidských prvků, komplexnějšímu výrazu. Vznikají obrazy jakéhosi nadčasového Valašska, mytického a bohatýrského, které se nám vynořuje zpod syrové reality, je vnímáno a zároveň rychle uniká. Počet viditelných symbolů a znaků se zmenšuje, ale prohlubuje se intenzita poselství. (*Podzimní krajina*, olej, 70. léta 20. století)

Luděk Majer, Motiv krajiny s hromadami kamení, kresba tuší, 43 x 50 cm (Národní muzeum v přírodě, sbírka VMP, inv. č. 67767)

Na začátku druhého tisíciletí dochází v této oblasti k další významné změně, jistě ovlivněné i životními osudy umělce a společenskými zvraty. S přeměnou společenských poměrů plných naivního optimismu bychom mohli očekávat i projasnění palety. Spíše však se do tvorby promítá jeho duchovní zralost, brzy skepse k dalšímu společenskému vývoji, která se odráží v odcizení, které je odrazem v krajině zbavené původního smyslu. V obrazech krajiny se to promítá v dalším rozvolnění motivů, typické majerovské prvky krajiny se ocitají v izolaci. Mizí ploty a náznaky cest, spojujících živé osady a domy, ty jsou posazeny v bezčasí, podobně jako stromy a hory, každý žije samostatně, na vlastní pěst. Existencionální osamělost člověka, individualisty moderního věku bez hlubšího zakotvení, je tu vyjádřena ve filosofii obrazu.

Ve vývoji autora najdeme další specifické období věnované mikrokosmu přírody, kde zajímavě reaguje na prosazující se trendy abstraktní malby.

Z hlediska muzejní dokumentace krajiny je však výše uvedený tím podstatným k dokumentaci a vnímání proměn rodného kraje. Zatímco se podařilo první fázi zachytit i ve sbírce, poslední je nezastoupená.

Osobitě vnímání krajiny v konfrontaci s tvorbou Ludka Majera můžeme doložit na krajinářské tvorbě jeho přátel Jaroslava Frydrycha a Miloše Šimurdy.

Akad. malíř Jaroslav Frydrych (1928–1982) je svým naturelem a životem těsně spojen s Valašskem, i když se narodil v Kroměříži. Začal studovat na Pedagogické fakultě v Olomouci u Jana Zrzavého a studia dokončil u Antonína Pelcla na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. Velký vliv na jeho tvorbu mělo však přátelství s Antonínem Strnadlem, který byl jeho duchovní guru. V jeho díle je prostředí Valašska stěžejní, jen několika cestami s přáteli si odskočil na sousední Slovensko. Srovnáme-li jeho motivy s Majerem, vidíme, že jeho pohled je úzce svázaný s konkrétní lokalitou. Pojímá soubory chalup jako uzavřené duchovní hodnoty, vzájemně těsně provázané, až na výjimky nemá potřebu je zařazovat do širších souvislostí s okolím. Skrumáže hospodářských budov a chalup jsou světem samy pro sebe, jeho hranice tvoří okolní stromy, maximálně vstupní cesta. Prostředí dokonale znal, včetně lidí, takže pro Frydrycha to byl uzavřený vesmír, jeho začátek a konec byl výrazně ohraničen.

Jaroslav Frydrych, Pod jasany, kresba uhlím, 42 x 58 cm (Národní muzeum v přírodě, sbírka VMP, inv. č. 35069)

Podobný přístup k motivu se objevuje i u jeho přítele akad. malíře Miloše Šimurdy (1924–2019). Jeho rozhled ovlivnila Vysoká škola výtvarných umění v Bratislavě, kde studoval u Jána Mudrocha, a pak studia na mozaikářské škole v Ravenňě. Širší filozofický náhled na svět se projevuje v jeho veristicky pojatých renesančních motivech, námětech z evangelií, navazujících na jeho kosmologické vize. V regionu Valašsko byl však známý především svou akvarelistickou krajinářskou tvorbou. Námětově je na první pohled blízký příteli Frydrychovi. Základem je i zde rodová skrumáž hospodářských budov a chalupa. Novinkou jeho pohledu je, že do motivu vstupují figurální prvky v jakési symbolické podobě. Jedná se většinou o pracovní náměty, kde není osoba identifikovatelná, ale tvoří často nosný příběh prostředí. U malíře Šimurdy je to také doprovázeno i písemnými zápisy a vzpomínkami na „příběh obrazu“, jeho atmosféru. Je pozoruhodné, že v poslední fázi jeho tvorby se objevují jisté rysy shody s Majerovými závěry v interpretaci valašské krajiny. Byl to menší soubor vystavený na výstavě *Oblaka nad Trojanovicemi* v Památníku bratří Strnadlů a Jana Knebla v Trojanovicích (2017). Jeho tradiční pojetí krajinářské tvorby s motivem valašských chalup se vytratilo, jedná se převážně o jen o prostou krajinu. Na můj dotaz před výstavou v Kopřivnici, kam se vytratily chalupy, mistr odpověděl: „už tam nejsou“ a bylo zřejmé, že tím nemínil objekty, ale celé prostředí a svět, který v nich dokumentoval. Je zřejmé, že podobně jako Luděk Majer, dospívá ve svém díle i Miloš Šimurda ke stejnému pocitu odcizení, které vyjádřil absencí tradičních motivů. Jistě jej k tomu vedla filozofie jeho tvorby, zaměřená na kosmologické problémy, blízká ideám evangelií a tedy sledující svět nejen z úzkého pohledu lokálního.

Několik pohledů na tři vybrané autory snad naznačuje, že krajinářská malířská tvorba je pro sledování duchovních proměn v chápání prostředí pro etnografickou dokumentaci velice důležitá a není jen záležitostí galerií výtvarného umění. Můžeme se zde vracet jak zpět do historie absentujících dokladů již zmíněných autorů Jiřího Drozda, Josefa Treuchela, rané práce Miroslava Adámka (1957–2002), ale i řady mladších autorů, kteří o proměnách vnější krajiny a jejího symbolického chápání mají co říci.

**Miloš Šimurda, Mariková, akvarel,
50 x 88 cm, 1979 (Národní muzeum
v přírodě, sbírka VMP, inv. č. 33581)**

Soubor výstav *Výtvarné umění na Valašsku* přinesl také řadu uměleckých podnětů, který byly inspirovány lidovou kulturou a zvláště folklorem. Zde bych chtěl poukázat na to, že přes zánik autentických folklorních projevů a jejich proměnu do oblasti folklorismu,⁸ jsou folklorní projevy neustále inspirativní a podnětné a výtvarně zachycení „současné“ tváře je nezastupitelné.

Příkladem může být obrat k folkloru, resp. k projevům lidové kultury známého umělce Zdeňka Hudečka (1938), který má za sebou rozsáhlé dílo inspirované moderními směry. Absolvent Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti a zkušený výtvarník se na začátku druhého tisíciletí vrací k folklorním motivům. První inspirace byla na rodném Slovácku a u jeho otce, který se jako amatér věnoval malbě folklorních projevů. Zdeněk Hudeček žije v Uherském Ostrohu, kde jsou folklorní projevy coby kulturní dědictví součástí svátečního života kraje, ale zájem

o Valašsko a jeho kulturu jej záhy přivábil i do tohoto regionu. Lidové tradice zachytil na celé řadě obrazů inspirovaných folklorními festivaly na Soláni a Velkých Karlovicích, inscenovanou valašskou svatbou v Novém Hrozenkově a řadou další podnětů. Na tradiční kulturu se již dívá soudobými očima, což je pro jeho tvorbu významné. Opakem je tvorba valašské umělkyně Ludmily Vaškové (1959), která je rodačka z Hovězí, a inspirace lidovou kulturou je jejím životním stylem. Je uznávanou interpretkou lidových písní, jako keramička vytváří a transformuje osobité projevy lidové kultury do nových podob. Začala na výtvarném a hudebním oboru lidové školy umění (dnes ZUŠ) ve Vsetíně, pokračovala na dnešní Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti zaměřením na kresbu, grafiku a ilustraci u akad. malíře Františka Nikla a akad. malíře Jana Hanáčka. Modelování a kresbu dále studovala u akad. sochaře Zdeňka Příkryla na Pedagogické fakultě UP v Olomouci. Točení na hrncířském kruhu a výuku keramických technik si doplnila u Jiřiny Kenkušové v keramické dílně Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a také ve spolupráci s keramikem Pravoslavem Dordou. V její malířské tvorbě ilustrační a volné se pravidelně setkáváme s ohlasem tradičního zvykosloví a festivit. Její dílo tak přispívá k udržení povědomí o lidových tradicích a může být také chápáno jako jakási kronika jejich proměn. Jen nahodilě dvě ukázky jsou připomínkou celé

⁸ K tomu srovn. např. diskuze v časopise *Valašsko*: URUBEK, Miroslav. *Folklor či folklorismus? Valašsko*. 2019, 42, č. 1, s. 30–31; DRÁPALA, Daniel. *Folklorista či folklorník? Aneb několik dalších glos ke světu tradiční kultury a folklorního hnutí. Valašsko*. 2019, 42, č. 1, s. 31–32.

**Ludmila Vašková, Z masopustu, kresba
uhlem (soukromá sbírka L. Vaškové)**

řady umělců, kteří se inspirovali tradiční lidovou kulturou a ve sbírkách Valašského muzea v přírodě nejsou zastoupeni. Z výrazných osobností bych zmínil pozapomenutého Oldřicha Holíčka (1921–1993), který se vyznal z lásky k prostým věcem života a jeho cyklus *Skanzeny* je doposud nedoceněný. Dále Ilju Hartingra (1935), u něhož významná část tvorby je věnována valašským motivům, které vyplynuly z jeho vzpomínek a života v tomto regionu. Z dalších připomeňme např. Ivana Jakeše (1935) nebo Karlu Palátovou (1945). I nedávná výstava akad. architekta Libora Sošáka ve vsetínském zámku připomněla svými asamblážemi lidové tradice.

K dokumentaci proměn lidové kultury ve výtvarném umění měl směřovat mnou navržený projekt cyklu výstav ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Pravidelnými drobnými sondami do výtvarných ateliérů by bylo možno zachytit cenné proměny vnímání prvků lidové kultury jako jeden z nosných způsobů jejich dokumentace v proměnách doby. Etnograf by pak v tomto směru měl výtvarné dílo nahlížet zcela jinými očima než umělecký historik ...

Nová akvizice Muzea v přírodě Vysočina pro statek z Mokré Lhoty

Bc. Nikola Pospíšilová

Národní muzeum v přírodě – Muzeum v přírodě Vysočina
nikola.pospisilova@nmvp.cz

V září 2018 získalo Muzeum v přírodě Vysočina do svých sbírek od Jaroslava Cibulky z Příluky čp. 4 (okres Svitavy) darem dvě fotografie a mužský opasek Jana Stoklasa z rodinné pozůstalosti. Darované předměty jsou ve sbírkách Muzea v přírodě Vysočina zapsány pod inventárními čísly 4 260, 4 261 (fotografie) a 4 262 (opasek).

Jan Stoklasa byl předek pana Cibulky a jeden z majitelů statku čp. 19 z Mokré Lhoty u Nových Hradů. Tento statek reprezentující na Veselém Kopci lidové stavitelství Litomyšlska byl realizován ve dvou etapách v letech 1995–2002 kombinací transferu dřevěných hospodářských částí – sýpky a kolny a vědecké kopie zděného opukového obytného křídla s klenutým chlévem. Návštěvníkům byl zpřístupněn v roce 2002. Litomyšlsko tvoří spolu s Hlineckem, Poličskem, Chrudimskem, částí Vysokomytska a Žďárská sběrnou oblast MP Vysočina.

Statek stál na okraji návsi v jihozápadní části obce. V současné době zůstal na původním místě dochován pouze značně přestavěný obytný dům. Původně dřevěná zemědělská usedlost byla postavena v první polovině 18. století. Nejstarší dochovaná písemná zpráva o statku pochází z roku 1762, kdy jej vlastnil Antonín Hruška, který ho získal po svém otci Janovi. Jan Hruška mladší vlastnil usedlost s polnostmi do roku 1831, kdy jej prodal manželům Janu a Kateřině Tobekovým, od kterých jej v roce 1844 získal i s pozemky a poddanskými povinnostmi za 1 159 zlatých Jan Stoklasa. Součástí statku byla pole (11,73 ha),

zahrada, louka, pastviny a lesy (1,80 ha). K povinnostem Jana Stoklasa patřilo robotovat jeden a půl dne s párem koní a vlastním nářadím na panském, odvádět dva štuky příze zhotovené z panského předu a v případě požárů na panský být nápomocen v hašení s vlastní lejtou. Novohradskému faráři odváděl desátek v podobě větele žita. V roce 1858 vložil právo vlastnické na poloselský grunt s obytným a hospodářským stavením včetně pozemků synu Janu Stoklasovi. Od roku 1865 byla spolumajitelkou statku i jeho manželka Anna Stoklasová. V době, kdy jej vlastnil Jan Stoklasa, patřila obec do okresu Vysoké Mýto. Roku 1866 došlo k přestavbě obytné části do podoby, v jaké se dnes nachází na Veselém Kopci. Statek sestával ze zděné obytné části s klenutým chlévem, špýcharu v patře na konci dvora nad výjezdem na humna, polootevřené kolny a hospodářské stodoly v zahradě za usedlostí (zbourána v 60. letech 20. století). V průčelí je obytná a hospodářská část propojena klenutým výjezdem do dvora usedlosti. Stoklasovi vlastnili statek z Mokré Lhoty do dvacátých let 20. století a od roku 1921 patřil Janu (nar. 1895) a Marii

**Opasek vyšívaný pavím brkem,
Jan Stoklasa, rozměry: d 109 x š 15,3 cm,
(foto N. Pospíšilová)**

(1896) Hruškovým. Posledními majiteli z rodu Hruškových byli Jan (1895) a Vlastimil (1934).¹ Díky daru Jaroslava Cibulky a informacím, které k němu poskytl, víme, že fotografie zobrazují majitele statku, rodinu Jana Stoklasu a rodinu Hruškových. Pod inv. č. 4 260 je evidována rodinná fotografie, pravděpodobně z roku 1897, která zachycuje Jana Stoklasu (uprostřed) s rodinou. Po jeho pravici se nacházejí další majitelé statku z Mokré Lhoty Hruškovi. *„To je Stoklasa Jan jo, to je stavebník toho stavení jo, není tady s manželkou, nevím kde je. A tady jeho dcera Kateřina, tu si vzal Václav Votroubek, to byl můj děda, to byla babička moje. A to je fotografie z roku asi 1897, protože tady je jejich syn, kterej byl mym kmotrem. ... Tady je Jan Hruška, který pocházel z Leštiny a tu si vzal tu další dceru. ... A ty tam byli ty Hruškovi.“*² Druhá fotografie zapsaná pod inv. č. 4 261 je mladšího data, pořízena byla v roce 1922 fotografem Karlem Závodským z Luže. Jedná se o satební fotografii

1_Stavebně historický průzkum prováděný PhDr. Magdou Krivanovou a Ing. arch. Petrem Dostálem v letech 1995–1996. Použité prameny: SOKA Zámorsk, Vs Nové Hradky, PozK OS Vysoké Mýto 1570–1885, Gruntovní rustikální kniha 1730–1844, i. č. 272, kn. 393, Gruntovní rustikální hlavní kniha 1846–1850, inv. č. 278, kn. 379; SOKA Chrudim, Berní úřad Skuteč, i. č. 62, Katastr domovní daně třídní, Mokrá Lhota 1850–1858, kn. 62, kart. 1, Fond Vysoké Mýto, i. č. 34, Mapa stabilního katastru 1839, mapa č. 243.

2_přepis části rozhovoru s Jaroslavem Cibulkou ze 17. 9. 2018

Jana Syrového, na které se nachází rodina pana Cibulky. „... Tady to je právě moje matka, které bylo 12 roků A tohle je můj strejček nebo kmotr Václav Votroubek, kterej byl rozenej 1891...“³ Obě fotografie jsou zasklené v dřevěném rámu.

Mužský opasek (inv. č. 4 262) je významným přírůstkem do sbírek jednak díky faktu, že známe majitele, a jednak se jedná o jediný předmět tohoto druhu ve sbírkách MP Vysočina. Ve východních Čechách byly tyto kožené opasky součástí mužského svátečního lidového oděvu na Litomyšlsku, Litoměřicku a Vysokomýtsku. Opasek je z měkké hnědé usně. Hlavní část je šitá jako vak, do něhož se vkládaly peníze a jiné cennosti. Otevírání kryje ozdobný štítek vyšívaný pavím brkem. Je tvaru šestihranu se zaoblenými rohy olemovanými červenou kůží. V jeho středu se nachází vyšitý monogram majitele „J * St“. Vedle těchto iniciál jsou zrcadlově vyšívané stylizované červené a zelené květy. Plochu vyplňuje béžová rostlinná výšivka ohraničená pruhem geometrického motivu. Konec opasku zužující se do špičky zdobí kožená aplikace provedená ve stejném stylu jako štít. K vaku je přišité zapínání opasku z kůže s vytlačovaným geometrickým motivem. Zapínání opasku řeší jednoduchá kulatá mosazná spona. Vyšívání pavím brkem je specifická technika, při které se využívá ocasních per pavů, které díky svým vlastnostem mohou na rozdíl od per pávic sloužit k vyšívání. *„Nejdříve je potřeba brka zbavit peří – péřové prapory se těsně u brku opatrně ostříhají. Nyní se očistěný hladký brk po celé délce rozpůlí. Použít lze ostrý nůž nebo třeba pevnou napnutou nit – ta se založí ro rozštěpu, který se vytvoří podélným naříznutím horního konce brku, a táhne shora dolů. Brk je při tom pevně upnutý v sedlářském koníku.“*⁴

Získané předměty, i když datací neodpovídají současné expozici ve statku z Mokré Lhoty (50. léta 20. století), jsou hodnotným přínosem do sbírek Muzea v přírodě Vysočina a dalším zdrojem informací o majitelích stavení.

3_přepis části rozhovoru s Jaroslavem Cibulkou ze 17. 9. 2018

4_FLORIÁNOVÁ, Olga. *Kůže: zpracování a výrobky*. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 144. (pozn. sedlářský koník též sedlářská stolice)

LITERATURA

FLORIÁNOVÁ, Olga. *Kůž: zpracování a výrobky*. Praha: Grada Publishing, 2005.

KŘIVANOVÁ, Magda. Transfer a obnova polygonální stodoly ze Sádku u Poličky a usedlosti z Mokré Lhoty. In: *Transfer a rekonstrukce památek lidové architektury*. Rožnov pod Radhoštěm – Sebranice: Valašské muzeum v přírodě – Spolek archaických nadšenců, 2016, s. 32–44.

KŘIVANOVÁ, Magda a VOJANCOVÁ, Ilona. Rekonstrukce usedlosti z Mokré Lhoty v Souboru lidových staveb Vysočina. In: *30 let Souboru lidových staveb Vysočina*. Hlinsko: Státní památkový ústav Pardubice – Soubor lidových staveb Vysočina, 2002, s. 37–39.

Rodinná fotografie.

Jan Stoklasa uprostřed. Po pravé straně dcera Kateřina s manželem Václavem Votroubkem, po levé straně Jan Hruška s manželkou (druhá dcera Jana Stoklasy), (repro foto N. Pospíšilová)

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Etnografický slovník: Lidový oděv v českých zemích*. Praha: Národní muzeum, 1990.

STAŇKOVÁ, Jitka. *Lidové umění z Čech, Moravy a Slezka*. Praha: Panorama, 1987.

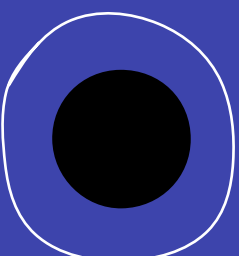
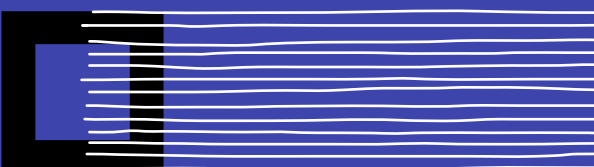
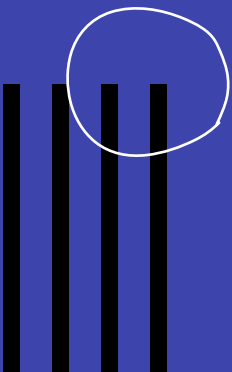
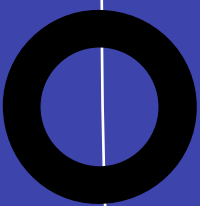
PAMĚTNÍCI

Jaroslav Cibulka, nar. 1935, Příluka čp. 4.

Vlastimil Hruška, nar. 1934, Mokrá Lhota čp. 16.

z Národního muzea v přírodě

Rodina národních muzeí České republiky se rozrostla o nového člena

Lenka Drápalová

Metodické centrum pro muzea v přírodě
Národní muzeum v přírodě

Na pomyslné mapě českého muzejnictví přibyla v prosinci 2018 nová značka – Národní muzeum v přírodě. Jako páté muzeum národního rozsahu¹ se zařadilo do skupiny muzeí, jež nesou závazek vrcholného představitele svého oboru. Stalo se tak po více jak desetiletém, ovšem nekontinuálním, přípravném procesu odehrávajícím se ve spolupráci odborných a správních složek Ministerstva kultury České republiky a současných i bývalých zástupců muzeí v přírodě. Muzeum národního významu vzniklo zejména za účelem zřízení zastřešující instituce pro naplňování poslání, hledání optimálních způsobů vedení a všestranného řešení problematiky oboru muzejnictví v přírodě, průběžně se rozvíjejícího v České republice téměř sto let.

Muzea v přírodě se odlišují od „kamenných“ muzeí či památkově chráněných objektů svými zvláštními potřebami a možnostmi pro zřízení a provoz. Jinakost pocítovaná zejména v praktickém provozu muzeí v přírodě vedla k odborným diskusím a vzniku orgánů zacílených na formulování teoretických i praktických

problémů a vymezení jejich postavení v systému muzejnictví v České republice.² Tyto kroky lze označit za živnou půdu pro nastartování dalšího stupně procesu ukotvení pozice muzeí v přírodě v rámci celé soustavy ochrany, uchování a prezentace vybraného segmentu kulturního dědictví České republiky. Prvním významným počinem z této kategorie návazných etap je založení Národního muzea v přírodě za účelem poskytnout stejný standard metodických a praktických postupů pro fungování muzeí v přírodě, která byla spravovaná určenými odbory Ministerstva kultury České republiky: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm odborem muzeí (dříve muzeí a galerií) a Soubor lidové architektury Vysočina, Soubor lidové architektury Zubrnice a Hanácké skanzen Příkazy odborem památkové péče. Dvoukolejnost správy objektů stejného charakteru při uplatňování rozdílných, avšak jednotlivým odborům vlastních postupů ochrany, dokumentace, tvorby sbírkových kolek-

2_LANGER, Jiří a kol. *Národopisná muzea v přírodě – teoretická a metodická východiska k realizaci*.

Rožnov pod Radhoštěm, 1981, 53 s.

Vznik Českého svazu muzeí v přírodě v roce 2008, viz <https://www.nmvp.cz/o-nas/cesky-svaz-muzei-v-prirode>

Obnovení Metodického centra pro muzea v přírodě v roce 2013, viz <http://muzeavprirode.cz/>

Oborová konference *Poslání a budoucnost muzeí v přírodě v České republice*, Rožnov pod Radhoštěm – Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v roce 2018.

1_Národní muzeum v Praze, Národní technické muzeum, Národní zemědělské muzeum, Národní muzeum fotografie. V pořadí nejsou uvedeny další instituce národního významu, neboť neužívají status muzea, ale v názvu mají termínové označení galerie, ústav nebo památník: Národní galerie v Praze, Národní ústav lidové kultury, Památník národního písemnictví a Národní památník heydrichiády, místo smíření při pravoslavném chrámu sv. Cyrila a Metoděje

cí, prezentace, plánování dalšího rozvoje, řešení provozních záležitostí apod., popř. i jejich úplná absence, se jevila jako kontraproduktivní.

V rámci optimalizace tohoto stavu Ministerstvo kultury oslovilo vybrané představitele Valašského muzea v přírodě³ ke spolupráci s řediteli a správci výše jmenovaných muzeí⁴ a příslušnými orgány památkové péče a pověřilo je zpracováním koncepčního materiálu pro vytvoření nové instituce (jejíž název nebyl v té době ještě určen) sdružující všechna čtyři muzea. Volba Valašského muzea v přírodě jako prostředníka pro řešení této obtížné úlohy vyplynula z jeho výjimečného postavení v rámci České republiky včetně fungování Metodického centra pro muzea v přírodě přímě, z dlouhodobé činnosti, bohatých zkušeností a dosažených výsledků v oboru muzejnictví v přírodě. Účelem jednání bylo nalézt co nejlepší formu postupného přibližování a následného sjednocování čtyř institucí, jež prošly rozdílným procesem vzniku, institucionalizace či plánování dalšího rozvoje. Byly řešeny i praktické otázky ekonomického a provozního rázu, předávání majetku, převodu zaměstnanců, organizační struktury nově vzniklé instituce, jejího názvu celkového i názvů jednotlivých složek.

Čtyřletý proces intenzivních příprav vyvrcholil slavnostním aktem konaným v úterý 11. prosince 2018 v Rožnově pod Radhoštěm za účasti zástupců Ministerstva kultury v čele s ministrem Antonínem Staňkem, zástupců Národního památkového ústavu s generální ředitelkou Naděždou Goryczkovou, pracovníků Valašského muzea v přírodě s ředitelem Jindřichem Ondrušem a představitelů města Rožnova pod Radhoštěm se starostou Radimem Holíšem. Při tomto aktu byla signována úprava zřizovací listiny Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a následně byla podepsána převodní smlouva mezi Národním památkovým ústavem a Národním muzeem v přírodě.

Změnou zřizovací listiny bylo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm přejmenováno na Národní muzeum v přírodě a podpisem

smlouvy byla pozměněna vnitřní struktura muzea převedením dalších tří organizačních útvarů ze správy Národního památkového ústavu.⁵ Byl zřízen post generálního ředitele, jímž se stal dosavadní ředitel Valašského muzea v přírodě Jindřich Ondruš, který byl pověřen jednat jménem Národního muzea v přírodě a za svou činnost zodpovídat ministrovi kultury, jakožto zástupci Ministerstva kultury České republiky, které je zřizovatelem muzea se statutem příspěvkové organizace.

Národní muzeum je tvořeno čtyřmi organizačními složkami: Valašským muzeem v přírodě, Muzeem v přírodě Vysočina (dříve Soubor lidových staveb Vysočina), Muzeem v přírodě Zubrnice (dříve Soubor lidové architektury Zubrnice) a Hanáckým muzeem v přírodě v Příkázích (dříve Soubor staveb lidové architektury Příkazy). Přejmenováním tří začleňovaných částí a přihlášením se k termínu *muzeum* v jejich názvu byl symbolicky vyjádřen posun v nahlížení na účel poslání, ale i následnou postupnou změnu ve fungování jednotlivých organizačních útvarů. V čele každé složky stojí vedoucí, který v rámci vnitřních pravidel Národního muzea v přírodě řídí její činnost a odpovídá generálnímu vedení celého muzea. Zřizovací listina ukládá jako hlavní předmět činnosti Národního muzea v přírodě shromažďování dokladů, dokumentace, prezentace a vědeckovýzkumné zpracování všech projevů lidové kultury v oblasti Valašska, Těšínského Slezska, Hané, Horácka, Chrudimska, Litomyšlska, severozápadních Čech a Českého středohoří a jejich přechodových oblastí. Svými aktivitami muzeum pokrývá velkou část České republiky, přičemž další dílčí složka Národního muzea v přírodě – Metodické centrum pro muzea v přírodě – je svou odbornou pomocí zaměřeno celostátně.

Podpisem smlouvy a zřizovací listiny v prosinci roku 2018 byl zakončen základní stupeň příprav prací pro zrod nové národní instituce. Další, zajiště dlouhodobější a náročnější etapa však byla zahájena. Jedná se o fázi přibližování všech sfér odborných, provozních, ekonomických, stavebních a rozvojových činností jednotlivých

3_Ing. Jindřich Ondruš, PhDr. Eva Kuminková, PhD., Ing. Milan Gesierich, Ing. Jaroslav Polášek, Ing. Věra Cáblová

4_PhDr. Ilona Vojancová, PhDr. František Ledvinka, Ing. Vilém Švec

5_Národní muzeum v přírodě, Zřizovací listina ze dne 27. prosince 2000 a ve znění úprav z 11. prosince 2018, útvar generálního ředitele, viz <https://www.nmvp.cz/o-nas/dulezite-dokumenty>

složek. Výjimkou není i vytváření zcela nových aktivit, které dosud nebyly obsaženy v rámci fungování převedených částí. Složitost sblížovacího procesu spočívá v různých úrovních existence a propracovanosti nebo naopak absence jednotlivých metod, pravidel, pracovních postupů a praktik vzešlých a ovlivněných specifickými podmínkami vlastními pro dílčí součásti Národního muzea v přírodě. Značný podíl na postupném a úspěšném sjednocování sehrává také personální vybavenost.

Při vzniku Národního muzea v přírodě přibýlo do řad jeho zaměstnanců osm pracovníků. V Rožnově pod Radhoštěm pět osob, které centrálně metodicky, systematicky a prakticky zajišťují základní chod převedených složek muzea po stránce odborné, ekonomické, provozní, stavebně-investiční a prezentační. Do každé připojené organizační složky bylo následně vybráno po jednom zaměstnanci dle aktuálních potřeb dané části.

Důležitým hmatatelným, nebo ještě výstižněji vyjádřeným viditelným výsledkem sjednocovacího procesu je společný vizuální styl pro celou instituci. Jednotlivým prvkem vizuálního stylu je nové logo vycházející z motivů tradiční kultury. Rozlišení jednotlivých částí Národního muzea v přírodě je předurčeno užitím jedné z vybraných barev: Valašské muzeum v přírodě užívá tmavě zelenou, Hanácké muzeum v přírodě světle modrou, Muzeum v přírodě Vysocina tmavě červenou a Muzeum v přírodě Zubnice okrovou. Pro celek Národního muzea v přírodě je určena jasně červená barva. Touto barevnou škálou a logem se prezentují zmiňované části ve všech svých materiálech. Se širokou veřejností Národní muzeum v přírodě a jeho složky komunikují pomocí nově vytvořených webových stránek <https://www.nmvp.cz/> a sociálních sítí <https://www.facebook.com/Narodni-muzeum-v-prirode>.

V době vzniku tohoto příspěvku uplynulo prvních osm měsíců fungování Národního muzea v přírodě. Jedná se o příliš krátkou dobu k bilančování. Přesto již nyní na základě nově nabytých zkušeností lze konstatovat, že proces sblížování jednotlivých složek Národního muzea v přírodě je úkol velmi náročný z hlediska času a finančních prostředků, vyžaduje systematický přístup, trpělivou a důslednou spolupráci všech angažovaných stran v takové míře, aby byl vytvořen funkční

celek hodný svého závazku vyplývajícího z příslušnosti národního užití ve svém názvu.

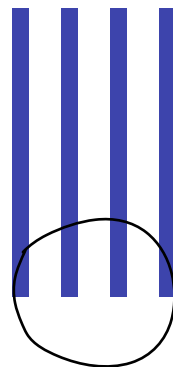
PRAMENY A LITERATURA

Zřizovací listina Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Národní muzeum v přírodě, sekretariát útvaru generálního ředitele

Rozhodnutí ministra kultury, kterým se vydává opatření č. 23/2018 ze dne 11. prosince 2018, dostupné na: <https://www.nmvp.cz/file/94e-22725d4e46ec442450e347f807021/602/Zr%CC%8Cizovaci%CC%81%20listina.pdf>

Národní muzeum v přírodě, příspěvková organizace – Výroční zpráva za rok 2018, dostupné na: <https://www.nmvp.cz/file/329752397b9be-41ac6cb7e1a6034fa69/3041/V%CC%B-Dro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va%202018.pdf>

LANGER, Jiří a kol. *Národopisná muzea v přírodě – teoretická a metodická východiska k realizaci. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1981.*

Muzeum v přírodě Vysočina – pověřené regionální pracoviště pro tradiční lidovou kulturu v Pardubickém kraji

Ilona Vojancová

Národní muzeum v přírodě –
Muzeum v přírodě Vysočina
ilona.vojancova@nmvp.cz

V návaznosti na systematickou snahu organizace UNESCO ochránit a zachovat dědictví předcházejících generací z oblasti lidové kultury, přijala Česká republika v roce 2003 vládní Usnesení č. 571 nazvané *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu* (dále Koncepce). Díky tomuto materiálu a jeho dalším pokračováním se začal vytvářet systém péče o oblast našeho kulturního dědictví, která do této chvíle stála stranou. Historicky poprvé tak při ochraně (i podpoře) vybraných prvků lidové kultury mohlo být využito zákonné opory. Koncepce vymezuje okruh svého zájmu tímto způsobem: *Předmětem této Koncepce je ve shodě s Úmluvou o zachování nemateriálního kulturního dědictví především nemateriální složka tradiční lidové kultury. Jejímí jednotlivými prvky se rozumí především zkušenosti, znázornění, vyjádření, znalosti, dovednosti, jakož i nástroje, předměty, artefakty a kulturní prostory s nimi související, které společenství, skupiny a v některých případech též jednotlivci považují za součást svého nemateriálního kulturního dědictví. Pro nemateriální složku tradiční lidové kultury se v České republice běžně používá zkrácený pojem „tradiční lidová kultura“.*¹

Jedním z důležitých nástrojů naplňování cílů vytyčených Koncepcí se stalo jmenování krajských regionálních pracovišť. Ve všech krajích České republiky se těmito centry stala muzea zřizovaná krajskými úřady, pouze v Pardubickém kraji se jím stalo nyníšší Muzeum v přírodě Vysočina (do 31. prosince 2018 užíván název Soubor lidových staveb Vysočina), tedy příspěvková organizace Ministerstva kultury. Krajský úřad Pardubického kraje k tomuto rozhodnutí dospěl díky svému přesvědčení, že žádná organizace jím zřizovaná nemá takový přehled o lidové kultuře v kraji a nevěnuje jí tolik pozornosti jako právě zmíněná instituce. Na základě vzájemné dohody mezi Krajským úřadem a Národním památkovým ústavem, jenž byl v té době zřizovatelem muzea, bylo Muzeum v přírodě Vysočina v roce 2004 jmenováno pověřeným regionálním pracovištěm pro tradiční lidovou kulturu v Pardubickém kraji a tuto činnost zajišťuje dosud.

1_Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu, 2016–2020, s. 2

Ideální náplň činnosti regionálních pracovišť vydalo Ministerstvo kultury v červenci 2016. Uvádí se zde, že pověřená pracoviště, s ohledem na regionální specifika a možnosti, mají zajišťovat tyto úkoly:

- informační, školící a metodická činnost pro ostatní odborná pracoviště (zejména muzea) a spolupracující neziskové organizace v kraji v otázkách péče o tradiční lidovou kulturu,
- dokumentace tradiční lidové kultury a koordinace jejího provádění na území celého kraje,
- spolupráce při identifikaci a zpracování záznamů o projevech tradiční lidové kultury, shromažďování dokladů o mimořádně hodnotných a jedinečných projevech tradiční lidové kultury v kraji,
- shromažďování a zpracovávání informací o úspěšných postupech v uchovávání, prezentaci a předávání projevů tradiční lidové kultury; prezentace těchto postupů,
- spolupráce s dobrovolnými dokumentátory (zpravodaji), poskytování metodické pomoci,
- organizace specializovaných školení pro dobrovolné dokumentátory (zpravodaje), profesionální pracovníky v oblasti dokumentace tradiční lidové kultury (dále TLK), správy sbírek apod.,
- vytváření a aktualizace vlastních specializovaných databází,
- aktivní spolupráce s NÚLK na vytváření databází na celostátní úrovni (zejména v rámci www.lidovakultura.cz a www.lidovaremesla.cz)
- poskytování metodické pomoci krajské samosprávě a samosprávám obcí v rámci kraje v otázkách péče o tradiční lidovou kulturu,
- zpracování nominací prvků k zápisu do krajského soupisu nemateriálního kulturního dědictví a do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury ČR,
- zpracování nominací na udělení titulu Nositel tradice lidových řemesel a na udělení krajských ocenění pro řemeslníky,
- poskytování informací veřejnosti,
- popularizace a prezentace projevů tradiční lidové kultury formou výstav a publikací, popř. spolupráce na tomto úkolu s dalšími institucemi v kraji,
- spolupráce s NÚLK v záležitostech péče o tradiční lidovou kulturu,
- sdílení zkušeností v oblasti péče o tradiční lidovou kulturu s ostatními regionálními odbornými pracovišti, NÚLK a Ministerstvem kultury v rámci

společných pravidelných porad,

- spolupráce s Etnografickou komisí Asociace muzeí a galerií ČR, popř. dalšími nestátními institucemi působícími v tomto oboru,
- zpracování a předkládání vlastních projektů v oblasti péče o tradiční lidovou kulturu do výběrových dotačních řízení Ministerstva kultury, popř. dalších grantových programů,
- spolupráce se studenty při výběru námětů a zpracování seminárních, bakalářských a diplomových prací v oblasti péče o TLK.²

Muzeum v přírodě Vysočina zahájilo svoji činnost pověřeného regionálního pracoviště snahou o vybudování sítě spolupracovníků na území celého kraje. Za tímto účelem byl vytvořen dotazník věnující se výzkumu současného stavu projevů tradiční lidové kultury na území Pardubického kraje. Všechna muzea v kraji pak byla oslovena s prosbou o spolupráci při dotazníkovém šetření. Část muzeí se zapojila, některá jen doporučila respondenty a další muzea spolupráci odmítla hlavně s ohledem na svoje personální možnosti. V následujícím roce 2005 byl tento postup zopakován s vypracovaným dotazníkem zaměřeným na výzkum existence tradičních řemeslníků v kraji. Díky tomuto postupu byl získán základ spolupracovníků. V letech 2006 až 2010 byl ve všech krajích České republiky prostřednictvím pověřených regionálních pracovišť prováděn rozsáhlý výzkum na základě dotazníků připravených pracovníky NÚLK Strážnice. Muzeum v přírodě Vysočina při této práci již mohlo využít své sítě respondentů. V jednotlivých letech byly dotazníky zaměřeny na lidovou výrobu, tradiční zemědělství, lidovou religiozitu, sídlo a dům, lidovou stravu, dopravu, obchod, lidový oděv, společenské vztahy a výtvarnou kulturu. Díky tomuto průzkumu bylo shromážděno velké množství údajů, které jsou východiskem pro vedení výzkumů, jak na úrovni krajů, tak na úrovni větších regionů. Dotazníky byly vyhodnoceny NÚLK Strážnice a jejich výsledky jsou nyní zájemcům přístupné v elektronické podobě na www.lidovakultura.cz³

2_Vzorová náplň činnosti pověřeného regionálního pracoviště pro tradiční lidovou kulturu, Ministerstvo kultury, Odbor regionální a národnostní kultury, 14. 7. 2016

3_<http://www.lidovakultura.cz/lidova-kultura/zdroje-informaci-a-vyzkum-lk/elektronicke-databaze/>

Kromě této činnosti bylo v roce 2005 Muzeum v přírodě Vysočina Ministerstvem kultury pověřeno zpracováním nominačního návrhu na zápis masopustních obchůzek a masopustních masek z Hlinecka do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva. Návrh byl zpracováván ve spolupráci s NÚLK Strážnice. V roce 2010 byla tato práce úspěšně završena a masopustní obchůzky z okolí Hlinska se staly součástí světového kulturního dědictví. Další návrhy pak regionální pracoviště zpracovalo pro zápis do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky (Vodění jídáše, Ruční výroba žínkylových textilií na Hlinecku) a nominace na udělení titulu Nositel tradice v oboru tradičních řemesel České republiky. Nej důležitějším úkolem pověřených regionálních pracovišť bylo vytvoření krajských seznamů pro zápisy jedinečných projevů nemateriálního kulturního dědictví a také systému oceňování významných řemeslníků uchovávajících tradiční řemeslné postupy. Vzhledem k tomu, že realizace obou těchto úkolů závisí na jejich přijetí politickou krajskou reprezentací, byly tyto seznamy v jednotlivých krajích do života uváděny postupně a také mnohdy s těžkostmi. V Pardubickém kraji byl Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury přijat v roce 2012, metodiku pro podávání nominací zpracovalo pověřené regionální pracoviště. Muzeum v přírodě Vysočina také vede a naplňuje agendu s tím spojenou, stejně jako příslušný archiv. V současném okamžiku je na Seznamu zapsáno devět statků. V roce 2014 se podařilo přesvědčit představitele Pardubického kraje, aby byli oceňováni řemeslníci udržující tradiční technologie. Titul *Nositel tradice Pardubického kraje v oboru tradičních řemesel* dosud obdrželo osm řemeslníků.⁴ Spoluprací Muzea v přírodě Vysočina a Odboru kultury a památkové péče Pardubického kraje byl v roce 2018 vytvořen speciální dotační program, z něhož mohou čerpat finanční prostředky nositelé nemateriálních projevů i řemeslníci. Podobný dotační program není vytvořen v žádném jiném kraji České republiky. K prohloubení povědomí o ochraně nemateriálního kulturního dědictví v Pardubickém kraji

slouží putovní výstava nazvaná *Mozaika tradiční lidové kultury Pardubického kraje*. Scénář a libretto výstavy, stejně jako její výtvarnou stránku, opět vytvořilo pověřené krajské pracoviště pro tradiční lidovou kulturu. Výstava je průběžně doplňována tak, jak přibývají zapsané jevy na Seznamu i ocenění řemeslníci. Velmi důležitou složkou činnosti pověřeného pracoviště v Pardubickém kraji je spolupráce v oblasti tradiční lidové kultury s pracovníky muzeí. V současné době se například připravuje společná nominace statku s pracovním názvem *Stavění a kácení máje* na krajský seznam. Zároveň se Muzeum v přírodě Vysočina snaží spolupracovat s nositeli již zapsaných statků a oceněnými řemeslníky, věnovat se i osvětě mezi širší veřejností. Jeden z edukačních programů, s názvem *Avatar*, je zaměřen na informace o způsobech a potřebě ochrany tradiční lidové kultury v České republice. Díky organizačním změnám, k nimž došlo 1. ledna 2019, bylo možné přijmout do Muzea v přírodě Vysočina výzkumného a vývojového pracovníka, který se podílí, mimo jiných úkolů, na práci pověřeného pracoviště.

KONCEPČNÍ MATERIÁLY A LITERATURA

Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice na léta 2016–2020, vydalo Ministerstvo kultury: Praha 2016.

Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví. Dostupné z <https://www.mkcr.cz/umluva-o-zachovani-nematerialniho-kulturniho-dedictvi300-.html>, cit. 2019 .8 .21

BLAHUŠEK, Jan – VOJANCOVÁ, Ilona. *Vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku*. Strážnice 2011.

4_ <https://www.nmvp.cz/vysocina/odborna-cinnost/regionalni-pracoviste-pro-tradicni-lidovou-kulturu>

Kultúrne dedičstvo Javorníkov a Beskýd (2017–2019)

Grant na opravu objektů Valašské dědiny se Slovenským národním múzeom v Martine

Václav Mikušek

Národní muzeum v přírodě – Valašské muzeum v přírodě
mikušek@vmp.cz

Od listopadu 2017 do října 2019 realizuje Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm spolu se Slovenským národním múzeom v Martine v rámci programu Interreg SK-CZ projekt *Kultúrne dedičstvo Javorníkov a Beskýd*. Od roku 2013 je to již sedmý projekt, spolufinancovaný z prostředků Evropského fondu regionálního rozvoje (ERDF), který rožnovské muzeum realizuje se slovenskými partnery. Současný projekt je zaměřen na rozvoj přeshraniční spolupráce a společné postupy v oblasti zachování hmotného a nehmotného kulturního dědictví přeshraničních oblastí Javorníků a Beskýd.

Vedoucím partnerem projektu je Múzeum slovenskej dediny v Martine. Jeho expoziční areál se rozkládá na ploše 15,5 ha, kde je soustředěno 150 objektů z přílehlých regionů. V současnosti je zpřístupněno třicet expozic, které tvoří zařízení hospodářské usedlosti, technické objekty, společenské a sakrální stavby.

V rámci tohoto projektu bylo v Múzeu slovenskej dediny rekonstruováno celkem šest objektů.

Hlavním přeshraničním partnerem je Valašské muzeum v přírodě, které spravuje 57 objektů lidové architektury ve třech areálech v Rožnově pod Radhoštěm a jednom na Pustevnách, vzdálených od muzea přibližně 20 km. Do projektu byly zařazeny rekonstrukce tří objektů situovaných ve Valašské dědině (dům s chlévem a stodolou z Valašské Polanky, stodola z Lidečka, Polčákova

chalupa z Prlova) a objekt Janíkovy stodoly v Dřevěném městečku.

Celkový rozpočet projektu je 13,5 mil. Kč. Na české straně byly plánované výdaje ve výši 5,6 mil. Kč, z toho dotace z ERDF činí 85 %.

Kromě rekonstrukcí historických objektů jsou součástí projektu také čtyři workshopy a dvě konference.

První dva workshopy se uskutečnily ve Valašském muzeu v přírodě.

Cílem prvního workshopu bylo seznámit účastníky s moderními diagnostickými metodami, které stanoví příčinu a rozsah poškození dřevěných konstrukcí a určí postupy pro jejich sanaci s využitím tradičních technik.

Teoretická část workshopu byla zaměřena na tyto tematické okruhy:

- možnosti vybraných metod moderní diagnostiky dřevěných konstrukcí a podmínky jejich použití
- potřeba diagnostiky a její význam v projektové činnosti, různé podoby výstupů terénních průzkumů
- návod, jak postupovat při výběru vhodných metod průzkumu
- identifikace rozsahu biologického napadení a posouzení stupně poškození dřevěných prvků, hodnocení pevnosti konstrukcí využitelné při následných statických výpočtech

• tradiční opracování a kvalita dřeva při opravách dřevěných konstrukcí.

Pod vedením pracovníků Centra excelence – Ústavu teoretické a aplikované mechaniky Akademie věd ČR si mohli pracovníci muzeí v přírodě z České republiky i ze Slovenska prakticky vyzkoušet práci s diagnostickými přístroji (resistograph, endoskop a hloubkoměr) na objektu stodoly z Lidečka a podílet se na vyhodnocení testů. Na základě takto získaných výsledků probíhaly diskuse o tom, zda provést opravu konkrétního dřevěného prvku plátováním, protézováním, nebo zda je lepší jeho kompletní výměna.

Druhý workshop byl zaměřen na sanaci poškozených konstrukcí a na výměnu zkušeností, porovnání pracovních postupů a prezentaci řemeslné zručnosti a tradičních technik používaných při rekonstrukci objektů lidové architektury.

V rámci teoretické části byly prezentovány:

- způsoby ošetření objektů proti dřevokazným škůdcům
- tradiční opracování dřeva, výběr vhodného pracovního nářadí
- postupy výroby šindele, opracování kulatiny, výroby trámů a tesařských spojů

Ošetření proti dřevokaznému hmyzu bylo realizováno na objektu chalupy z Prlova. Při zpracování plánu rekonstrukce tohoto objektu bylo zjištěno, že na nosných prvcích konstrukce byla prokázána destruktivní činnost biologických škůdců dřeva (tesařík krovový, červotoč proužkovavý). Proto byla horkovzdušná sanace na tomto objektu provedena ještě před zahájením rekonstrukce v polovině srpna 2018.

Sterilizace dřevokazného hmyzu pomocí ohřevu dřevěných prvků spočívá v kompletním prohřátí všech prvků v celém jejich průřezu na teplotu 55 °C po dobu 60 minut. Tato sterilizační teplota a doba zaručí, že dojde k usmrcení veškerých vývojových stádií hmyzu, která se ve dřevě nacházejí. Této teploty bylo v dřevěných prvcích chalupy z Prlova dosaženo po 15,5 hodinách ohřevu.

Vzhledem k tomu, že horkovzdušná sanace má na dřevokazný hmyz účinky likvidační, ale nikoliv preventivní, bylo po jejím ukončení aplikováno chemické ošetření všech dřevěných konstrukcí objektu.

V praktické části představili odborní instruktoři tradiční způsoby tesání. Zdůraznili význam a nenahraditelnost ručního tesání bez používání moderních prostředků a vysvětlili, jak se výsledky této práce liší od strojového opracování. Pod jejich dohledem si účastníci vyzkoušeli způsob ručního tesání trámů a jednotlivé kroky výroby a pokládky šindele.

Konference – Kulturní management a propagace muzeí

Ve středu 13. 2019 února se ve Valašském muzeu v přírodě uskutečnila konference s názvem *Kulturní management a propagace muzeí*. Téměř osmdesát pracovníků muzeí a dalších kulturních institucí z Česka i Slovenska si vyměnilo zkušenosti s komunikací s potenciálními návštěvníky jak pomocí tištěných materiálů, tak prostřednictvím elektronických médií a sociálních sítí. Diskutovalo se o tom, jak připravit pro návštěvníky co nejatraktivnější nabídku, případně jak zapojit návštěvníky do přípravy expozic a jak připravit především pro děti interaktivní prvky, které jim přiblíží, co kdysi dělali jejich dědečkové a babičky. Ekonomický dopad muzeí na rozvoj regionu analyzoval ve svém vystoupení generální ředitel Národního muzea v přírodě Jindřich Ondruš. Na základě statistických dat a dotazníkových šetření ukázal, že když výdaje na Valašské muzeum z veřejných rozpočtů činí 60 mil. Kč ročně, vrátí se zpět do státního rozpočtu 87 mil. Kč, což jsou příjmy z dalších služeb, které návštěvníci využívají, a z odvodu daní a dalších poplatků. Je tedy zřejmé, že muzea a další kulturní instituce hrají významnou roli v ekonomice jak na úrovni regionu, tak následně na úrovni celostátní, neboť přispívají k celkovému růstu HDP.

Možnosti získávání finančních prostředků na rozvojové záměry byly předmětem informace o využití evropských strukturálních a investičních fondů pro podporu muzeí.

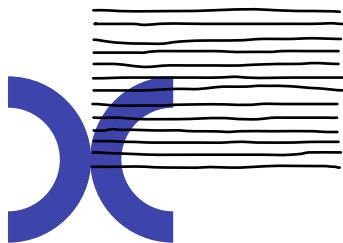
Rekonstrukce objektů ve Valašském muzeu v přírodě byla ukončena ve stanoveném termínu. Plánované náklady na rekonstrukci byly překročeny o 963 394 Kč. Důvodem byla nutnost rozšíření sanace poškozených dřevěných prvků o mikrovlnné ozařování (lokální výskyt dřevomorky a dřevokazného hmyzu) v chalupě z Prlova a domě z Valaš-

**Workshop k problematice tesařství
a šindelářství. Ludvík Dorňák předává
účastníkům praktické zkušenosti, 2018
(foto O. Holišová)**

ské Polanky. Při prověřování funkčnosti komína a topeniště těchto objektů vyplynula také potřeba rozebrání kamen a jejich celková oprava včetně opravy a nástavby komínových těles tak, aby byly splněny podmínky protipožárních opatření.

Projekt byl uzavřen závěrečnou konferencí, které se kromě obou partnerů projektu zúčastnila odborná veřejnost. V Múzeu slovenskej dediny v Martine bude rovněž otevřena nová expozice *Tradičná stavebná kultúra Javorníkov a Beskyd*, na jejíž instalaci se podílejí také pracovníci Valašského muzea v přírodě.

Záchrana významné památky v areálu Dřevěného městečka

Restaurování donátorských kamenů v kostele sv. Anny

Markéta Šimčíková

Národní muzeum v přírodě – Valašské muzeum v přírodě
simcikova@vmp.cz

Národní kulturní památka kostel sv. Anny stojí v areálu Dřevěného městečka ve Valašském muzeu v přírodě, Národním muzeu v přírodě. Je kopií kostela z Větrčovic u Příbora, který vyhořel v roce 1887, ovšem cibulovitá věž má svůj předobraz v kostelíku z obce Tichá. Byl postaven v období druhé světové války a vysvěcen v roce 1945. Zbudováním kostela zamýšleli zakladatelé završit výstavbu areálu s dvanácti objekty coby typického valašského městečka. Rozhodnutí o stavbě kostela padlo v polovině 30. let 20. století, Muzejní spolek však nedisponoval tolika penězi. Proto byla vyhlášena finanční i materiálová sbírka, jejímž prostřednictvím se podařilo od běžných občanů z Rožnovska i zdejších organizací či firem potřebnou částku získat. Specifikem sbírky byl tzv. prodej základních kamenů, jejichž cena nebyla přesně určena. Jako poděkování za tento dar byla jména donátorů do těchto soklových kamenů vyryta. Pískovec však snadněji než odolnější druhy kamene podléhá degradaci, a proto se můžeme již k roku 1961 dočíst v Bělunkově kronice, že povrch části kamenů je narušený a některá jména již nejsou čitelná.¹

1. *Bělunkova kronika*, R535, Archiv Valašského muzea v přírodě, s. 220–226. Alois Bělunek zde pořídil seznam – opis všech v té době čitelných jmen donátorů v návaznosti na náčrt kostela s očíslovanými jednotlivými kameny. Tento se stal také důležitým vodítkem při rekonstrukci poškozených nápisů.

V průběhu desetiletí postupovala degradace masivních kamenných bloků jak v exteriéru, tak v interiéru. Příčinou poškození byl vysoký stupeň zasolení pískovce vodorozpuštěnými solemi, které se projevovalo výkvěty na povrchu kamene, odpadáváním jeho vrchních vrstev, sníženou pevností a soudržností hmoty, drolením, puchýřováním a celkovou zrychlenou degradací. Kamenné bloky celého soklu byly v různém rozsahu povrchově znečištěny biologickým napadením řasami, lišejníky i mechy, dále prachovými depozity, sádrovcovými krustami a tmavým silikátovým filmem. Lokálně docházelo také ke zvětvřování hmoty kamene v povětrnostně namáhaných částech. Spárování mezi kameny bylo dožilé a místy zcela chybělo. Tímto dlouhodobým degradačním působením byla poškozena nebo zcela zničena část donačních nápisů.

V roce 2016 tým odborníků z Valašského muzea v přírodě, zástupců Národního památkového ústavu a Oddělení památkové péče při Krajském úřadu ve Zlíně rozhodl donátorské kameny zachránit. Byl proveden odborný restaurátorský průzkum (2016), na jehož základě byl vypracován projekt restaurování a rekonstrukce. Odborně i časově se jednalo o náročnou akci. Tým se scházel k pravidelným schůzkám a jednáním za účelem nalezení optimálního řešení, poté na kontrolních dnech postup prací sledoval a konzultoval detaily s realizačními firmami. Celý proces byl složitý i na součinnost jednotlivých

složek Valašského muzea, které se podílely na akci. Nejprve bylo třeba vyklidit všechny exponáty a bezpečně je uložit do připravených prostor, částečně demontovat varhany, rozebrat podlahu a zakrýt bezpečnostní prvky v kostele. Po skončení restaurátorských prací pak opět kostel uvést do původního stavu. Současně bylo nutné upravit program Valašského roku a všechny akce pořádané v kostele zrušit, nebo přeměrovat do náhradních prostor a následně o tom patřičným způsobem informovat návštěvníky. Nemalou roli při plánování rekonstrukčních prací, jejichž velká část se odehrávala venku, hrálo i počasí.

Hydroizolace

Největší míru poškození způsobila vztlínající voda, která neustále umožňovala solím v kameni migrovat k povrchu a tím jej narušovat. Před zahájením vlastního restaurátorského zásahu proto bylo nezbytné provést odkop pro rubovou izolaci a drenáž za účelem odvedení srážkových vod ze střech. Byly vytvořeny i nové vpusti a vsakovací šachty pod střešními žlaby, které doplnily vpusti původní. Na některých místech byla provedena i svislá hydroizolace. Následovala vlastní hydroizolace celé soklové části kostela. Po důkladném zvážení všech metod, možností a okolností souvisejících s budovou kostela bylo rozhodnuto sokl izolovat od vztlínající vlhkosti hydroizolační látkou vpravenou do betonového základu kostela pod donátorskými kameny prostřednictvím vrtů provedených z vnitřní i vnější strany kostela pod úroveň donátorských kamenů. Podmínkou této metody bylo provedení izolace bez poškození kamenů. Soustava vrtů o průměru 12 mm byla vedena horizontálně nebo se sklonem ve dvou řadách nad sebou (šachovnicovitě) v ose vzdálenosti 150 mm, výškově nad sebou 80 mm. Po vyvrtání byly otvory vyčištěny stlačeným vzduchem a byl do nich vpraven tixotropní krém na bázi silan-siloxanů a vody. Tento přípravek má pH nižší než 7,5 a jedná se o hydrofobní, póry (kapiláry) zužující prostředek, který má zamezit kapilárnímu vztlínání vlhkosti. Prosyť okolí betonového základu a drží tak vlhkost pod úrovní tohoto zásahu. Hydroizolaci naprojektovala a provedla firma Ing. Josef Kolář – PRINS.

Popis postupu restaurování²

Po dokončení hydroizolačních prací nastoupil se svým týmem restaurátor MgA. Tomáš Skalík, který ještě před zahájením rekonstrukce prováděl restaurátorský průzkum. Na základě výsledků průzkumu tak mohlo započít restaurování vlastního kamenného soklu. Každý kamenný blok byl restaurován individuálně a byl řešen komplexně jak z exteriéru, tak z interiéru.

Čištění proběhlo ve dvou fázích. Nejprve bylo odstraněno biologické napadení kamene v exteriéru, povrch kamene byl omyt od volných nečistot, prachu, zbytků odumřelých řas, lišejníků a mechů.

Druhá fáze čištění byla zaměřená na odstranění či redukcí tmavých silikátových filmů a dále na otevření pórovitého systému kamene, které je důležité také pro další kroky restaurátorského zásahu. Pro očištění kamene od nerozpustných silikátových filmů byla použita technologie citlivého mikroabrazivního nízkotlakého čištění, provedeného lokálně na všech jednotlivých kamenech v interiéru i exteriéru. V případě degradovaného povrchu předcházelo procesu čištění jeho zpevnění prostředkem na bázi elastifikovaných organokřemičitanů. Tento postup zajistil optimální výsledek čištění s minimalizací možného poškození povrchu kamene. Historická patina památky byla zachována.

Po očištění kamene byla provedena jeho desalinace formou odsolovacích zábalů pomocí demineralizované vody v buničínovém nosiči. Zábaly byly na povrch kamene nanášeny v souvislých vrstvách a pod ochrannou fólii. Každý zábal byl na kameni ponechán po dobu deseti dnů, poté byla fólie odstraněna a zábal se nechal dalších sedm dnů přirozeně vysychat. Poté byl odstraněn a podle stupně zasolení se tento proces čtyři až pětkrát opakoval.

Po dokonalém vyschnutí kamene proběhlo jeho celoplošné zpevňování, s důrazem na degradované partie. Ke zpevnění byl použit modulární systém fixačních prostředků opět na bázi organokřemičitanů. Zpevňovací prostředky se aplikovaly napouštěním štětcem, a to vždy do stavu tzv. plného nasycení kamene. Po technologické

2_Kamenný sokl kostela sv. Anny. Valašské muzeum v přírodě Rožnov pod Radhoštěm. Závěrečná restaurátorská zpráva. Radkov 2018.

**Odsolovací zábal donátorských kamenů;
ve spodní části patrné vyvrtané otvory
pro hydroizolační injektáž (foto J. Kolář,
fotoarchiv NMvP – VMP)**

pauze potřebné k reakci zpevňovacích prostředků pokračovalo restaurování památky dalšími kroky. Trhlinky a praskliny v kameni byly zainjektovány 10 % roztokem kopolymerní pryskyřice Paraloid B72 rozpuštěným v toluenu, na větší praskliny byl použit minerální injektážní prostředek s plnicím a lepivým účinkem na kámen.

Výrazné mechanické defekty v kameni pak byly vytmeleny. K tmelení a doplňování chybějících detailů byla použita minerální směs pro přípravu umělého kamene, upravená podle potřeby vhodnými plnidly (křemičité písky). Hmota tmelu byla probarvená anorganickými pigmenty. V rámci tmelení byly obnoveny také určené dedikační nápisy, a to pouze v rozsahu vycházejícím z podložených znalostí o jejich historické podobě. Odpovídající způsob obnovy nápisu byl zvolen pro každý případ samostatně. Platil zde obecný postup, při kterém se u částečného mechanického poškození nápisu vytmelily drobné defekty výše popsaným způsobem, chybějící písmenka byla do zaváděného tmelu proškrábána a jeho povrch strukturován tak, aby odpovídal charakteru

nápisů. Ty byly následně zvýrazněny vytažením lazurní retušovací barvou v odstínu tmavě hnědošedém.

Následně byla provedena lokální plastická a barevná retuš, zejména na nových tmelech i doplňcích, a spárování. Cílem retuší bylo zapojit rušící a málo provázané detaily kamenů do harmonického jednotného celku.

Po dokončení etapy retuší se na povrch kamene aplikovala ochranná hydrofobní a biocidní vrstva.

Restaurátorské práce na mobiliáři

Vzhledem k tomu, že takto rozsáhlá rekonstrukce soklové části kostela trvala osm měsíců, využili restaurátoři Valašského muzea v přírodě tohoto času k zevrubné kontrole všech exponátů, jejich důkladné očištění a v řadě případů i k jejich restaurování. Zejména v případě polychromovaných soch, řezbovaných a polychromovaných cechovních podstavníků byla odstraněna degradovaná a znečištěná povrchová úprava a nanášena nová. Všechny obrazy byly důkladně prohlédnuty a očištěny. Snesen byl i velký skleněný lustr tvořený stovkami malých skleněných částí, které byly očištěny a spojovací různobarevný vlasec nahrazen tenkým nerezovým drátkem. Lustr byl také zkontrolován z hlediska elektropřipojení.

Největší restaurátorský zásah si však vyžádala skříň na paramenta. Tento rozměrný exponát s množstvím zásovek a dalších úložných prostor byl nejprve podroben důkladnému vizuálnímu (včetně UV inspekce) i instrumentálnímu průzkumu, na zásovkovém kování byla provedena XRF materiálová analýza, která prokázala přítomnost povrchové úpravy pocínováním. Následoval náročný komplexní konzervátorsko-restaurátorský zásah, zahrnující důkladnou očistu, dezinfekci, komplikované konstrukční opravy a zásahy zajišťující celkovou konsolidaci skříňe, v závěru pak nanesení povrchové úpravy.

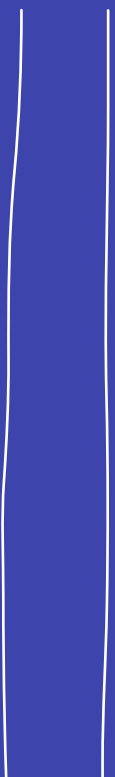
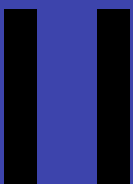
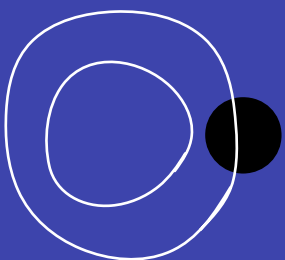
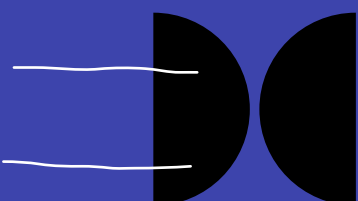
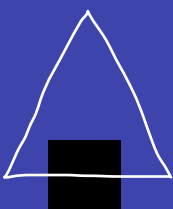
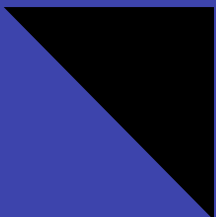
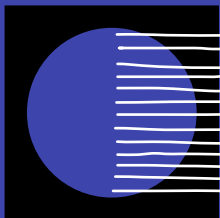
Nedílnou a důležitou součástí kostela jsou varhany. Ty musely být rovněž z větší části demontovány a uloženy mimo prostor kostela. Po ukončení všech prací na restaurování donátorských kamenů byl celý kostel důkladně uklizen včetně stěn a stropu specializovanou firmou a až následně byly jednotlivé součásti varhan vyčištěny, znovu sestaveny a naladěny odborníky z firmy Robert Ponča.

Jména donátorů kostela sv. Anny vytesané do restaurovaného pískovcového soklu si návštěvníci mohli přečíst od 26. prosince 2018, kdy byl kostel v rámci programu Štěpánská koleda opět zpřístupněn veřejnosti. A právě i návštěvníkům patří velký dík za to, že finančně podpořili záchranu donátorských kamenů veřejnou sbírkou, v níž se podařilo od prosince 2015 do listopadu 2018 vybrat 163 818 Kč.

Nápis na donátorském kameni u vstupních dveří do kostela před a po restaurování (foto T. Skalík)

zprávy

Konference k dostavbě Muzea lidových staveb v Kouřimi

Ernest Fábik

Muzeum lidových staveb Kouřim
fabik@muzeumkolin.cz

Dostavba Muzea lidových staveb v Kouřimi (dále jen MLS) prodělala svou první fázi v letech 2015–2016, kdy bylo s podporou dotačního programu ROP vystavěno pět nových objektů lidové architektury spolu s podzemní hasičskou nádrží a rozvody stabilního hasičského zařízení. V rámci areálu muzea došlo k přesunu polygonální stodoly z Želejova na vhodnější místo a přetvořila se komunikační struktura muzea tak, že v jeho středu vznikla náves. Tyto změny by měly být prvním krokem k transformaci Muzea lidových staveb na Muzeum české vesnice, které by prezentovalo hmotnou lidovou kulturu regionů středních, severních, západních a východních Čech. Původní koncept s volnou zástavbou se ukázal pro další směřování muzea nevhodným, ale ani nový záměr, kde se na jedné návsi setkávají typy lidové architektury z různých koutů Čech, není bez výhrad. Po uplynutí několika let nastal čas na zamyšlení a naplánování dalšího vývoje muzea v kooperaci se Středočeským krajem. Nedlouho po konferenci *Poslání a budoucnost muzeí v přírodě*, konané v Rožnově pod Radhoštěm na začátku roku 2018, vzešel od Odboru kultury a památkové péče Středočeského kraje požadavek, aby Regionální muzeum v Kolíně, jehož pobočkou je MLS v Kouřimi, upřádalo konferenci zaměřenou na další dostavbu tohoto muzea. Úkol, který by se zřetelem pouze na kouřimské muzeum bylo obtížné splnit v pestrosti, která se od konference očekává, se tak rozšířil na témata vývoje, současnosti a problémů dostavby v muzeích pod otevřeným nebem, a to nejen v MLS Kouřim. Konference proběhla ve dnech 14. – 15. února 2019 přímo v MLS v prostorné světnici nově

vystavěného domu ze Strašic z Podbrdská, kde se jí zúčastnilo ke čtyřem desítkám odborníků na lidovou architekturu, etnografii, muzea v přírodě a tradiční řemesla. Někteří z účastníků zde vystoupili s referáty, jejichž témata byla podle zaměření rozdělena do čtyř bloků; I. MLS Kouřim, II. Zkušenosti a výhledy, III. Konstrukce a tradiční řemeslo, IV. Teorie a praxe.

Úvod do konference i jejího prvního bloku zaštilil ředitel muzea Vladimír Řišlink. Ve svém příspěvku shrnul vývoj dřívějších konceptů dostavby MLS s jejich problémy a následky, jež si muzeum nese dodnes a snaží se s nimi v různé míře úspěšnosti vypořádat. Představil zde aktualizovaný ideový záměr další dostavby muzea a jeho proměnu na Muzeum české vesnice. Ze zaměstnanců muzea vystoupil s příspěvkem kurátor etnografické sbírky Ernest Fábik s terénními průzkumy a dokumentací pěti objektů lidové architektury, které jsou zamýšleny k budoucí dostavbě. Ve druhém referátu pak navázal ukázkou dokumentačních prací na stavebních torzech mlýna z Borovnice na Jana Doubka, jenž přiblížil vývoj větrných mlýnů jako specifických technických památek a seznámil nás s historií mlýna z Borovnice. Vedle dostavby objektů lidové architektury byla součástí první fáze i výstavba požární nádrže se zázemím a zajištění novostavby stabilním hasičským zařízením. Pohled do těchto schovaných a méně zřetelných konstrukcí představil Jindřich Záhorka z kolínského muzea a poukázal zde na četné problémy vzniklé s jejich chodem, údržbou a poruchami. Z ústředního odborného pracoviště Národního památkového ústavu středních Čech na konferenci vystoupila nejprve Jana Berková,

pod jejíž agendu spadá památkový dohled nad muzeem, s příspěvkem o vzniku a rozvoji muzea právě z pohledu památkové péče. Její kolegové, architekt Jan Veselý, Eva Volfová a Markéta Hanzlíková, nás seznámili se složitým vývojem vrchnostenského domu čp. 31 z Amalína na Křivokláte, zamýšleného k realizaci v další fázi dostavby. Po odpolední prohlídce muzea za komentáře ředitele muzea se přešlo k druhému bloku věnovanému zkušenostem a výhledům. Vystoupili zde znalci lidové architektury, Jiří Škabrada s koncepcí archeoskanzeny v Trocnově, kterou doplnil architekt Petr Dostál příspěvkem o jeho projektové přípravě. V původním harmonogramu zdě měl vystoupit i Lubomír Procházka se zkušenostmi z výstavby Muzea vesnických staveb středního Povltaví Vysoký Chlumec, ale z časových důvodů přednesl referát již v bloku prvním. Tímto první den konference skončil, ale v diskusích se pokračovalo dále již neoficiálně v nedaleké kavárně na kouřimském náměstí.

Druhý den konference začal blokem zaměřeným na konstrukce a tradiční řemesla, v jeho rámci vystoupili odborníci z Ústavu teoretické a aplikované mechaniky Akademie věd České republiky. Jiří Kunecký přednesl referát o celodřevěných spojích a jejich využití v historických konstrukcích. Na něj navázal Michal Kloiber s příspěvkem o postupech při zjišťování stavu dřeva historických konstrukcí. Oproti materiálně zaměřeným příspěvkům svých kolegů bylo příjemným zpestřením filozofické zamyšlení tesařského mistra Petra Růžičky nad současným stavem tradičního řemesla v Čechách. Po přestávce vystoupili pracovníci z Valašského muzea v přírodě. Restaurátor Luděk Dvořák zaujal svými zanícenými referáty o úpadku řemesla při opravě památkových objektů a v navazujícím referátu upozornil na důležitost kvalitní projektové a předprojektové přípravy. Jeho kolega Radek Bryol se v příspěvku snažil obsáhnout, co utváří hodnotu architektury muzea v přírodě. V posledním čtvrtém bloku zaměřeném na teorii a praxi vystoupil etnolog Miroslav Válka s referátem přibližujícím přístupy k prezentaci muzeí v přírodě jako kulturního dědictví v různých zemích Evropy. Naproti tomu praxi z domácího prostředí zprostředkoval František Ledvinka v referátu mapujícím jeho letité zkušenosti z budování muzea v přírodě v Zubrnici. Zajímavým vhladem do současnosti a blízké

budoucnosti byl referát Karla Konopky o možnostech muzeí v přírodě v 21. století, kterým se konference zvolna uzavřela. Z přednesených referátů by však koncem roku měl za pomoci kraje vyjít tištěný sborník.

Ideou pomalu vznikajícího Muzea české vesnice je z různých úhlů přiblížit dějiny českého venkova od raného novověku do počátku 20. století. Památky lidové architektury, přenesené do muzea, budou doplňovány do celku usedlostí z jednotlivých regionů se snahou o vytvoření náznaku původního prostředí. Dominantou muzea by se měl stát kostelní areál ze středních Čech, jehož základ bude tvořit rekonstrukce gotického kostela sv. Jana Křtitele z městečka Dolní Kralovice zatopeného vodním dílem Švihov na řece Želivce. Kostelní areál bude dále dotvořen kopii zaniklé zvonice z Mečeříže, soubor rekonstrukcí márnice a hřbitova, k jehož obvodové zdi bude přiléhat volná rekonstrukce domku s vesnickým obchodem. Nedaleko bude umístěn dům vrchnostenské správy z Amalína – Křivokláta. Pod kostelním areálem se bude rozkládat stylizovaná náves vymezená pěti usedlostmi. Dvě z nich, usedlost z Českokobrodska a Podbrdska, byly vystavěny již během první fáze dostavby, zbylé tři usedlosti mají základ v objektech přenesených do muzea v 70. a 80. letech minulého století. Dům z Týřovic tak bude rozšířen do podoby usedlosti z povodí Berounky, stodola z Durdic přenesená v rámci areálu v roce 2012 přiblíží podobu usedlosti z Podblanicka a kovárna ze Starého Bydžova se přetaví na usedlost ze středního Polabí. Rozdělením souboru staveb ze zátopové oblasti vodního díla Švihov vznikne statek z Posázaví a přístavbou pak usedlost z Čáslavska. Jižní část muzejního areálu vyplní památky lidové architektury z východních Čech. Kromě statku z Podkrkonoší s již stojící rychtou z Bradlecké Lhoty zde budou celky z Broumovska a Podorlicka. Dominantou této části muzea se má stát kopie větrného mlýna z Borovnice u Nové Paky. Nejvýše položená východní část muzejního areálu bude věnována památkám ze severních Čech. Vedle usedlosti z Podkrusnohoří zastoupené domem z Jílového-Kamenné zde bude prezentována oblast Podještědí a Podbezdězí. Koncepce dostavby MLS navrhuje stavební proces rozdělit do čtyř etap realizovaných v letech 2020–2030. Samotné výstavbě památek

lidové architektury by měla předcházet stavba vstupního areálu muzea, který zahrnuje budovu s pokladnou, muzejním obchodem, občerstvením, víceúčelovým sálem a dalšími prostory. První etapa dostavby je naplánována na léta 2020–2021, během níž by mělo dojít k vybudování šesti objektů lidové architektury. Pokud vše půjde podle plánu, mezi prvními vznikne replika kapličky s barokním sousoším sv. Jana Nepomuckého z Tismic. Z Rokytnice nad Jizerou bude přenesena podhorská stodola, která bude volně přidružena k usedlosti z Podkrkonoší tvořené zatím jen rychtou z Bradlecké Lhoty. Stodola by však s rychtou neměla vytvářet dojem jednotné usedlosti, ač se jedná o blízké lokality, objekty pocházejí z rozdílného přírodního i sociálního prostředí. Na přenesení čeká sýpka v Nové Vsi u Bakova nad Jizerou a sušárna chmele z Housky, které by měly položit základ nové usedlosti z Podbezděží. Sýpka z Nové Vsi, vystavěná s použitím druhotného materiálu, pochází nejspíš z roku 1666, jak je vyryto na jednom z trámů, což je nedlouho po první písemné zmnice o vsi. Bedněná sušárna chmele z Housky, pocházející z druhé poloviny 19. století, je nejspíš jednou z posledních památek tohoto druhu v regionu, navíc s vysokou výpovědní hodnotou díky podpisům a vzkazům chmelařských nádeníků. Objekt však zatím není v majetku muzea, o jeho nabytí a přesunu se teprve jedná. Sýpka z Martinic přenesená do muzea v roce 2015 se přičlení ke stodole z Durdic, která původně přímo sousedila s obcí Martinice. Objekty tak dají základ budoucí usedlosti z Podblanicka – Voticka. Stavební konstrukce domu ze Starostína přeneseného do muzea v roce 1982 za dobu svého nevhodného uložení v MLS značně zchátraly. V tomto případě by se mělo jednat o vědeckou rekonstrukci, která vytvoří novou usedlost z Broumovska. Druhá etapa je rozdělena do let 2022–2023, během níž by mělo dojít k výstavbě dvou rozsáhlejších objektů. Dům z Černíkovic, který je zatím in situ a o jeho nabytí se teprve jedná, by měl vytvořit základ nové usedlosti z Podorlicka. Z vyššího sociálního prostředí pochází dům vrchnostenské správy z Křivoklátna – Amalína, v jehož hmotě je použita velice cenná konstrukce střílnové věžice obranných ochozů hradu Křivoklát z doby po roce 1505. Třetí etapa je rozdělena do let 2024–2025. V jejím rámci dojde k vystavení tří velmi špatně dochova-

ných objektů. Dům z Nové Starosti u Rynoltic byl do muzea přenesen v roce 2010 pouze v podobě torz konstrukcí. Podobně je tomu i v případě konstrukcí domu Chedrbí přemístěného v roce 2016. Konstrukce větrného mlýna z Borovnice transferované do muzea v roce 1982 podlehlly destrukci za nevhodného uložení v MLS. V poslední fázi zániku se alespoň podařilo zaměřit a zdokumentovat dožitě konstrukce a zbylé uložit na vhodnější místo. Dům z Nové Starosti představuje sám o sobě novou usedlost z Podještědí, dům se stodolou z Chedrbí bude situován do sousedství stávající sýpky z Hrádku, s níž vytvoří novou usedlost z Čáslavska. Větrný mlýn z Borovnice bude stát osamocen ve vyšší partii muzea a stane se jednou z jeho dominant. Čtvrtá etapa je rozložena do let 2026–2030, řeší náročnou výstavbu kostela sv. Jana Křtitele z Dolních Kralovic, z něhož se dochoval velmi cenný krov z doby po roce 1496 a gotické kamenické prvky. Na místě jej bude doplňovat kopie zaniklé zvonice z Mečeříže spolu s hřbitovem, s márnicí a domkem s vesnickým obchodem.

V procesu dostavby je však nutné počítat i s dalšími transfery, které zatím čekají v terénu. Pokud by se dostavba držela jen objektů uvedených v koncepci, ať se jedná o sebezajímavější a sebehodnotnější stavby, muzeum by nebylo dokončeno z hlediska plnohodnotných regionálních usedlostí. Vznikly by jen jejich další roztroušené náznaky, které změně konceptu příliš neodpovídají. Možnosti přesunu vhodných objektů vzhledem k široké sběrné oblasti muzea a k potřebě doplnění jen určitých typů objektů nepřicházejí často a muzeum by jejich příležitost mělo umět ve spolupráci s krajským úřadem efektivně a včas využít.

Ovocný strom v krajině – odborně vedený vzdělávací kurz z oblasti mimoprodukčního ovocnářství

Peter Salaš

Mendelova univerzita v Brně,
Zahradnická fakulta Lednice,
Ústav šlechtění a množení zahradnických rostlin.
petr.salas@mendelu.cz

V roce 2020 bude probíhat již 14. ročník oblíbeného odborného kurzu *Ovocný strom v krajině*. Akce se koná vždy od února do listopadu, aby pokryla co nejširší vegetační období života ovocného stromu v průběhu roku. V současnosti účastníci kurzu absolvují patnáct výukových dnů (pět třídních bloků). Z těch patnácti dnů je devět převážně přednáškových a šest dnů terénní výuky. V každém bloku je vždy jeden den praktické výuky, v podzimním bloku je zařazen dvoudenní výjezd.

Cílem je poskytnout účastníkům co nejvíce teoretických i praktických informací v kontextu s aktuálními potřebami ovocných dřevin v daném období. Výuka probíhá na dvou místech, v Lednici a v Brně. Terénní výuka je zajišťována dle potřeby a tématu jednotlivých bloků, zejména v ovocných sadech na Vysočině, ale také v Lednicko-Valtickém areálu a Bílých Karpatech. V průběhu kurzu si každý zájemce může pod odborným vedením zpracovat studii nebo návrh založení či revitalizace extenzivního ovocného sadu, což je pro mnoho účastníků velmi motivující a zajímavé. Každý frekventant kurzu obdrží certifikát o jeho absolvování. Účastníci kurzu jsou velmi různorodou skupinou, velký zájem mají arboristé,

pracovníci AOPK, městských a obecních úřadů, ale i různí odborníci, zabývající se údržbou zeleně, majitelé sadů, zemědělci či ochránci přírody. Vítáni jsou všichni, kdo chtějí porozumět ovocnému stromu v naší krajině.

Jak již bylo uvedeno, obsahy jednotlivých výukových bloků reflektují stav vegetace a s tím spojené potřebné agrotechnické zásahy či další sezonní činnosti.

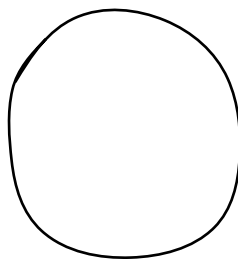
První výukový blok, kromě úvodních přednášek z oblasti ovocnářství, je více zaměřen na řez ovocných dřevin, jeho druhy, techniky, vedení řezu. Druhý blok se specializuje zejména na množení ovocných dřevin a dopěstování kvalitního výpěstku, schopného výsadby. S výsadbou jsou spojené i nároky jednotlivých dřevin na stanoviště. Probírá se rovněž otázka fenologických fází, choroby a škůdci, ale také vliv ekologických faktorů a problematika podpory biodiverzity v ovocných sadech. Třetí výukový blok je více zaměřený na problematiku krajinářství – symbolika ovocných dřevin, územní systémy ekologické stability ve vztahu k úloze ovocných dřevin v krajině, problematika mapování a inventarizace ovocných dřevin. Součástí výuky je i problematika vnímání krajiny, její

Terénní výuka – výsadba stromů, 2017
(foto M. Lžičar)

vizuální a grafické hodnocení. Tento výukový blok probíhá v červnu, takže se již zařazují i pomologická témata peckovin (třešně, višně, broskvoně, meruňky) nebo pomologie letních odrůd jaderovin. První podzimní blok je věnován zvláště pomologii jaderovin a technologiím zpracování ovoce. Jeho součástí je dvoudenní výjezd do oblasti Bílé Karpaty, zaměřený na praktickou pomologii jaderovin v sadech a také na ukázky zpracování ovoce v různých menších firmách. V posledním výukovém bloku je pokračováno v pomologii jaderovin i modrých peckovin, ale je zde řešena i otázka výživy a hnojení ovocných výsadeb, opylovací poměry, problematika managementu údržby spodního patra ovocných sadů, méně rozšířené ovocné druhy apod. Účastníci kurzu mají také prostor prezentovat výsledky své práce, pokud se rozhodnou zpracovat si svou studii, o které jsme se zmiňovali v úvodu tohoto textu. V tomto bloku se v rámci praktické výuky zúčastní i vzorové ukázky výsadby ovocných stromů a zároveň se seznámí se správnou fixací stromů na stanovišti. Dle možností přednášejících a samozřejmě v závislosti na vývoji vegetace může docházet k drobným úpravám konkrétního programu, upřesnění

obdrží účastníci před každým výukovým blokem. Termíny realizace jednotlivých výukových bloků jsou stanovené předem tak, aby si zájemci mohli vyčlenit pro tuto výuku prostor již na počátku kurzu.

Chaloupka na vršku: venkov jako médium

Ladislav Zářecký

Ústí nad Labem

ladislav.zarecky@seznam.cz

Dne 6. června 2019 proběhla v ústeckém Domě umění dvoj přednáška s diskusí s názvem *Chaloupka na vršku: venkov jako médium (ne) autentické lidovosti*. Přednášejícími byli kurátor sbírek Muzea v přírodě v Zubrnici a umělec a muzejník Karel Konopka a etnolog a folklorista Petr Janeček. Událost je součástí širšího cyklu setkání, zaměřeného na estetiku a identitu místa, který organizuje Platforma pro estetiku a politiku ve spolupráci s Domem umění Ústí nad Labem, Společností pro estetiku a kulturním čtrnáctidenníkem A2. Tematicky měla navazovat na předehlu přednášku s názvem *Cesta z města: možnosti venkova*, Michala Romana a Jana Píši, ale z důvodu nemoci, jak pořadatelů, tak jednoho vystupujících se pořadí přesunulo (na říjen tohoto roku). V původně prvním setkání se měla diskuse vztahovat k problematice venkovského veřejného prostoru a jeho utváření z pohledu současné architektury/designu na jedné straně (Michal Roman), na straně druhé ke zhodnocení vlivu životního stylu migrujícího městského obyvatelstva do venkovského prostoru (Jan Píša). Záměrem *Chaloupky na vršku* bylo otevřít tematiku, jak jsou představy (ne)autentické lidovosti konstruovány, zaváděny a posléze problematizovány (Petr Janeček), i do jaké míry ovlivňují současnou praxi života na venkově a jakým způsobem se jejich institucionalizace dnes může stát problematickou (Karel Konopka). Večer zahájila znělka známého večerníčku České televize, z něhož si organizátoři vypůjčili i název. Mimo to, že se jednalo o humornou nadsázku, se večerníček Šárky Váchové a Pavla Cmírala pro celou problematiku ukázal jako dobrý výchozí bod. Aktualizuje otázku: „Jak bylo...?“ a ukazuje idealizované vztahy řádu vesnického života. Takto postavené představy

pak neodmyslitelně souvisejí s lidovostí, jež se z daného pohledu stává vzorem autenticity ukotveným ve venkovském prostředí a životě. Právě tyto (re)prezentace vztahů odkrývají, ale i utvářejí jak muzea lidové architektury, tak obory etnologie a folkloristika.

Do širších souvislostí problematiky lidovosti nás uvedl Petr Janeček. Stručně načrtl dějiny zájmu o lidovost a „vynoření se lidu“ v evropském intelektuálním diskurzu. Podle ne příliš známé, ale zajímavé knihy italského folkloristy Giuseppe Cochiary *Storia del folklore in Europa* (1952) folkloristika začíná už někdy v 16. století „objevem divocha“. Posléze skrze novověk nalézá svou podobu v literatuře (Rousseau, Montaigne, Swift), a to jako nositelka buď kladných vlastností (noble savage), nebo kulturní zaostalosti (antropofágus). Každopádně, vždy jako opozice modernímu evropskému člověku. V období romantismu se debata, hlavně díky Herderovi, přenáší na evropské venkovské obyvatelstvo – das Volk. Koncem 19. století vznikají v reakci na velké národopisné výstavy akademické obory – národopis, později etnografie. Zároveň folklor a s ním spojená lidovost jakožto konstrukty – „děti modernismu“ – se stávají obětí své vlastní (do určité míry) podmínky, totiž specifického požadavku autenticity. Debata ohledně autenticity prezentace lidovosti se od první republiky až dodnes v myšlení „městské liberální elity“ stáčí k odsudkům z neautenticity a kýče, uplatňováním dialektiky autenticity se do ní sami zaplétají. Podle Janečka je jakýmsi symbolickým završením této debaty film Moravská Hellas režiséra Karla Vachka. Výklad zakončil vysvětlením, že to měly být právě „skanzeny“ oproti kamenným muzeím, které měly představovat život lidu v jeho komplexnosti a uvěřitelné

Petr Janeček a Karel Konopka 2019
(foto L. Zářecký)

podobě. Na Petra Janečka navázal Karel Konopka a snažil se odpovědět na vstupní otázku, zda odráží běžná představa skanzenu aktuální tendence etnologie, muzejnictví a folkloristiky. A vyčerpávali-li se instituce skanzenu ideou lidovosti a prezentací řádu vesnického života.

Karel Konopka, jakožto primárně umělec a kurátor, ale s dlouhodobou zkušeností s provozem skanzenu, se podíval na téma folkloru z jiné strany. V logice věci nelze samozřejmě přítomnost lidové kultury ve skanzenu „vyrušit“. Ale opustili se primárně důraz na jeho zprostředkování, přináší tento nový pohled pro muzea v přírodě zajímavé fúze a otevírá nové možnosti „mimochoďných“ využití instituce. Názvosloví, ale ani forma zprostředkování, kterou tyto instituce po celém světě mají, nejsou ustálené, a tak se samozřejmě nabízí prostor pro rozličná uchopení. Jako ukázka možného alternativního přístupu, který nenadbíhá pouze idealizované představě a „předporozumění“, byla puštěna videonahrávka vystoupení americké rapové legendy Wu-tang clan ve švédském Skansenu. Podle Konopky je problémem skanzenu i absence snahy o udržení jakési kontinuity či vývoje toho, jak je lidovost v čase pojímána, což na obou stranách přináší zkreslené představy a požadavky. Za další příklad posloužily první ročníky studentských Májových jarmarků v Zubrniciích, doprovázené „načasovým“ vizuálem, nenadbíhajícím očekávané

ikonografii. Celkově se tak jednalo o události, které překračovaly onen zmíněný idealizovaný obraz a ustálenou funkci. Jsou ale i jiné možnosti, jak dostat specifické kulturní dědictví do současného kontextu. Například poskytnutím azylu několika uprchlických rodin v areálu skanzenu tak, jako se to stalo ve Švédsku v roce 2015. Jiné spojení starého a současného se může odehrávat i na poli moderní architektury. Velké možnosti nabízí také prezentace současného umění, které se, podle představených ukázek, často folklorem a lidovým prostředím inspirují a dokazují tak určitou aktuálnost a zájem o toto prostředí nebo reflexi prostředí a životních návyků marginalizovaných či sociálně vyloučených jedinců a skupin. Samostatnou kapitolou je úloha muzea v přírodě v rámci současného ekologického diskurzu. Podle Konopky je v muzeích přírodě ekologický akcent jaksi přirozeně přítomný – například problematika soběstačnosti – ale nedává se do patřičných souvislostí. V souhrnu: skanzen by neměl být pouhou turistickou destinací předávající idealistický obraz „světa našich babiček“, ale měl by (si) klást aktuální i živé historické otázky; samotný faktor lidovosti, bez „přidaných hodnot“, v současném rychle se měnícím světě, podle Konopky, obstojí s těžší.

Přednáška byla asi po hodině zakončena diskusí, která se posléze z Domu umění přesunula do nedaleké pivnice U hnáty. Videonahrávka přednášky je k dispozici na Youtube kanálu Domu umění Ústí nad Labem.

Slavnosti pastvin 2018

Jitka Ledvinková

Národní muzeum v přírodě – Muzeum v přírodě Zubrnice
jitka.ledvinkova@nmvp.cz

Muzeum v přírodě Zubrnice leží v chráněné krajinné oblasti České středohoří. Kromě našich pořadů a aktivit se nám daří spolupráce i s jinými subjekty. Zatímco v Zubrnících dobrovolníci z CHKO České středohoří pomáhají prezentovat historii ovocnářství v Českém středohoří včetně ukázky tradičních ovocných odrůd, my jsme měli možnost vytvořit jedno stanoviště v rámci akce *Slavnosti pastvin 2018*. Slavnosti pořádá Správa CHKO České středohoří (Agentura ochrany přírody a krajiny ČR) v rámci projektu LIFE České středohoří a obec Hlinná s podporou města Litoměřice.

Místem konání je obec Hlinná u Litoměřic, odkud je vyznačena stezka podél přírodní památky Hradiště, což je vrch nad Litoměřicemi, vysoký 545m. Důvodem ochrany jsou zde bylinná společenstva stepního charakteru s výskytem konikleců. Hora je zčásti zalesněná, zajímavá je skalními výběžky a sutěmi, ale cenné jsou zvláště stepní louky.

Cílem akce bylo seznámit návštěvníky s regionálními produkty a zajímavostmi. Pro rodiny s dětmi byly připraveny soutěžní aktivity s odměnami. Jednotlivá stanoviště, která děti navštívily, přichystala témata související s krajinou Českého středohoří. Mezi stanovišti tak nechyběly úkoly spojené se znalostí živočichů, rostlin, geologie. Zejména velký zájem byl o ukázkou stříhání ovce nebo zpracování vlny.

Přípravy stanoviště skanzenu Zubrnice se ujala Jitka Ledvinková, dále pomáhali Šárka Šeráková, Tomáš Ledvinka a Lenka Pizingerová. Naším úkolem bylo přiblížit historii zemědělství – konkrétně práci s obilím. Zájemci měli možnost vyzkoušet roztočit cep a zjistit, jaké to je, když se mlátí

prázdná sláma. Dále jsme je vyzkoušeli ze znalostí jednotlivých druhů obilí a byli jsme zvědaví, zda poznají vybrané zemědělské nářadí. Na stanovišti jsme měli k dispozici stan, který posloužil k umístění kopií školních obrazů a starých fotografií spojených s prací obilnářů. Na závěr jsme účastníky pozvali na akci skanzenu v Zubrnících *Podzim na vsi*, která probíhá v říjnu.

Slavnosti pastvin byly hojně navštíveny a jistě tomu pomohla také kyvadlová doprava, která zájemce o tento program vozila z Litoměřic a zpět zdarma. Vzhledem k pěknému počasí se celý pořad vydařil. V letošním roce 2019 jsme opět obdrželi pozvánku, abychom se akce znovu zúčastnili. Úkoly obměníme a dětem tentokrát umožníme vyrábět provázky. Připraven je i kvíz, v rámci kterého děti budou poznávat vybrané

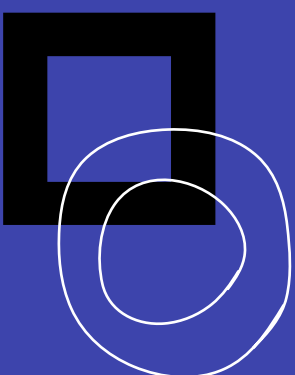
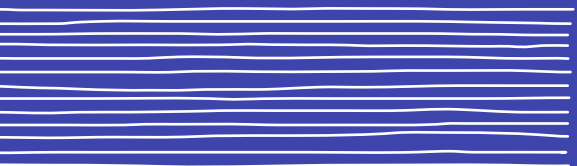
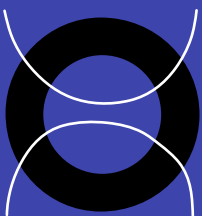
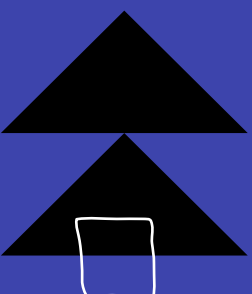
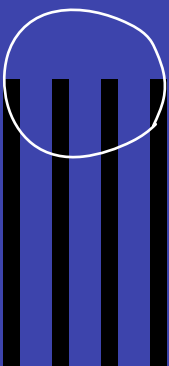
Výmlat obilí cepem na pořadu Slavnosti pastvin 2018 (foto J. Ledvinková, fotoarchiv NMvP - MvP Zubrnice)

zemědělské nářadí a tipovat, k čemu sloužilo. Pod naším dozorem si ho budou moci také vyzkoušet.

Pevně věříme, že i v letošním roce naše stánoviště zaujme návštěvníky *Slavností pastvin 2019* a my odjedeme s dobrým pocitem z úspěšně provedené prezentace skanzenu Zubrnice.

osobnosti

K osmdesátinám Josefa Kyncla

S Josefem Kynclem jsem začal spolupracovat, když jsem byl v roce 1980 ředitelem Botanického ústavu ČSAV v Průhonicích poslán na brněnské pracoviště ústavu – oddělení biologie lesa. Po třech letech bylo toto pracoviště násilně odtrženo od Botanického ústavu za účelem předání pracoviště jako politické „trafiky“. Já jsem se vrátil do Průhonic a Josef mě následoval.

Spolu jsme začali budovat dendrochronologickou laboratoř. Měli jsme problémy s přístrojovým vybavením. Jediný přístroj na měření letokruhů byl v laboratoři Ing. Vinše ve Výzkumném lesnickém ústavu na Zbraslavi-Strnadech. Nebozezy jsme si půjčovali. Bylo obtížné získat peníze na nákup přístrojů v zahraničí. Myslím, že naši mladší kolegové uvítají informaci o tom, jaké potíže jsme měli a jak jsme si poradili. Ve spolupráci s odborníky na počítačovou techniku jsme navrhli přístroj na měření šířek letokruhů, který nám vyrobili v dílnách ČSAV. Detekoval světelné impulzy procházející otvory v kolečku posunu vzorku pomocí závitové tyče. Signály byly zpracovány a zapsány na magnetickou pásku, později na disketu, nejprve osmipalcovou, později pětipalcovou.

Byl jsem pozván na krátkou stáž do švýcarské dendrochronologické laboratoře, kde jsem se seznámil s metodou výzkumu letokruhů pomocí rentgenové radiografie a s potřebným přístrojovým vybavením. Tato metoda umožňuje získat údaje o změnách hustoty dřeva v průběhu tvorby letokruhu. Ještě se musím zmínit o tom, že jsem předtím absolvoval postgraduální studium na Fakultě jaderné a fyzikálně inženýrské ČVUT pro pracovníky biologických oborů a získal kvalifikaci pro samostatnou práci s radioaktivními nuklidy a ionizujícím zářením. V Botanickém ústavu mi byl zadán tajný „vojenský“ úkol – sledování znečištění odpadních vod a rostlinné složky životního prostředí radioaktivními nuklidy z těžby uranu v oblasti Ralska a Hamru na Jezeře. Při hodnocení výsledků jsem armádnímu důstojníko-

vi navrhnul zakoupení měkkého rentgenu značky ANDREX. Přístroj, tehdy jako jediný tohoto typu v republice, byl poskytnut Botanickému ústavu „za účelem testování vlivu ionizujícího záření na rostliny“. V dohodě se Stavební fakultou VUT v Brně jsme rentgen umístili v laboratoři fakulty, kde byl využíván také k testování vzorků stavebních konstrukcí.

Josef byl zaškolen v obsluze přístroje a mohl tak radiografii letokruhů provádět v místě svého bydliště. Dílny ČSAV nám vyrobily dvojitou okružní pilu na vyříznutí lišt z vývrtů o tloušťce dva milimetry. Lišty se pokládaly na rentgenovou fólii, kde se rentgenovým zářením zobrazila hustotní struktura letokruhů včetně kalibračního klínu. Josef pak pomocí mikrodenzitometru vytvářel hustotní křivky letokruhů, které jsme pak hodnotili. Díky Josefovým perfektním denzitometrickým výsledkům jsme publikovali řadu sdělení. Například: Introdukované zeravy řasnaté, pěstované v Průhonickém parku, poskytly informaci o silné reakci této dřeviny na extrémní mráz v roce 1929. Hustotní struktura letokruhů smrků v Labském dolu ukázala reakci na znečištění atmosféry při výbuchu sopky Katmai (Novarupta) na Aljašce v roce 1912. Podářilo se nám objasnit nepravé letokruhy pazeravu řasnatého (*Calocedrus decurrens*), který v horách severní mexické Kalifornie tak reaguje na občasná sucho v letním období. Grafy denzitních profilů několika zástupců čeledi Cupressaceae jsme prezentovali na Mezinárodním dendrochronologickém sympoziu v Ystadu v jižním Švédsku. Na základě tohoto sdělení jsem dostal nabídku účasti na výuce postgraduálních

**Josef Kyncl odebírá vzorek ze stropního trámu, 2016
(foto J. Koudelová)**

studentů v oboru dendroekologie na Univerzitě Britské Kolumbie (UBC) v kanadském Vancouveru, kde jsem působil v letech 1992–1997. Hned na začátku jsem navštívil dendrochronologa v lesnickém výzkumném ústavu, který mne překvapil prohlášením: "Nebudeš schopen dát dohromady dva vývrty z jednoho stromu, natožpak abys chtěl získat nějaké klimatické signály z letokruhů stromů v deštých pralesích". Po dvou letech pilné práce a hlavně díky Josefově denzitometrické analýze letokruhů jsme v roce 1994 prezentovali výsledky na mezinárodním dendrochronologickém kongresu v Tucsonu ve státě Arizona („Climate signals in coastal old-growth forest trees near Vancouver, British Columbia"). Milým překvapením bylo veřejné ocenění našich výsledků. V době mého pobytu v Kanadě Josef nadále spolupracoval s archeology a věnoval se získávání chronologií ze živých stromů a datování starých dřevěných staveb ve velké oblasti, až po Zakarpatsko. Po výše uvedených poznámkách o naší společné práci chci zde připomenout a ocenit Josefovou publikaci, vydanou v roce 2017, *Letokruhy jako kalendář i záznamník. Zajímavosti z dendrochronologie*. Ve dvanácti kapitolách na 144 stranách podává přehled vývoje dendrochronologie ve světě i u nás. Kniha vznikla s podporou

Josefova syna Tomáše. Má vynikající grafickou úpravu a bohatý informační obsah.

Můj americký kolega a přítel Henri Grissino-Mayer doporučuje, aby vědecká sdělení sloužila šíření znalostí z oboru tím, že budou přístupná nejen odborníkům, ale i široké veřejnosti. To přesně splňuje Josefova kniha. Je to napínavé čtení. S Henrim jsem Josefa seznámil, aby ho mohl požádat o fotografie slavných borovic z hor na pomezí Kalifornie a Nevady, neboť Henri má mnohem lepší fotografickou dokumentaci, než bych mu mohl poskytnout já.

Díky Josefově usilovné práci, účasti na vytváření standardních křivek a vynikajícím výsledkům datování letokruhů dřev se dendrochronologické metody rozšířily na mnoho pracovišť. Podrobný přehled je uveden v Josefově knize. Cením si toho, že jsem měl možnost pracovat společně s tímto vynikajícím člověkem. Chtěl bych mu za sebe i za české dendrochronology pogratulovat k jeho životnímu jubileu a popřát pevné zdraví a mnoho dalších dendrochronologických úspěchů. Použiji věnování, které mně napsal do své knihy: „*At toho ještě hodně změříme! Josef.*“

**Jaroslav Dobrý
Praha**

Návraty Karla Bogara

V letošním roce se dožívá významného životního jubilea osmdesáti let PhDr. Karel Bogar, rodák z Janové, historik, muzejník, znalec výtvarného umění, autor výstav, organizátor vědeckých a výtvarných setkání... Výčet profesí by mohl ještě pokračovat několika dalšími, neboť jubilanťovy každodenní aktivity, jejich mnohotvarost i výsledky můžeme jen závidět. Na počátku profesní kariéry stálo po krátké pedagogické zastávce muzeum, v roce 1967 se stal pracovníkem frýdeckého muzea, o tři roky později pak stanul až do roku 1992 v jeho čele. Když muzeum opouštěl, ti, kteří pamatovali jeho nelehké začátky, ať už kolegové, nebo návštěvníci, oceňovali výsledky, kterých dosáhl. Z provinčního muzea s početně téměř zanedbatelným, převážně etnografickým fondem se mu podařilo i v nelehkých normalizačních dobách vybudovat respektovanou instituci vázanou na region Beskyd a Pobeskydí, rozsáhlou stálou expozicí s odborně budovanými sbírkovými fondy. Pravidelní i náhodní návštěvníci oceňovali bohatý výstavní program, mapující nejen tvorbu regionálních výtvarníků, ale také významné autory z centra. Odborná práce se promítala do organizování řady konferencí a seminářů věnovaných zpravidla tématům spojeným s regionem a jeho problematikou.

Jako červená nit všemi aktivitami se stále táhne soustředěný zájem o historii i současnost regionu, jeho specifika daná jak osídlením, tak životem zdejších obyvatel, který nebyl v žádném období jednoduchý. Už samotný fakt, že Pobeskydí bylo již v 19. století zasaženo překotnou industrializací, která pokračovala po celé 20. století, nabízel specifika v tvorbě několika generací výtvarníků, ať se zde narodili, či se nechali výjimečným prostředím inspirovat. Symbolickým jevem z této oblasti se stal smalt – původní technika, kterou znovu objevili autoři v polovině šedesátých let minulého století jako velmi zajímavou výtvarnou techniku a jejich zájem díky mezinárodním tvůrčím setkáním trvá i dnes. U počátku stál jako organizátor i popularizátor Karel Bogar se skupinou autorů, kteří v průběhu let dosáhli i mezinárodního věhlasu.

Zatímco po dobu působení v Muzeu Beskyd se stalo Frýdecko a Těšínsko hlavním programem, po odchodu z muzea rozšířil své aktivity více na rodné Valašsko. Vedle pedagogického působení na soukromé škole cestovního ruchu se mohl samostatně rozhodovat o tom, které z malířů, grafiků i sochařů představí veřejnosti. Díky svým zkušenostem z přípravy výstav v muzeu a početnými kontakty s autory byl velmi často oslovován veřejnými institucemi i jimi samotnými, aby připravil výstavy, katalogy a vernisáže. Tato na první pohled téměř horečná činnost se odráží v nespočtu výstavních počínů, kterými za posledních 25 let obohatil kulturní nabídku v celé oblasti Pobeskydí.

Životním tématem se mu stal frýdlantský rodák Ferdiš Duša, ve dvacátých letech spolupracovník sourozenců Jaroňkových. Později k této výjimečné osobnosti přibyla další – Eliška Servátková z Frýdku, jejíž ojedinělé tvorbě mapující každodenní život věnoval značnou pozornost téměř dvacet let. Druhou oblastí, která se stala stejně významnou, byla literatura zastoupená frýdeckým rodákem Ůndrou Lysohorským, osobitým autorem tvořícím v laštině. Výsledkem byla řada odborných setkání za účasti domácích i zahraničních odborníků, kteří se podíleli na vydávání básní v zahraničí, jejich překladech do ruštiny a angličtiny. Hmatatelným výsledkem bylo předání básnickovy pozůstalosti do sbírek Muzea Beskyd, kde se stala samostatným fondem Památníku Ůndry Lysohorského s expozicí.

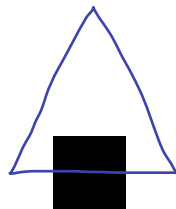
Bylo by jistě pošetilé snažit se popsat všechny akce, u nichž stál jako autor nebo organizátor. Jeho životní energie je záviděníhodná, kolegy a spolupracovníky dnes, stejně jako před několika desetiletími, překvapuje svou originalitou, často inspirovanou jiným pohledem na řešený problém. Jedním z důkazů pro toto konstatování snad může být i způsob přípravy a realizace dlouhodobé výstavy výtvarného umění věnované moravskému Valašsku a jeho umělcům, kterou připravil pro Valašské muzeum v přírodě právě před deseti lety. Také zde přistoupil k tvorbě libreta a výběru exponátů mimořádně zodpovědně.

Příprava instalace *Výtvarné umění na Valašsku* byla vyvrcholením jeho muzejních i kurátorských znalostí. Důvodem, proč vedení muzea přizvalo právě Karla Bogara ke spolupráci, s úkolem vytvořit v nedávno otevřeném vstupním objektu Sušák instalaci přibližující prostřednictvím muzejní sbírky výtvarné umění v regionu, byly jeho kurátorské zkušenosti. Důkazem byly mnohé Bogarovy objevené prezentace doplněné o katalog, vernisáž i besedy s autory a návštěvníky. S jakou odpovědností k přípravě scénáře, textů a zejména výběru exponátů přistoupil, svědčí již první krok – zpracování hodnotící studie o vývoji a obsahu muzejní sbírky obrazů a grafiky, budované s přestávkami již od počátku muzea. Součástí obsáhlého textu nebyl pouze popis jednotlivých děl, úvod a závěr tvořil důkladný rozbor o vývoji celé kolekce i návrhy na její systematické doplňování v budoucnu. Ačkoliv galerijní metody přípravy instalací jsou velmi podrobně rozpracovány, Bogarův přístup musel být poněkud jiný. Při přípravě bylo nutné se vypořádat se skutečností, že budování sbírky, jejíž základ tvoří dílo sourozenců Jaroňkových, nebylo hlavní náplní sbírkotvorné činnosti muzea. Její doplňování bylo spíše nahodilé, závislé na darech a příležitostných akvizicích. Po realizaci první části instalace zorganizoval na jaře 2009 ve Valašském muzeu v přírodě zajímavou besedu jako možnost odborné diskuse, které se zúčastnili historici výtvarného umění, sběratelé i zástupci muzea. Byla reakcí na první zkušenosti spojené s otevřením expozice, jejíž rozšiřování pokračovalo v následujících letech.¹ Spolupráce s rožnovským muzeem přetrvává až do současnosti, jubilant je členem Rady starších, pravidelně publikuje v časopise *Museum vivum*. Pracovní tempo jubilanta dává za pravdu bonmotu, že člověk je tak mladý, jak mladý se cítí. Karlu Bogarovi můžeme přát jen pevné zdraví a tvůrčí pohodu, která mu umožní i nadále připravovat nové projekty a realizace vázané nejen na rodné Valašsko.

Jiřina Veselská
Frýdek-Místek

Karel Bogar při otevření nového vstupního objektu Sušák, 2006 (foto K. Matocha, fotoarchiv NMvP – VMP)

¹_BOGAR, Karel. Diskuze kolem kulatého stolu.

Museum vivum. 2009, 5, s. 60–66

Emílie Haroková a Valašsko

Byť se nesluší dámám připomínat věk, přesto významná životní jubilea jsou už tradičně jedinečnou příležitostí zastavit se a vzpomenout přínos osobnosti regionu i oboru, kterému se po celá léta věnovala. Nejinak je tomu u naší emeritní kolegyně etnografky a muzejnice Emílie Harokové, která se v listopadu dožívá osmdesáti let. Svůj profesní život spojila se dvěma národopisnými regiony – Těšínskem a později Valašskem, které se jí stalo druhým a trvalým domovem.

Rodové kořeny má jubilanťka v Opavě, ale narodila se na jižní Moravě v Bzenci, kde se svými dvěma staršími sestrami prožila raná léta dětství i první třídu základní školy. Její rodina se tam nuceně přestěhovala před začátkem války, když tam její tatínek – odborník na pěstování a šlechtění ovoce a zeleniny, dostal pracovní umístěnku. Koncem roku 1945 se však znovu do svého původního domova v Opavě vrátili. Po absolvování jedenáctiletky studovala historii a češtinu na Filozofické fakultě Palackého univerzity v Olomouci. Učitelskému povolání se však nikdy nevěnovala. Z nabídky umístěnek si v roce 1961 šťastně vybrala místo vedoucí nedávno založeného muzea v Havířově (tehdy Muzeum socialistické výstavby). Jeho hlavní náplní měla být už podle názvu dokumentace socialistické výstavby města. Emílie Haroková však přišla s originálním nápadem dokumentovat život původních zaniklých vesnic, na jejichž základech vyrostlo nové „socialistické“ město. Tímto způsobem se snažila jinak vykořeněným obyvatelům, kteří sem přicházeli za prací v hornickém průmyslu, nacházet kulturní identitu. Ze svých prvních sběrů připravila už v roce 1965 u příležitosti desátého výročí založení Havířova expozici *Léta desetiletí, staletí*.¹

1_HAROKOVÁ, Emílie. „Léta desetiletí, staletí...“ *Zprávy Okresního vlastivědného muzea v Českém Těšíně* 35, prosinec 1965, s. 10–12.

Když se v roce 1966 havířovské muzeum stalo součástí Vlastivědného ústavu okresu Karviná se sídlem v Českém Těšíně, přešla Emílie Haroková do Českého Těšína. Zde vedla národopisný úsek, ale i nadále působila na pozici vedoucí havířovské pobočky. Své dosavadní zkušenosti z muzejní praxe doplnila postgraduálním studiem etnografie a muzeologie na Karlově univerzitě v Praze v letech 1967–1969. Studium zakončila prací o lidové keramice z Dolních Bludovic a Dolní Datyně. Dokumentaci lidové keramiky, jež má kořeny již v 17. století, se pak podrobně věnovala jak v terénu sběrem materiálu a rozhovory s posledními pamětníky, tak především sledováním místních hrnčířských rodů v archivních pramenech. Svá zjištění publikovala v roce 1971 v *Muzejní a vlastivědné práci* a později i v časopise *Těšínsko*.² Za svého působení v Českém Těšíně se účastnila sběrových akcí v horských vesnicích Těšínska, odkud se muzejním pracovníkům podařilo získat množství sbírkových předmětů a pořídit cennou fotografickou i kresebnou dokumentaci lidových staveb. Věnovala se výstavnické činnosti, jak v Havířově, tak v Českém Těšíně, kde se např. podílela na přípravě nové stálé expozice *Těšínsko od pravěku k dnešku*. S Jaromírem Gelnarem připravila k národopisné části expozice drobnou publikaci s názvem *Život a tradice Těšínska v minulosti. Kapitoly o životě a kultuře lidu těšínské vesnice v 18. a 19. století*.³

2_HAROKOVÁ, Emílie. K některým otázkám lidové keramiky v Dolních Bludovicích na Těšínsku. *Muzejní a vlastivědná práce*. 1971, 9, č. 1, s. 41–56; Týž: Výroba lidové keramiky v Dolních Bludovicích. *Těšínsko*. 1973, č. 1, s. 5–12.

3_HAROKOVÁ, Emílie a GELNAR, Jaromír. *Život a tradice Těšínska v minulosti. Kapitoly o životě a kultuře lidu těšínské vesnice v 18. a 19. století*. Český Těšín: Okresní vlastivědný ústav, 1971, 31 s.

Emílie Haroková, 1990
(foto B. Příkryl, fotoarchiv
NMvP – VMP)

Pomyslným završením její činnosti v havířovském muzeu se stala v roce 1970 nová expozice *Havířov minulý a přítomný*, v níž představila historii havířovských vsí od 14. století po současnost.⁴ Reorganizační změny muzejní správy v lednu 1973, kdy byla havířovská pobočka začleněna do Muzea revolučních bojů v Ostravě, přiměly Emílii Harokovou začátkem jara k odchodu na nové pracoviště do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. V Havířově zanechala bohatý sbírkový fond čítající 2588 inventárních čísel, jako cenný doklad lidové hmotné kultury regionu. Mimořádný význam má především soubor pracovních nástrojů dokumentující jednotlivá řemesla ve druhé polovině 19. století a sbírka bludovické keramiky. Dnes je tato kolekce součástí fondu Muzea Těšínska, z níž část je využita v instalaci Kotulovy dřevěnky v Havířově Bludovicích, posledního dokladu původní zástavby, představujícího bydlení na přelomu 19. a 20. století.

4_HAROKOVÁ, Emílie. Nová expozice v Havířovském muzeu. *Zprávy Okresního muzea v Českém Těšíně* 40, prosinec 1970, s. 6.

Nikoliv náhodou se Valašské muzeum v přírodě stalo jejím druhým působištěm na dalších 27 let. V muzeu se v té době připravovaly podklady k výstavbě nového areálu Těšínské dědiny a bylo nezbytné provádět systematický výzkum lidových staveb v obcích na Těšínsku, dokumentovat život jejich obyvatel a především získávat sbírkové předměty k zařizování interiérů s rozdílným sociálním postavením. Její znalosti zdejšího prostředí, citlivé vystupování ve vztahu k venkovským obyvatelům – pamětníkům se staly nejlepším předpokladem ke kvalitně odvedené práci. Než se na podzim 1973 přestěhovala do Rožnova, jezdila autobusem na výzkumy do těšínských a frýdeckých obcí (Bystřice nad Olší, Nýdek, Tránovice, Nebory, Horní Žukov, Dolní Bludovice, Vendryně, Sedliště, Bruzovice, Horní Domaslavice, Jablunkov, Písek, Návsí, Dobrá, Dolní Lomná), popisovala a fotograficky dokumentovala významné

5_Srovnej: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, sbírka negativů, např. N 15937 – N 16976, N 17227 – N 18014, N 18730 – N 18808.

objekty lidového stavitelství a prováděla akvizice z vybavení domácností.⁵ Jak sama s vděčností vzpomíná, lidé jí s důvěrou otevírali svá obydlí a hovořili o svém životě i osudech svých předků, ač nemluvila jejich dialektem, nýbrž spisovnou češtinou.

Její velkou předností byla výborná orientace v archivních materiálech, kdy získané informace z terénu vhodně doplnila o poznatky nabyté studiem gruntovnic, pozůstalostí, matrik a dalších písemností. Tímto způsobem se jí dařilo rekonstruovat ucelený obraz života rodiny na usedlosti v průběhu posledních staletí. Rukopisné materiály uložené v archivu Valašského muzea v přírodě, které zpracovala k jednotlivým usedlostem z Těšínska a Rusavy, můžeme považovat za vzorové příklady kvalitní etnograficko-historické dokumentace vybraných objektů. Obsahují popis stavby a okolí, majetkové záležitosti a stavební vývoj usedlosti na základě archivního studia. V závěrečném shrnutí je vždy připojen návrh instalace v areálu muzea s přihlédnutím k danému specifiku. Obsáhla je zvláště její syntéza o bukoveckém fojstství z roku 1974 přinášející ucelený pohled na historii a vývoj fojtské usedlosti ve vztahu k okolním objektům s využitím historických pramenů.⁶ Výzkum k chalupě z Trojanovic čp. 12 z roku 1987 posloužil jako podklad k realizaci expozice lesního dělníka a domáckého tkalce při dostavbě areálu Mlýnské doliny v roce 2010. Je škoda, že většina výzkumných zpráv zůstala jen v rukopise a nebyla dosud publikována.⁷

Byla také členkou Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně.

Ve Valašském muzeu v přírodě se po léta soustředila na budování sbírky nábytku a její odborné zpracování. Neboť jen obsáhlý a početný sbírkový inventář z rozdílného sociálního prostředí je nezbytným předpokladem k tvorbě kvalitních a věrohodných expozic bydlení, které jsou pro muzea v přírodě tak charakteristické.

6. Historický vývoj bydlení a staveb u fojstství v Bukovci na Těšínsku. *Slovenský národopis*. 1976, 24, s. 285–288.

7. Zprávy z terénních a archivních výzkumů za doby působení jubilantky ve Valašském muzeu v přírodě jsou uloženy na Oddělení dokumentace, v pomocném sbírkovém fondu Rukopisy. Soupis byl i publikován: *Museum vivum*. 2009, roč. 5, s. 155–156.

Při terénních akvizicích v obcích na Valašsku i Těšínsku se jí mnohdy podařilo získat z jedné usedlosti téměř kompletní vybavení. V akviziční činnosti byla velmi cílevědomá a často své kolegy překvapila získáním ojedinělých exemplářů. Že bylo z čeho při zařizování staveb vybírat, ocenili především autoři nových expozic na Valašské dědině i Mlýnské dolině.

Své zkušenosti z výstavnictví z havířovského muzea nemohla dlouho v Rožnově uplatnit, neboť muzeum nemělo žádné výstavní prostory, kde by prezentovalo bohatství ze svých sbírek. Až v roce 1991 připravila v přízemí rožnovské radnice v Dřevěném městečku stálou expozici prvorepublikového obchůdku se smíšeným zbožím Barbory Hanákové, který vybavila podle sdělení pamětníků autentickým mobiliářem, jen prodejní pult a vybraná část zboží byly provedeny v kopii.⁸ S lítostí však dnes poznamenává, že pravdivost instalace ustoupila komerčním zájmům nájemce. O dva roky později představila v prostorách Panské sýpky Dřevěného městečka sedací nábytek ze sbírek muzea na výstavě *Židle, lavice, pohovky*.

Největší chloubou jejího sběratelského úsilí se stala kolekce malovaného nábytku z lidového prostředí, která se řadí k největším a nejúplnějším sbírkám na celé Moravě. Cíleně ji budovala tak, aby systematicky sledovala pestrost a rozmanitost ornamentální výzdoby a její vývoj od poslední třetiny 18. století až do 20. let 20. věku na Valašsku i Těšínsku. Fond dnes čítá okolo 360 kusů, zejména truhel, ale je mezi nimi i několik koutnic, skříní a polic. Z celkového počtu zaujímá 116 dokladů z Těšínska, z nichž nejstarším datovaným kusem je truhla z Gut z roku 1799 a nejmladší nese vročení 1926 a jméno majitelky Barbara Martynek z Dolní Lomné. Za nejhodnotnější považuje jubilantka několik skříní, truhel a dvou polic s nápodobou mramorování z velmi zámožné usedlosti ze Smilovic. Z Valašska si cení rozměrné stravní skříně s vyznačeným letopočtem 1783, pocházející z bohaté rodiny Orságů v Karolince, která je jediným sbírkovým dokladem malování na tomto druhu nábytku na

8. HAROKOVÁ, Emílie. *Obchod – smíšené zboží Barbory Hanákové*. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 319.

celém Valašsku. Z truhel získala nejstarší doklady s datací 1790 a 1796. Podle odlišnosti ornamentální výzdoby rozčlenila Valašsko na několik svěbytných oblastí s charakteristickou malbou. Výběr z nejceněnějších kusů představila v roce 1996 na výstavě *Malovaný nábytek* v Panské sýpce Dřevěného městečka, k níž připravila i stejnojmenný katalog.⁹ V něm shrnula mnohaleté poznatky o výrobě, výzdobě a motivice malby nábytku na Valašsku a Těšínsku. Kvalitní materiálovou studii po letech obohatila o nové poznatky z archivního a terénního výzkumu a studia sbírek v těšínském muzeu. Tato její doplněná práce byla znovu publikována v roce 2012 v katalogu *Malovaná jizba*, doprovázená barevnými fotografiemi.¹⁰ Na stejnojmenné expozici se rovněž odborně podílela na části představující vývoj ornamentální malby na Rožnovsku.

V devadesátých letech spolupracovala na tvorbě pojmosloví etnografických sbírek, významně se zasloužila zvláště o zpracování pojmosloví nábytku.

Její nejmilejší instalací, kterou velmi ráda zmiňuje, byla výstava *Dítě a hračka* ze sbírek Valašského muzea v přírodě v roce 1995 umístěná v předsálí Janíkovy stodoly Dřevěného městečka.¹¹ Jak sama vzpomíná: „výtvarníci vypověděli spolupráci kromě psaní textů, a tak jsem si mohla vyhrát s rozmísťováním předmětů ve vitrínách jako za dávných časů po mém nástupu do muzejnictví.“

Své působení ve Valašském muzeu téměř symbolicky završila přípravou expozice chalupy rolníka a skláře Pavla Krystyníka z Nového Hrozenkova v roce 1999 v areálu Valašská dědina. Detailně ztvárněná expozice zachycující bydlení sociálně slabé rodiny v poslední třetině 19. století s maximální mírou věrohodnosti a pravdivosti byla oceněna i Národopisnou společností.

9_HAROKOVÁ, Emílie. *Malovaný nábytek*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1996.

10_HAROKOVÁ, Emílie. *Malovaný nábytek*. In: *Malovaná jizba. Umělecké řemeslo a užitě umění ve sbírkách Valašského muzea v přírodě (18. – 1. pol. 20. století)*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2012, s. 24–61.

11_HAROKOVÁ, Emílie. *Dítě a hračka v našich sbírkách*. Scénář výstavy. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 307.

K výzkumné zprávě k této usedlosti zpracované v roce 1976 se znovu vrátila po mnoha letech a v doplněné verzi ji publikovala v časopise Valašského muzea v přírodě *Museum vivum* 2015.¹² Její poslední obsáhlou syntézou je kapitola *Oděv* v monografii Těšínsko II. vydaná v roce 2000. Na základě studia pozůstalostí, muzejních sbírek a obrazových pramenů přinesla nový pohled na vývoj těšínského oděvu, čímž doplnila starší práci Drahomíry Stránské.¹³

Je velká škoda, že po odchodu do důchodu se národopisné dokumentaci Valašska ani Těšínska již nevěnovala, ač měla v úmyslu pojednat ještě mnohá témata, k nimž sbírala materiál. Přesto je její pečlivá práce v obou muzeích patrná dodnes a její nástupci mohou čerpat jak z bohatého sbírkového fondu, jež vytvořila, tak z dokumentačního materiálu, který shromáždila v terénu i studiem archiválií. V posledních deseti letech se do Valašského muzea znovu ráda vrací a při setkáních s mladšími kolegy jim ochotně předává své zkušenosti a přináší podněty k jejich odborné práci. Na své působení a čas strávený v rožnovském i havířovském muzeu ráda vzpomíná a přiznává: „S vděčností vzpomínám na povolání, které jsem mohla tak dlouho prožívat ve vši jeho pestrosti a náročnosti, i na spolupracovníky, na to dobré, co nás spojovalo ve sledování společného cíle – vybudování kvalitního muzea pro budoucí generace.“ Nechtějí její přání i pro nás současné pracovníky muzeí velkou výzvou!

Za přínos jubilantky a obětavou práci v oblasti národopisné dokumentace jak Valašska, tak i Těšínska patří velké poděkování s přáním stále pevného zdraví, hodně sil, také radosti a potěšení z odvedené práce své i svých následovníků, kteří z jejich výsledků mohou čerpat.

Petr Lidák
Valašské muzeum v přírodě
v Rožnově pod Radhoštěm

12_HAROKOVÁ, Emílie. Malochalupnická usedlost čp. 205 z Nového Hrozenkova. *Museum vivum*. 2014/2015, roč. 10, s. 55–63.

13_HAROKOVÁ, Emílie. *Oděv*. In: *Těšínsko 2. díl*. Šenov u Ostravy 2000, s. 99–173.

Jubilantka Milena Habustová

Je nás docela málo, kteří si pamatujeme, že právě v létě roku 1968 nastoupila Milena Habustová, tehdy ještě Parmová, do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Její kroky tam nezamířily poprvé, často staré muzeum procházela se svou tetou Boženou Hadvižďákovou, která pracovala jako sezonní průvodkyně. Milena měla za sebou absolvování rožnovského gymnázia a právě ukončila Jazykovou školu v Gottwaldově (Zlíně), kde studovala angličtinu.

V létě toho roku jsem se připravovala k dočasnému odchodu z muzea za mateřskými povinnostmi, a kdo na moje místo? Napadlo mne ono útlé zvidavé děvče, které jsem potkávala v areálu muzea, a na dotaz, kde pracuje, bylo zřejmé, že právě místo hledá. Převzala tedy část mých pracovních povinností a nastoupila jako sekretářka ředitele muzea Jana Bečáka. Ten především zbystřil pozornost v souvislosti s jejím vzděláním v anglickém jazyce a také ocenil, že pochází z Rožnova, což brzy začal využívat, ba někdy až „zneužívat“. Třeba když bylo něco pilného, povolal sekretářku do práce i v neděli.

Po nějakém čase vyměnila Milena post sekretářky za zajímavější a účelnější poslání v oddělení národopisu, kde brzy dostala na starost sbírku potřeb do domácnosti. Tu nejen spravovala, ale též náležitě rozšiřovala. Pocházejíc z tradiční ro-

diny věděla, co a k čemu se v minulosti používalo a účelně obohacovala tento sbírkový fond. Svoje vzdělání rozšířila studiem muzeologie v Praze a pak se dala do odborné práce. Specifický zájem soustředila na litinové nádoby a ve sbírkovém fondu muzea spolehlivě určila původ mnohých hrnců, kastrolů a pekáčů. Její hlubší zájem o lidovou stravu podnítil Jaroslav Štika, když ji přizval ke spolupráci na knize *Lidová strava na Valašsku*. Svěřil jí přípravu přílohy Valašský jídelníček a posléze taky komparační výzkum stravování u vybraných rodin před dvaceti lety a v současnosti, což bylo využito ve druhém, rozšířeném vydání jmenované knihy.

Milena Habustová měla hlavní slovo v přípravě prvního ročníku muzejního programu s názvem *Pekařská sobota*, který má od roku 1994 hojně pravidelné a především spokojené návštěvníky dosud. Podílela se též na *Lázeňských sobotách* i pracovních programech muzea, a to především na volbě sortimentu i přípravě ochutnávek tradičních pokrmů pro návštěvníky. Dokonale zorganizovala soutěž ve vaření lidových pokrmů, která se uskutečnila koncem 70. let minulého století v chalupách venkovské části muzea. Její jméno je na drobných tištěných skládkách, které textově doplňují samotné programy – *Chléb náš vezdejší*, *Pekařská sobota*, *Na končiny do Rožnova*,

Milena Habustová nabízí dětem perník na programu Vánoce na dědině, 2001 (foto K. Matocha, fotoarchiv NMvP - VMP)

Receptářik aj. *Sladká šrotka aneb Vánoční hodování* je dosud návodem pro zájemce o tradiční vánoční pokrmy. Milena je spoluautorkou úspěšné knížky *Tradiční pečivo*, vydané nakladatelstvím Grada, samostatně sepsala pro edici Rožnovské malé tisky *Prostřený stůl Rožňovanů*. Jednotlivě publikovala v různých odborných i populárních tiscích, jednalo se pokaždé především o téma lidové stravy.

S dvěma dětmi by už neměla tolik možností rozšiřovat cíleně sbírku potřeb do domácnosti, přešla tedy do dokumentačního oddělení muzea, kde až do svého odchodu do důchodu organizovala, spravovala a vedla fotografický fond. Provizorně byla správa tohoto fondu přiřazena ke knihovně. Ani přes svízelné prostorové podmínky nikdy nedošlo k nedorozumění. Nakonec jsme v jedné kanceláři spolu pracovaly víc jak dvacet let!

Na její popud byla sestavena sbírka starých regionálních fotografií nebo pořizování jejich kopií, zasloužila se o kvalitní a přehledné uložení této

části sbírky. Dokud ještě bydlela na domajšku, jak nazývala rodnou chalupu za Hážovkou, byla v přímém kontaktu se starousedlými Rožňováky prostřednictvím vlastní rodiny, později už mnohé pamětníky sama navštěvovala cíleně. Byla členkou skupiny pracovníků rožnovského muzea, která odletěla do Washingtonu na folklorní festival v roce 1995, kde reprezentovala Valašsko a rožnovské muzeum lidovou stravou, přímo před návštěvníky pro ně vařila jako doma a moc jim to chutnalo!

I na toto děvče se už navršila kopa let a ještě deset k tomu, až těžko uvěřit! Přejeme do budoucna dobré zdraví, příjemnou životní pohodu a stále chuť něco dobrého pro své blízké připravovat. My, její bývalí spolupracovníci, to oceňujeme dosud!

Vanda Vrlová
Valašské Meziříčí

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE MILENY HABUSTOVÉ

SAMOSTATNÉ TITULY

Život kolem valašské pece. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1976. [24] s. Malé tisky; sv. 9. (s J. Štikou)

Z Valašského jídelníčku. In: *Lidová strava na Valašsku*. Ostrava: Profil 1980, 9 s.

Sladká šrotka aneb Vánoční hodování. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1993. 23 s. (s V. Vrlovou)

Recepty. In: *Lidová strava na Valašsku*. Praha: Knefl, 1997, s. 147-181. (s V. Vrlovou)

Valašské recepty. Ostrava: Sova, [1999]. 15 s. Lidové recepty. Speciál, č. 2. (s V. Vrlovou)

Tradiční pečivo. Praha: Grada, 2004. 162 s. (s J. Veselskou)

Prostřený stůl Rožňovanů. Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov pod Radhoštěm, 2010. 95 s. Rožnovské malé tisky; sv. 16.

Vaškova hospoda. V Rožnově pod Radhoštěm:

Valašské muzeum v přírodě, 2010. 55 s.

Obživa. In: *Beskydy. Zdroj práce a obživy*. Trinec: Wart 2012, s. 200–213. (s V. Vrlovou)

Recepty. In: *Lidová strava na Valašsku*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2018, s. 161–196. (s V. Vrlovou)

STUDIE A ČLÁNKY

Litínové nádoby ve sbírkách Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. In: *Z dějin hutnictví*. Praha: Národní technické muzeum Sv. 11, 1982, s. 439–447.

Valašská kuchyně. UM – *Magazín na tři měsíce*, zima 1991, s. 66–68, 70–73. (s V. Vrlovou)

Vánoční receptář z Valašska. *Valašsko – vlastivědná revue*. 2001, č. 2, s. 52.

Pár slov o Vandě Vrlové. *Museum vivum. Sborník Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. 2009, roč. 5, s. 157–160.

Muzejní hospody a návrat k tradici. *Museum vivum. Časopis českých muzeí v přírodě*. 2017, roč. 12, s. 84–89.

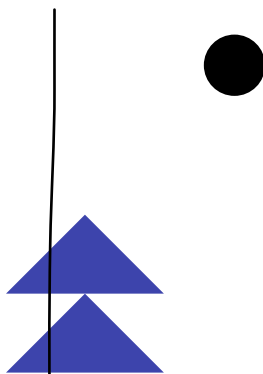
Karel Pavlišťík

(12. 3. 1931 – 7. 12. 2018)

Na samém konci minulého roku jsme ztratili vzácného přítele, vynikajícího folkloristu a etnografa – muzejníka, Karla Pavlišťíka. Do své profese vstupoval (po necelých dvou letech práce nákupčího v podniku Let Kunovice) jako tanečník Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého (1953–1962) v Praze. Tato práce prohloubila jeho odborné folkloristické zájmy, a proto v té době (1956–1960) tam také externě vystudoval etnografii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. To ho odvedlo do zaměstnání v Oblastním muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně, které tehdy plnilo funkci krajského vlastivědného ústavu sdružujícího muzea okresní a speciální. Jedním z prvních tematických zpracování sbírek byla domácká výroba dřevěného nářadí na Podřevnicku, které Karel přivedl až do bohaté muzejní expozice později instalované ve vizovickém zámku. Bylo to tehdy mezi muzejníky vzorové vytvoření a odborné zpracování sbírkového fondu (1962). Toto téma Karla Pavlišťíka vedlo k dalším výzkumům. Zabýval se také bibliografií národopisu Luhačovicka a metodicky přispěl k problematice formování národopisných oblastí analýzou právě složitějšího Podřevnicka. Vytvořil vzorovou studii *Luhačovické Zálesí a Podřevnicko – přechodné oblasti na rozmezí Slovácka, Hané a Valašska*, která vyšla ve *Zprávách Oblastního muzea jihovýchodní Moravy v Gottwaldově* v roce 1966. Zpracoval i dílo Františka Bartoše soupisem jeho bibliografie. V šedesátých letech se Karel sblížil se Slávkem Štikou (tehdy pracovníkem Ústavu etnografie a folkloristiky v Brně, později od roku 1972 ředitelem Valašského muzea v přírodě), s kterým se setkávali na jednáních muzejní rady zlínského Oblastního muzea jihovýchodní Moravy (on v letech 1955–1956 spravoval i rožnovské muzeum). Těchto jednání se účastnil také Ing. Jan R. Bečák jako správce (později ředitel) rožnovského muzea (1964–1972). Takže kontakty těchto tří osobností pomáhaly formovat i Bečákovu cestu k budoucí velkorysému koncepci muzea.

Karel Pavlišťík se v roce 1968 výrazně podílel také na demokratizačním hnutí, a proto po politických změnách v roce 1971 musel zlínský ústav opustit. Přátelství ale trvalo dále, i když s vážnými překážkami. Až do roku 1989 Karel vykonával různá provozní zaměstnání, takže se některé jeho práce dostaly do rukou čtenářů až mnohem později (např. Bibliografie díla Františka Bartoše připravená spolu s A. Devátou).

V Karlových bibliografiích se obvykle neobjevuje jeho folklorní tvorba, a to jak organizační a metodická, tak vlastní, spontánní mezi přáteli i na pódii festivalů. Sám byl vynikajícím zpěvákem a tanečníkem, jeho snad nikdo nedokázal přezpívat! Spolupracoval s rozhlasovými a televizními studiemi, soupis jeho veřejných nahrávek by dal jistě velmi složitou práci. Ve svém životě nevynechal žádné východomoravské (i mnohé jiné včetně zahraničních) folklorní slavnosti, a to bez ohledu na účast v programech v době, kdy mu to neumožňovalo politické pronásledování. Ale i tehdy bývalo možné se s ním někdy setkat třeba i o půlnoci za jiskrného zpěvu před muzikou a za verbuňkového cifrování.

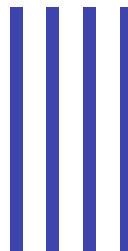

Karel Pavlišťík na Rožnovských slavnostech 2011 (foto J. Kolář, fotoarchiv NMvP – VMP)

Se Slávkem Štikou spolupracoval na přípravě folklorních pořadů pro Strážnické slavnosti. Ve Valašském muzeu v přírodě inicioval na Rožnovských slavnostech večerní zábavy pod názvem *V lidovém tónu*, které se odehrávaly po skončení oficiálního pódiového vystoupení. Diváci tak dostali příležitost si zazpívat a zatancovat sami pro sebe a využít k tomu všech možností areálu Dřevěného městečka. Ale především zavedl na těchto slavnostech soutěž v odzemku *Kdo vyskočí, ten je chlap*, která už od roku 1987 probíhá dodnes. V roce 2010 inicioval ve Valašském muzeu vytvoření Rady pro valašský odzemek, jako poradního orgánu ředitele, jejímž cílem je dokumentace, popularizace a propagace tohoto specifického mužského tance na Valašsku. O dva roky později byl i jeho zásluhou *Valašský odzemek* zapsán na Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky.

Právě nyní, bezprostředně po uzavření Karlových činností, které nás tak obohacovaly, ač zarmoucen, pociťuji své díky za všechny (i ty veselé) kontakty s ním, a to s žalostným pocitem, jak jich mohlo být více!

Jiří Langer
Rožnov pod Radhoštěm

Iveta Eclerová

(10. 12. 1935 – 26. 8. 2019)

Koncem srpna letošního roku se uzavřela životní pouť paní Ivety Eclerové, pedagožky a restaurátorky Moravské galerie v Brně. Většina z nás si ji však vybaví především ve spojení s monografiemi brněnského etnografa, muzikologa a muzejníka Ludvíka Kunze, na jejichž vydávání se v letech 2004–2011 významně podílela uspořádáním textů a přípravou obrazového doprovodu.

Iveta Eclerová, pro rodinu a své přátele známá více pod jménem Iva, se narodila 10. prosince 1935 v Bratislavě do rodiny učitele Karla Langra, později významného středoškolského profesora brněnské školy uměleckých řemesel, grafika, výtvarníka a především vynikajícího znalce lidové kultury Valašska. Jistě to byl právě otec, který významně ovlivnil její budoucí profesi. Zdědila po něm výtvarné nadání, cit a trpělivost pro ruční práce. Jeho učitelské povolání bylo důvodem, proč se rodina několikrát stěhovala. Naposledy v roce 1939, kdy stejně jako ostatní Češi museli po vyhlášení Slovenského státu odejít z Bratislavy. Natrvalo se pak usadili v Brně, kde Karel Langer učil na zmíněné střední škole.

Vysokoškolské vzdělání Iva ukončila v roce 1957 tehdejším titulem promovány pedagog. Poté učila na základních školách v okolí Brna – v Pozořicích a Tvarožné – výtvarnou výchovu a ruský jazyk. Pro své odmítavé názory na sovětskou okupaci v srpnu 1968 byla později ze školství vyloučena. Její syn Pavel vzpomínal, jak svým žákům vštěpovala, že by se dál měli učit rusky, aby pak jednou mohli okupantům říci bez akcentu „*iditě damoj*.“ Po mateřské dovolené v roce 1974 nastoupila do Moravské galerie v Brně, kde se postupně vypracovala na pozici konzervátorky, později restaurátorky kovů, keramiky, porcelánu a skla v uměleckoprůmyslovém oddělení. Odbornou kvalifikaci si doplnila absolvováním kurzu muzejní konzervace v letech 1976–1977 a dvouletým pomaturitním studiem zaměřeným opět na konzervaci a restaurování sbírek. Na tomto pracovišti působila až do odchodu do důchodu v roce 2000, v letech 1990–1997 byla

vedoucí restaurátorského oddělení. Významně se podílela na organizačních změnách instituce v porevolučních letech. Zkušenosti z praxe předávala i dál, když několik let vyučovala na Vyšší odborné škole restaurátorské v Brně, nějaký čas i přednášela a vedla semináře na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v oboru chemie konzervace a restaurování movitých památek.

Snaha rozšiřovat si dovednosti ji vedla k osvojení několika specializovaných technik – např. knihvazačství, zhotovování plošných paličkovaných krajků. To se naučila u známé krajkářky, pracovnice ÚLUV Marie Poludové ze Sloupnice, pro kterou výtvarné předlohy navrhoval také Karel Langer. Se svým otcem často spolupracovala, např. když v 70. letech minulého století připravoval pro Valašské muzeum v přírodě návrhy na drobnou dřevěnou bižuterii zdobenou nalepovanou slámou, vzorovala první prototypy přívěsků, broží, náramků a náušnic. Stejnou technikou pak dekorovala celou sérii nástěnných věšáků na oděv, které byly několik let v nabídce prodejny lidové umělecké výroby při vstupu do Dřevěného městečka Valašského muzea v přírodě. S odstupem času vzpomínala, jak bylo náročné připravit slámu, kterou získávali v Novém Hrozenkově, zpracovat ji, usušit a poté nařezat na potřebné tvary různých velikostí. Do zmíněné obce od jejího dětství zajížděli, a také později, už se svou rodinou, zde trávili letní prázdniny na usedlosti Országu-Vraneckých, kde měl K. Langer dlouhodobě pronajatý byt. I po jeho smrti v roce 1998 zachovávala jeho odkaz, obdivuhodně pečovala o jeho pozůstalost, uspořádala tematicky množství kreseb a výtvarných návrhů. Pomáhala s realizací výstav jeho prací, nejvíce v Památníku Antonína Strnadla v Novém Hrozenkově. Svému otci navrhla podobu kamenného náhrobku na Valašském Slavíně, symbolickém pohřebišti při kostelíku sv. Anny v Dřevěném městečku.

Měl jsem možnost s ní spolupracovat na vydávání publikací *Hračky z Nového Hrozenkova* a *Upomínka z Rožnova*. Ochotně vyhledala

Iveta Eclerová u příležitosti osmdesátých narozenin, 2015 (foto F. Ecler)

kresby a výtvarné návrhy z otcovy pozůstalosti na hračky i suvenýry a poskytla cenné informace k jejich výrobě.

Nutno dodat, že její velkou zálibou byl folklor. Od mládí navštěvovala Valašský národopisný kroužek v Brně. Byla výbornou tanečnicí, později se věnovala také choreografii lidového tance. Začínala ve folklorní skupině Celo-akademického kulturního souboru Vojenské akademie Antonína Zápotockého v Brně (CAKS), kde se seznámila se svým budoucím manželem Františkem. Skupina lidového umění se později osamostatnila, tanečnici se zpěváky a cimbálovou muzikou se sdružili ve folklorní soubor Lučina, který Iva řadu let vedla, zpracovávala pro něj choreografie a scénická pásma. Soubor se účastnil řady vystoupení po celé republice a byl úspěšný i v celostátních soutěžích. Hlavní zásluhu na tom měla Ivina pracovitost, vysoké nároky na umělecký projev a důsledné zachování národopisné čistoty projevu.

Od devadesátých let začala spolupracovat s Ludvíkem Kunzem, s nímž se po léta přátelil její otec. Ten vytvořil řadu dokumentárních perokreseb, které doprovázely většinu Kunzových materiálův studií, článků a odborných publikací. Měly být uplatněny také v sérii etnografických monografií, které Kunz plánoval připravit k vydání. Nepodařilo by se mu to však, nebýt spolupráce s Ivou Eclerovou. Ujala se nelehkého úkolu uspořádat množství dokumentačního materiálu, který Ludvík Kunz během svého života shromáždil. Pořizovala soupis jeho publikovaných prací, ale zejména přepisovala jeho rukou psané záznamy do textových souborů. Že to nebylo vůbec jed-

noduché, svědčí i skutečnost, že Ludvík Kunz měl potřebu každou verzi strojopisu opakovaně vylepšovat, přepisovat a stále doplňovat, a nebýt její neústupnosti a termínů, tak by to dělal snad doposud. Jak sama vzpomínala: *„Práce pro něj a s ním byla sice náročná, ale zajímavá a poučná. Často jsme spolu žertovali, nebo naopak seriózně něco probírali, nikdy to nebylo jalové povídání a vždycky jsme byli oba potěšeni dalším ujasněným problémem nebo kouskem uzavřeného textu – nevadilo mi, že uzavřeného jen do další korektury pana docenta.“*

V té době přišla nabídka Valašského muzea v přírodě na vydání Kunzova díla v edici *Rolnictví na východní Moravě od baroka do II. světové války*. V roce 2004 vyšel první svazek *Obilní jámy*. Následující rok byl připraven k tisku *Rolnický chov ovcí a koz* a rok později *Osedlý rolník*. Edici zakončila v roce 2007 publikace *Společenství vesnice*. Vydání obou posledních svazků se Kunz již nedožil. Na přípravě jednotlivých titulů spolupracovali s Ivou Eclerovou pracovníci muzea Daniel Drápala a Radoslav Vlček. Společně se tak postarali o zpřístupnění mimořádného díla, jež by jinak zůstalo zcela opomenuto v rodinných archivech.

Na tento vydavatelský počín navázala čtyřdílná monografie *Nástroje lidové hudby* v Čechách, na Moravě a ve Slezsku vydávaná z Kunzovy pozůstalosti v letech 2008–2011. I v tomto případě je nutné ocenit obrovský podíl Ivy Eclerové, která z množství Kunzových poznámek vytvářela konečnou podobu jednotlivých hesel a přiřazovala k nim dokumentační kresby K. Langra. I zde se ukázala její pečlivost, píle a velké časové nasazení, které každé práci věnovala. Bez nadsázky lze říci, že nebýt jejího osobního úsilí, k realizaci tak rozsáhlého díla by nedošlo.

Ani v dalších letech s aktivní prací neskončila. Od roku 2009 až donedávna pomáhala svému synu – kastelánovi na zámku Veltrusy u Prahy – s katalogizací a odborným popisem sbírkových předmětů uložených v depozitáři a prováděla nezbytné revize.

Její životní dráha se uzavřela 26. srpna 2019. Všichni, kdo jsme měli možnost s ní spolupracovat, budeme na ni s vděčností vzpomínat.

Petr Liďák
Valašské muzeum v přírodě
v Rožnově pod Radhoštěm

Miloš Šimurda

(5. 6. 1924 – 6. 1. 2019)

Na počátku tohoto roku, v neděli 6. ledna 2019, zemřel ve věku 94 let malíř Miloš Šimurda.

Na úmrtním oznámení je vedle fotografie s jeho usměvavým obličejem milé oznámení „a už maluju v ráji“, jak naděje plně...

Jeho život i jeho tvorba byly až renesančně zaklenuty s energií, jež formovala výraz a podobu kreseb, akvarelů, malby, mozaiky, sgrafiti i básní, také zpěvu a hry na housle. Všemu se věnoval s mimořádným zaujetím a badatelským zkoumáním, které mu dovolovalo odhalovat vnitřní obsah věcí a jevů tohoto světa i světů jiných. Nepřestával si klást podstatnou otázku o smyslu a poslání uměleckého díla v životě člověka a společnosti. Jako tvůrce nadaný sociální citlivostí a soucitnou lidskostí vypovídal svou tvorbou, jež formuloval jako výpověď – o člověku a světě, o životě a hledání pravdy, o víře.

Kreslil a maloval od dětských let prožívaných ve Frenštátě pod Radhoštěm, kde se narodil, a v jeho okolí na Valašsku. Byly to květiny a krajina, která se stala prvotním hlavním motivem jeho tvorby a ke které se vracel v transformované podobě po celý život.

Malíř a tvůrce mozaik žil v Bratislavě a část roku trávil ve svém ateliéru v Rožnově pod Radhoštěm. Jeho umělecká výpověď se nerozvíjela přímočaře, ale ve více vrstevnatých významových rovinách. Bylo to dáno nejen umělcovým soustavným zájmem o současnost, ale i povahou jeho všestranného hledání, orientace a potřebou chápat každodenní situace, v nichž se prolíná radost i smutek, víra i naděje, vedeno snahou pochopit samotný život člověka. Důležitá byla také vlastní schopnost tlumočit všechny vizuální a duchovní podněty, myšlenky a city ve výtvarné řeči i v básnické tvorbě. Poučen starověkou i moderní poezií vnímal básně jako metafory na skutečné lidské příběhy lásky, pohnutek, vášní, zklamání, prokletí a smrti, které jsou stále přítomné v lidském světě. Lásku považoval za nejdůležitější cit člověka, jehož duše je od počátku po dnešek stejná.

Ve svém úvodním slově k básnické tvorbě shromážděné ve sbírce *Vesmírný vozataj* píše: „*Básnictví tento zpěv smyslů, zpěv myšlenek i přes propast věků, stále se opakující, stále i v přítomnosti je i v mých básních. I já se zamýšlím nad životem, jeho odezvami v duši, v myslí. Strasti, bolesti, radosti a touhy jsou stále stejné v prostém životě člověka. Toto myšlení v básních, poezii, lyrice přechází i do mé tvorby malířské. Poezie a humanismus byly a jsou přítomny v mých obrazech. V té spjatosti je i síla projevu.*“

Šimurdova symbolistně chápáná a stejně definovaná malířská tvorba se skládá z malby a akvarelu. Je v ní obsaženo především intuitivní hledání pravdy a snaha sdělit ji prostřednictvím symbolů, kterými hodlá zviditelnit ztajené děje, představy, myšlenky, city, jejich záhadnost, mnohoznačnost a subjektivnost. Malba tíhnoucí k monumentálnímu přednesu čerpá z útržkovitých vzpomínek na mládí, ztělesňovaných atributy venkovského domova. V kolážích a asamblážích využívajících sugestivního výrazu předmětných struktur dřeva, starého písma a textilií jsou evokovány zašlé děje spojené s jemu důvěrně známými postavami, předměty a místy. Podle slov samotného autora: „*Obrazový prostor je pro mě prostor mých citů, meditací, pocitů ze skutečnosti. Svět duševní ve mně, konkretizovaný v novém světle obrazu.*“

Akvarelová malba modeluje těsnější sepětí s reálnou podobou místa. Malíř obdivoval techniku akvarelu, kterou považoval za neprávem opomíjenou a která ho stále znovu okouzlovala vysokou transparentností barevných vrstev. Při průniku světla dochází ve vrstvách či vrstvách barvy k pohlcení části barevného spektra světla a současně k odrazu zbývající barevné části od podkladu, v němž ponechával místo běloby působit původní bělost papíru. Ve své skoro barokní plnosti vystihl proměnlivou skutečnost přírody poznamenané lidskou přítomností, v podobě příběhů dřevěných roubených staveb, v lesních exteriérech dramaticky protkávaných figurálními tématy. Některé náměty jsou inspirovány biblí a křesťanskou kul-

Miloš Šimurda při vernisáži autorské výstavy *Obrazy postupem času*, 2007 (foto K. Matocha, fotoarchiv NMvP – VMP)

turou, k níž měl niterný vztah. I když jsou tyto náměty vymezeny, stále se jim dostávalo pramenité vody, která vyvěrá z drsné, krásné, často nevlídné krajiny Valašska a ze života lidí do ní vrostlých. Již dávno ji prochodil a shledával ji hodnou estetického ztvárnění. Společně s přítelem malířem Jaroslavem Frydrychem důkladně poznávali krajinu moravsko-slovenského pomezí, doslova pobývali v chalupách dřevařů a rolníků, pomáhali jim při jejich práci, přespávali ve stodolách na seně, zpívali s nimi a hráli na housle. Znali jejich nelehké osudy, které se rozvíjely před jejich očima při společném vyprávění. A právě tato krajina s lidmi se jim stala heraldickým znakem, kterým pečetili svoje dílo, k jehož základům se stále navraceli.

Zvláštní skupinu prací Miloše Šimurdy tvoří abstraktní kompozice z geometrizedovaných organických tvarů vyrůstajících z filozofických a teologických východisek. Filozofické úvahy, jejichž základ tvoří antická filozofie, převádí do matematických či geometrických podob a v barevných tónech hledá vesmírnou harmonii. Vrcholem abstraktních kompozic je cyklus

Trojedinost, vystavený na geometrii rovnostranného trojúhelníku. Je stále vyzývána Pythagorova filozofie matematiky a geometrie, jehož úvahy a zákony byly transformovány do výtvarné podoby serigrafii a maleb.

Na druhé straně realizoval Miloš Šimurda výrazně monumentální mozaiky, nástěnné malby, objekty a sochařské reliéfy aplikované v objemných architektonických projektech veřejných prostor na Slovensku a v Rožnově pod Radhoštěm. Právě v nich rezonovalo jeho odborné školení v italské Ravenně na škole mozaiky u profesora Giuseppe Saliottiho v letech 1972–1974. Obdivoval italské umělce starého Říma, renesanční umění, světelnost a čirost benátských mistrů a barevnou brilantnost skleněných mozaik. Oceňoval jejich stálost a krásu, kterou vyznával také ve své bohaté tvorbě zářící nám stále v ústretu.

**Alena Podzemná
Valašské Meziříčí**

Karel Hauser

(5. 12. 1945 – 3. 1. 2019)

Narodil se do rodiny s dlouhou tradicí keramiků a hrnčírů. Od malička sledoval svého dědečka při práci, rovněž Karla, jak vytáčí na hrnčířském kruhu hrnce, džbány, květiníky, misky a ledaco. Kruh se ještě tehdy roztáčel nohou, říkalo se mu *ko-pací*. Hrnčířem se vyučil i jeho syn Karel, který si pořídil už hrnčířský kruh s elektrickým pohonem, ovšem v době výpadku elektřiny dokázal zdatně pracovat i na tom starém. V dílně byla k vypalování hrnčířského zboží tehdy ještě starodávná cihlová pec, která se roztápěla dřevem. Záleželo na zkušenosti i citu hrnčíře, aby vypálení bylo kvalitní a vzhled výrobků dokonalý, jen takové byly dobře prodejné. Až bylo jisté, že hrnčířství v rodině načisto zůstane, zmíněný syn Karel, otec našeho nejmladšího, si nechal instalovat v dílně hrnčířskou pec s elektrickým vytápěním.

Karel – hrnčíř a keramik nejmladší – se vyučil řemeslu v dílně svého otce a osvojil si praktické vědomosti v tomto oboru. Teoretické odborné poznatky získal při studiu na Střední keramické škole v Bechyni, kde byl výborným žákem s manuálními základy. Využil možnost zdokonalit se ve figurální keramice i ve způsobech zdobení. I při studiu o prázdninách pomáhal otci v dílně, který nějaký čas pracoval pro ÚLUV a předměty z této série dodával i do prodejny upomínkových předmětů v rožnovském muzeu.

Po nenadálém úmrtí otce se nejmladší hrnčíř Karel Hauser sám ujal práce v dílně, to už byl přesvědčen, že keramika a hrnčířství je mu osudem. Sám vytvářel návrhy tvarů i zdobení keramických předmětů na základě tradičních užitných výrobků. Ty byly úspěšné nejen z estetického hlediska, ale především protože byly funkční, vhodné k běžnému užívání. Jednalo se např. o hrnky na kávu, talířky, misky a misky na guláš, hrnce na mléko a sádlo, předměty vztahující se k výročním svátkům i o hrnčinu dárkové povahy. Charakteristickými zdobnými prvky Hauserovy keramiky byli ptáčci, rostlinné a geometrické vzory, ale dokázal se přizpůsobit i soukromým

požadavkům zákazníků. S výzdobou keramiky mu byla platnou pomocnicí jeho šikovná maminka, a i když ta jej opustila, na její místo nastoupila Karlova manželka Marie.

Krátce pracoval Karel Hauser jako hrnčíř pro Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, kde o jeho výrobky byl velký zájem nejen ze strany návštěvníků muzea, ale i obyvatel celého Valašska. Pro pracovní nesrovnalosti, kdy nebyla pochopena nutná nepravidelná pracovní doba v hrnčířském provozu, nakonec z muzea odešel. Největší poptávka o jeho keramiku byla na muzejních jarmarcích – Starodávném, Zvonečkovém, Vánočním, to ještě před otevřením muzea stála na ni fronta. Návštěvníci byli překvapeni formou starodávného prodeje, totiž že hrnčířské zboží bylo uloženo ve slámě na voze, to aby se nic nerozbilo. Ještě před zahájením prodeje byl vůz obklopen zájemci, až musel jarmareční policajt sjednávat pořádek, aby se utvořila řada. To se mu podařilo, ale dychtiví lidé byli tak nedočkaví, tlačili se jeden přes druhého, až se dal do nechtěného pohybu i vůz naložený keramikou. Tu musel policajt zasáhnout nanovo, i když prodávající tetka taky *nedala hubě zahálet*. Vše vypadalo jako nacvičená scénka, okolní lidé se moc bavili a za krátko si přáli opakování!

Hauserova keramika, v té době pokládána za dominantní symbol kraje, byla velmi žádana. V rodném Valašském Meziříčí začal poté pracovat v Lidové škole umění, kde vlastně sám zavedl vyučovací obor keramiky, který koncem 70. let ještě nikde nebyl zřízen. Začátky byly svízelné, ale náš hrnčíř si dokázal pomoci. Pro práci žáčků dával k dispozici svoji vlastní dílnu, vyučoval teorii i seznamoval s praxí, poskytoval jim pracovní materiál i pomůcky a několik z nich se této umělecké aktivitě následně věnovalo.

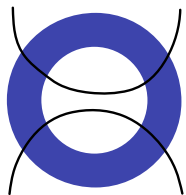
Karel Hauser, nejmladší z rodu keramiků, taky pokračoval v tradici výroby hliněných zvonečků, což bylo i pro mnohé další hrnčíře překvapením – že takový zvonek zvoní! Byla to památka na

třicetiletou válku, která už se chýlila ke konci, nebo na morovou ránu, kdy každý nemocný musel zvonkem upozorňovat na své onemocnění. Kdož to ví? ... Karel zvonky povýšil na zajímavý suvenýr, totiž jako dárek k Novému roku. Zvonků ke konci roku pravidelně vytočil stovky a některá jeho pomocnice je opatřila písmeny PF a číslem následujícího roku. Zvonky PF 18 byly poslední... Po revoluci byl Karel povolán do vedení města Valašského Meziříčí, kde zastával post místostarosty, ovšem přitom práci na kruhu neopustil! Často podle svého návrhu vyrobil a jako vlastní sponzorský dar poskytl hliněný dárek pro významné návštěvy či na sportovní i kulturní akce. Do července roku 2018 Karel stále pilně pracoval, až mu byla diagnostikována hrůzná choroba, již stále doufal překonat, ale byla silnější než on. Tradice jmen v rodu Hauserů nezanikla, jeho starší syn se jmenuje rovněž Karel, mladší David, ale bohužel žádný se výrobě keramiky nevěnuje, i když v dětství byly u nich zřejmé náznaky zájmu o tuto činnost! Je drobná naděje, že nejmladší vnučka taky jednou zasedne za hrnčířský kruh a svým výtvarným nadáním a schopnostmi bude v díle svého vzácného dědečka Karla pokračovat. Čest jeho památce!

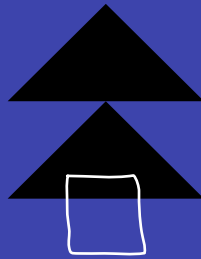
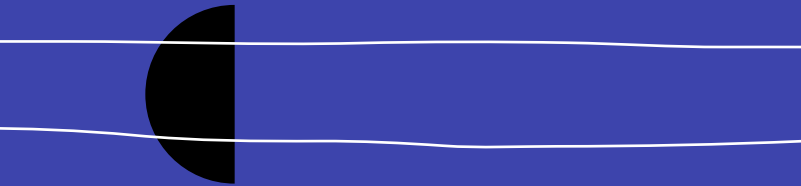
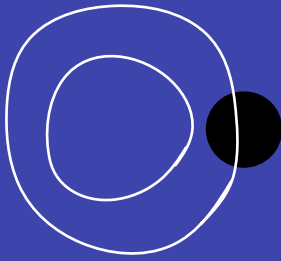
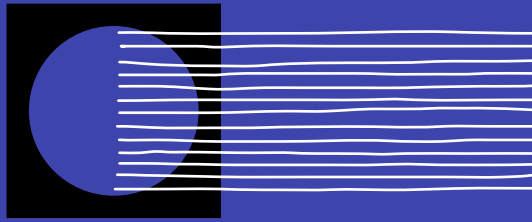
Anna Barošová – Hauserová a Vanda Vrlová
Valašské Meziříčí

Karel Hauser se svými zvonečky na pořadu Velké prádlo, 1987 (foto I. Hlavatý, fotoarchiv NMvP – VMP)

recenze

Jiří Langer: Lidové stavby v České republice

Jiří LANGER: Lidové stavby v České republice.

Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2018. 175 s.

Mezi odbornou veřejností je autor publikace dobře znám. Vezme-li badatel odbornou knihu či některý z článků o lidovém stavitelství z pera Jiřího Langra, zpravidla nesáhne vedle a může se těšit na zajímavé a detailní informace. Kniha *Lidové stavby v České republice* navazuje na publikaci *Naše lidové stavby* vydané v edici Oko roku 1983. Rovněž tato kniha je určena především širokým vrstvám, tedy i méně poučeným badatelům a mládeži. Není tedy zatížena poznámkovým aparátem, pouze v závěru je doplněna výběrem z použité odborné literatury. Velkou otázkou pro mne bylo, jak se autor vypořádá se zaměřením na tento typ čtenářů. Vždyť samotná tematika lidových staveb je natolik náročná, že představit ji zajímavou formou mládeži či nepoučené veřejnosti je takřka nadlidský úkol. O tom svědčí téměř naprostá absence takto cílených knižních titulů na trhu. Když jsem se však začel do první kapitoly, ve které autor poutavě líčí cestu Aloise Jaroňka do Skandinávie a okolnosti vzniku a vývoje prvních muzeí v přírodě, byl jsem příjemně překvapen a bylo zřejmé, že se mohu těšit na čtivý a zajímavý text. Publikace je psaná skutečně velmi poutavě.

Kniha je členěna na kapitoly a následné podkapitoly. Po prohlédnutí obsahu jsem byl poněkud zaskočen rozvržením, které mi přišlo ne úplně dobře zvolené. Například v oddílu *Jak naši předkové stavěli* se po kapitole *Roubené stavby* nacházejí kapitoly *Střechy*, *Patrové domy*, *Výzdoba štítů*,

Dveře a okna a až poté následují kapitoly opět členěné dle konstrukce a materiálu, např. stavby hrázděné, kamenné, hliněné. Některá témata by si zasloužila více pozornosti, např. kapitolu *Stavby z cihel* tvoří prakticky jediný odstavec, což je dle mého názoru opravdu málo, zejména když uvážíme, že je publikace určena široké čtenářské veřejnosti bez podrobnějších znalostí problematiky vývoje tradičního stavitelství.

Samostatný oddíl je věnován bydlení v chalupě a na statku. Autor v kapitole mistrně popsal využití budov v minulosti, proměnu interiéru a naznačil, jakým způsobem byla užívána konkrétní obydlí, do kterých se muselo vměstnat pro většinu dnešní populace nepředstavitelné množství obyvatel. Zdařilý popis hospodářských staveb ocení i odborná veřejnost díky názorným kresbám s dobrými popisy. Čtenáři se mohou těšit na detailní popis hamru, konstrukce pily, plátenického mandlu či větrného mlýna. Všechny informace jsou doplněné o typické názvosloví jednotlivých prvků konstrukcí. Stranou zájmu nezůstaly ani turistické stavby – horské boudy, které jsou představeny ve zvláštní kapitole. Autor zaměřil dostatečnou pozornost nejen na kostely a drobné sakrální památky – kapličky, Boží muka, kříže, hřbitovy, ale i na zvonice, mosty, lávky a další často opomíjené drobné památky lidového stavitelství.

Samostatné kapitoly jsou věnovány regionálním zvláštnostem a otázkce rozvoje moravsko-slo-

venského pomezí. Před zakončením autor věnuje prostor procesu zániku lidového stavitelství a proměnám venkova ve 20. a 21. století. Představuje možnosti záchrany tradičních památek „in situ“ prostřednictvím proměny jejich tradiční funkce a přizpůsobení dnešním požadavkům, např. díky rekreačnímu využití. Dostatečný prostor věnuje problematice památkové péče, přičemž zdůrazňuje nezanedbatelnou roli obcí a poučených jednotlivců. Současně vybízí čtenáře k vlastní angažovanosti při záchraně památek a získávání informací od pamětníků.

Celou publikaci uzavírá kapitola věnující se našim muzeím v přírodě, která shrnuje snahy českých odborníků zachránit nejceněnější doklady lidového stavitelství a prezentovat je široké veřejnosti. Stručně jsou tak představeny expozice muzeí v přírodě – Vysoký Chlumec, Kouřim, Přerov nad Labem, Vysočina, Příkazy, Rožnov pod Radhoštěm, Strážnice a další.

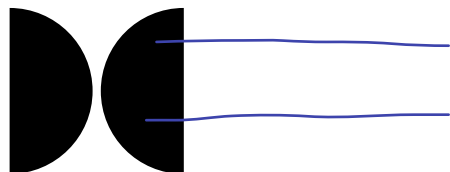
Již při zběžném prolistování knihy čtenáře zaujme velký počet kreseb. Publikace je přímo protkána množstvím ilustrací, které jsou velmi úhledné a jasně vystihují jevy či situace, které autor chtěl ztvárnit a popsat. Ilustrací je v celé publikaci přes sto osmdesát. Škoda, že alespoň některé z nich nejsou barevné, určitě by to přispělo ještě k větší názornosti a k odlišení jemných nuancí, které nezkoušenému čtenáři mohou v černobílé, byť velmi zdařilé, kresbě uniknout.

Některé složitější kresby jsou navíc doplněny číslicemi, které umožňují čtenáři snadnější orientaci v popisu, co která část obrazu předsta-

vuje. Kromě schematických kreseb vysvětlujících odlišnosti a detaily lidového stavitelství zdobí publikaci také kresby představující konkrétní terénní situace a nejen zaniklé, ale i dosud stojící stavby. Čtenář tak může v knize najít i náčrty staveb ze svého okolí, či z míst, která může navštívit a všimnout si detailů, které by si běžně neuvedomil. Příhodnou pomůckou na konci knihy je slovníček méně známých výrazů a značky okresů. Mírnou pihou na kráse je fakt, že v publikaci je i několik obrázků zachycujících realitu ze Slovenska, které odkazují i na značky slovenských okresů, jejichž vysvětlující seznam však v publikaci chybí. Také slovníček výrazů představuje pouze velmi úzký výběr. Publikace je protkána řadou odborných termínů a regionálního názvosloví, které ve slovníčku chybí, což může poněkud znesnadňovat plynulost četby běžnému čtenáři. Na druhou stranu je nutno zdůraznit, že terminologie všech prvků lidového stavitelství je natolik obsáhlá, že se autorovi podařilo s tímto problémem velice dobře vyrovnat a představit terminologii, aniž by kniha utrpěla na čtivosti a srozumitelnosti.

Publikace ve své celistvosti představuje velice dobře problematiku lidového stavitelství z různých úhlů pohledu. Svou čtivou formou je vhodná pro širokou veřejnost, mládež, pro učitele jako pedagogická pomůcka i pro běžné čtenáře, kteří se zajímají o tradiční způsoby bydlení a podobu staveb v minulosti. Kniha by neměla chybět v žádné veřejné knihovně s populárně-naučnou literaturou a je vhodnou příručkou také pro začínající studenty etnologie a příbuzných oborů.

Roman Malach
Muzeum regionu Boskovicka

Hračky nejmilejší aneb jak jsme si hráli

**Výstava ve velkém výstavním sále Sušáku Valašského muzea
v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 24. 5. 2018 – 9. 6. 2019**

V prázdninových měsících roku 1995 se ve vestibulu Janíkovy stodoly v Dřevěném městečku uskutečnila výstava nazvaná *Dítě a hračka v našich sbírkách*. Tehdy poprvé měli návštěvníci Valašského muzea v přírodě příležitost seznámit se s větší kolekcí hraček, které je v areálech muzea v přírodě vidět přamálo a popravdě je v souladu s obecnou představou prací naplněného dětství našich předků nikdo v chalupách ani nečeká. V nouzovém prostoru představená výstava svou tematikou i rozsahem tehdy překvapila a setkala se s velmi příznivým ohlasem.

Podobného zaměření byla výstava nazvaná *Hračky nejmilejší aneb jak jsme si hráli*, zahájena 25. května 2018, na celý rok instalovaná ve velkém výstavním sále Sušáku. Nesrovnatelně lepší výstavní možnosti a přirozený nárůst sbírek daly autorům Šárce Kramolišové a Petru Lidákovi možnost pojednat téma hry dětí v širších souvislostech. Tedy nejen představit hračky ze sbírek muzea, ale současně podat svědectví o tom, jak si děti po několik generací hrály.

Text vstupního panelu návštěvníka uvedl do světa dětí v minulosti, kde vedle samozřejmé pomoci v hospodářství měla hra, třeba i s prostými pomůckami, vždy své nepominutelné místo. Text současně seznámil s rozsahem a tvorbou sbírek a jejím časovým vymezením od konce 19. století po sedmdesátá léta století dvacátého. A hned na úvod jsme se mohli potěšit pohledem na jeden z nejstarších kusů sbírek – malovaného houpacího koníka z konce 19. století pořízeného ve Valašském Meziříčí.

Soubor představených hraček dává tušit, že nevznikl jen z potřeby dotvářet interiéry muzejních objektů, ale je veden i snahou zachovat z dětství předešlých generací právě to, co jim bylo milé, co nezničil zub času ani neopatrné ruce potomků.

Právě jistá nahodilost, která není řízena cíleným výběrem, působí velmi přesvědčivě a pravdivě. Ve sbírce je zastoupena široká škála hraček, od jednoduchých, podomácku zhotovených, třeba i pro krátkodobé použití, přes hračky kupované na trzích a jarmarcích, až po hračky pořízené už v běžných městských obchodech. Jsou různorodé i co do materiálu. Vedle dřeva jsme viděli keramiku, textil, papír, v malém zastoupení kov i plast z posledních let, téměř chyběly výrobky z gumy, která postrádá trvanlivost. Vystavené předměty byly získány koupí nebo darem v oblasti Valašska a přísluší do sbírek rožnovského muzea, mimo několika málo doplňkových kousků z vlastnictví muzejních seniorů, už také pamětníků.

Drobné hračky byly vystaveny v celoskleněných vitrínách členěných většinou do tří výšek, takže bylo možno si je dobře prohlédnout ze všech stran. A krátký popis je místně a časově určil tam, kde byly tyto okolnosti známy, nebo v jiných materiálech dohledatelné. Rozměrnější kusy, sestaveny do tematických skupin, byly jen volně vystavené na vyvýšených pódiích.

Pozorný návštěvník jistě zaznamenal snahu představit hračky i herní prvky v chronologickém sledu od těch nejstarších ve sbírce až po současnou tvorbu v regionu. Uplatnit tuto linku důsledně však snad ani nelze. Řazení časové a tematické se zde prolínalo, aniž působilo rušivě. Jen volně uplatněná časová posloupnost nás vedla od kusů nejstarších po současné, zde zastoupené produkcí tvůrců, kteří programově navazují na starší vzory.

Pro oblast Valašska jsou specifické především hračky z Valašské Bystřice a okolních obcí, hotovené z tenkých štipaných bukových desek, zakuřované ve venkovních pecích a následně zdobené rytým dekorem sestaveným z mřížek

a z obloučků za pomoci kružidla. Vystavené trakaře, kolečka, kolébky, stoličky a drobné nářadí byly doplněné rozšířeným popisem s obsáhlou informací o tradici výroby, výrobním postupu, typech výrobků i možnostech jejich odbytu až do sedmdesátých let minulého století, kdy výroba zanikla. Dobová fotografie stylizovaného krámku s bystřickým zbožím potvrdovala, jak bohatý měli sortiment.

Na pomezí hračky a upomínkového předmětu z Valašska stojí produkce dvou dílen. Soubor sedmi dřevěných zvířecích figurek na výstavě reprezentoval výrobu zaváděnou v Novém Hrozenkově s využitím výtvarných návrhů Karla Langra za druhé světové války. Odpadové dřevo zpracované do estetických tvarů, s nápaditou povrchovou úpravou, se tehdy na krátkou dobu stalo oblíbeným vývozním artiklem především do Německa.

Z dílny řezbáře Františka Brumovského z Valašského Meziříčí, absolventa zdejší dřevařské školy, vyšlo několik pestře malovaných plochých figurek s náměty salašnické tradice kraje. V drobném prodeji nabízené krojované figurky a ovečky s bačou mohly být stejně jak hračkou, tak i upomínkou z Valašska.

Výrobky žádné z těchto dvou dílen nepronikly do obecného povědomí, zatímco bystřické zakuřo-

vané hračky, které zařadilo do svého výrobního programu ŮLUV a nabízelo je ve specializovaných prodejnách, jsou i dnes vnímány jako originální hračky pro Valašsko typické.

Podat na tomto místě výčet typů zastoupených drobných hraček obecně dostupných na trzích a v městských obchodech by bylo zdlouhavé. Vedle různých figurek, nářadí, pomůcek do kuchyně, miniaturního nábytku i s nádobíčkem tu byly představeny panenky různého provedení v kočárcích s vybavením, i jen volně položené.

Zamyšlení nad historií panenek v proměnách jejich materiálu i funkce podal samostatně zpracovaný panel. Podobně byl obsáhlý text věnován také houpacím koníkům, na jejichž kompozici volně navazovaly zmenšeniny několika typů sedacího nábytku záměrně vyrobeného pro malé postavy dětí.

Loutkové divadlo nebylo sice ani v městských domácnostech běžné, ale vzpomínku na loutkové představení si uchovalo mnoho pamětníků. Vitrínu s originály v regionu získaných loutek doplnily zdařilé kopie vytvořené řezbářem v v osmdesátých letech podle předloh z chrudimského muzea, zamýšlené pro použití v programech Valašského muzea. Soubor houpadel, vozíků, koloběžek v režném i pestře malovaném provedení na sousedním pódiu koronoval mimořádný kousek – zavěšený dřevěný dvoupláštník domácí výroby. V průčelí výstavního sálu poutal pozornost nazdobený vánoční stromek. Připomněl čas, na který se děti i v chudších rodinách těšily s nadějí, že Ježíšek nějakou tu vytoženou hračku přinese. Ať už kostky, různé stavebnice, třeba i roubeného domu, deskové hry, či jen vystříhávanky a skládky z papíru. A pro větší děti něco pro zimní radovánky – sánky, brusle na klíček, lyže. Vedle vystavené ojedinělé celodřevěné kolo typu *kostitřas* zde bylo doplněno dokumentární fotografií přímo s jeho pyšným dětským vlastníkem. Výstavou nás provázely ateliérové fotografie dětí s oblíbenou hračkou vybrané z rodinných alb uložených v muzejním archivu, které zejména stylizované koutky s kočárky a houpacími koníky vhodně obohacovaly návštěvníka o dobovou atmosféru.

Tady bychom mohli ukončit prohlídku *hraček nejmilejších* a věnovat se druhé části názvu výstavy, a sice *jak jsme si hráli*. A často k tomu stačilo rozhlédnout se a přímo na místě najít materiál

vhodný k opracování samotnými dětmi. Zhotovená hračka pak mnohdy vytrvala právě po dobu hry nebo jen o chvíli déle. Neceněná tak řečená *primitivní hračka* se jen zřídka stala předmětem sběratelského zájmu, ač právě ta byla součástí světa i těch nejhudších dětí. Vystavená kolekce přesvědčivě doložila, že ve Valašském muzeu v přírodě tyto výtvořky opomíjeny nejsou, jak se právě na muzea v přírodě sluší. Luk z ohnutého prutu, šipky z husích per, kroužky z prutů a dřevěný meč na jejich chytání, míčky hadráky, lodičky řezané z borové kůry, pišťalky z prutů v kůře i z ořechů, nezbytný prak neboli *šísá*, káča, vlk i špaček.

Umístění těchto artefaktů v sousedství lavice se stolečkem, vybízejícím dětské účastníky prohlídky k samostatné hře, bylo rozhodně nápadité. Vyčleněný koutek byl doplněn obrázky ze známých pohádek a texty dnes už zapomínaných rozpočítadel pro hry v dětských skupinách. Autoři jistě záměrně „hrací kout“ komponovali právě v tomto duchu vedení snahou napovědět současným dětem, jak je možné si hrát i bez dnešních technických zázraků. A že to možné je, potvrzoval i soubor fotografií ze vzdělávacího programu s názvem *Jakpak si hráli Valášci malí*, určeného pro žáky nižších stupňů základních škol, který v rožnovském muzeu už několik let probíhá. Děti na fotografiích se zjevně dobře baví při dnes už nevídaných tradičních hrách, jako je skákání gumy, cvrknání fazolek, při hře s káčou a jiných. Také výstava sama byla inspirací pro koncipování lekcí s komentovanou prohlídkou, která dala dětem možnost hlubšího věcného seznámení se škálou hraček jejich *dědáčků a stařenek*.

Bohaté obrazové svědectví o tom, jak si hrávaly předchozí generace, podal soubor mimořádných fotografií Karla Otto Hrubého, které prohlídku provázely. Většinou komponované záběry někdejších kolektivních zábav dětí pořídil autor v padesátých letech dvacátého století na Horním Vsacku – především ve Velkých Karlovicích a v Novém Hrozenkově. Fotografie postihují svět dnešním dětem vzdálený, pro starší je jimi vyvolaná vzpomínka pohlažením. Jen několik námětů – hra na ledových krách na řece Bečvě, na zamrzlém potoce, jarní hry na louce, řezání proutů na pišťalky, na pastvě, povídky z jednoho talíře a další – málo chybělo do dvaceti.

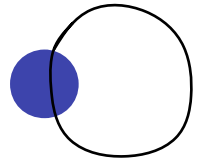
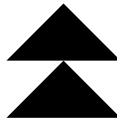
Prohlídka výstavy končila originálně – citací vzpomínek rožnovských seniorů z tisku vydaného Městskou knihovnou *Jak jsme si hráli*, z nichž se některé přímo vztahují k vystaveným kouskům. Odkaz na web a výzva autorů výstavy k pamětníkům o obohacení záznamů na téma *Hračky nejmilejší aneb jak jsme si hráli* byla konečnou tečkou za prohlídkou výstavy.

V sousedním malém sále souběžně probíhala výstava *Dílna lidové umělecké výroby* mapující padesát let produkce upomínkových předmětů ve Valašském muzeu v přírodě. Pozorný návštěvník si nemohl nevšimnout propojení obou témat, neboť v širokém sortimentu nabídky muzejní prodejny suvenýrů byly kvalitně výtvarně pojaté hračky vyhledávanou stálíci.

Souběh výstav byl rozhodně zvolen s citem. Aniž by si konkurovaly, daly obě výstavy pocítit návštěvníkovi potěšení jejich tvůrců z možnosti představit veřejnosti kolekce sbírkových předmětů, které lze přímo v areálech muzea v přírodě jen stěží přirozeně uplatnit.

Marie Brandstetterová
Rožnov pod Radhoštěm

A series of horizontal dotted lines for writing, spanning the width of the page.

